

אספקלריא

אספקלריא לפרשת חיי שרה תשפ"א
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת חיי שרה תשפ"א ח

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ח

["כי אם בתורת ה' חפצו" – מדוע הדגיש "כי אם" ולא הסתפק באמירת](#)

["ובתורת ה' חפצו וגו'?"](#)..... ח

["בתורת ה' חפצו" – דרשות חז"ל שאין אדם לומד תורה אלא באופן שלבו](#)

[חפץ](#)..... ט

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר

ירושלים..... י

["הגדול הגבור והנורא" כנגד ג' האבות, וביאור בדברי חז"ל שאברהם קראו](#)

['הר' יצחק 'שדה' ויעקב 'בית'.](#)..... י

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים טו

["וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרו".](#)..... טו

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'

בב"ב, מח"ס באר צבי כא

[מדוע קפצה הארץ לאליעזר?](#)..... כא

בואי שבת / הרב חיים שולביץ כד

[מעשיה כפולים.](#)..... כד

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל

קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים לב

[מקלו של רבי מאיר היתה בידי והיא מלמדת לי דעה.](#)..... לב

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר לד

[כוס של ברכה.](#)..... לד

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק לו

[ממתי הארץ הייתה שייכת לאברהם אבינו.](#)..... לו

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב

זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק לז

[האם היתר שבותין קיים גם כשהיה ניתן לעשותו מבעוד יום? \(כגון פתיחת](#)

[דלתות חשמליות ע"י גוי\).](#)..... לז

הקול החמישי / הרב יהודה לייב טאוב, ראש מכון שמחת החסידות מ

[הקשר בין קדושי אשה לקנין מערת המכפלה.](#)..... מ

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' מח
פניני עיון בפרשת השבוע.....מח

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות וש"א"ס,
דומ"צ באשדוד..... נב
תפילת מנחה.....נב

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"א"ס.....ס
תפילה. לא במבט מצומצם.....ס

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרזגוטשוב.....סג
י"ב ברכות אמצעיות - כנגד ג' האבות.....סג

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית.....סו
בענין שליחות אליעזר לקידושי רבקה.....סו

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים.....עח
אליעזר שאל "שלא כהוגן", והרי אם היתה הנערה בעלת מום היה בטל
השידוך.....עח

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב.....פב
חתן וכלה - שְׂמֵחִים מְשֻׂמְחִים או מְשֻׂמְחִים?.....פב

לְדַעַת - אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל.....פז
בני קטורה בארצות המזרח.....פז

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב.....צב
מיתת נשיקה - בבשורת העקדה.....צב

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר).....צד
למה נותנים דוקא לצדקת ר' מאיר בעל הנס לפני הדלקת נרות?.....צד

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשדוד.....צח
איך נפטרה שרה מחמת העקידה והרי שלוחי מצוה אינם ניזוקים.....צח

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
.....קו
רשעים אומרים ואינם עושים.....קו

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו',
מח"ס קונטרס השביעית..... קט
מהותו של חסד | תורה תחילה חסד וסופה חסד..... קט

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי
בית המדרש' וש"א"ס..... קיז
דעות הראשונים בענין 'בכל' בת אברהם..... קיז

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי
אהרן'..... קיט
שאלות מצויות בדיני שדכנות..... קיט
האם אפשר לחייב מטפלת לעבוד בתקופת הקורונה כשטוענת שקשה לה? קכג

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... קכו
המאריך אפו חיו מאושרים..... קכו

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... קלב
בענין החובה להאמין 'כל מה דעביד רחמנא לטב עביד'..... קלב

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס
יוסף החדש' וש"א"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'..... קלז
דחיית חתונה בעקבות נגיף הקורונה..... קלז

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה
בהתיישבות'..... קלט
מצוות הארץ בפרשת חיי שרה..... קלט

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית
..... קמג
להחיות את החיים..... קמג

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית..... קמט
ביאור נפלא אודות מקום מערת המכפלה והיות חברון בעתיד מערי המקלט קמט

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קנא
יפה שיחתן של עבדי האבות מתורתן של בנים..... קנא

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן
כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק..... קנג
החשיבות בעבודת ה' בכל מצב"..... קנג

נשכימה לכרמים / הרב גרשון יהודה וינטרוב, מח"ס זכרון פנחס, ראש כולל 'יערה'
במושב יערה..... קנו
תכלית החסד..... קנו

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל'
ו'שמעתתא דספיקות'...... קנט
הערות בענין קבורה בקומות, ובענייני טומאת כהנים..... קנט
"שידוכים"..... קס

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קסב
מבחן החסד..... קסב

צהר לפרשה / הרב אליהו גדלביץ'..... קסד
תפילת מנחה – הרבה יותר ממה שחשבנו..... קסד

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מנצ'סטר..... קע
הצדיק מותר לאכול לפני שמאכיל בהמתו..... קע

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד..... קעה
חיי מלכות..... קעה

שש משזר - חיבור ענייני הפרשה יחדיו / הרב שמואל שלום דזאלאשינסקי, מח"ס
שש משזר עה"ת, חיפה..... קעז
מידת החסד של אליעזר בנו של נמרוד..... קעז

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה..... קפב
חיוב נקיטת חפץ בשבועה..... קפב

תובנות / הרב נחמן דרקסלר..... קפד
לפני ה' ישפוך שיחו..... קפד

תשואות חן / הרב חן פדלון, מח"ס 'קדושים תהיו', בני ברק..... קפה
בדין המליץ את המת יום אחד אם עובר בכל יום ויום..... קפה
חדושים ובאורים על הפרשה..... קפח

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף קצד

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי..... קצד.....
[המהפכה ההלכתית האדירה..... קצד.....](#)

חינוך קצט

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
קצט.....
[דורות ישרים מבורכים..... קצט.....](#)

חידות רא

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס
לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... רא.....
[שאלות בפרשת חיי שרה..... רא.....](#)
[חידותא דאפטרטא חיי שרה \(מלכים-א א\)..... רא.....](#)
[תשובות לחידותא וירא..... רא.....](#)
[חידותא דאפטרטא וירא \(מלכים-ב ד\)..... רא.....](#)

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ..... רה.....
[כתב חידה לפרשת חיי שרה..... רה.....](#)
[פיתרון כתב החידה לפרשת וירא: 'תוכחה'..... רה.....](#)

פולמוס רז

פולמוס / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס גם אני אודך, ורבני ולומדי
אספקלריא..... רז.....
[חולה שצריך לאכול ביום תענית אם יעשה תענית הראב"ד..... רז.....](#)

אספקלריא לדף היומי ריב

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין..... ריב.....
[הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים..... ריב.....](#)

סיפור.....רטו

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים
וינשטוק.....רטו

פרק מ"ג "ניסיון סחיטה מכוער".....רטו

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב..... רכג

מה עשה הרב עובדיה למי שהעיף את כובעו..... רכג

אספקלריא לפרשת חיי שרה תשפ"א

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"כי אם בתורת ה' חפצו" – מדוע הדגיש "כי אם" ולא הסתפק באמירת "ובתורת ה' חפצו וגו'?"

רבינו החפץ חיים בספרו "חובת השמירה" (פרק יא), מבאר:

במה שהדגיש "כי אם" ולא הסתפק באמירת "ובתורת ה' חפצו וגו'", בא לומר, שגם לא יערב מעט ליצנות יחד עם תורתו, אפילו כשאינו עושה את הליצנות לעיקר, ויחפוץ אך ורק בתורה.

ומוסיף: ואפילו אם יודע שאם לא יהיה מעורה איתם קצת הם יתלוצצו ממנו עד מאוד פעמים רבות, בכל זאת לא יתלוצץ עמם כלל ורק יתמיד בלימודו, וזו כוונת דוד באומר (תהלים קיט, נא) "זדים הליצוני עד מאוד ומתורתך לא נטיתי". ומה שאמרו חז"ל (כתובות יז, א) "לעולם תהיה דעתו של אדם מעורבת עם הבריות", "עם הבריות" אמרו, ולא "עם הלצים" (יא"ק: ראה כן גם במסילת ישרים פרק ה').

*

ומבאר רבינו החפץ חיים את כלל המזמור בדרך זו, כאשר דבריו מיוסדים על דרשת חז"ל "וכי מאחר שלא הלך וגו'" ממדרש שוחר טוב, ובדומה בגמרא (ע"ז יח, ב):

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' – כי אם הולך ח"ו בעצת רשעים ובדרך חטאים ומתחבר עם הלצים, אז אפילו אם לפעמים מתערבים אז גם דברי תורה, אין להם את כח הקדושה, כי הם מתערבים עם הקליפות והטומאה וכו'.

כי אם אך ורק בתורת ה' חפצו ולכן אינו מתחבר עמם כלל. ובתורתו יהגה יומם ולילה – רק מי שנמנע מדברים אלו הוא ראוי להדבק בתורת ה', ואדם כזה לא יבטל אפילו שעה אחת, כי כל דיבור שלו בדברי תורה נעלה ויקר מאוד, מאחר שלא פגם את דיבורו, והיה כעץ שתול וגו'.

לא כן הרשעים ובכללם הלצים, שעוסקים תמיד בליצנות, אף כשיתערבו דברי תורה בדיבוריהם ייחשבו דיבורים אלו כמוץ, ועל כן לא יקומו רשעים במשפט, כי למעט הדברי תורה שלהם אין את כח הקדושה שיקומו על ידם במשפט.

*

"בתורת ה' חפצו" – דרשות חז"ל שאין אדם לומד תורה אלא באופן שלבו חפץ

כה דרשו חכמינו ז"ל במסכת ע"ז (יט, א):

"כי אם בתורת ה' חפצו. א"ר: אין אדם לומד תורה אלא 'מ'מקום שלבו חפץ, שנאמר: כי אם בתורת ה' חפצו. לוי ור"ש ברבי, יתבי קמיה דרבי, וקא פסקי סידרא. סליק ספרא, לוי אמר: לייתו [לן] משלי, ר"ש ברבי אמר: לייתו [לן] תילים. כפייה ללוי ואייתו תילים. כי מטו הכא 'כי אם בתורת ה' חפצו' - פריש רבי, ואמר: 'אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ' אמר לוי, 'רבי, נתת לנו רשות לעמוד'. ...

אמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה 'ב'מקום שלבו חפץ, שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו. ואמר רבא בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה".

*

יש לשים לב ששתי הדרשות דומות, אבל אינן זהות. הדרשה הראשונה, דרשתו של רבי, מלמדנו שילמד אדם דווקא את המסכת או הספר שבה חפצו – וכפי שמוכן מתוך הסיפור שהובא בגמרא, ולעומת זאת לגבי דרשתו של רבא מבאר רבינו המהרש"א, שבאה ללמדנו שילמד דווקא מהרב שלבו חפץ שילמדהו.

*

ומהו הטעם לכך שעל האדם ללמוד דוקא באופן שלבו חפץ?

רש"י מבאר זאת:

כיון שאם ישנה לו מסכת אחרת ממה שלבו חושק – לא תתקיים המסכת הזו בידו, לפי שלבו על תאותו. [יד יוסף: שהשכל משועבד וכפוף לרצון הלב, ולכן אין אדם לומד תורה בשכלו ובעיון דעתו אלא במקום שרצון לבו חפץ, ואם יש לו כח הרצון אז ובתורתו יהגה וגו'. וראה רע"ח ריקון].

בדברי רבינו האריז"ל מצאנו ביאור נוסף, בדרך הפנימיות:

כיון שאם נפשו חושקת ללמוד דוקא חלק לימוד מסוים כנראה שזה מה שעליו לתקן בגלגול זה ולכן נפשו חושקת בזה (ועי' זהר חדש תקונא קדמאה ועוד) וכן פירש גם ב"שבט מוסר" (ר"א הכהן האתמרי, בכמה מקומות: א (יג), כג (ל), מא (ח)) וראה בשבט מוסר (הנ"ל, מא (טו)) שלמד כך גם מ"ובתורתו וגו'", שהוגה בחלק התורה שנתנו לו מסיני, מקרא או משנה וכדומה, עי"ש.^א

^א לדברי האריז"ל הללו נראה לצרף [בקצרה] מה שמצאנו על חלקים נוספים במזמור: א. דברי זהר חדש (תקונא קדמאה) על "בעת"ו" – שבעים פנים לתורה, ב. דברי הזוהר הקדוש (פרשת בלק רב, א) ש"זיהיה כעץ" מרמו שבתורה כמו בעץ יש הרבה חלקים, גזע שרשים וכדומה, כך בתורה, ג. ואף דברי המגיד מקוניניץ (בקונטרס) על "לא כן הרשעים כי אם כמוץ" שאומרים שאין בתורה את חלק הפנימיות. ד. וקרוב לענין זה גם פירוש דרך פקודין

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

"הגדול הגבור והנורא" כנגד ג' האבות, וביאור בדברי חז"ל
שאברהם קראו 'הר' יצחק 'שדה' ויעקב 'בית'

וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה לְפָנֹת עָרֵב (כד, סג)

(א) נוסח ברכת אבות של שמונה עשרה "אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב הא'ל הגדול הגבור והנורא כו".

הרמח"ל בדרך ה' (ח"ד פרק ו) מבאר ש"הגדול הגבור והנורא" זה כנגד האבות אברהם יצחק ויעקב. וז"ל שם וכנגדם שלשה הכינויים "הגדול הגבור והנורא" והממשיך אותם כראוי הוא זכותם של אברהם יצחק ויעקב ע"כ. ומקור הדברים בזהר (זוה"ח שמות עד, א) שאמרו "הגדולה" דא אברהם. "הגבורה" יצחק. "התפארת" יעקב. וגדולה זו מדת החסד.

וכ"כ הריקאנטי (שמות ג, ו) על מה שמשה רבינו הזכיר (דברים י, יז) "הא'ל הגדול הגבור והנורא" שזה כנגד האבות אברהם יצחק ויעקב. "הגדול" – על אברהם שנאמר (תהלים קמה, ח) "וַיִּגְדַל חֶסֶד". "הגבור" – על פחד יצחק. "והנורא" – על יעקב שנאמר (שם קל, ד) "כי עמך הסליחה למען תורא".

וזהו ג' העמודים שהעולם עומד עליהם "על התורה על העבודה ועל גמ"ח". וכ"כ הגר"א (ריש אידרא רבא) ז"ל על ג' דברים העולם עומד על התורה על העבודה ועל גמ"ח, והן ג' קוין חסד דין רחמים. תורה בתפארת, עבודה בצפון בגבורה, גמ"ח בחסד.

"גדולה" – זו מדת החסד כמבואר בזהר (שמות מב, ב) שאמרו "וקרא גרמיה גדול בגדול"ה וחסיד"ד". וכמש"כ (דברים ג, כד) "אתה החלות להראות את עבדך את גדלך" ופרש"י "זו מדת טובך". והטעם שמדת החסד של הקב"ה נקרא "גדולה" הוא כי מדת החסד היא ההנהגה הבולטת ביותר כי רואים בכל בריה הכי קטנה את גדלות חסדי השי"ת.

"גבורה" – זו מדת הדין. כי הגבורה האמיתית היא "איזהו גבור הכובש את יצרו" (אבות ד, א) להתגבר על רצונותיו. ויצחק נעקד ע"ג המזבח ועקד שם את כל לרצונותיו.

וע"ע ב'בעל הטורים' (דברים ז, כא) עה"פ "אל גדול ונורא". שכתב שלא אמר "גבור", אלא הזכיר "גדול" כנגד אברהם דכתיב ביה (יהושע יד, טו; עי' ב"ר יד, ו) "האדם הגדול".

(ל"ת טו) בשם ה"אוהב ישראל" זי"ע על "כני יודע ה' דרך צדיקים", שמחבר את דרכיהם. ה. ובספה"ק "עבודת הלויים" מכתבי זקני ר' משה מברדיטשוב זי"ע ובנו מבואר "ובמושב לצים לא ישב" שהכוונה למי שמתלוצץ מכל מי שאינו מחבורתו, וגם זה יש לקשר.

באהלה של תורה / הרב יהודה איזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"הגדול הגבור והנורא" כנגד ג' האבות, וביאור בדברי חז"ל שאברהם קראו 'הר' יצחק
'שדה' ויעקב 'בית'

"ונורא" כנגד יעקב דכתיב ביה (בראשית כח, יז) "מה נורא המקום הזה". והזכיר אלו
שמצינו שנלחמו אברהם עם המלכים ויעקב כנגד לבן ועשו, אבל לא מצינו ביצחק
שנלחם עכ"ד.

במאמר זה נבוא לבאר מש"כ בעל הטורים שמדתו של יעקב יש לה שייכות לבית
המקדש ממה שאמר יעקב "מה נורא המקום הזה", וכך מצינו שנא' (תהלים סח, לו)
"נורא אלוקים ממקדשיך".

וכך גם מבואר בדברי הגר"א עה"פ (ד"ה א טז, יח) "לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם"
שכותב ז"ל אמר "לך" היינו שארץ ישראל ניתנה לאברהם. אבל ה"נחלה" היינו ירושלים
והר הבית והמקדש לא ניתנה לאחד, כי אם ירושלים לאברהם, והר הבית ליצחק, ובית
המקדש ליעקב. וזה שאמר "חבל נחלתכם" ב.

ועלינו להבין את השייכות של יעקב ל"בית המקדש" (השייכות של יעקב ל"סליחה"
נתבאר במקו"א).

הר – שדה – בית

(ב) נקדים במאמר חז"ל (פסחים פח, א) שאמרו מאי דכתיב (ישעיה ב, ג) "והלכו עמים
רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וגו'". אלהי יעקב ולא אלהי
אברהם ויצחק?! אלא לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר (בראשית כב, יד) "אשר יאמר
היום בהר ה' יראה". ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר (שם כד, סג) "ויצא יצחק לשוח
בשדה". אלא כיעקב שקראו בית שנאמר (שם כח, יט) "ויקרא את שם המקום ההוא בית
אל" ג.

וב'קרית ספר' למבי"ט (הל' בית הבחירה פ"ה) מבאר שקדושת הר הבית שוי לה
אברהם אבינו שקראה הר. וקדושת העזרה יצחק אבינו שקראה שדה דכתיב "ויצא יצחק
לשוח בשדה" והעזרה היא כשדה שאינה מכוסה. וקדושת הבית עצמו יעקב אבינו
שקראו בית דכתיב "אין זה כי אם בית אלהים".

ונתבארו הדברים בדברי הגר"א (ישעיה ב, ב) ז"ל הם כנגד הר הבית, והעזרה, וקדש
הקדשים. הר הבית היה לתפילה – היינו גמ"ח כמש"נ (משלי יא, יז) "גומל נפשו איש
חסד" והיינו הר. והעזרה לקרבנות – היינו עבודה והיינו שדה כמש"כ (קהלת ה, ח)
"לשדה נעבד". ולפי שהם נגד יצחק לכן שחיטתן בצפון. וקדש הקדשים שם התורה מונח
– והיינו בית.

² יש לציין בזה גם לדברי הגר"א באד"א (דברים לב, ט) עה"פ "יעקב חבל נחלתו" שכותב ז"ל כי ארץ ישראל נחלקת
לשתיים – ארץ ישראל וירושלים. וירושלים נחלקת לג' חלקים – ירושלים, הר הבית, ועזרה שהם מחנה ישראל לזיה
ושכינה. ירושלים – בזכות אברהם ויצחק. והר הבית ועזרה – בזכות יעקב. וע"ע בדבריו בחבקוק (ב, ח).
³ הגר"י הוטנר (פחד יצחק סוכות מאמר קיד) מבאר שההבדל בין הר ושדה לבית הוא ש"הר" ו"שדה" הם פרוצים
ליציאה [וכנגד זה יצאו ישמעאל ועשו מאברהם ויצחק] לעומת "בית" שגדור מכל צדדיו [וכנגד זה היתה מטתו
שלימה]. והוסיף לבאר שגם בלעם הכיר במעלה זו ולכן אמר "מה טובו אהליך יעקב" ע"ש.

ועפ"ז ביאר מש"נ שם "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים". "בראש הרים" – היינו תפילה. "ונשא מגבעות" – היינו תורה. "ונהרו אליו כל הגוים" – היינו עבודה כמש"כ (ישעיה ס, ז) "כל צאן קדר יקבצו לך" עכ"ד.

ויש לצרף מש"כ הגר"א (ברכות ח, א) לבאר מה שאמרו שם "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור כו", "ז"ל שג' דברים אלו הם שהעולם עומד עליהם, והם כנגד אברהם יצחק ויעקב. ובמקו"א ביארנו שג' העמודים שהעולם עומד עליהם שהם תורה, עבודה, וגמ"ח המה כנגד ג' האבות אברהם (חסד) יצחק (עבודה) יעקב (תורה) ע"ש.

ולכן אברהם קראו "הר" – כנגד "הר הבית" שמיועד לתפילה וזה כנגד גמ"ח.

יצחק קראו "שדה" – כנגד העזרה שמיועד לקרבנות. ויצחק הוא עמוד העבודה.

ויעקב קראו "בית" – כנגד קדש הקדשים ששם התורה מונח.

והמהר"ל (נצח ישראל פרק נב) מוסיף ביאור בתואר השמות הללו "הר" "שדה" ו"בית" לפי ג' עמודי העבודה של האבות שהם חסד, דין, ורחמים (ונתבאר במאמר נפרד).

שם הוא כותב שבית המקדש זהו המקום שהשי"ת יש לו חיבור ודביקות עם התחתונים. ומפני שמדת אברהם הוא מדת החסד והחסד מתדמה כהר לפי שכל חסד הוא גדול, כי מי שהוא מדקדק עם אחר משהו המדה ביושר ואינו נכנס לפנים משורת הדין. אבל בעל החסד אינו מדקדק ועושה חסד גדול וכמש"נ (תהלים לו, ו) "צדקתך כהררי אל", כי הצדקה והחסדי של השי"ת הוא גדול ואינו משהו המדה ביושר כמו שהוא עושה בעל מדת הדין. ומפני כי ע"י מדה זאת יש אל השי"ת חיבור לתחתונים, קרא אברהם לביהמ"ק שבו חיבור השי"ת לתחתונים "הר" לפי שע"י מדת אברהם שהיא מדת החסד החיבור הזה.

וכן יצחק שהיה מדתו מדת הדין שעושה מעשיו ביושר ובדין. וגם מדה זאת מדה אלקית וע"י מדה זאת ג"כ יש אל השי"ת חיבור ודביקות אל התחתונים להיות ביניהם. ולכך קרא יצחק לביהמ"ק "שדה" כי השדה הוא שוה וישר, ודבר זה מתייחס אל מדת הדין שהוא ישר.

אמנם יעקב קראו 'בית' שדבר זה מיוחד למדתו שמדת יעקב מדת רחמים וזהו עצם החבור. שאילו מידתם של אברהם ויצחק הוא לא עצם החיבור והדיבוק, ורק מדתו של יעקב שהוא מדת רחמים הוא הדיבוק בעצם לגמרי כי זהו ענין הרחמים האהבה והחיבור כי "אוהב" תרגומו 'מרחמוהו' (בראשית כה, כח) וכאשר דבק נפשו כמו האב לבן והאם לבנה מרחם עליו.

¹ מבואר שחיבר בין ה"צדקה" ל"חסד". וזה סותר מה שהובא במקו"א בשם המהר"ל עצמו ש"צדקה" זהו מדת הרחמים וכ"ה ברמב"ן (בראשית ו, ט) וצ"ע.

ולכן רק יעקב קראו "בית" שמורה על דירה שהוא החיבור בעצם. ואילו אברהם ויצחק שאינו חיבור בעצם יש לו הסרה – ולכן קראו אותו "הר" או "שדה" שאם יש לאחד שם דירה הוא לזמן בשביל שהיה חפץ לדור שם ויוסר דבר זה מאחר שאינו עשוי לדירה. ורק מצד מדתו של יעקב שהוא חיבור בעצם לפיכך אין לו הסרה ולכן קראו "בית" כי בית שהוא עשוי לדירה הוא קבוע ולא יסולק.^ה

ולכן נאמר "ואל בית אלקי יעקב" – שהחיבור של השי"ת עם הנמצאים בעצם הוא בשביל "אלקי יעקב" אשר מדתו גורמת חיבור בעצם לתחתונים עכ"ד.^ו

אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבות

ג) ובכדי להבין מש"כ המהר"ל שאברהם ויצחק אי"ז חיבור בעצם ויש לו הסרה. יש לצרף בזה את דבריו באבות ('דרך החיים' ה, ד) שם הוא כותב שביהמ"ק הראשון היה בזכות אברהם. בית שני בזכותו של יצחק. והבית השלישי יהיה בזכותו של יעקב.

ולכן מאחר שאברהם ויצחק היו כנגד בית ראשון ושני שהיה עתיד ליחרב לכן קראו לו "הר" או "שדה" שמורה על חורבן.

וכ"כ האלשיך (בראשית כח, יט) שביהמ"ק הראשון היה בבחינת "חסד לאברהם". השני בבחינת דין ו"פחד יצחק". אך השלישי יהיה בזכות יעקב, ועל שמטתו שלמה יהיה קיים לעד.

ולכן ביהמ"ק הראשון שהיה בזכות אברהם, חזר להיות הר כבתחילה (וכשראה אותו בתחילה ראהו הר על שם מה שעתידי להיות). אך השני כי המנגד הוא עשו היה יותר קשה מישמעאל "וציון שדה נחרש" כי חרש טורנוסרופוס את בית שני (וכשראהו יצחק ראהו שדה). אך יעקב לא הראו לו הקרקע רמז המקדש (שזה ראה הר וזה שדה), רק הראו לו הרמז בסולם רוחני מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והמלאכים עולים ויורדים בו, שיורה שבית המקדש יהיה רוחני כו' ולכן קראו "בית" שהוא קיים.

והוסיף האלשיך (איכה ב, א) שלכן שמונים אלף פרחי כהונה של בית ראשון נפלו ביד ישמעאל (עי' איכ"ר ב, ד) ואילו הבית שני נפל ביד אדום. וגם הוסיף שבית הראשון

^ה יש לצרף בזה מש"כ הגאון בעל ה"נתיחה" (מילי דאגדתא ד"ה ברכות) שידוע שישראל נקראו "בית" כמו שנאמר "בית ישראל", וקודם שנולד יעקב לא היה השי"ת עמנו בתמידות להיות שוכן בקביעות, רק במדרגת הרואה, שהעומד למעלה רואה למטה והעומד למטה אינו יוכל לראות למעלה, וזה שאמר הכתוב (בראשית כב, יד) "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה", כלומר שאברהם לא קראו רק "ה' יראה" כלומר שהוא רואה אבל אנו לא יכולין לראותו. וממשיך הכתוב "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" ודרשו חז"ל (חגיגה ב, א) כשם שבא לראות כך בא ליראות, ואנחנו רואין אותו כשם שהוא רואה אותנו. ויצחק קראו "שדה", וההבדל בין "בית" ל"שדה" שהבית זה דירת קבע שיושב שם תמיד, משא"כ שדה שאין בו בקבע רק לפעמים יוצא ורואה בשדה. וכך היה בזכות יצחק שלא היה השכינה אתנו בקביעות, משא"כ בזכות יעקב שכבר נשלם הזכות של כל הג' אבות, עשאו הקב"ה לבית לקבוע דירתו אתנו כמש"נ "השוכן אתם בתוך טומאתם", ומכונים ישראל בשם "בית" עכ"ד.

^ו ביערות דבש (ח"ב דרוש ד) כותב לבאר שאברהם ויצחק חשבו שביהמ"ק לרוב קדושתו אינו ראוי רק לשרידים ולא לכל העם, וגם זה רק בזמן מהזמנים כאשר הוא באמת קדושת קדש הקדשים וכך חשבו על כל הבית. ולכן קראוהו "הר" ו"שדה" שמורה שהוא מובדל מישוב בני אדם. אך יעקב שישן שם השיג ברוה"ק שזה יהיה בית לכל הבאים ושם יקבל ה' תפילתם וכמו שאמר "כי זה שער השמים" (עי' ברש"י שם). וכן שלמה אמר (מלכים א ה, מא) שגם נכרי יכול לבוא לשפוך שם שיחו לפני ה'. ולכן קראו בית מקום מוכן לבני אדם ליוצא ובא שמה עכ"ד.

שהיה בזכותו של אברהם עמוד החסד, לכן המשיך בו חסדו יתברך יותר מבשני, שהרי האריך להם עד ששבעה בתי דינים עבדו ע"ז מלבד גילוי עריות ושפיכות דמים (עי' גיטין פח, א) האריך להם כל עוד שהיו עוסקים בתורה (עי' ירושלמי חגיגה פ"ו ה"ב). ואילו בית שני הגם שהיו עוסקים בתורה הועיל השנאת חנם להחריבו (עי' יומא ט, ב) וזה מחמת שהיה קיים מכח מדת הדין של יצחק.

וכך גם כותב המבי"ט ב'בית אלוקים' (שער התפילה פרק יח) לבאר מה שאמרו חז"ל (חולין צא, ב) עה"פ "ויפגע במקום" כי מטא לחרן אמר יעקב "אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ואני לא התפללתי" – שמבואר שכל האבות התפללו שם.

וביאר המבי"ט שענין כוונת תפילת יעקב אבינו בזה המקום הוא תפילה על גלותינו זה האחרון. כי גלות מצרים וגאולתן היה מצד אברהם אבינו. וגלות בבל וגאולתן מיצחק. וגלות זה וגאולתנו מצד יעקב. וזהו שאמר יעקב "אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי", והמקום הזה הוא בית א'ל והוא ירושלים. וכמו שהם התפללו על בנין ירושלים ובית המקדש ונתקבלה תפילתם בבית ראשון ובבית שני רצה הוא להתפלל על בנין ירושלים וביהמ"ק העתיד. ולכן היתה תפילתו זאת קרוב לביאת השמש שהוא רמז לגלות הארוך הזה.^ה

והוסיף עפ"ז לבאר דבר נפלא מה שאמרו ש"תפילת ערבית רשות" (גם למ"ד תפילות אבות תקנום). כי זאת הגאולה שאנו מקוים היא רשות בידינו בכל יום אם בקולו תשמעו מה שלא היה כן בגאולת מצרים שנא' בפירוש זמן הגלות ארבע מאות שנה, וגלות בבל שבעים שנה כו'. אבל גלותינו הוא ארוך מצד וקצר מצד, הקיצור הוא שכל זמן שנחזור בתשובה לפניו ונשמע בקולו יגאל אותנו. ולכך נסתם הקץ כו' כי לא היה אלא כשלא ישובו מעצמם אבל אם ישובו מעצמם בכל יום יהיו מובטחים שיבוא הגואל כו'. ובהגיע זמן הקץ אם לא יחזרו בתשובה מעצמם יעמיד עליהם מלך עז וקשה שיגזור גזירות עד שיחזרו בתשובה שלימה עכ"ד.

לתגובות: 5322906@gmail.com

^ה וע"ע במשך חכמה בראשית מו, ב.

^ח אנו מוצאים ברמב"ן (בראשית כו, ג) שגם כל עסק בארות המים הם כנגד בתי המקדש. שם כותב הרמב"ן שהתורה מאריכה בענין הבארות ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו. כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק כמש"נ (ירמיה יז, יג) "מקור מים חיים את ה". וקרא לראשון "עשק" רמז לבית ראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה "שטנה" שם קשה מן הראשון והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד, ו) "ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם" וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא "רחובות" הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה (כנגד מש"נ "ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא את שמה רחובות") והאל ירחיב את גבולנו כמש"נ (דברים יט, ח) "ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר וגו'" שהוא לעתיד. וכתוב בבית השלישי (יחזקאל מא, ז) "ורחבה ונסבה למעלה למעלה ופרינו בארץ" שכל העמים יעבדוהו שכם אחד עכ"ד. והוסיף רבינו בחיי שם שיש להתעורר על השם "שטנה" שהוא השטן שרו של עשו המשטין עלינו תמיד. והוסיף לבאר מדוע הזכיר שם ה' רק בבאר השלישי (שנא' "כי עתה הרחיב ה' לנו") מפני שהראשונים היו בנין בשר ודם ע"י שלמה וכורש אבל השלישי יהיה מעשה ה' ובנין שמים ולא ישלוט בו חורבן לכך הזכיר בו השי"ת.

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"וַיִּשְׁמַע אֲבִרְהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אֲבִרְהָם לְעֶפְרוֹן"

וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת אֲבִרְהָם לֵאמֹר לוֹ: אֲדֹנָי שְׁמַעֲנִי אֶרֶץ אֲרָבַע מֵאֹת שְׁקָל-כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מָה הוּא וְאֵת מִתְּךָ קָבַר. וַיִּשְׁמַע אֲבִרְהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אֲבִרְהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת אֲרָבַע מֵאֹת שְׁקָל כֶּסֶף עֵבֶר לְסַחַר (כג, יד-טז)

בפי' רש"י (שם טז), "וישקל אברהם לעפרון" חסר וי"ו, לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה, שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין, שנאמר "עובר לסוחר" (עי' בבא מציעא פז א) שמתקבלים בשקל בכל מקום, ויש מקום ששקליהם גדולים שהן קנטרין וכו', עכ"ל.

-א-

בר"א מזרחי (שם) בד"ה [וישקל אברהם] לעפרון חסר וי"ו. בבראשית רבה (נח ז), להורות על חסרונו. ואף על פי שאהרן בכל מקום הוא בלא וי"ו, מכל מקום "עפרון" בכל מקום הוא בוי"ו, ושנויו מורה על חסרונו, עכ"ל.

גם יש לפרש כוונת המדרש דהדיוק הוא כיון דמיירי בפסוק אחד, ובתחילה כתיב עפרון מלא "וי"ו", ואח"כ עפרון חסר "וי"ו", משום הכי שפיר דרשינן ליה, ודו"ק.

ובגור אריה (שם) ואם תאמר אחר שאברהם נתן הכסף במשקל גדול לעפרון מה לו לעשות, וכי יאמר תן לי שקלים קטנים. ונראה לומר מפני שאמר עפרון "ד' מאות שקל כסף", ולא הוי ליה לומר רק "ד' מאות שקלים" כדכתיב "שלשים שקלים יתן לאדוניו" (משפטים כא לב), אלא שאמר שהם כסף מלא במשקל שלהם, ולפיכך כתיב "וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת" (חיי שרה כג טז), כלומר ייתור לשון "כסף" שדבר באזני בני חת, שיובן מדבריו שקלים גדולים שכספם מלא, לכך נתן לו שקלים גדולים, וכו', עכ"ל.

ברשב"ם (שם) בד"ה 'וישמע אברהם' די לחכימא ברמיזא. עכ"ל והוא סמיכות לדבריו.

-ב-

בספר חומת אנך להחיד"א (חיי שרה אות ג) כתב, א"נ רמז כמ"ש רז"ל דיען לא עמד בדיבורו נכתב עפרון חסר ו' עפרון, והוינן בה דמה איכפת לעפרון אם הכתוב יחסר לו וי"ו. ופירשנו בעניותנו (בספר דבש לפי מערכה ו אות א) דאות וי"ו הוא חיים, כמ"ש בזהר הקדוש (ויחי רמא ע"ב), והכתוב חיסר וי"ו רמז דנחסרו חיו, עכ"ל.

^ט ובדרשות מהר"ח אור זרוע (סימן טז) כתב: שנתחסר לו אות אחת משמו עפרון חסר ו'. וכל המתחסר לו משמו מתהפך מזלו לרע, עכ"ל.

עוד כתבו בביאור שם עפרון: בספר עמר נקא (פירוש רע"ב על רש"י) כתב, פי' דגריעותא הוא, דמשמע לשון עפר כלומר עפרא בפומיה, עכ"ל.

-ג-

בבית יעקב (חיי שרה כד נ סוף אות לב) כתב, וכן כאשר גמר עפרון בדעתו למכור מקום קדושה מערת המכפלה מתחת ידו, אזי נכתב אח"כ עפרון חסר "וי"ו", **שאות "וי"ו" מורה על חיים**, כדאיתא בזוהר הקדוש (ויחי רמא ע"ב) **וממנו אפסו חיים, עכ"ל**.^{יא}

-ד-

בקרבת העני (שם) כתב, וישקל אברהם לעפרון, כתב רש"י כתיב חסר "וי"ו, לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה. **ויש להמתיק הענין למה עבור זה נטלו ממנו ה"וי"ו", ויתכן עפ"י הזוהר** (ויחי רמא ע"ב), **דאיתא שם על פסוק "ונתתם לי אות אמת" (יהושע ב יב), דא אות "וי"ו", אות ג' שבשם הויה דרגא דיעקב. ולפי שעפרון היה שקרן, נטלו ממנו אות "וי"ו" המורה על אמת, עכ"ל**.^{יב}

-ה-

גם יש לפרש מה שנחסר אות וא"ו משמו, והוא בהקדם ביאור מה ששינה הכתוב בפסוק טז שכתב תיבת מאות מלא וא"ו, אף שבפסוק טו תיבת מאת כתוב חסר וא"ו. **באוצר המדרשים** (אייזנשטיין) מדרש חסר ויתר איתא: כל עפרן מלא ואחד חסר, לפי שאמר לו לאברהם **שקלין חסירין אני נוטל ממך, וכשבא לגבות לא גבה אלא קנתירין**. דאמר ר' יוסי בר חנינא כל שקלים שנאמרו בתורה סתם אינן אלא סלעים, חוץ משקלים של עפרון שהם קנתירין, ולפיכך **"ארבע מאות" האחרון** (שם טז) **מלא, ע"כ**. ולפי דבריו מיושב שפיר מה שכתב מאות מלא.

-ו-

גם יש לפרש מה שכתוב תיבת מאות האחרון מלא וא"ו, ובהקדם מה שאמרו בבכורות (נ א) אמר רבי חנינא כל כסף האמור בתורה סתם סלע, דנביאים ליטרין, דכתובין קינטרין,

ובספר משנה שכיר (פרשת ראה יד כב) כתב, וידוע דנקרא האדם על עסקו, כמו מי שגוזל נקרא גזלן, ומי שלומד נקרא למדן, כמו כן י"ל מי שחומד לממון שהוא העפריות, הוא עוסק בעפר, על כן נקרא על שם עסקו **עפרן** שהוא מקור והוה, וכמו שכתב התיו"ט בנגעים עיין שם. ועפ"י ז' מובן שפיר למה נקרא עפרן על שם חמדתו על הממון, **עפרן שעסקו בעפר נקרא עפרן** כמו הגוזל גזלן. וא"ש בטעמא דמלתא ודו"ק.

שם: וזה רמז "עובר לסוחר", כי על אשר אמר הרבה ולא עשה, ולא עוד אלא שרצה קנטרין גדולים, דבר זה היה רוצח לעפרון דנחסרו חייו. וז"ש **'עובר לסוחר', יען הוא היה עובר** על דבריו מן הקצה לקצה במקום מתנה למוכרה יותר ויותר משיוויה ובקנטרין גדולים, זה גרם **'לסוחר' אותיות לחסרו, ובגימטריא רוצח** כי הוא רוצח לעצמו, עכ"ל.

ובפני דוד להחיד"א (חיי שרה אות כד) ב"ר פ' נ"ח. **"נבהל להון איש רע עין"** (משלי כח כב), זה עפרון שהכניס עין רע בממונו של צדיק, **"ולא ידע כי חסר יבואנו"**, שחסרתו התורה וא"ו, הה"ד **"וישקול אברהם לעפרן"** (וירא כג טז) עפרן כתיב חסר וא"ו. ויש לדקדק לגבי דעפרון לא חשיב עונש שהתורה חיסרה וא"ו משמו ומאי איכפת ליה בזה. **ואפשר דמי שהוא רע עין מתקצרים חייו, עכ"ל**.

^{יא} **וכ"ה בזוהר במדבר** (קכ ע"ב), הובא בב"י או"ח (סוף סי' קלא ד"ה כתוב בזוהר).

"ויקצף פְּרָעָה עַל שְׁנֵי סְרִיסָיו עַל שֵׁר הַמְּשָׁקִים וְעַל שֵׁר הָאוֹפִים" (וישב מ ב) הנה תיבת האופים מלא וא"ו כתיב, ולהלן (שם טז, כ, כב) תיבת אפים חסר ו' כתיב, וצ"ב. **ולהמתבאר** דאות וא"ו מורה על חיים, י"ל דלאחר שחלם שר האופים את חלומו שמורה שאפסו ממנו חיים, שוב לא שייך אצלו אות ו'.

^{יב} **שם: ולכן נמי יעקב נטל מאליהו משכון אות "וי"ו"** **"וזכרתי את בריתי יעקוב"** (בחקתי כו מב), שיבוא לאמת דברי הנביא מלאכי שאמר **"הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא" (ג כג)**. **ועי' עוד מש"כ בזה בדברי דוד** (שם).

חוץ מן כספו של עפרון, שאע"פ שכתוב בתורה סתם קינטרין, דכתיב "ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר", ואיכא דוכתא דקא קרו לקינטרא תיקלא, ע"כ.
ובפי' רש"י (שם) בד"ה קנטרין, מאה סלעים בכל שקל, עכ"ל.

בספר קול אליהו (פרשת שלח), בד"ה ויבואו עד נחל אשכל וגו' "למקום ההוא קרא נחל אשכול על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל" (שם יג כג-כד), ויש לדקדק הלא מתחלה לא היה נקרא נחל אשכול ואיך נאמר שבאו להמקום נחל אשכול. ויש לבאר דבאמת גם מתחלה היה נקרא נחל אשכל על שם איש שהיה נקרא אשכל כמו "ענר אשכל וממרא" (לך לך יד כד), והנה אשכל שם האיש הוא חסר בלא וא"ו, לכן אחר כריתת האשכול ענבים קראו נחל אשכול מלא וא"ו שמורה עי"ז לשון רבים, ומלה שהוא חסר מורה לשון יחיד, וכו' י"ל כן דמקודם היה נקרא שם המקום נחל אשכל חסר וא"ו כמ"ש בתורה, על שם איש שהיה נקרא אשכל, וכאשר כרתו משם אשכול ענבים קרא שם המקום נחל אשכול מלא שמורה על שתי פעמים אשכל על שם האיש אשכל ועל שם האשכול ענבים אשר כרתו משם, משום הכי נכתב "ויבואו עד נחל אשכל חסר", "למקום ההוא קרא נחל אשכול מלא" וכו', עכ"ל.

ולהמתבאר בפי' רש"י דקנטרין הן מאה סלעים בכל שקל, יש לפרש על דרך זה כמו כן לענייננו, דתיבת מאת קמא שהוא מורה על משמעות אחת [-על ארבע מאת שקלים] חסר וא"ו כתיב, משא"כ מאות בתרא דהוא מורה על ב' משמעויות [-גם שהיה ארבע מאת שקלים, וגם שכל שקל היה בו מאה] לכן כתיב תיבת מאות מלא וא"ו.

ולהמתבאר יש לפרש מה שהחסירו מעפרן את האות "וי"ו, והיינו משום שע"י שהיה "נבהל להוין" וגו' (משלי כח כב), וכמש"א במדרש רבה (חיי שרה נח ז) ורצה "שקלים גדולים", ועי"כ הוצרך הכתוב להוסיף "וי"ו" לתיבת מאות, או כדי להורות שהיו שקלים מלאים [וכמו שנתבאר באוצר המדרשים], או כדי להורות על ב' עניני "מאת": א מאת כפשוטו, ב שכל שקל הוא מאה [כפי שנתבאר עפ"י מש"כ הקול אליהו]. לכן הוצרך לחסר משמו את האות "וי"ו, כדי שתהיה תיבת מאות מלא וא"ו.

שם (טו-טז) "ארבע מאות שקל-כסף" שכתוב בפסוק טו כתיב עם מקף ["שקל-כסף"], ואילו ארבע מאות שקל כסף הכתוב בפסוק טז בלא מקף כתיב ["שקל כסף"].

ולהמתבאר בגור אריה דבמה שהוסיף לומר תיבת כסף היה רמז שיהיה כסף מלא, י"ל דעפרון הבליע בלשונו וצרפו לתיבת שקל, ואברהם הבין מה שרמז לו בזה ולכן כתוב שנתן לו שקל כסף בלא מקף שהוא מלא ודו"ק.

*

"הנה רבקה לפניך קח ולך"

"הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה'" ע"כ (חיי שרה כד נא)
"ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו וילינו ויקומו בבקר ויאמר שלחני לאדני: ויאמר אחיה ואמה תשב הנער אתנו ימים או עשור אחר תלך" ע"כ (שם נד-נה).

-א-

בחזקוני (שם נה) בד"ה תשב הנערה אתנו, וא"ת הרי כבר אמרו "הנה רבקה לפניך קח ולך" (שם נא) וכו', עכ"ל.

באלשיך (שם) בד"ה "ויאמר אחיה ואמה תשב הנער אתנו ימים או עשור אחר תלך" וכו', הלא כמו זר נחשב, אחרי אומרים "קח ולך" (שם נא), יחזרו בהם "ויאמרו תשב הנערה" וכו', עכ"ל.

בכתב סופר (שם נ-נא) בד"ה "ויאמרו וכו' הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה" וכו'. צ"ב דתחילה אמר קח ולך, ושוב אח"כ "תשב הנערה אתנו" וכו'. גם צ"ב אריכות הלשון "ותהי אשה לבן אדוניך", פשיטא הלא זה היה בקשתו וכו', עכ"ל.

-ב-

"וַיִּשְׁלְחוּ אֶת רִבְקָה אֶחָתָם וְאֶת מִנְקֵתָהּ וְאֶת עֶבֶד אֲבִרְהָם וְאֶת אֲנָשָׁיו: וַיְבָרְכוּ אֶת רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתָנוּ אַתְּ הִי לְאֵלֵינוּ רַבָּה וַיִּירָשׁ זֶרְעֶךָ אֶת שְׂעֵר שְׁנָאִיו" ע"כ (שם כד נט-ס)

במסכת כלה רבתי (פ"א) ברייתא: כלה בלא ברכה אסורה לבעלה וכו', ע"כ.

גמ', אמר רבא באיזה ברכה אמרו ברכת שבעה ולא ברכת אירוסין וכו', ע"כ.

שם בברייתא, מנין לברכת חתנים מן התורה, שנאמר "ויברכו את רבקה" (חיי שרה כד ס), ע"כ.

ומבואר שהיה שם נישואין, וצ"ב היכן נתבאר שהיה שם נישואין, גם האירוסין קודמין לנישואין והיכן מצינו שהיה שם אירוסין.

-ג-

"וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כֶּסֶף וְכִלְי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרַבְקָה וּמַגְדָּנָתָהּ לְאַחִיהָ וּלְאִמָּהּ" ע"כ (שם נג).

בחזקוני (שם) בד"ה [ויוצא כמו ויוציא]. ויוצא העבד כלי כסף הללו לשם קדושין נתנן והראשונים לשם מתנה ושדוכים דמסבלי והדר מקדשי, וכו', עכ"ל.

ובמשך חכמה (שם) בד"ה "ומגדנות (נתן לאחיה ולאמה, ויאכלו וישתו) הוא והאנשים אשר עמו". אבל אמה ואחיה ורבקה לא היו אוכלים משום שאבלים היו מבתואל, ורק אירוסין מותר תוך שבעה אבל סעודת אירוסין אסור, כפסק הרמב"ם. לכן נתן להם "מגדנות", היינו קליות ואגוזים, כמו שכתבו במדרש (ב"ר ס יא), עכ"ל.

"וַיִּתְּקֵם רַבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְפָּבְנָה עַל הַגְּמָלִים וַתִּלְכְּנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רַבְקָה וַיִּלְךְ" (שם סא) ע"כ.

ובספורנו (שם) בד"ה ויקח וכו', מיד שלוחי האב, שמסרו לשלוחי הבעל, ובהיותה אז נשואה לגמרי, היתה גברת והיה האיש עבד לה, עכ"ל.^{יג}

מבואר בדבריהם שהיה כאן אירוסין וגם נישואין, האירוסין היו בתחילה כשנתן לה כלי כסף, והנישואין היו בשעה שמסרו אותה שלוחי האב לשלוחי הבעל שהוא אליעזר.

-ד-

ולפי דבריהם מיושב שפיר מה שנתקשו בחזקוני באלשיך ובכתב סופר, דמאחר שכבר אמרו קח ולך אינו מהראוי שיחזרו בהם ויאמרו תשב הנערה אתנו ימים או עשור. די"ל דמה שאמרו תחילה קח ולך היתה כוונתם על האירוסין, וכמו שאמרו במסכת קידושין (ד ב) דילפינן קידושין בגזירה שוה קיחה קיחה משדה עפרון, הרי שלשון קיחה הוא על קידושי כסף, והם היו סבורים שיקדש עתה ואח"כ תשב אתם ימים או עשור.

אמנם למחרת בבקר אמר להם "שלחוני לאדוני" פי' שבקש שיעשו גם נישואין, ע"י מסירתה לשלוחי הבעל. והם אמרו "תשב הנערה אתנו ימים או עשור" (שם נה), וכמו שנתבאר בפ"י רש"י (שם) בד"ה ימים וכו' שכך נותנין לבתולה זמן שנים עשר חדש לפרנס את עצמה בתכשיטים.

ואחר שהסכימו לדבריו של אליעזר, וכמו שנאמר "וישלחו את רבקה אחותם" וגו' (שם נט), ותקם רבקה ונערו תיה וגו' ויקח העבד את רבקה וילך" (שם סא) וכמו שנתבאר בספורנו שאז נתקיים לקיחת האשה מיד שלוחי האב לשלוחי הבעל, ולכן כתוב "ויברכו את רבקה" (שם ס) שהוא ברכת נישואין.^{יד}

-ה-

וכבר כתב עדר"ז בספר יבין שמועה עה"ת (אות נו) ועפ"י פשטות הכתובים, יש לפרש דגם בתחילה כשאמרו "הנה רבקה לפניך קח ולך" (חיי שרה כד נא), לא היתה כוונתם שיקח את רבקה עמו, דא"כ הו"ל למימר "ולכו" בלשון רבים, אלא היתה כוונתם, עפ"י מה שאמרו רז"ל בריש קידושין (ב א) דהא דאשה מתקדשת בכסף, ילפינן קיחה קיחה, ואמרו הנה רבקה לפניך קח כלומר שיקדש אותה בשליחות יצחק וילך לביתו עד שתגדיל. ואליעזר לא הבין זאת וסבר שהדברים כפשטן "וישתחו ארצה" (שם נב).^{טו} ויהי בבקר כאשר אמר "שלחוני לאדוני" (שם נד) אז הבינו הם שהוא רוצה שגם רבקה תלך עמו, כי אם לא היה רצונו בזה למה אמר שלחוני, והלא היה בידו לילך כאות נפשו, וע"ז אמרו "תשב הנערה אתנו" (שם נה) עכ"פ להכין לה תכשיטין וכו', עכ"ל.

^{יג} בספר פנים יפות (שם כד ס) בד"ה "ויברכו את רבקה". עיין בחידושי כתובות (ז ב) שהביאו התוס' ירושלמי דלמדו מזה הרמז לברכת נישואין, והיינו דכתיב גבי "וישלחו את רבקה" (שם נט) ולא כתיב לעיל גבי "ויוצא כלי כסף ומגדנות" (שם נג) דמשמע שהם היו כסף קידושין, אלא כיון דקיי"ל דמסר האב לשלוחי הבעל מסירתו היינו כניסתו לחופה כדאיתא בכתובות (מח ב), א"כ בשעה שמסרו אותה לאליעזר הוי ככניסה לחופה, א"כ י"ל שבאותו פעם הוא רמז לברכת נישואין. וכו' עכ"ל. והוא עד"ר שנתבאר.

^{יד} "ויקח העבד עשרה גמלים" וגו' ע"כ (שם י), ובחזקוני (חיי שרה כד י) בד"ה עשרה גמלים להרכיב עליהם עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין ונישואין, עכ"ל. וכ"ה בתפארת יהונתן (שם).

והוא עד"ר שנתבאר שהיה שם אירוסין וגם נישואין, והאירוסין והנישואין היו בכלל השליחות של אברהם.

^{טו} והוא משום שהוסיפו "ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה'" ע"כ (חיי שרה כד נא).

"וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלְזָה הַהֶלֶךְ בְּשָׂדֵה לְקִרְאתָנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנָי וַתִּקַּח
הַצְּעִיף וַתִּתְּכָס" ע"כ (חיי שרה כד סה)

בספר תולדות יצחק (שם) "ויאמר העבד הוא אדוני", עד עתה אמר בן אדוני (פסוקים
מד, נא), לפי שהאדם שאינו נשוי לא נקרא אדם, שנאמר "זכר ונקבה בראם וכו' ויקרא
את שמם אדם" (בראשית ה ב), עכ"ל.

גם י"ל ובהקדם מה שכתב **בפי' רש"י** (שם י) וכל טוב אדוניו בידו - שטר מתנה כתב
ליצחק על כל אשר לו, כדי שיקפצו לשלוח לו בתם, עכ"ל. כ"ה במדרש רבה (שם נט יא).

ובכל טוב אדוניו נכלל גם אליעזר שהיה עבד אברהם, ולכן בתחילה שהיה עבדו של
אברהם אמר 'בן אדוני', אבל עתה אחר הקידושין והנישואין שניתן ליצחק במתנה את
כל אשר לאברהם וגם אליעזר בכלל המתנה ולכן אמר "הוא אדוני".

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

מדוע קפצה הארץ לאליעזר?

וְאָבָא הַיּוֹם אֶל הָעֵין (כד, מב)

כתב רש"י: היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. והוא מגמ' סנהדרין (צה.).
דקדקו המפרשים, לצורך מה היה זקוק אליעזר לקפיצת הדרך, וכי זמנו של אליעזר היה
דחוק? או כלום אם היה הולך כמהלך הרגיל לא היה הענין מצליח?

וביותר, שלא רק לאליעזר קפצה הארץ, כי אם גם לכל עשרת גמליו! נולפי התוס'
והחזקוני על הפסוק 'ויקח העבד עשרה גמלים' (כד, י), היו עמו גם עשרה אנשים מעבדי
אברהם, וגם הם זכו לקפיצת הדרך'.

ואם כן יש להבין את טעם ומטרת הדבר, כי הלא ידוע שאין השי"ת עושה נס ללא כל
צורך. [ולהלן נראה מהו בכלל מהות הנס של 'קפיצת הדרך'].

ונביא בזה כמה טעמים בעהשי"ת:

(א) ב'ילקוט שמעוני' (רמז קט), וכן בפדר"א (פרק ט"ז) כתבו, שהטעם לקפיצת הדרך היה
כי הקב"ה רצה לגמול חסד עם יצחק.

(ב) בספר 'תפארת יהונתן' (בראשית כ"ד י') כתב שהטעם שקפצה הדרך לאליעזר היא
בשביל שהוא יספיק להגיע לשם ולקדש את רבקה ע"י אביה בקידושין דאורייתא, לפני
מיתתו של בתואל שהיתה באותו יום.

(ג) טעם נוסף מצאתי בחתם סופר (בספרו 'תורת משה' על הפסוק 'אל תאחרו אותי'),
שמוסיף לשאול, מדוע היתה קפיצת הדרך רק בהליכתו, ולא בחזירתו?

וביאר החתם סופר זיע"א: כי צורך הקפיצה היה, כי היתה רבקה בו ביום בת ג' שנים
מצומצמות, ואם ימתין אפילו עוד יום אחד, כבר יהיה לה דין של גיורת שנתגיירה יותר
מבת ג' שנים ויום אחד, דאסורה לכהן, וה"ה ליצחק שהיה עולה תמימה, ועל כן קפצה
לו הארץ, משא"כ בחזירתו. עכ"ד.

[ע"ע בפירושי התורה לרבי חיים פלטיאל (על הפסוק וה' ברך את אברהם בכל), שיצחק
היה בכור, ובימיהם היתה עבודה בבכורות, והיו נוהגים בו כל דין קדושת כהונה,
וכדפירש רש"י בפר' תולדות (כה, לב ד"ה הנה אנכי)].

אלא שעדיין צריך ביאור, שאם כן, היה על אברהם לשלוח את אליעזר לצאת לדרך
כמה ימים קודם לכן, ואז לא יצטרך לקפיצת הדרך?

מלבד זאת יש לציין, כי בתרגום יונתן בן עוזיאל (כד, סא) מפורש שמאותו טעם שקפצה לו הארץ בהליכתו, קפצה לו גם בחזירתו.

גם בפרקי דרבי אליעזר (פט"ז) מפורש שקפצה לו הארץ גם בחזירתו, וכתוב שם שהטעם שקפצה בחזירתו הוא כדי שאליעזר לא יתחייח עם רבקה בלילה, ולכן מהלך של שבעה עשר יום שמארם נהריים ועד לחברון הם הגיעו בשלוש שעות, שהגיעו לשם לפנות ערב. ע"כ. והיינו כי בשלמא בשעות היום כשהם בדרך לא שייך יחוד, ורק בלילה, ומאחר שקפצה הארץ והגיעו בעוד יום לא היה חשש יחוד.

עכ"פ מבואר שאפילו שקפצה הארץ גם בחזירתו, אולם זה לא היה מאותו טעם שקפצה בהלך, ולא כמו שכתב ה'תרגום יונתן בן עוזיאל' שמאותו טעם שקפצה הארץ בהליכתו קפצה גם בחזירתו.

ד) ואולם גם אם נלך בדרכו של החת"ס, יתכן לבאר באופן דומה, שמה שהוצרך לקפיצת הדרך היה, כי מן השמים לא רצו שרבקה הצדקת תשאר שם בין קליפות הטומאה אפילו עוד שעה קלה, [וכעין אותו טעם שמבארים לגבי יציאת מצרים, שמיהר הקב"ה לגאול את בני, דאיתא בחז"ל שבנ"י במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה, ומבואר בתיקוני הזוהר (טו.), וכן במפרשים על המכילתא בפ' בא, וכן הביאו בספה"ק בשם האריז"ל, וכ"ה בספר הפרדס לרמ"ק (שער י"ג שער השערים פ"א סט-א), דזה היה סיבת זירוז הגאולה והיציאה בחיפזון, כי אם היו נשארים עוד רגע קט היו נכנסים חלילה לשער הנ' של טומאה, ולא היו יכולים להגאל עוד. וממילא כעיי"ז י"ל גם לגבי רבקה שהיתה דרה בין אנשי רשע].

וע"כ מיד בסמוך הגעתה לגיל שלוש שראויה להינשא, עלה על דעת אברהם אבינו לשלוח לשם את אליעזר, ומשמים לא עכבוהו אפילו רגע אחד, כי אין לשער ואין לתאר מה יכול לגרום לאדם אפילו שהיית רגע אחד בין עוברי עבירה.

ומעתה אין לשאול את מה ששאלנו לפי החתם סופר דא"כ מדוע לא עשה הקב"ה שאליעזר יצא לדרכו יומיים קודם, כי יש לומר שאת כל עצם הלימוד החשוב הנ"ל ניתן ללמוד מזה גופא שהיתה כאן 'קפיצת הדרך'.

ה) עוד טעם נראה לבאר בפשטות, כי זה גופא הוכיח לאליעזר על הצלחת דרכו המלווה אותו מאת השי"ת, וכמו שכתוב "וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֲה לָהּ מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלֶיחַ ה' דִּרְפוֹ אִם לֹא. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ הַגַּמְלִים לְשָׂתוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נָזֶם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וַשְּׁנֵי צְמִידִים עַל יְדֵיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם. וַיֹּאמֶר בֵּת מִי אַתָּה גו'. ונחלקו הראשונים, ובראשם רש"י והרמב"ן כאן, [ומקור דבריהם כבר במחלוקת המדרשים], האם אליעזר נתן לרבקה את התכשיטים טרם שאל אותה בת מי את, ואח"כ כשסיפר להם, שינה את הסדר, וזהו דעת רש"י. או שבאמת קודם שאל ואח"כ נתן ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

והנה לפי רש"י יש לתמוה איך ההיך אליעזר להעניק לה את התכשיטים מיד, עוד לפני שבריר בוודאות שאכן היא מבית בתואל? וביותר, שאפילו אם נאמר שכבר הבין זאת מאיזה שהוא אופן, מכל מקום הרי אינו בטוח כלל שהיא תרצה לעזוב את בית אביה

ועיר הולדתה וללכת עמו אל ארץ זרה ורחוקה? ואולי אפילו אם היא מצד עצמה תסכים, שמא משפחתה לא יתנו לה ללכת, נוכחו שאכן מבואר בהמשך שהם ניסו לעכב זאת בעדה?]

אולם להנ"ל יש לבאר, שזו בדיוק היתה הסיבה לקפיצת הדרך, כדי להורות לאליעזר שאין לו לחשוש משום דבר שישתבש בדרך, כי הוא מושגח באופן ניסי לחלוטין. וממילא לאחר שראה את יד ה' המסייעת בידו מחוץ לדרך הטבע, עד שקפצה לו הארץ, ואף ששאל שלא כהוגן השיבוהו מן השמים כהוגן, וכדאיתא בתענית (ד.) ששאל שלא כהוגן בכך שאמר "והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך" וגו' יכול אפילו חירת אפילו סומא, ובכל אופן השיבוהו כהוגן ונודמנה לו רבקה. [שאינה חירת או סומא]. וממילא ע"י עצם קפיצת הדרך הוא היה עם בטחון מלא שה' הצליח דרכו.

(ו) טעם נוסף לקפיצת הדרך לאליעזר, יובן לפי המעשה הבא:

מספרים על רב אחד, שנסע יחד עם משפחתו לעיירה רחוקה, בכדי לערוך שם את אירוסי בנם, עם בתו של אחד מגבירי העיר. בדרכם התעייפו, ונכנסו לפונדק לנוח ולשתות משהו, באו בדברים עם בעל הפונדק, ובתוך השיחה שאלוהו אם הוא מכיר את העשיר פלוני מהעיירה. בעל הפונדק אמר שאכן מכירו, ואמר עליו שהוא רמאי וגנב, ואין תוכו כברו.

כשיצאו מהפונדק אמר הרבי לבני ביתו: עכשיו אני מבין מדוע הוצרך אליעזר לקפיצת הדרך, כי לולי זאת, כשהיה מתעייף ומתעכב בפונדקי דרכים, והיה מדבר עם בעל הפונדק שהיה אומר לו שהוא מכיר את רבקה בת בתואל, שיש לה אח שהוא רמאי וגנב גדול, ואז היה אליעזר חוזר לבית אברהם אבינו בידים ריקות... לכן היה צורך בקפיצת הדרך, בכדי שלא יהיה סיפק בידו להתעכב במקום כלשהוא...

מהו 'קפיצת הדרך'

והנה אם מהלך של שבעה עשה יום הלך אליעזר ופמלייתו בשלש שעות, וכמבואר להדיא בפרקי דרבי אליעזר הנ"ל, יש להבין איך יתכן שאליעזר והגמלים היו צמאים כל כך? ועיין באור החיים לעיל על הפסוק 'ותכל להשקותו' (כד, יט) שרבקה הרגישה באליעזר שמרוב צמא וטורח הדרך הוא היה כבר במצב של צער וסכנה. ולכאורה אין זה מובן אם הוא אכן עשה את כל הדרך בשלש שעות בסך הכל?

ומבואר מזה מהו הגדר של 'קפיצת הדרך'. דהנה יש לחקור האם קפיצת הדרך הפירוש הוא שהדרך מתקצרת, ולדוגמה, במקום ללכת ק"מ הולכים רק מטר, או שהפירוש הוא שהדרך היא אותה דרך, אלא שהאדם עושה את כל הדרך במהירות גבוהה למעלה מהזמן הטבעי.

ומכאן יש להוכיח כהצד השני, שכתוב 'ויברך הגמלים' שהרביצים כי הוצרכו לשתות כמו שהלכו את כל הדרך הארוכה הזו, ואם נאמר שהדרך מתקצרת, הרי שהם כמעט ולא הלכו עדיין. לתגובות: z5102244@gmail.com

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

מעשיה כפולים

הכפלויות והזוגיות

א"ר יצחק כל עסקה של שבת כפול, עומרה כפול שנאמר 'שני העומר לאחד', קרבנה כפול שנאמר 'וביום השבת שני כבשים', ענשה כפול שנאמר 'מחלליה מות יומת', מתן שכרה כפול שנאמר 'וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד', אזהרותיה כפולות שנאמר 'זכור את יום השבת, שמור את יום השבת', מזמורה כפול 'מזמור שיר ליום השבת' (שו"ט וילקו"ש תהלים צב)טו.

כפלויות אלו, יש מהן שנראות שוות, כשני עומרים ושני כבשים, שרק מניינם כפול, ויש מהן המשלימות זו לזו, ככבוד ועונג, 'זכור ושמור', ו'מזמור שיר', ויש להכנס בכפלות זו כשני בתים זה לפנים מזה (עירובין נג).

פתחו של מחט לאולם זה, נמצא בשפתי כהן (במדבר כח ט) שנתן טעם לכפילת עסקי השבת, והוא לפי שאמרו חז"ל (ב"ר יא ח) 'אמרה שבת לפני הקב"ה לכולם נתת בת זוג ולי לא נתת בת זוג, אמר לה כנסת ישראל תהא בת זוגך, ולהורות על זה נכפלו כל עסקיה, לומר שאינה יחידה בלא זוג. השוואה זו מורה שאין בכל אלו כפלות מנין גרידא, אלא זו תלויה בזו, כבני זוג.

הכפלות במערת המכפלה

שבח הכפלות בעסקי השבת, גנוז הוא במערת המכפלה בפרשתא דא:

ראשית דבר, פשוטו של מקרא מורה, כי לא די בכך שמשמעות ה'מכפלה' כפולה, כפי שאמרו רב ושמואל (עירובין שם) שהיא שני בתים זה לפנים מזה או בית ועלייה על גביו, אלא גם עצם שמה כפול 'מערת המכפלה', ו'מערת שדה המכפלה', ומכח כפלות זו בשמה אמרו בזהר (ח"א קכח:) שהכוונה לאות ה' שהיא האות היחידה שנכפלה בשם הוי"ה, ושתי אותיות ה' שבשם עומדות כאחת.

וביאור הדברים למיעוט ערכנו הוא, כי כנודע, שני חלקים בשם הוי"ה, י"ה הוא שורש כל המציאות, והוא מורה על הנהגתו העליונה, ברצון העליון המתגלה בחכמה ובינה, ואילו ו"ה מורה על העברת השפע במדת המלכות המחלקתו לנבראים^{טו}, ונמצא ששם י"ה הוא המחשבה הרואה את הנולד, מה שיהי"ה כאשר תתגלה הנהגתו בעולם^{טז}, והה'

^{טו} עניין הכפלות במוסף השבת יבואר אי"ה בהרחבה להלן פרשת פנחס.

^{טז} וכבר ביאר הגר"א (בסערת אליהו ובסידור הגר"א, שיח יצחק יח) שי"ה מורה על אהבה ויראה, ואילו ו"ה מורה על תורה ומצוות, והיינו שעבודת האדם במעשה היא רק בו"ה, ואילו לגבי י"ה אין לו אלא אהבה ויראה.

^{טז} כמו שביאר הגר"א כי הפועל הוא 'יהי"ה', וכשנקרא בשם נמשכת הי' ונעשית לו' נכשם שפועל 'חיה' נקראית בשם חוה^{טז}, והיינו כי 'יהי'ה' הוא גילוי הרצון ומהחשבה בפועל בהכפלה, דהיינו י"ה ראשונות הן המחשבה בה חלה המציאות, ובאחרונות מוציאות מחשבה זו לפועל, וכבר פירש בזה האר"י (ליקו"ת זכריה יד ט) את הכתוב 'ביום ההוא יהיה הוי"ה אחד', שאז יתגלה כי אכן יצא לפועל כל תכנית המחשבה העליונה, ולכן אז יקרא 'יהי'ה' [כי כשם שעתה חו"ב נקרא י"ה, אז יקראו כך גם ז'נ] אך עתה הוא בבחינת 'הוי"ה', שגילוי י"ה הוא באותיות ו"ה

שבו מורה על הנהגת העולמות במדותיו ית', והיה הנהגת היחוד, ואילו ו"ה היא תולדת ההנהגה העליונה, כאמור על תולדות השמים ב'הבראם', ודרשו (מנחות כט:): בה' בראם, שה' אחרונה שבשם מורה על השארת השכינה בתחתונים בהנהגת המשפטי, ונמצא ששפע הבינה מתגלה על ידי המלכות, מלכותא דארעא כמלכותא דרקיע, וזו היא הוראת 'מערת' המכפלה ב'שדה' אשר ברכו ה'כ.

מכפלה זו מופיעה בשני רובדים, באשר מעלת הבינה כלפי המלכות היא כאור פנימי ביחס לחיצון, ולכך נמשלו יחדיו לשני בתים זה לפנים מזה, אך יש בהם גם יחס של הארת עליון לתחתון, ובכך הן כ'בית ועלייה על גביו'. ועל כך יש להציע באימה, ששורש חילוק זה במקבלים, נובע מחילוק אופן ההשפעה, כי הנה בעוד על הנהגת י"ה נאמר 'הבן בחכמה', בהיות החכמה גנוזה בתוך הבינה, וכך היא ממשיכה הארתה כפנימית לגבי מלכות, כשני בתים זה לפנים מזהכא, הרי שהנהגת ו"ה, נמשכת ממעלה למטה, ולכך גם הארתה למלכות היא כבית ועלייה על גביוכב, נמצא שמכפלת אותיות ה', באה להורות איך הארת י"ה העליונה מתגלה ע"י עבודת ו"הכג, כי בחכמה יסד ארץ, ובה 'מערת שדה המכפלה'כד.

[כמש"כ רבנו בחיי שמות יז טז, כי ו"ה הם כסא ל"ה], ויש בו בחירה לאדם, ולכן ניתן כח לעמלק למנוע את הכרת הנהגת ה' בעולם.

^ט והאריך בזה מהר"ל בהרבה מקומות (נתיב האמת א, יראת ה' ג, דרוש לשבת תשובה).

^כ והאריך (ליקוטי תורה ושער הפסוקים כאן) הוסיף, שבאמת שמה כפול ומכופל, שהרי הכתוב קראה בארבעה שמות 'מכפלה' [כאמור ויקם שדה עפרון אשר במכפלה], 'מערת המכפלה', 'שדה המכפלה', ו'מערת שדה המכפלה', והכוונה שאות ה' גם מילויה הוא ה', וכיון שהמילוי הוא כמו השורש, הרי המכפלה ביניהם מורה שהתחתון מוציא לפועל את כח העליון. וביאור^ד, שיש ארבעה אופנים למילוי אותיות שם הוי"ה, והאופן שכנגד מדת המלכות הוא בהכפלת האותיות, ונמצא שיש בשם ומילוי ארבע אותיות ה' [דהיינו יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה, כי גם באות יו"ד אותיות ו"ד עולים כמנין י]. וביאר, שכנגד ה' ראשונה שבשם הוי"ה, נקראת 'מערת המכפלה', כי היא מכונה 'מערה', ונקראת גם 'מכפלה' משום שיש לה מילוי ה' אחרת, וה' השניה, שהיא באה כמילוי של ה' ראשונה נקראת 'מכפלה', סתם, בלא 'מערה'. והשלישית, היא השניה שבשם הוי"ה, נקראת 'שדה המכפלה', והה' הרביעית שהיא מילוי שלה נקראת 'מערת שדה המכפלה'. וראה שם שיש לה גם שם חמישי, והוא 'מערה' סתם, ואז אינה מכפלה, ויבואר בסמוך.

^{כא} כי החכמה והבינה הן כאח ואחות, שהן תרי ריעין דלא מתפרשין (זוהר ח"ג ד). [לעומת ז"א ומלכות נקראים איש ואשתו שהן מתפרשין לפעמים], והרי הם באותה קומה, אלא שהחכמה פנימית לבינה.

^{כב} ואמנם ודאי שכל ההי"ן בנוק, וכל 'שדה' 'בית' ו'מערה' הוא במקבלים, וכמש"כ מהרח"ו (שער הפסוקים כאן) שכיון שכל ארבע ה' הם במלכות, הרי שהכוונה ללאה ורחל, הם ה' עילאה ודה' תתאה, כנגד בינה ותבונה, וכל אחת מהם יש בה בחי' מלכות שבה, שהם ב' ההי"ן אחרות, שבמלוי ההי"ן הראשונות. וכן מצינו (ליקוטים, בהעלותך יא) ש'בית ועליה' הם תרי נוקבין, לאה ורחל, מכל מקום שורש החילוק בהם תלוי בחילוק י"ה ו"ה, וכמבואר בהערה הבאה.

^{כג} אף שכל ארבע האותיות הם בה', המורה על קבלת השפע, ולא במקור השפע באותיות י' ו', הרי כבר אמרו (ב"ר נח ד) שהיתה בקרית ארבע ע"ש ארבע אבות העולם [אדה"ר וג' אבות] הקבורים בה, או ע"ש ארבע אמהות (ב"ר נח ד), ובעירובין (שם) אמרו שהוא כנגד ארבע זוגות, והיינו שעבודת האבות החלה את תיקון גילוי השורש של אדה"ר, וארבע האמהות המשיכו לגלות דרגותיהם בארץ, וזו היא ההכפלה, וכשנקברו עם אדה"ר כארבע זוגות, נקבעה ההכפלה בגילוי שחל במקבלים, בקביעת חיבורם יחד, ולכן המכפלה היא ב'חברון. ויש ליישב בזה את תמיחת המהרש"א (עירובין שם), שבגמ' הקשו למ"ד שהיו שני בתים זה לפנים מזה, למה נקראו 'מכפלה', ותירצו שכפולה בזוגות, ולכאו' תמוה, א"כ מנין שהיו שני בתים. וכבר כתב רא"מ הורביץ שמחלוקת רב ושמואל היתה בביאור לשון 'מערת המכפלה', וקושיית הגמרא על לשון 'מכפלה' בפניע, והיינו כמבואר, שלבד מהמכפלה בזוגות, 'מערת המכפלה' עניינה להורות על הנהגת הגילוי בארץ, בשדה אשר ברכו ה'.

^{כד} והיינו, כי בעוד המכפלה העליונה, היא קבועה, ומחוייבת המציאות, הרי שהשניה תלויה בעבודת הנבראים, וכפי הכנת לבם לקבל, כך יושפעו מן העליון.

הכפלות בנשמת האדם

ולביאור הוראת הכפילות על הארת העליונים בתחתונים, האירני ידידי הרה"ג ר' יהודה שניידר שליט"א לדברי המדרש (שמו"ר ב זהר ח"א קכ. ח"ג קלח.) 'אברהם אברהם, פסיק טעמא, משה משה לא פסיק טעמא', וביאר מהר"ח וואלז'ין (נפש החיים ש"א ה-טו, רוח חיים א א) שכפילות השמות היא כנגד שני חלקי הנשמה, עיקר הנשמה הוא בשרשה העליון, בנשימת פיו ית', ורק חלקה התחתון משתלשל ונכנס אל הגוף, ולכך 'אברהם, אברהם' פסיק טעמא, משום שבו היה הגוף חציצה בין הנשמה העליונה לנשמה השוכנת בגוף, אבל 'משה משה' לא פסיק טעמיה, שהרי התנבא באספקלריא המאירה, ולא היה גופו חוצץ בפני אור השגת נבואתו, ונשמתו העליונה האירה את גופו ממשיכו. הרי שהכפילות מורה על חיבור וצירוף שורש רוחני אל הגוף הגשמי, כ'בית ועליה על גביו'.

ואמנם לבד מעליונות הנשמה ביחס לגוף, בהיותה 'חלק אלוה ממעל', ואילו הגוף עפר מן האדמה, הרי שיש ביניהם גם יחס של פנים כלפי חוץ, וכמו שביאר מהר"ל (באר הגולה ד ועוד) שכפי שהגוף הוא מלבוש לנשמה, כך הבריאה כולה היא מלבוש לגילוי מידותיו ית', כאמור (תהלים קד) 'עוטה אור כשלמה', אך בעוד שהקב"ה גאות לבש, וע"י העולם הוא מגלה כבודו כפי יכולת הנבראים להשיג, הרי שגוף האדם חוצץ ומסתיר את אור הנשמה שבקרבו, ותכליתה הוא לזכך ולצירף את הגשמיות אל שורשה הרוחני, ולזה זכו אלו שנקראו בכפלות שמם, להורות שפועל נשמתם ניכר על גופם, והם כ'שני בתים זה לפנים מזה'.

^{כה} כמבואר בנפ"ח (ב יז) ורוח חיים (ג ב) שבחטא אדה"ר נתמעטה מדרגת הנשמה, ולא נשאר אצלנו אלא רוח נפש, והאריך הרמח"ל (דע"ת קכו) לבאר כיצד אור הנשמה מוזכר את הגוף. וראה במדרש (ב"ר ז ה) 'תוצא האדם נפש חיה אפילו נפשו של אדה"ר', וכתב בנפש החיים (שם) שאדה"ר זכה גם לחלקי חיה ויחידה, ולכן היה מוכן לחיות לעולם, כי החכמה תחיה בעליה, וכן כתב רמב"ן (בראשית ב יז) שאילו לא חטא היתה הנשמה העליונה נותנת לו חיים לעד. והנה בנפ"ח (א יט) כתב שגוף ושרש הנשמה שרשם הוא ב' אותיות הוי"ה, וביאר רמח"ל (כללי מאמר החכמה ז-טו) שחמשת חלקי הנשמה, נר"ן ח"י באות מחמשה פרצופים, והיחידה מא"א, ויתכן שכנגד דרגה זו נאמרה ה' חמישית במכפלה, ואכן גם לגבי היחס בין הקב"ה לנשמה מצינו בברכות (י.) 'חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד, לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה, מה הקב"ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף, מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה נראית, מה הקב"ה זן את כל העולם כלו אף נשמה זנה את כל הגוף, מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה, מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים, וראה מהרש"א שם ושומר אמונים הקדמון (ג ט) בביאור חמשת הקבלות אלו.

^{כו} ראה שם 'שנודרך אצלו הגוף כל כך, עד שלא היה חוצץ ומפסיק כלל בין הארת הנשמה כשהיא בעולם העליון לכשהיא בגוף. וזה היה מפני רוב שפלותו וענותו שחשב עצמו כאלו הגוף אינו, ואמר 'ונחנו מה', ואצל אברהם על כל פנים היה חשוב כ'עפר ואפר', ולכן אמרו השכינה מדברת מתוך גרונו של משה מחמת שלא היה הגוף אצלו מסך מבדיל היתה שכינה מדברת מתוך גרונו ממש'. וכתב בנפ"ח שלכן נקרא 'איש האלהים', ומקו"ד בדברי הגר"א (אד"א בראשית א ב) שתואר זה מונח על איש המייחד רעיוניו ומגמתו לעשות רצון אלהים, עי"ש. וכן אמרו (דב"ר יא ד) 'משה איש האלהים, א"ר אבין מחציו ולמטה איש, מחציו ולמעלה האלהים'.

^{כז} וראה ביאור הגר"א בן הגר"א (ברכות פ"ק אות טז) שהנשמה היא חלק אלהי ותלויה בב' אותיות ראשונות של השם, כאמור כל הנשמה תהלה י"ה, והם מוסתרים בגוף הנקרא ו"ה, ונקראים [י"ה] 'הנסתרות לה' אלוהנו, ועיק זהר (ח"ג קכג).

הכפלויות בשבת קודש

מעתה דין הוא שיהיו כל עסקי השבת כפולים, כי הרי היא 'יומא דנשמתין' (ח"ב רה:), ובה חלה נשמה יתירה, שהיא חלק הנשמה העליון המתגלה באדם^כ, ולפיכך כל מעשיה מאירים הם לנשמה שבגוף והן לנשמה העליונה, כשם שקריאת הקב"ה לנביאיו באה בכפילות שם, כפי דרגת חיבור חלקי נשמתם^{כט}.

ובתוספת ביאור, הרי אמרו (ברכות נז:): שהשבת היא מעין עולם הבא, והיינו כי בעולם הזה, הנהגת השי"ת עמנו היא בהסתר פנים, ועבודת ישראל היא לגלות כבוד מלכותו של 'אל מסתתר', אבל לעתיד לבא יתגלה לעין כל כי הוי"ה אחד ושמו אחד, ואז תהיה ההנהגה ב'מלכות עילאה', שבה יהיה ניכר איך שורש כל ההנהגה התחתונה הוא ב'בינה', כי מתוך בהירות ההכרה, תהיה השגה של הבנת דבר מתוך דבר, אף למה שאין לו תפיסה בדעת האדם, ומעין השגה זו חלה על נשמת האדם בשבת, כאשר הנהגת העולם עולה ומתכללת בהנהגה שתתגלה לעתיד לבא^ל, ואופן החיבור של התחתונים בעליונים משתקף בכל מעשיה כפולים^{לא}, ויש מהם שנקבעו לסדר עבודתנו, כדי להמשיך אלינו מתנה גנוזה זו^{לב}.

ולהאמור בכפל הכפלות במערת המכפלה, הרי נגה אור גם על חילוק ענייני הכפלות בשבת קודש, כי כאמור יש מהן המשלימות זו לזו, ובהם מתגלה חיבור קדושת השבת כשהיא מאירה אל כנסת ישראל, כ'בית ועליה על גביו^{לג}, ויש מהן שרק מניינם כפול, והן אלו שעניינם הוא להורות על עליית כנסת ישראל בשבת קודש אל שורש קדושתה, כ'שני בתים זה לפנים מזה^{לד}.

^כ כמבואר בדרך ה' (ח"ג פ"א ד) שהנשמה היא בעלת חלקים רבים ומדריגות שונות, המתקשרות זו בזו כטבעות השלשלת, והאחרונה בנפש התחתונה, ומכלל זה הוא ענין הנשמה יתירה שבאה בשבת קודש. וראה בבאור הגר"א (תקו"ז תי' כא) שנשמה יתירה היא מבינה ולכן אומרים נשמת כל חי.

^{כט} וראה באדרת אליהו (בראשית יח י) שבשבת נפש הגוף מתייחד עם הנשמה, שנאמר בישעיה 'מדי שבת בשבתו יבא כל בשר' שהוא הגוף 'להשתחות לפני', והשתחוויה הוא על פתח האהל, ושם הוא משכן הגוף 'פתח עינים'.

^ל וראה בפע"ח (שער השבת) סדר עלית העולמות בשבת, שכל עולם עולה לעולם שגבוה ממנו, עולם העשייה עולה לעולם היצירה וכו', ואף המלכות עצמה עולה לבינה, ובביאור הגר"א (תקו"ז תי' כא) כתב שבכל ימי החול עולה התפילה בשכינה תתאה, ובשבת באימא עילאה.

^{לא} ראה מהר"ל (גור אריה דברים ה יב, נצח ישראל יט) שכל מעשיה כפולים הם רמז כי השבת כפולה בעולם הזה ובעולם הבא.

^{לב} וראה במסילת ישרים (פכ"ו) 'ענין הקדושה כפול הוא, דהיינו, תחלתו עבודה וסופו גמול, תחלתו השתדלות וסופו מתנה', וכמבואר ברוח חיים (אבות ד ב) ש'שכר מצוה מצוה' היינו שהמצוה עצמה נהפכת לו לשכר, כי הנחת רוח להשי"ת בהטיבו עם ברואיו זה רצונו, כמו שרצונו בעצם המצוה. וראה בסמוך שזו היא זוגיות ישראל לשבת קודש.

^{לג} ראה ביאור הגר"א לספד"צ (פ"א ד"ה שביעאה) 'שבת אינה חוזרת לשרשה אל בינה אלא בינה מאיר לה שלא ע"י ששת ימי המעשה, והיא שוה לגביה, לכן זמן הזיווג בו. אבל בעוה"ב שבה אל אמה וכו', ונשגב ה' לבדו, ר"ל בינה לבד, ביום ההוא, שהוא יום השביעי, יום שכלו שבת, והוא כל זמן שליטת יום השביעי שהוא מלכות שחוזרת לשרשה'.

^{לד} כגון לחם משנה, שבלילה אוחז שתיהן בידו ובוצע התחתונה, אבל ביום בוצע על העליונה (רמ"א סי' רעד בשם כל בו, וכתב שהטעם הוא על דרך הקבלה), והיינו כי ביום עולה המלכות עם ז"א לבינה, וכאמור (ח"ג צח.) 'שתי הלחם, תרתי שכינתי, עילא ותתא, ואתחברן כחדא, לגביהון תרין נהמי בשבת, מזונא דחד תרין, דעילא ותתא', והרי הם עומדים בשווה. אך בלילה בוצעים רק את התחתונה, כשהיא עומדת תחת העליונה, ומקבלת ממנה, אך עדיין לא ניתן לבוצעה עד שתגיע עת מעין עוה"ב.

וזהו גם ענין כפלות מזמורה 'מזמור שיר ליום השבת', וכמבואר בראש ספר התורה, כי ה'שירה' היא הבעת כיסופין של המשורר אל מקורו העליון, ואילו הזמר הוא גילוי ביטול ישותו כלפי מעלת יוצרו, ולכך ה'זמר' יוצא כניגון גרידא, הנובע מגילויי הנהגת המשפט, בה תפיסת האדם קטועה ומוגבלת לפי ימי חלדו, והיא כפי הכרת המזמר בהנהגה העליונה הקבועה לכל טבע העולם, ובהכרזתו אשר 'מלך במשפט יעמיד ארץ' הוא מזמר ומכרית כל טעות, ומגלה את פרטי ההעלם של תפיסת 'עולם כמנהגו נוהג', ונמצא עומד אל מול קונו בלא מסך וחציצה. אולם בעת הארת הנהגת הייחוד, מתווסף עליו 'שיר', שהוא המשכת הניגון¹⁴, ואף שבעולם הזה אין לו קביעות, אלא רק בעתות נס ופלא, הרי בכל שעה שמופיע אור הייחוד, עולה ממנו 'שיר'.

והן דברי רמח"ל (אוצרות, תהלים צב) ש'מזמור' הוא מלשון הכרתה, כי הכרתת הקליפות אינה אלא ביום שבת. וכיון שנכרתו הקליפות, השכינה עולה אל המלך, וזאת העליה היא על ידי 'שיר', כמו שכל העליות הם על ידי שיר, ולכך 'שיר ליום השבת'¹⁵.

זוג של שבת

עתה נתנה ראש ונשובה להבהיר את מכפלת זוגות הימים, כי בפשטות כוונת המדרש שיום ראשון זוג לשני, ושלישי לרביעי וחמישי לשישי¹⁶, אולם הגר"א (ח"א ב"ק לב.) ביאר שהזוגות הם לפי עניינם, והיינו שיום ראשון זוג עם רביעי, כי בשניהם נבראו בריאות האור, ויום שני וחמישי זוג, כי בשניהם נבראו בריאות המים, וביום שלישי ושישי נבראו בריאות הארץ, ושבת אין לה משלה כלום, אלא כולה משולחן גבוה, וישראל שאין להם מזל מלמעלה, הם בן זוגה.

ביאור לבאורו, כל הימים משלימים בריאה מורכבת, ומשתלשלים ומחיים זה את זה (נפה"ח ש"א יז), והזוגיות בהם היא, שבאחד נברא שורש הדבר, ובמשנהו יצא לפועל, ביום הראשון נברא האור, וברביעי נתלו המאורות להאיר, אך השבת אין בה פעולה, ואינה מורכבת מששת ימים שלפניה, אלא היא נקודת הקודש, תכלית הבריאה, ועומדת במרכזה, ולכך היא יחידה אמצעית (זהר ח"ב רד.), וכיון שישראל הם בן זוגה, הרי שהם מוציאים את קדושתה לפועל, ומגלים את הגנוז בה, וכדלהלן.

לשון הפייט של קבלת שבת 'לקראת שבת לכו ונלכה', כי היא מקור הברכה, מראש מקדם נסוכה, סוף מעשה במחשבה תחלה', לאמור כי בשבת חוזר הכל לשרשו, ובעוד

¹⁴ ובלשונו של רבנו בחיי (במדבר כא יט) 'השירה כמו תפילה, ממשיכה הכוונה במחשבתו ממעלה למטה, כך האומר שירה ממשיך הברכה ממעלה למטה', וכבר המליצו על כך את לשון המשנה (שבת נב.) 'וכל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר'. והיינו כי ה'שיר' נגזר מלשון 'שירים ונומים', שצורתם בעיגול מורה על קו שאין לו נקודת תחילה וסוף, אלא חוזר חלילה, ונעוץ סופו בראשו.

¹⁵ וראה פחד יצחק (שבת ב ח) ש'מזמור שיר' היא התמזגות, כי ה'מזמור' ענינו קילוס, ובהיותו מקלט עד שמתבטלת מציאותו, הרי זה 'מזמר' ומכרית את ישותו, ובעוד ה'שיר' הוא ביטוי להרגשת השתייכות, הרי ש'מזמור' הוא ביטוי להרגשת נשגביות והפלאה, ובעונג שבת הם משתלבים ומתמזגים יחד, והן הן הדברים.

¹⁶ כן נקט הריקאנטי (פר' בראשית), וביאר שכל אחת שובתת על ידי המציאה ספירה שאחריה לענין מעשה בראשית. ובתורת חיים (ע"ז ט.) ביאר, ששית אלפי שנים הן כנגד ימי השבוע, והזוגות הן, שני אלפים תהו, כנגד ראשון ושני, ושני אלפים תורה נגד שלישי ורביעי וכו'.

בימי החול יוצאת המחשבה לפועל על ידי המעשה, ובהתפשטות הכח ויציאתו לפועל 'מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו', הרי שביתת השבת מורה שהתכלית היא ב'מאד עמקו מחשבותיך', והיינו שיש קיום למחשבה עצמה, ואין לה צורך בגילוי המעשה, אלא כל הכוחות שבים לשרשם, ובאה שבת באה מנוחה, כאשר הכל עומד מכוון ומשפיע במקומו^ל.

שורש כח הבחירה הניתן לאדם, הוא בהיות העולם ממשיך את ימי המעשה, והטבתו כלולה בגבול המידות שבהם יצאה הבריאה מן הכח אל הפועל, כי בכל התפשטות וירידה נוספה הסתרה, וכנגדם ניתן לנברא יכולת לבחור לצאת מן הגבולות כמיעוט הכרתו, אך שבת היא בסוף מעשה, והיא שבה ונמשכת ממקור הברכה, בו המעשה מצטרף אל המחשבה, ותכליתו בכח שאינו בגבול, וההסתר מתמעט, ובגילוי הרצון העליון הכל עומד בחיבור של ענ"ג, ולכך אף שבששת ימי המעשה אמרו (ברכות לה:): 'ואספת דגנך', הנהג בהם מנהג דרך ארץ, הרי על שבת נאמר (תנד"א א) 'שבת יעשה כולו תורה', וזו היא ההוצאה לפועל על ידי בן זוגה, כנסת ישראל.

והוא עומק ענין הכפילות, כי בימות החול הבחירה היא בין מעשה טוב לרע, ולכך מעשי המצוות ממשיכים שכר מצוה מצוה, והיינו שמביאים להוסיף עוד מעשה מצוה, אולם מצוות השבת אינם תלויים במעשה, אלא במנוחה ועונג על שולחנו של מלך עליון^ט, ובהם המעשים מצטרפים לשרשם, ואף השכר הוא בענ"ג העליון, והיא היא המכפלה, כאשר מלכות מוארת באור בינה עילאה.

אם ישראל משמרים שתי שבתות מיד נגאלים

בשבת (ק"ח): אמר רבי יוחנן משום רשב"י אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים, וכתבו רצ"ה (פרי צדיק קדושת שבת ב) ושם משמואל (וישלח תרפג) שהענין ב'שתי השבתות' הוא, משום שהשבת יש לה שני ענינים, אחר ששת ימי המעשה כברייתו של עולם, וקודם ששת ימי המעשה כאדם הראשון^מ, ולכך אילו שמרו שבת ראשונה, שקדושתה משום דקביעא וקיימא ע"י הקב"ה, וממנה יתקדשו ימי החול

^ל וראה אדרת אליהו (בראשית ב ג) 'כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות. ביאורו, כי "לעשות" משמעו לעתיד, והוא, כי הקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, וחידוש מעשה בראשית ליום השבת הוכן מיום אתמול, וביום השבת שבת אף ממנו, וזה שאמר "מכל". ובליקוטים (ח"ג קמא.) כתב 'אשר ברא אלהים לעשות. ענין השבת הוא כי בכל ששה ימים הראשונים הוציאו כל אחד פעולותיו וביום השבת נחו כלם, ואע"ג שהכל נברא באותן ששה ימים מ"מ הכל בכח, אבל בפועל הקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית והוא הוצאתו לפועל, וכל אחד מוציא פעולתו ביומו תמיד ובשבת שובתים, וזה שאמר הכתוב "אשר ברא אלהים לעשות", פירוש שברא הכל לבד לגמור בפועל. נמצא שבשבת אין אף יציאה לפועל, ומה שישראל עושים 'שבת כולו תורה', כמבואר בסמוך, אין זאת אלא שחלה בהם מנוחת השבת, ואדרבא, כיון שביום זה לא באה המחשבה לפועל, אלא להעמיד הדברים על מקומם בשורשם, הרי שזה גופא אופן יציאת לפועל בלא מעשה.

^ט וכנודע (שער המצות פר' בהר) 'כי מה שנעשה בימי החול ע"י מעשינו ותפלותינו הוא נעשה מאליו ביום השבת'.
^מ כנראה כוונתם להאמור בשבת (סט:), היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מונה ששה ימים ומשמר יום אחד, חייא בר רב אמר משמר ששה ימים ומונה יום אחד, ואמרו שנחלקו אם נוהג כברייתו של עולם, ששבת אחר ימי המעשה, או כאדם הראשון שימו הראשון היה שבת, והיינו שלי ברייתו של עולם הרי השבת היא השלמת מעלתו, ואילו כאדם הראשון, הרי השבת היא מקור הקדושה לשבוע שאחריה, כאמור (ח"ב פח.) 'דההוא יומא מתברכאן מיניה כל שיתא יומין עלאין'..

שאחריה, ויוכל להכנין בהם לזכות לשבת שניה מצד עבודתו בימי החול, אזי יגיעו לתכלית הקדושה של יום השבת.

ולהאמור, עניינם של שתי שבתות אלו, נגזר ממעשיה הכפולים של שבת, ואמנם כבר כתבו מהר"ל (ח"א שבת שם) והשל"ה (חולין פז): שהמכוון הוא לזכור ושמור, והיינו שבכל שבת נכללות שתי שבתות, וכמו שאמרו (תיקו"ז תי' מח) דהיינו כלפי מלכות תתאה הנכללת בעילאהמא.

אמנם מהלך זה יועיל לבאר את מאמר חז"ל גם כפשוטו, וכנ"ל, כי אחר שהגיעו בשבת ראשונה להכרת מלכות ה' במלכות עילאה, תתרומם תחילת השגת השבת שאחריה, ואז יהיו זכאים להגאל 'מיד', כי עם כניסת השבת תהיה כולה במקומה העליון.

וה' ברך את אברהם בכל

אחר קנין מערת המכפלה וקבורת שרה בתוכה, נאמר 'וה' ברך את אברהם בכל', וכתב הרמב"ן שהכוונה שזכה במדה שהיא בתוך מדת הכל, ולכן תקרא גם היא 'כל'מב, והיא מדת המלכותמג. והאר"י הוסיף (לקו"ת ושה"פ שם) ש'בכל' הוא גימטריא של שם הוי"ה ומילוי בהכפלת האותיות, שהוא האופן המורה על מדת המלכות. ולכן נקברו בה אברהם יצחק ויעקב, שנאמר בהם 'בכל' 'מכל' 'כל'מד (ב"ב טז:), ופירש רש"י שלא חסרו שום טובה, וביאר בשערי אורה (ש"ג) ש'כל' מורה שלושה עניינים, לפעמים הוא מידת היסוד, ולפעמים מידת המלכות, ולפעמים מורה על כלל הנבראים כולם, כי כשהמלכות כלולה מן הכל, אזי גם היא משפעת ברכותיה בכל הנבראים למיניהם. ולפיכך נקרא כלל כל הנבראים גם כן בשם 'כל', על שם מידת המלכות המפרנסת כל נברא ונברא כפי מינה, ושלושת האבות התברכו ממדה זו הכלולה מן הכל.

נמצא שעצם מהותה של מדת המלכות, היא כשדה המערה, שהרי אין לה שם עצמי, ומה שהיא נקראת בשם אדנות, הוא תואר שחל עליה מצד פנימיותה, שהיא כלי לשם הוי"ה גנוז בקרבה, כאמור 'כי שמי בקרבו', וכיון שעל ידה יוצא גילוי שם הוי"ה שבתוכה,

^{מא} וראה מש"כ בזה רצ"ה (פרי צדיק, ויקהל ותקנת השבין לה.).

^{מב} משמעות לשונו היא, שהכונה לעטרת היסוד, הכלולה בתוך 'כל', דהיינו שהיא חלק מהיסוד [שהיא ד' ספירותיו התחתונות]. ורבנו בחיי ביאר ש'בתוך מדת הכל', משמעו שהיא נאצלת מן המדה ששמה 'כל', ולכך נאמר 'וה' ברך', ולא אמר 'ויברך ה'', כי המלכות נקראת 'כל' רק בעת שהיא מושפעת מכללות שם הוי"ה ע"י מדת היסוד הקרויה 'כל', והיינו שאברהם התברך בה כי בהשגתו היתה בווג תמידי. ובתורה אור כתב שכוונת הרמב"ן ליישב את קושיית האבן עזרא למה נאמר 'ברך את אברהם בכל', ולא 'בבכל', ולכך נקט כי אף שהמלכות שמה 'בכל', ואילו 'כל' משמעו יסוד, הרי הכוונה שהשפיע מהיסוד אל מדת המלכות שהשיגה אברהם, ובכל התברך 'בכל', וראה עוד בסמוך.

^{מג} וראה בשערי אורה (ש"א) שמלכות נקראת 'כל', לפי שלא יחסר כל בה, שהרי כל מיני השפע והאצילות וכל מיני הברכות והקיום כולן נכנסים בתוכה. וכל מיני צורך שיצטרך דבר בעולם אין לבקש אלהות אחרת ולא ממקום אחר, כי הכול כלול בתוך שם זה, וממקום זה יפיק כל שואל רצונו כל אחד ואחד כפי חפצו ורצונו, בהיותו קורא אותו באמת. ועוד משום שהיסוד שהיא למעלה משם זה נקראת 'כל'. ובאור החיים (לג יא) כתב שברכת 'כל' עניינה הוא שאין החסרון עושה רושם, כי החסר נשלם מעצמו, והיינו משום שהיא כלי לקבלת השפע ויש בה חיבור אל המקור העליון, וכל אשר יצא מהכלי הרי הוא מתמלא מחוליתו במקור העליון.

^{מד} באברהם נאמר 'וה' ברך את אברהם בכל', וביצחק 'ואוכל מכל' (להלן כג, לג), וביעקב 'וכי יש לי כל' (להלן לג, יא).

הרי שתוכן המלכות הוא מלא 'כל', ופעולתה היא כמכפלה, בהיותה מקבלת את השפע ומחלקתו.

אמנם מצד היותה מכפלה, ובה חלה הברכה, נוספה בה ב' ונקראת 'בכל', כי מצינו במדרש (ב"ר א) למה נברא העולם באות ב"ת שהוא לשון ברכה ולא באל"ף שהוא לשון ארור, וביאר מהר"ל (תפא"י לד), שאותיות ב'ר'ך' הם שניות במנין, הב' באחדים הכ' בעשיריות ר' במאות, ובהם לשון 'ברכה', כי השני הוא תחילת הרבוי, ולכן בראשונה שבהם נברא העולם. ועומק כוונתו כאמור, כי בעוד הא' הוא עצם הדבר, הרי רק כאשר יוצא הוא לפועל בריבוי, ושווה במכפלתו, חל בו הגילוי, וזו היא ברכת השבת^מ.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^מ ויש לבאר בזה את הכתוב 'ויברך ויקדש, כי בו שבת מכל מלאכתו', ופירש רש"י שברכו במן שירד לחם משנה בערב שבת, וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת, ושבת ממלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בשישי, וצריך טעם בקשר הדברים, וגם לא התבאר מה ברכה היא זו, והרי לא נוסף לשבת יותר משאר ימים, אלא הוכן לה עומר לגלגולת מערב שבת. ובהכרח שהברכה היא בהכפלה, ולא בתוספת שבה, אלא בנטילת צד המעשה משבת קודש, והכנתו מראש, כי רק ע"י ההכנה, יוכל לבא מתחילת ש"ק להעלות אל שרשו.

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

מקלו של רבי מאיר היתה בידי והיא מלמדת לי דעה

ויקם שדה עפרון (כג, יז)

בירושלמי מסכת נדרים פרק ט' הלכה א' הובא על חכם אחד שידע הרבה בתורה ושאלוהו:

מנא לך הדא (איך זכית לזה) אמר להן משרת רבי מאיר הייתי בברחו שניה. ואית דאמרי מקלו של רבי מאיר היתה בידי והיא מלמדת לי דעה (שמהפלגת קדושתו אפילו במקל שנשתמש בו נמשך שפע וסגולה להשכיל האוחזו בידו. יפה מראה).

הרה"ק רבי שלום משאץ זצוק"ל בספרו 'אור הגנוז' מציין שענין זה שמוזכר כאן בירושלמי ש'מקלו של רבי מאיר היתה בידי והיא מלמדת לי דעה', וכן כל חפצי הצדיקים שמסגולים ליר"ש, וכמו"ש הבעש"ט הקדוש שכל חפצי האדם הכל שייכים לשורש נשמתו, נרמזו בפרשתן במה דכתיב ויקם שדה עפרון (בראשית כג, יז) וכפירוש רש"י 'תקומה היתה לו'.

ומדקדק הרה"ק משאץ זצוק"ל שאח"כ כתיב ואחרי כן קבר אברהם את שרה וגו' ויקם השדה והמערה וגו' ויש לדקדק למה נכפל עוד הפעם ויקם השדה, אמנם הטעם כי אחרי בא הצדיקת הזאת לשם אז נשלם קדושת המקום, וחוף תקומה הראשונה נכפל עתה קדושתו.

*

מסופר שכאשר נסע ה"ישמח ישראל" זי"ע מאלכסנדר למרחצאות הרפואה עבר בדרכו דרך העיר קאליש. ורבים נסעו עמו ללוותו כברת דרך, ובתוכם גם הגאון רבי אליהו זינגער ראב"ד קאליש. הלה ראה כי ה"ישמח ישראל" מחזיק בידיו מטה הליכה פשוט אשר לא היה לפי כבודו, והתפלא בלבו על כך. ה"ישמח ישראל" הרגיש בפליאתו ואמר לו: את המטה הזה קבלתי ממורי ורבי מראדזימין זי"ע. ובירושלמי איתא שהתנא אמר "מקלו של ר' מאיר היתה בידי והיא מלמדת לי דעה".

*

ה"בן איש חי" בספרו "בן יהודע" (עירובין יג:) מבאר מה שהיתה סגולת המקל חזקה וגדולה כל כך, כי הראשונים היה דרכם ליקח בידם משענת ולפעמים סומכים עצמם עליה ומסתכלים בה כדי לפשט מחשבתם מן עניני עוה"ז ולצמצם מחשבתם בדבר קדושה אשר יביאו ויתבוננו בו, ולכן המקל ההוא נמשך עליו רוח קדושה מקדושת

מחשבתם, ולכן יכולה היתה מקלו של ר' מאיר, שהי' נשען עליה ומסתכל בה בעת שהיה מתבודד ומחשב בכוונות קדושים הידועים לו, להמשיך על עצמו רוח"ק, וגם היתה המקל קולטת רוח קדושה מן אור פניו הקדושים, וכמו כן קלטה קדושה שהי' בה טופח ע"מ להטפוח שיש בה שיעור גדול שהזקן היה קולט חכמה מן קדושה שהיתה שורה עליה.

*

לע"נ גיסי הגדול הרב ישראל ביבלחט"א הרב אליעזר וזו' האשה החשובה חיה מרים בת יבדלחט"א יצחק מתתיהו. ת.נ.צ.ב.ה.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

כוס של ברכה

וַיְבָרְכוּ אֶת רַבֵּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחַתְנָנוּ אַתְּ הָיִי לְאַלְפֵי רַבָּבָה וַיִּירָשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׁעַר שְׁנָאִיו
(כד, ס)

בריש מסכת כלה ובפרקי דר"א (פט"ז) למדו מפסוק זה לחיוב ברכת אירוסין, וברכה זו נהגו לעשותה על הכוס כמש"כ הרמב"ם (ספ"ג דאישות) "נהגו העם להסדיר ברכה זו על כוס של יין", ומקורה בירושלמי (סוטה ח ה). [וצ"ע מלשון הרמב"ם "נהגו העם" דמשמע שאינה מעיקר הדין].

והנה כוס של ברכה סמכו מקרא ד"כוס ישועות" (ברכות נא: פסחים קיט: שמו"ר פ"ו ד), וכן הוא בלבוש ר"ס קפב, ויל"ע למה כשבפועל מתרחש לאדם ובאה לו ישועה לא תיקנו כוס, רק קרבן תודה או ברכת הגומל או שעשה לי נס, והא עיקר קרא איירי ב"כוס ישועות".

אלא דחזינן בקראי גם "כוס של פורענות" (ישעיה נא יז, כב, ירמיה כה טו, יחזקאל כג לב-לג, תהילים עה ט, איכה ד כא, וע"ע איוב כא כ), והיא ודאי לא כפשוטו, וממילא שפיר י"ל שגם "כוס ישועות" שאמר דוד אינה אלא דרך משל, אבל בגוונא זו ה"פשוטו של מקרא" אינו מחייב להגביה ולשאת כוס אלא את עצם הברכה וההודאה. וא"כ ההוראה במזמור זה היא "בשם ה' אקרא" וה"נגדה נא לכל עמו", היינו פרסום הנס והישועה בקרבן תודה או הגומל ולא ה"כוס ישועות", ומובן שפיר שלא תיקנו כוס של ברכה על ישועה וגאולה מצרה.

ועי' בתר"י (ברכות ה. ד"ה ואע"פ) על הפסוק ממעמקים קראתיך ה' "שפשט הפסוק ר"ל מתוך הדחקים והצרות קראתיך" ולא ממקום עמוק ונמוך. הרי כנ"ל שפעמים ה"פשוטו של מקרא" אינו כפשוטו.

ומעתה הנה בישועות פרטיות של כל אחד ואחד אכן תיקנו חז"ל לפרסם הנס ולהודות על ישועת ה' בקרבן תודה [שהוא מדאורייתא] או ברכת הגומל וברכה על מקום שנעשו בו ניסים.

אכן בשאר דוכתין שאינם ענין להודאה על "ישועה" אלא למטרה אחרת כקידוש והבדלה מילה ואירוסין כו', בזה באו חז"ל ל"מדרשו" של מקרא, ולמדו שיש לעשות המליצה כפשוטה לשאת ולהגביה כוס של ברכה לפרסום הישועה. וא"ש שאחד מעשרה דברים שנאמרו בכוס הוא שצריך עשרה, דמכיון שעניינה הוא "אשא" דהיינו פרסום

ההודאה, אזי לכתחילה עדיף שיהיה בעשרה. רק שלפ"ז צ"ב הלשון כוס של "ברכה" ולא כוס של "ישועה", ואולי משום שתיקונה דוקא עם ברכה ולא כהודאה גרידא. וצ"ע.מ¹⁰
וכן ברכת המזון שכל עצמה היא הודאה על קבלת המזון, ושבלא זה אין חיים לעולם, מ"מ אינה "ישועה" והצלה מצרה וגזירה, לכך תיקנו בה כוס ואזלו בתר המדרש ולא בתר הפשט.

והמהר"ל בגבורות ה' (פרק סד) מבאר דהישועה עצמה מיקרי "כוס", "כי כל דבר אשר יקבל האדם נקרא כוס - כי הכוס מיוחד להשקות את אחר, וכן לפורעניות נקרא גם כן כוס התרעלה הפך כוס הישועה כלומר הפורעניות שיקבל, לכך אמר כוס ישועות אשא כלומר התשועה שעשה הקדוש ברוך הוא לי אשא הכוס הזה לפרסם את התשועה, ושייך לשון נשיאה בזה, שבא לומר אפרסם את התשועה, כי דבר שהוא מנושא על דבר הוא ניכר ומפורסם". הרי שאין כאן שינוי מ"פשט" הפסוק דהישועה גופא מיקרי כוס, וגם מפורש בדבריו דה"אשא" לאו היינו נשיאת הכוס אלא פרסום הדבר.

וכן הוא בדרשות מהר"י מליסא בעל נתה"מ (בהספד על רבי צבי הירש הורוויץ), כי מילת "כוס" הוא שם המושאל הן על קבלת השכר הן על קבלת העונש, ומביא שם פסוקים הנ"ל. ובספרו נחלת יעקב (סוף פר' ראה) הביא "שכוס של ברכה נקרא שפע שמשפיע על ידו".

ונראה כדבריהם מוזה"ק (בראשית רנ). "כוס ישועות אשא - דהא בהאי כוס אתנגידו ברכאן מאינון ישועות דלעילא, והוא נטיל לון וכניש לון לגביה, ותמן אתנטיר (לון) חמרא עלאה ואתכניש בההוא כוס". וכ"כ בלבוש שם (ר"ס קפב ס"א) שעל פי הקבלה הוא רומז לענין הנקרא כוס ישועות והמקבל מכולם ומשפיע ברכות פרנסה לכל העולם. ואמנם שאר מפרשי התהילים לא הלכו בדרך זו, אבל גם לדידהו ברוב הפירושים לא איירי המקרא כפשוטו בכוס ממש, עיין בהערה.מ¹¹

¹⁰ והמהר"ל בנתיבות עולם (נתיב העבודה פי"ח) כתב בזה: "וכוס של יין הוא ביותר ראוי לברכה, כי הוא מורה על הברכה שהוא מן השם ית' ולכך נקרא כוס של ברכה, ודבר זה הוא ראשון והתחלה לברך הש"י על הטוב שהוא משפיע, וכאשר יש לפניו שפע ברכה הוא היין הוא משבח ומברך ג"כ על שאר ברכה שהוא מקבל מן הש"י".

¹¹ רש"י: כוס ישועות אשא - אביא הנסכים על התודות שנדרתי, כמו שאמר לך אזבח זבח תודה. ועל אותו הכוס בשמך אקרא על הישועה זו, שכן אין הלוי אומר שירה אלא על היין. **אבן עזרא**: כוס - על דעת רבי משה שהוא כמו (תהילים טז ה) מנת חלקי וכוסי, והנה הכוס מקרה והוא הנושא. ואחרים אמרו כי הוא כמשמעו אשא כמו ארים, והטעם מרוב השמחה. ואמר עם /אם/ צרה ויגון ובשם ה' אקרא, ואם כוס ישועות כן, להקים דברו הראשון כי בכל ימיו יקרא בשם ה' בין בצר בין במרחב. **רד"ק**: כוס ישועות אשא. יש מפרשים כוס, חֶלֶק, כמו (תהילים טז ה) מנת חלקי וכוסי. ויתכן לפרש כמשמעו, כלומר כשאעשה משתה ושמחה, ארים כוס היין ואודנו עליו בפני רבים, ואזכור ישועתו שהושיעני, ואותו הכוס יקרא כוס ישועות. ובשם ה' אקרא, כמו שהייתי עושה בעת הצרה - צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא, כן בעת הרווחה - כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

ממתי הארץ הייתה שייכת לאברהם אבינו

גַּר וְתוֹשֵׁב אֲנֹכִי עִמָּכֶם תָּנוּ לִי אֶחָזֶת קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מִתִּי מִלְפָּנַי (כג, ד)

מוכח מלשון הכתוב, דא"א רצה לקבל רק מדין גר או תושב, ולא משום שהארץ הייתה שייכת לו, והנה בפרשת דרכים דן האם הארץ היתה שייכת לאברהם או שרק הובטחה לזרעו גר ותושב אנכי עמכם, אם תרצו הריני גר ואם לאו הריני תושב ואטלנה מן הדין, שכך אמר לי הקדוש ברוך הוא לזרעך אתן את הארץ הזו, (בראשית רבה פרשה נח סימן ו והובא דבר זה ברש"י).

והביא שהקשה הרא"ם בפרשת לך לך גבי ויהי ריב בין רועי לוט ז"ל דרש"י כתב מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט, שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות זרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולוט יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני או בארץ ולא זכה בה אברם עדיין עד כאן, משמע שכל זמן שהכנעני בארץ אינו זוכה בה ליטול אותה מן הדין. ומוכח דהארץ עדין לא היתה שייכת לאברהם ורק הובטח לזרעו. ותירץ דתלוי אם נולד הזרע או לא, אולם כתב שמלשון בראשית רבה לא משמע כן, וכתב שם שהדין עמו, וע"ש שהוכיח מדברי התוס' במס' ר"ה מוכח שגוף הארץ כבר נתנה לאברהם מאותה שעה וזכו בה אבל מ"מ עדיין יש זכות לעכו"ם במה שזרעו יעו"ש, שכתב שזכו בזה עד כיבוש יהושע.

וראה עוד בלבוש אורה (חיי שרה) שכתב לתרץ שרק מלידת יצחק זכה א"א בארץ ישראל, שהרי נאמר "לזרעך אתן את הארץ" (לך לך יב ז) ובזמן המריבה עדיין לא נולד יצחק ולכן רועי לוט היו גוזלים שדות אחרים אבל בפרשתנו בענין מערת המכפלה כבר זכה בה אברהם אבינו דיצחק היה כבר בן שלוששים ושבע שנה ולכן אמר אברהם אבינו לבני חת אם תרצו הריני גר ואם לאו אטלנה מן הדין.

אלא דסו"ס זה קשה ממה שנאמר בהמשך פרשת חיי שרה (כד י) ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וכו', ופירש"י מהו גמלי אדוניו, ניכרים היו משאר גמלים שהיו יוצאים זמומים מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים, וקשה איזה גזל יש כאן הרי כבר זכה א"א, ועוד דהרי מדברי רש"י במס' ע"ז דף נג ע"ב בדין ישראל שזקף לבינה יעו"ש שפירש"י דברי הגמ' ירושה היא מאבותינו כי כאשר אמר ה' לאברהם אבינו כי לך אתננה (יג יז) זכה בארץ ישראל, ומוכח דזכה עוד לפני לידת יצחק.

אלא מאי די"ל דהגוים זכו בזה משום כיבוש, ועוד י"ל דבאמת לדינא א"א זכה ממתי שקוב"ה אמר לו, ורועי לוט י"ל שהתם הרי אומרים שא"א עדין לא זכה, היינו משום שכך הם טוענים, אבל אין הכא נמי א"א כבר זכה, ולכן י"ל שמה שהיה אצל אליעזר שלקח גמלים זמומים י"ל משום שהרי הלך מחוץ לארץ ישראל, וא"ש.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק
האם היתר שבותין קיים גם כשהיה ניתן לעשותו מבעוד יום? (כגון פתיחת דלתות חשמליות ע"י גוי)

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

האם היתר שבותין קיים גם כשהיה ניתן לעשותו מבעוד יום? (כגון פתיחת דלתות חשמליות ע"י גוי)

שאלה: במקום שהתירו "שבותין" (איסורים דרבנן) כגון במקדש או בבין השמשות או לצורך [כפי הכללים שנתבארו במאמר הקודם], האם זה נאמר גם אם היה ניתן לעשותו מבעוד יום?

תשובה: לכאורה אם היה ניתן לעשותו מבעוד יום אין היתר [ואפילו אם שכח לעשותו מבעוד יום הרי זה נידון שהיה ניתן לעשותו]. ומ"מ באופנים שהתירו "שבות דשבות" (אמירה לעכו"ם) שזה קל יותר יתכן שזה מותר גם במקום שהיה ניתן לעשותו מבעוד יום, ובכל אופן אין לסמוך על ההיתר של "שבות דשבות" לכתחילה באופן קבוע.

*

ה ר ח ב - ד ב ר :

ניתן לעשותו מבעוד יום

[א] נמשיך לעסוק גם במאמר זה כהמשך למאמר בשבוע שעבר בענין "שבותים", מתוך סוגיות הגמרא בשלהי עירובין (לקראת סיום המסכת במסגרת לימוד הדף היומי הקרב ובא בס"ד).

והנידון במאמר זה – האם במקום שהתירו שבות או שבות דשבות (כפי הכללים שנתבארו במאמר הקודם), מה הדין אילו היה יכול לעשותו מבעוד יום לפני שבת ולא עשאו, האם גם אז קיים ההיתרים הללו.

והנה בסוגית הגמ' בעירובין (קג, א) אמרו: "אמר רב יוסף הא והא ביד ושבות מקדש במקדש התירו שבות דמקדש במדינה לא התירו" – ושם איירי לגבי הרכבת הפסח והבאתו חוץ לתחום או חתיכת היבלת, שכל אלו זה רק שבות (איסור דרבנן) ולא הותרו בשבת לפי רוב הראשונים.

והטעם מבואר ברמב"ם (פ"א מהל' קרבן פסח הי"ח): "שחיתת הפסח וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחין את השבת, שאי אפשר לעשותן קודם השבת שהרי קבוע לו זמן שנאמר במועדו, אבל הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו בכלי אינן דוחין

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיון ומו"צ
בירושלים עיה"ק
האם היתר שבותין קיים גם כשהיה ניתן לעשותו מבעוד יום? (כגון פתיחת דלתות
חשמליות ע"י גוי)

את השבת שהרי אפשר לעשותן קודם השבת כו', וכן צלייתו והדחת קרביו אינן דוחין את
השבת שהרי אפשר לעשותן לאחר השבת".

וכותב שם הלחם משנה: "דנהי דאין שבות במקדש כלל, היינו היכא דאי אפשר לעשותו
מאתמול אבל היכא דאפשר לא, דהא הבאתו מחוץ לתחום והרכבתו אינו אלא מדרבנן
ואסור משום דאפשר לעשותו מאתמול כו', וכן במחמר אע"פ שאינו אלא שבות לא
התירו רבינו ז"ל אלא מפני שהוא כלאחר יד ומפני המצוה מותר, ומטעמא דאין שבות
במקדש אפי' לא היה בדבר מצוה היה מותר, אלא ודאי דטעמא הוי משום דהיה יכול
לעשותו מאתמול ולכך הוצרך להתירו משום דהוי כלאחר יד ומפני המצוה".

אולם הדברי מלכיאל (א, ה-ה) חולק על הלחם משנה וס"ל שלא גזרו על שבותין
במקדש גם במקום שהיה יכול לעשותו מאתמול. וחיליה מדברי הרמב"ם (שם הי"ט)
שכותב שאם שכח ולא הביא סכין לא יביאנה בשבת אלא נותנה בין קרני הכבש או
בצמרו ומכישו עד שמביאו לעזרה ומקדישו שם, ואף על פי שהוא מחמר בשבת מחמר
כלאחר יד הוא ומפני המצוה מותר (עכ"ד) – הרי שהתיר הגם שהיה יכול לעשותו
מאתמול. וכותב ש"דברי הלח"מ שם הי"ח תמוהים מאוד, דפשוט היכא שאין שבות
במקדש שרי אף היכא שאפשר לעשות מאתמול".

וכן מבואר בתוס' בפסחים (סח, ב ד"ב הנח) שכתבו: "הנח להו לישראל - ואם תאמר
והא במתניתין אסר שבות דרבנן כיון דאפשר לעשות מערב שבת, ויש לומר שבות
בהמתו קיל משבות עצמו".

וע"ע במגיד משנה (פי"ב מהל' שבת ה"א) שמביא מה שמבואר ביומא (לד, ב) "עששיות
של ברזל היו מחמין מערב יוה"כ ומטילין לתוך צונן בשביל שתפוג צנתן". והגמ' באה
להוכיח שמצרף הוא איסור דאורייתא. וכותב המ"מ שם: "וממ"ש שהיו מחמין מבערב
יוה"כ ולא היו מחמין ביום הכפורים, יש ללמוד שיש בחמום חיוב לפי שאין שבות
במקדש אף על פי שיש לדחות זו היא שטת רבינו". ומבואר כדברי הלח"מ.

וכותבים האחרונים שדעת המ"מ בעצמו שצירוף הוה רק דרבנן, ועכ"ז מחמת שהיה
ניתן לעשותו לפני יוה"כ"פ לכן אינו דוחה יוה"כ"פ. וזה כדברי הלח"מ ודלא כהמרכבת
המשנה.

בן ונשוב לדברי ר' יוסף בסוגית הגמ' בעירובין הנ"ל ששבות במקדש במדינה אסור,
שיש ללמוד מינה ששבות שהיה ניתן לעשותו מערב יו"ט הגם שזה לצורך המצוה ולצורך
המקדש שזה אסור, ולכן אין הבאת פסח דוחה את השבת.

ולגבי דברי התוס' בפסחים, הנה הערוה"ש (העתיד הל' קר"פ קפג, יב) כותב להוכיח
מדברי התוס' בפסחים (סו, א ד"ה תוחב) שהבאת הפסח הוא איסור דאורייתא, שמדובר
אחרי שנפרצו פרצות במחיצות ירושלמים, ולכן לפי רבי יוסף באיסור דרבנן היינו מתירים
שבות במקדש גם במדינה (שלא במקום המקדש), ודלא כדברי הרמב"ם.

שבות דשבות

ג] והנה עד עתה הדבר היה אמור על "שבות" וכאמור אם ניתן היה לעשותו מבעוד יום אין היתר, עתה נבוא לדון על ההיתר של "שבות דשבות במקום מצוה" שהוא שבות קל האם התירו בזה גם במקום שאפשר לעשות מערב שבת.

דהנה בשו"ע (שז, ה) שמביא את ההלכה של "שבות דשבות (אמירה לנכרי) במקום צורך גדול וכדומה", אינו מחלק בין אם היה אפשר לעשותו מבעוד יום או לא. וגם לא מזכיר מה שהרמב"ם כתב שאיירי בשכח.

וע"ע בשבט הלוי (ד, כט) בתו"ד שכותב: "דכל זה לא מתירין רק במקרה אבל להתיר בקביעות שבת אחרי שבת יש זלזול טובא בזה". ומשמע כשזה לא קבוע מותר. אך המעיין שם יראה שמדובר באופן שלא היה עצה אחרת, ומשמע שאילו היה ניתן לעשותו מבעוד יום שלא היה מתיר.

ונפק"מ טובא למי שנמצא בבית מלון בשבת שיש שם דלתות חשמליות, האם יכול להסתמך על ההיתר של "שבות דשבות" או מאחר ויכול לסדר את הענין מבעוד יום לא נוכל להתיר לו. ומטו משמיה דמרן הגרי"ש"א זצ"ל שאכן לכתחילה צריך לסדר את זה מבעו"י.

וראה במשנ"ב (שיב, ב) שכותב בשם המג"א לגבי אבנים לקינוח בבית הכסא: "ואפילו מבני ביתו אין להתיר להכניס שם אבנים כלל דהיה לו להכין מאתמול".

לסיכום

ד] המורם מהאמור:

(1) מה שהתירו "שבות דשבות" בשבת באופנים מסויימים, זה רק אם לא היה אפשר לעשותו מבעוד יום.

(2) אם שכח ג"כ נחשב שלא היה אפשר לעשותו מבעוד יום (ע"פ הרמב"ם הנ"ל בהלכה יט). אבל אין להמתין עד השבת ולהשתמש בהיתר של שבות דשבות.

(3) גם אם היה אפשר לעשותו מבעוד יום, יתכן ששבות דשבות הוא יותר קל (עפ"ד התוס' בפסחים והלח"מ הנ"ל). אבל למעשה מסתבר שאין לחלק ביניהם מאחר שסו"ס גם "שבות דשבות" הוא רק "היתר".

(4) אין לסמוך על ההיתר של "שבות דשבות" לכתחילה ובאופן קבוע אפילו אם אין עצה אחרת – כדברי השבט הלוי הנ"ל.

(5) וכבר ביארנו במאמר הקודם שלא כל השבותים מותרים, ואין לנו לדמות מילתא למילתא, ואין לזלזל בדין אמירה לעכו"ם ובשאר איסורי שבותים.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

הקול החמישי / הרב יהודה לייב טאוב, ראש מכון שמחת החסידות

הקשר בין קדושי אשה לקנין מערת המכפלה

מה הקשר בין קידושי אשה לשדה עפרון?

מסכת קידושין פותחת במילים: "האשה נקנית בשלוש דרכים... בכסף בשטר ובביאה...". לשון קניין אשה, שבה פתחה המשנה, עורר קושיה בגמרא, מפני מה לא נכתב במשנה "האשה מתקדשת", בדומה ללשון "האיש מקדש" המופיע בפרק השני של המסכת, וכשם המסכת קידושין.

מתרצת הגמ' שרצו לכתוב את לשון התורה בה קנה אברהם את ארץ ישראל. היות וקנין קידושי כסף לומדים מקנין ארץ ישראל.

כמו שאמרו ריש קידושין:

"האשה נקנית. מאי שנא הכא דתני האשה נקנית, ומ"ש התם דתני האיש מקדש? משום דקא בעי למיתני כסף, וכסף מנ"ל? גמר קיחה קיחה משדה עפרון, כתיב הכא: כי יקח איש אשה, וכתיב התם: נתתי כסף השדה קח ממני, וקיחה איקרי קנין, דכתיב: השדה אשר קנה אברהם, תני האישה נקנית".

רבים ניסו להבין מה הקשר בין קנין אשה לקנין שדה עפרון?

כמו שכתב בבספר ארץ צבי על התורה מהגה"ק ר' אריה צבי פרומר הי"ד אבד"ק קוז'יגלוב וראש ישיבת חכמי לובלין:

"הנה בריש מסכת קידושין ילפינן קדושי כסף מקיחה קיחה משדה עפרון. וצריך להבין השייכות של זה לזה, דבודאי כיון דגמיר ליה גזירה שוה למילף קידושין משדה עפרון יש להם איזו שייכות זה לזה".

שני קנינים באותה פרשה

אברהם אבינו קונה את מערת המכפלה, ששם הכל כפול (זוגות, מערות). וגם בפרשת חיי שרה אנו מוצאים הרבה דברים כפולים:

א. אנו מוצאים שני קנינים: אשה (אליעזר המקדש את רבקה) וארץ ישראל (אברהם קונה מעפרון), שניהם מופיעים באותה פרשה – פרשה הפותחת בלשון כפולה "וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֵׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה^{מ"א}: (בראשית כג, א), ובוודאי יש קשר בין הדברים.

^{מ"א}. גם את הסיום 'שני חיי שרה', יש שדרשו שני מלשון כפול.

כמו שכתב והקבלה: כי האושר האמתי לאדם הוא בהיותו חי חיים כפולים, חיי הגוף עם חיי נפשי, מתעסק בענייני גשמי בכוונת תועלת רוחני, ועד"ז הוא חיי עוה"ב מצורף עם חיי עוה"ב, וזהו שהעידה התורה על שרה אמנו

ב. לא רק ששניהם מופיעים באותה פרשה, אלא יש בשניהם כעין קנין כפולמט והודאה כפולה.

הודאה כפולה: כאשר קנה אברהם את מערת המכפלה מעפרון ומיד אחרי זה גם בסיפור של אליעזר בשליחותו למצוא אשה ליצחק אבינו. שניהם משתחווים לה' במהלך האירועים פעמיים.

פעם אחת כאשר רואים את ההתחלה של סייעתא דשמיא, אף שעדיין לא נגמר הענין ועוד לא יודעים שיגמר באופן הרצוי (אצל אברהם – רק בני חתי הסכימו, ועדיין לא עפרון. אצל אליעזר – רק פגש את רבקה ועדיין לא הסכימו לשידוך היא והוריה).

פעם שנייה כאשר הענין נגמר בצורה טובה. בשניהם מובא במדרש רבה [נ"ח - ו', ס' - ו'] בהשתחוויה הראשונה שלהם "מכאן שמודים על בשורה טובה".

מדוע לא רצה אברהם לקבור בחינם?

בשביל להבין את הקשר בין שני הקנינים: קנין אשה וקנין ארץ ישראל, עלינו להבין ראשית מדוע התנגד אברהם לקבל את ארץ ישראל בחינם?
ויש בזה כמובן טעמים כפולים:

א. **בשביל המקח:** כדאי שהמקח יעמוד לדורות ולא יוכלו לערער עליו גם עוד הרבה שנים, רצה אברהם אבינו לשלם את מלא המחיר.

ב. **בשביל הקונה** אברהם אבינו: בספר בית ראובן כתבנו: לארץ ישראל מצווה להתחבר באופן כפול, לא רק גופני וממוני אלא בעיקר נפשי – באהבה ודבקות. כמו שנפסק ברמב"ם (הלכות מלכים ה, י) גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו (אהבו - חשקו) עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (מוצא חן בעיניהם).

לכן דווקא על ארץ ישראל צריך לשלם ועוד 'בכסף מלא' ללא הנחות, שכן דבר שאדם משלם עליו הוא מתחבר אליו נפשית, כמו שאמרו (רש"י שמות טו) "עד יעבר עם זו קנית - חבבת משאר אומות, כחפץ הקנוי בדמים יקרים, שחביב על האדם".

שבכל משך זמן עמידתה בארץ הנשמה הלזו, היתה חיה חיים כפולים הנזכרים, וזהו שאה"כ שני חיי שרה, ר"ל שלא היתה חיותה גופני לבד, אבל היתה מצורף אליו גם חיות הרוחני, ולפי זה מלת שני שם למספר הזוגי.
מט. כאשר יעקב מספר על מערת המכפלה הוא אומר (בראשית מט): ויצו אותם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי קברו אתי אל אבתי אל המערה אשר בשדה עפרון החתי: במערה אשר בשדה המכפלה אשר על פני ממרא בארץ כנען אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרון החתי לאחוזת קבר: ... מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת:
וכן אליעזר: פעם ראשונה שפוגש את רבקה: ויהי כאשר פלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם: ופעם שניה שהמשפחה מסכימה: ויוצא העבד פלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדת נתן לאחיה ולאמה:

בטעם שקראו להם בני חת, כתב הש"ך על התורה: רמז שאין שם קבורה כי אם שמונה קברות ארבעה זכרים וארבע נקבות ולזה לא נקברה שם רחל, ולזה רמז חת, ח' קברים בסכום ת', כי לזה היה ארבע מאות שקל כסף כנגד ארבעה קברים זכר ונקבה.

קנין של חיבור

בזה נוכל להבין את עומק דברי חז"ל במה שלמדו את קידושי אשה בכסף (מלשון כיסופים) מהקנין שקנה אברהם את מערת המכפלה – ארץ ישראל.

בקנין אשה עושים כפול קנינים: אירוסין ונישואין מהם שני קנינים אלו? אלא אשה לא קונים כמו עבד עברי, קנין ממוני בלבד אלא עיקר הקנין הוא ברית של - אהבה ואחוה שלום ורעות.

כשם שקידושי אשה אין מטרתו רק הקנין הממוני, אלא כל מהותו **ברית וחיבור** בין השנים. כך גם קנין ארץ ישראל אין מטרתו רק הקנין הממוני, אלא החיבור לארץ ישראל, להתחתן כביכול עם ארץ ישראל. כמה נפלא הוא שלומדים את קנין אשה מקנין ארץ ישראל.

לא לחינם קונה אברהם את חברון - **חברון מלשון חיבור**, מטרת הקנין היא בשביל להתחבר.

ארץ כפולה

מדוע צריך להתחבר לארץ ישראל?

אדם הנושא אשה, יש קנין ממוני, אבל עיקר הדבר הוא החיבור הנפשי בין שני חלקי הנפשות שהם שני חצאים שמתחברים.

בארץ ישראל יש שני חלקים: החלק הגשמי האדמה, ויש את החלק הרוחני העולם הבא, שאדם מתחבר לארץ ישראל, יש כאן חיבור כפול, חיבור לארץ הגשמית המביא חיבור לארץ הרוחנית.

כמו שכתב השפת אמת: "איתא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. והגם דפירוש ארץ כפשוטו בארץ ישראל. מ"מ זה הוא הסימן שיש להם חלק לעוה"ב, **במה שזוכין בעוה"ז להתדבק בארץ ישראל**, שהוא השורש של נפשות בני ישראל" (שפ"א פינחס, תרמ"ה).

לכן הקנין הראשון של ארץ ישראל - הוא קנין של מערת המכפלה - לרמוז על הקנין הכפול שיש כאן.

השפעה כפולה

כאשר קונים את ארץ ישראל בכסף, לא רק האדם מתעלה (שבזה הוא מתחבר לארץ ישראל), אלא גם הקרקע מתעלה - יש כאן השפעה כפולה.

כל עוד לא קנה אברהם אבינו את הקרקע היה חסרון גדול בקדושת הארץ, משום שכאשר ארץ ישראל נמצאת ברשות נכרית היא מאבדת הרבה מקדושתה. כמו שרואים שלדעת הרבה פוסקים קרקע של גוי בארץ ישראל אינה חייבת במצוות התלויות בארץ.

כאשר אברהם אבינו קנה את ארץ ישראל, המקום קיבל קדושה מיוחדת, לכן כתבה התורה - ויקם השדה והמערה אשר בו - רש"י **תקומה הייתה לו**. בקנין המקום קיבל המקום קדושת ארץ ישראל, וכך נקברה שרה בארץ ישראל^א.

קימה כפולה

וַיִּקַּם שָׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמַכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מִמְרֵא הַשְּׂדֵה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכָל הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה אֲשֶׁר בְּכָל גְּבֻלוֹ סָבִיב: לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי חֵת בְּכָל בְּאֵי שַׁעַר עִירוֹ: וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל מְעַרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל פְּנֵי מִמְרֵא הוּא חֶבְרוֹן בְּאַרְץ כְּנָעַן: וַיִּקַּם הַשְּׂדֵה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאַבְרָהָם לְאַחֲזוֹת קָבַר מֵאֵת בְּנֵי חֵת: (בראשית כג, יז-כ)

מהו כפל הקימות?

לפי פשוטו: היה כאן שני קנינים: א. קנין השדה שיהיה שיך לאברהם. ב. רשות מאת בני חת לקבור במקום (שכן להפוך מקום לאחוזת קבר היה צריך רשות מהתושבים – לכן מוזכר מאת בני חת ולא מעפרון) כמו שהבאנו לעיל שהיה שני קנינים.

לפי מדרשו: לרמז על שתי מעלות שיש כאן, כמו שכתב האבן עזרא: נכתבה פרשה זו להודיע מעלת ארץ ישראל על כל הארצות **לחיים ולמתים**. מעלה לחיים - שיש להם קרקע בארץ ישראל, מעלה למתים - שנקברים באדמת ארץ ישראל, וכפר אדמתו עמו.

לפי הרמז: כאשר קונים את ארץ ישראל זוכים לקנות שתי קנינים קנין גשמי (חלקת אדמה) וקנין רוחני.

פרשת מעלת ארץ ישראל

הרמב"ן עה"ת פסוק י"ט הביא את תירוצו של האבן עזרא על השאלה לשם מה נכתבה פרשה זו? 'להודיע מעלת ארץ ישראל על כל הארצות לחיים ולמתים'.

ותמה הרמב"ן: איך חזינן מעלת קבורה בא"י, אולי קבר אותה במערת המכפלה בגלל שזה היה קרוב, ולא בגלל מעלת ארץ ישראל?

אמנם לפי הנ"ל מובן מאוד דברי האבן עזרא, שכן לולא מעלת ארץ ישראל, היה קובר אותה במקום הפקר, או במערת קבורה וכד', רק בגלל שרצה לקבור אותה בארץ ישראל, היה צריך **לקנות** שטח אדמה, שיקבל קדושת ארץ ישראל ובוזה היא קבורה בארץ ישראל.

לכן האריכה התורה בפרשה זו, ונכפל קניית המערה חמשה פעמים בספר בראשית, בקנייתה (לעיל), בקבורת אברהם (כה, י), בבקשת יעקב (מט, ל), כשמספר על קבורת

^א. בזה תתישב תמידת הרמב"ן על רש"י על הפסוק (בבראשית מ"ח ז') ואקברה שם בדרך אפרת וגו' ופרש"י שם שלא הולכתיה אפי' לבית לחם **להכניסה לארץ**. ותמה עליו הרמב"ן: ולא ידעתי מהו וכי בחו"ל נקברה חם ושלום, שהרי בארץ מתה ושם נקברה, כמו שנאמר כאן בפרשה מתה עלי רחל בארץ כנען וכו'? ולהנ"ל מבואר דכוונת רש"י דיעקב אמר ליוסף שלא הביא את רחל לא"י - **לאותו מקום שיש בו מעלת א"י** לקבורת מתים שהיא דוקא במערת המכפלה שנקנה ע"י אברהם אלא קבר אותה במקום שהיו בדרך בארץ כנען שהובטחה בבירת בלבד ולא קדושה גמורה של ארץ ישראל. (תורת משה לחת"ס שם)

יצחק רבקה (שם, לב) בקבורת יעקב (נ, יג), כדבר החביב על התורה שנכפל כמה פעמים לחיבתו.

נישואין כפולים

הנישואין עם ארץ ישראל הם נישואין כפולים, הזוכה לשאת את ארץ ישראל לכלה, זוכה לנישואין נוספים. כאשר עם ישראל מתחתנים עם ארץ ישראל, זוכים הם שהקב"ה מתחתן איתם. ככתוב לגבי ארץ ישראל (ישעיהו סב, ה): "כִּי יִבְעַל בַּחֹר בְּתוּלָהּ יִבְעֲלוּךְ בְּנֵיךָ, (ואז יזכו ל-) וּמְשֹׁשׁ חָתָן עַל כַּלָּה יִשִּׁישׁ עֲלֶיךָ אֶלְקִיךָ".

זה גם הבאור באיסור המובא בגמ' (כתובות קיא, א) לעלות בחומה הנלמד מהפסוק (שיר השירים ב, ז): "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" ה"אהבה" שעליה מדובר היא אהבת ה' לישראל שתתעורר על ידי שובם של בני ישראל לארצם, דהיינו הדבר המעורר אהבתו ית' אלינו עם קדוש הוא העליה לארץ ישראל בתור אומה, אלא שאין לעורר אהבה קודם הזמן, כמו ארוסה, שאין לה לעורר חיבת דודה קודם הנישואין. ולמדנו שאהבה לארץ מעוררת אהבת ה' אלינו בצורה עצומה.

ארץ ישראל מעלה כפולה

הנה היום בדרך כלל איננו זוכים לקנות קרקע מגוי, כך שעוד לפני שקנינו הקרקע היתה כבר בקדושת ארץ ישראל. האם יש מצווה היום לקנות קרקע מיהודי?

בארץ ישראל יש מעלה כפולה לכלל ולפרט. כשם שלגבי הכלל קנין ארץ ישראל מגוי ליהודי הופך את כל קדושת הקרקע. כך גם לגבי האדם הפרטי כאשר יהודי קונה קרקע אפילו מיהודי, הוא זוכה להיות יהודי קדוש יותר, מחובר לארץ ישראל ברמה גבוהה הרבה יותר. קנין בית בארץ ישראל הוא בבחינת נישואין עם ארץ ישראל.

את מי לשמח?

נאמר בתורה שאדם הנושא אשה יש לו מצווה בשנה הראשונה לשמח את אשתו, ככתוב 'נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח' (דברים כ"ד).

חז"ל (סוטה ח) למדו שדין זה כפול נאמר לא רק על אדם הנושא אשה, אלא גם על אדם הקונה בית/כרם בארץ ישראל, יש לו דין נקי לביתו ומצוות השמחה (כמובא בהרחבה בספר בית ראובן פרק ח').

רבים ניסו להבין את מי צריך לשמח בונה בית במשך כל השנה ראשונה?

לפי מה שלמדנו שקנין ארץ ישראל הוא קנין כפול, הרי הדברים הפלא ופלא, כשם שאדם הנושא אשה צריך לשמוח עמה שנה שלמה בשביל להתאחד, אף אדם הנושא את ארץ ישראל (על ידי קניית הבית) צריך לשמח את כלתו - ארץ ישראל, ללמוד ולחוש את מעלתה בשביל להתאחד עם ארץ ישראל.

ברית כפולה

בברית מילה קיבלנו מבורא עולם מתנה כפולה. ברית של אהבה וברית על ארץ ישראל (רש"י בראשית יז). שתי בריתות אלו תלויות אחת בשניה, אין אהבה מה' ללא ארץ

ישראל (וככתוב: וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזֶרְעֶךָ אֶחָרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מְגֵרֶיךָ אֵת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֹת עוֹלָם (ורק אז) וְהֵייתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים), וככל שיש יותר אהבה לארץ ישראל כך זוכים ליותר אהבה מה' (כנ"ל).

מדוע דווקא באבר הברית קיבלנו את ארץ ישראל?

לפי הנ"ל הרי הדברים נפלאים, באבר בו כורת האדם ברית עם כלתו, כורת הוא ברית עם ארץ ישראל. שכן ארץ ישראל אינה מקום מגורים גרידא, ארץ ישראל היא קנין - קנין של אהבה, ברית נצחית. לכן את ארץ ישראל מקבלים באבר הברית.

כמו שכתב ר' יהודה ליב איגר: ברית יורה על מדת אהבה, כי אבר הברית הוא שורש כל האהבות, ועל זה נצטוינו לכרות הערלה, בכדי להיות כל האהבות בקדושה.

הפרה כפולה

בדור המדבר לצערנו עם ישראל הפר את הברית, אין הם מעוניינים להיות הכלה, המקבלת את מתנת ארץ חמדה. אף הקב"ה מצידו ביטל את הברית אין עם ישראל נכנסים לארץ ישראל, ובאותו דור לא נשבה רוח צפונית ולא יכלו עם ישראל למול את עצמם, כי אם אין ארץ ישראל - ברית מילה למה לכם? (גמ' יבמות עב, א ותוס' שם. לכן בני לוי שלא חטאו במרגלים, המשיכו למול את עצמם).

תיקון כפול

עלינו מוטל לתקן את חטא המרגלים, על ידי שנאהב אהבה אמיתית את ארץ ישראל, אהבה של קדושה, אהבת ארצו של מלך מלכי המלכים, או אז נזכה להיות כלה ראויה, והמלך (החתן) יחזיר אותנו להיות נשואין לו ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך.

ככתוב: (תהילים ק"ב): "אַתָּה תִּקּוּם תִּרְחֹם צִיּוֹן כִּי יַעַת לְחַנְנָה כִּי בָא מוֹעֵד. (מתי?) כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבִינָהּ וְאֶת עֶפְרָה יְחַנְּנוּ". הפועל 'חנינה' מופיע פעמיים בפסוקים אלו, ללמדך זה תלוי בזה: מתי נזכה למצוא חן בעיני ה' לגואלנו (אתה תקום... כי עת לחננה), כאשר ארץ ישראל תמצא חן בעינינו!

לסיכום:

פרשת קנית ארץ ישראל, פרשה שכולה כפולה. ללמדנו: קנין ארץ ישראל קנין כפול הוא, קנין גשמי שכולו רוחני. קנין בעולם הזה שכולו עולם הבא. קנין ממוני שכולו נפשי. ויהי רצון שנזכה.

*

סיפור - קרליבך מחתן את ארץ ישראל

היה זה בשנת תשל"ו, השמאל שולט אז בארץ, ואנשים של צורה עולים ובאים אצל שרי הממשלה ומפצירים בהם ליתן לתובבי ארץ הקודש לישוב את הרי יהודה ושומרון.

אך מה לעשות ואין הצדדים מגיעים לעמק השוה ואין הם יכולים לבוא לכלל החלטה. שאלו חביבים עליהם רגביה של ארץ ישראל ומבקשים לישוב וליטע בה כל אמה וכל

טפח. ואילו חבריהם מן הממשלה חוששים פן יחבלו ההתנחלויות במאמץ להביא שלום בין ישראל לבין הישמעאלים אשר סביב. סופו של דבר נתיאשו האנשים והחליטו כי אין הם מחכים עוד להסכמת הממשלה ועל דעת עצמם יעלו לישב את האדמות ולגאלם.

אתר תחנת הרכבת אשר בסבסטיה שבמערב השומרון הוא אשר נבחר להיות הראשון אשר יושב בגרעין החלוצים. תאריך העליה על הקרקע נקבע לליל נר שלישי של חנוכה, ואל מאות העולים אל המקום נצטרפו עוד שלושה: הרב ישראל מאיר לאו, לימים הרב הראשי לישראל, ר' שלמה קרליבך, ואפרים ארבל אשר נהג את הרכב בו נסעו.

יצאו החברים מן העיר נתניה, עברו דרך צומת בית ליד, ובעוד ארץ ישראל פותחת להם זרועותיה מימינם ומשמאלם, וענני השמים ממטירים מעליהם שטף של דמעות שמחה לרגל היום הגדול, המשיכו מקרטעים על הכביש ומקפצים ממהמורה לשלולית ומשלולית לבור ומבור לשוחה. משנסעו כמה פרסאות מצאו עצמם עוצרים במחסום צה"ל, אשר בצומת דיר-שארף קיפץ חייל אחד מן העמדה ניגש אל המכונית תחב את ראשו בחלון ואמר: רבותי! בהתאם להוראה מגבוה אין כניסה לרכב אזרחי.

מה זאת תדברי? נודעק כנגדו אפרים ארבל, כלום אינך יודע שארוע גדול נערך הערב הזה בסבסטיה, וכבר משעות הבוקר צועדים לשם מאות רבות של אנשים.

אכן יודע אני דבר זה, אך דעו לכם כי כל אלו לא על פי חוק נכנסו אלא נודנבו דרך השדות והגבעות ולא עלה בידי הצבא לעוצרם, אך מכל מקום לכלי רכב אין אנו נותנים לעבור כלל וכלל.

הביטו השלושה זה בזה ולא ידעו מה יעשו, שהרי לילך ברגל כבר לא היה באפשרותם, הן משום שהחמה כבר נטתה לשקוע ובשעת חשיכה לילך בשדות שוממים הרי זו סכנה גדולה, והן משום שמטר זלעפות החל שוטף את הארץ.

ישבו נבוכים וכבר הרהרו לשוב על עקבותיהם. פתאום נזכר הרב לאו כי בתא המטען מונחת חופה, פרוכת עם ארבע קלונסאות, מחתונה אשר נערכה ימים מספר קודם לכן, הלך והציגה לפני החייל ואמר לו: שמע ידידינו מבינים אנו את דבר ההוראה אשר קיבלת, אך הבן נא כי לא סתם אנו באים, אלא שמחכים לנו שם חתן וכלה שנערוך להם חופה וקדושין, הן עיניך רואות את החופה המונחת כאן עמנו, וודאי מבין אתה כי לא יעלה על הדעת להותיר את הזוג הצעיר בלעדינו, שהרי אנוכי מסדר את הקדושין, ושלמה קרליבך הוא החזן.

ראה אותו חייל את החופה ונשתכנע, התקשר אל המפקד והסביר לו את חומרת הענין, ומשקיבל את האישור סימן לאורחים המכובדים כי רשאים הם לעבור את המחסום.

כשהגיעו לסבסטיה כבר היתה שמחת גאולת הקרקע בעצומה, אלו היו עסוקים בקביעת יתדות ובהקמת אוהלים, אלו התקינו אורות בתחנת הרכבת, והנשים ליקטו את מעט הלחם והצידיה והכינו ממנו סעודה ומשתה כדי להודות ולברך את ה' על חסדו אשר גמל, שזיכה את עמו לשוב לחבלי ארץ אבותיו.

נטל שלמה את האש והדליק בחנוכיה שלושה נרות, לקח את הגיטרה ופרץ עם הקהל בשירה גדולה, מעוז צור ישועתי, על הניסים, ושבנו בנים, והרב לאו ברך את הציבור בברכה היוצאת מן הלב, על היום הגדול אשר עשה ה', שעשרות דורות תלמו על שיבת ציון, ודווקא אנו זכינו להביאו לידי מעשה.

ויהי לפנות בוקר עת ביקשו לשוב בחזרה, לפתע נתפס קרליבך במחשבות, ואמר: רבותי! בהיותנו במחסום הבטחנו לחייל אחד, מבחורי ישראל הנפלאים, כי הולכים אנו לערוך חופה וקידושין, ועל סמך זה קבלנו ממנו את האישור לבוא הנה. אם חוזרים אנו עכשיו נמצא כי שיקרנו לו וגנבנו את דעתו, אין אני עז פנים לשקר לאדם גדול ונשגב כזה... הלך ונתיעץ עם הרב לאו, ולאחר ספקות ולבטים, קמו יחדיו ואמרו: רבותי! נעשה חופה וקידושין, החתן יהיה עם ישראל, הכלה תהייה ארץ ישראל, ואנו נקדשם זה לזה.

וכאן הוסיף קרליבך והסביר: כאשר מקדשים כלה בשר ודם היאך מקדשים אותה, הוי אומר בטבעת זהב העשויה חומר דומם, אם כך כלה אשר היא עצמה חומר דומם היאך מקדשים? הוי אומר בטבעת בשר ודם. הלך וליקט עשרה אנשים, עשאו מעגל אשר תוכו חלל ד' אמות מאדמתה של ארץ ישראל, ציוה לארבע חברים לאחוז הקלונסאות ולפרוס החופה מעל אותו מעגל. נתאספו הקהל סביב והוא הכריז בקול גדול ובנעימה של דבקות, ארץ! ארץ! ארץ! הרי את מקודשת לנו בטבעת זו כדת משה וישראל.

רוצים להבין כיצד מתחתנים עם ארץ ישראל הלכה למעשה - רכשו עוד היום את הספר 'בית ראובן' ואתם כבר בדרך לחתונה, של שמחה לכל החיים.

לתגובות: yudataub@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כג, טז: ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר.

תירגם אונקלוס "ארבע מאה סלעין דכסף מתקבל סחורה בכל מדינתא". וצריך ביאור דלכאורה אין דרך אדם לבקש דבר אם אין לו תועלת מזה, וא"כ מה הוצרך לו שיהא זה "עובר לסוחר".

ומפרשים על פי מעשה שהיה עם רבי אפרים זלמן מרגליות זצ"ל שהלך להשתדל אצל השר בעניני הקהילה והשר רצה לרמוז לו שהוא רוצה שוחד, אז הוא אמר לו אני חייב סכום של כסף לפלוני, תסדר לי את הענין ואז אני אטפל בכל הענינים שלך כיון שלא היה נעים לו שהוא לקח כסף ישירות מידו.

וא"כ יש לומר שעפרון כיבד את עצמו ולא היה נעים לו לקחת כסף אחרי שהוא אמר שיתן בחינם, ולכך הוא אמר "עובר לסוחר" היינו שיתן זאת ישר לסוחר, ולכך צריך שזה יתקבל אצל הסוחרים.

*

כד, ב: ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו והמושל בכל אשר לו.

איתא ביומא [כח, ב] אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה שנאמר ויאמר אברהם אל זקן ביתו המושל בכל אשר לו. ובספר כבוד הבית, שם [הרב שמעון וולף, תסז, הובא בקובץ מפרשים עבודה ברורה] כתב בזה"ל אף דקיי"ל [כתובות כח, א] שאם הרב לימד תורה לעבדו ודאי שחררו ע"ש, ומהאי טעמא נראה דהוי סובר אליעזר אלי כתיב [עיינ רש"י להלן פסוק לט] כי היה משוחרר ויצא מכלל ארור כנען [בראשית ט, כה], ואפילו הכי לא רצה לדבק בו אברהם. וביאר שם דאברהם החמיר על יצחק משום קדושה יתירה והוסיף עוד דאף דהמשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו, ואברהם קיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה כדאיתא שם בגמ', אליעזר שלמד תורה עמו, צריך לומר כדאיתא מסכת סופרים [פרק כ"א בסופן] שהפילו לו שינו ועל ידי כן יצא לחירות מעצמו ולא שאברהם שיחררו בכוונה עכ"ל.

יש לציין דבהוריות [יג, א] איתא "מפני מה הכל רצין לישא גיורת ואין הכל רצין לישא משוחררת, שזו היתה בכלל ארור וזו לא היתה בכלל ארור", וא"כ זו סיבה מספקת שגם אם אברהם שיחרר את אליעזר מ"מ לא יתחתן עמו משום שהיה בכלל ארור בתחילה, אמנם חידוש הוא לומר שאברהם שיחררו וקרא כתיב ויאמר אברהם אל עבדו, הרי שהיה עבד אברהם עכשיו, ודוחק לומר שהיה עבדו בתחילה וצ"ע.

ולכן נראה דודאי אליעזר לא נשתחרר קודם שעשה שליחותו למצוא את זיווגו של יצחק, ואפ"ה היה כבר מושל בתורת רבו לפי דברי הירושלמי דאם היה עבד כשר כטבי

עבדו של רבן גמליאל מותר ללמדו תורה. ובספר המפתח [מהדורת הרב שבתי פרנקל פ"ח מעבדים הי"ז] ציין כמה אחרונים שכתבו דמה שהרמב"ם לא הביא דין זה להלכה כיון שאינו שכיח.

*

כד, לב: ויפתח הגמלים.

פירש"י התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים. עיין ברמב"ן שהביא מבראשית רבה בזה"ל לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים לחמורו של רבי פנחס בן יאיר וכו' [בתמיהה], וזו שאלה לסתור פתוח הזמם כי אי אפשר שיהיה החסידות בביתו של רבי פנחס בן יאיר גדול יותר מביתו של אברהם אבינו, וכאשר חמורו של פנחס בן יאיר איננו צריך להשתמר מן הדברים האסורים לבעליו להאכילו כל שכן גמליו של אברהם אבינו ואין צריך לזממם כי לא יאונה לצדיק כל און עכ"ל.

וכתב באמת ליעקב [להגר"י קמינצקי זצ"ל] וליישב דעת רש"י אפשר דזה היה דוקא בארץ ישראל, ורבי יהודה הלוי כשמנה שבח ארץ ישראל הזכיר זה בין שבח הארץ [וכתב שם בהערה 21 כוונת רבינו היא לדברי המקונן (קינות לתשעה באב קינת ציון קחי כל צרי גלעד) שבקוננו על חורבן הארץ כתב בזה"ל בך כל חיה ועוף חכמו עד כחמור היה לפנים לבן יאיר חמוריק עכ"ל. והיינו שכל הבהמות בארץ ישראל חכמו כחמורו של רבי פנחס בן יאיר], א"כ יש לומר דכאן שהלך לחרן הוצרך לזממם עכ"ל.

אמנם קשה לי על דבריו מהא דאיתא בב"ר [מא, ה] על הפסוק ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם ובין רועי מקנה לוט, וז"ל ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר' סימון אמר בהמתו של אברהם אבינו היתה יוצאה זמומה ובהמתו של לוט לא היתה יוצאה זמומה, היו אומרים להם רועי אברהם הותר הגזל ע"ש, והתם היה המריבה כשהיו אברהם ולוט בארץ ישראל, הרי להדיא דגם בארץ ישראל בהמותיו של אברהם היו יוצאות זמומות מפני הגזל, וצריך עיון.

והמחזור בזה כמו שכתב בפירוש מהרז"ו [על ב"ר ס, ח] והתירוץ פשוט שהחמור שהיה אברהם אבינו רוכב עליו בודאי היה כחמורו של רבי פנחס בן יאיר מקל וחומר, אך שאר בהמותיו היה צריך לזוממם וכדאיתא בהדיא לעיל [פרק מא, ה] עכ"ד. ועיין בבאר בשדה כאן.

שוב ראיתי בפענח רזא [בראשית כט, יד] שהקשה איך ישב יעקב עם לבן מיד בלי פינוי התרפים, והלא אף גמלי אברהם לא רצו ליכנס עד שפינו אותם ע"ש.

ומקורו באבות דרבי נתן פרק ח' וז"ל כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות, אמרו גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו ע"ז שנאמר ואנוכי פיניתי הבית ומקום לגמלים, ואנוכי פיניתי הבית מתרפים, ומה תלמוד לומר ומקום לגמלים, מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי עד שפינו כל העבודה זרה מפניהם.

וכן הוא במדרש הגדול שם דבהמתן של צדיקים דומה להן שנאמר ומקום לגמלים.
כשבאו גמלים ליכנס ראו ע"ז בבית ולא רצו ליכנס עד שפינו אותה עכ"ל.

א"כ מבואר להדיא דלא רק החמור שרכב עליו אברהם אבינו בעצמו היה חסיד אלא גם
גמליו. ולכאורה הוא הדין שאר בהמותיו היו כן כמו שלא נכנסו הגמלים שהביא אליעזר
לבית עבודה זרה עד שפינו אותם, וא"כ לכאורה הדרא קושיא לדוכתה אמאי גמליו יצאו
זמומין שלא ירעו במקום גזל הא בלאו היו חסידות כאברהם אבינו, וצריך עיון.

ולכן נראה ליישב באופן אחר, והוא על פי מה שנראה לחלק בין איסור טבל ועבודה זרה
לאיסור גזל, והוא דלדעת המדרש לא יתכן שזממם כדי שלא יאכלו משדות אחרים.
ובחת"ס חולין ה, ב ובשו"ת מהרשד"ם ח"ב סימן קכט הקשו לדעת ר"ת [גיטין ז, א תוס'
ד"ה השתא] דדוקא באכילת איסור אין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים ומשום
דבמאכלות אסורות יש גנאי, א"כ מאן יימר דאף לענין גזל אין הקב"ה מביא תקלה על
ידיהם, וכתב החת"ס דעל כרחק שיטת המדרש הוא דלא כדעת ר"ת, וכן לדעת רש"י
שהיו זמומים, על כרחק הוא כשיטת ר"ת דלא נאמר כלל זה אלא באיסור אכילה.

ובקובץ שעורים [פסחים אות קיב] כתב דהמחלוקת כאן תלויה בגדר איסור גזל, דדעת
רש"י דאכילת גזל נחשב כדבר איסור בחפצא, ולכן אף לענין גזל נאמר כללא דאין
הקב"ה מביא תקלה על ידי הצדיקים [וכעין זה במהרש"ם שם דאיסור גזל איסורו קבוע
לעולם ואין איסורו תלוי בזמן], אכן דעת המדרש דאין זה אלא איסור גברא במעשה
הגזילה, ועל כגון דא ליכא הך כללא דאין הקב"ה מביא תקלה על ידו כמו באיסור שתלוי
בזמן [ועיין בחבצלת השרון עמ' שלה].

ולפ"ז נראה דגם המדרש מודה דרק איסור גזילה הוי איסור גברא כיון דלא נתוסף בחפץ
איסור ע"י גזילה ואין החפץ אסור מצד עצמו אלא מצד שבא ע"י איסור גזל, משא"כ
בעבודה זרה האיסור הוא בחפצא שהחפץ מצד עצמו מתועב מלפני השם ובוזה ודאי אין
הקב"ה מביא תקלה אפילו לבהמתם של צדיקים, ולפ"ז אתי שפיר.

*

כד, סג: ויצא יצחק לשוח בשדה.

בריא"ף עמ"ס ברכות ו, ב [ובעץ יוסף שם] גבי הקובע מקום לתפילתו כתב דאיתא
בזוהר [סדר בא דף יח, ב] שהוא השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת שהוא בפתח
המערה שהוא מקום גן עדן ויצחק היה מתפלל שם.

אולם בפסחים [פח, א] אמרו דיצחק קרא למקום המקדש שדה שנאמר ויצא יצחק
לשוח בשדה, א"כ לדעת הגמרא לא התפלל יצחק בשדה מערת המכפלה כדברי הזוהר,
אלא בהר הבית כדפירש"י שם.

*

כד, סו: ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה.

פירש"י גילה לו ניסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנודמנה לו רבקה בתפילתו. וברא"ם הקשה דאם בעבור הניסים שנעשו לו היה לו לומר ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר נעשו לו, לא את כל הדברים אשר עשה.

אמנם עיין במשכיל לדוד שכתב דלפי זה מאי דסיים קרא לאו אדידיה קאי, אלא רצה לומר "אשר עשה" הקב"ה ולא חש לבאר דידוע מאן עביד ניסי אלא רחמנא. וכ"כ הנחלת יעקב דהכי איתא [ברכות נ, א] דהא דאמרינן למי שעשה לאבותינו ולנו כל הניסים האלה התם מוכחא מילתא מאן עביד ניסי קוב"ה ודרך המקראות לחסר תיבה כיוצא בזה כמו שפירש רש"י ריש פרשת בראשית.

ויש לציין דמקור דברי רש"י הוא בב"ר ובבראשית זוטא ושם נוסף הלשון "דברי שבח גילה לו", ובאמת מה שהקב"ה עשה לו הרי ראוי להשתבח בזה שזה מראה שכל מה שעשה שנתן הנום והצמידים ומגדנות לאחיה וכל מה שבדק אותה הרי אין דרך החכמים להתפאר במעשיהם ולהשתבח בהם, אלא אניסי דעביד קוב"ה משתבח קאמר.

ושמעתי מהג"ר חיים פרץ ברמן שליט"א דבאמת כל מה שעשה בעצמו אילולי ניסי דעביד קוב"ה לא היה מועיל מאומה, שהרי אמרו חז"ל דבתואל ולבן שמו לפניו בקערה סם המות לאכול ובא מלאך והחזיר סם המות לצד בתואל ואכל ומת [הובא בבעל הטורים פסוק לג ד"ה ויושם], ואליעזר בעיקר סיפר את הדברים שבאמת הועילו לשידוך.

והנה בפירוש באר היטב כתב על מקור לביאורו של רש"י דהיה צריך לומר ויספר העבד את כל אשר עשה, "הדברים" למה לי, לכן פירש גילה לו ניסים קפיצת הארץ ושנודמנה לו רבקה בתפילתו ומביא רש"י שני ניסים, כי מילת "דברים" שנים משמע, ומילת "אשר עשה" הנכתב בכתוב מילתא באנפי נפשיה היא עכ"ל.

ולכאורה צריך להבין דבשלמא קפיצת הארץ נס הוא דאיננו קיים על פי מהלכי הטבע הרגילים, אבל מה שנודמנה לו רבקה בתפילתו הרי מה שיצא לפועל על ידי תפילה לאו נס הוא כמו שכתב המהרש"א בח"א קידושין [כט, ב ד"ה אפשר].

שוב העירני ידידי הר"ר יוסף קסטל שליט"א לדברי הגמ' תענית [ד, א] דאיתא שם דאליעזר עבד אברהם שאל שלא כהוגן דכתיב והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כרך וגו' יכול אפילו חיגרת אפילו סומא השיבו כהוגן ונודמנה לו רבקה, ופירש"י שם "וזימנו לו רבקה", היינו שהתפילה נתקבלה.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

תפילת מנחה

וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה לְפָנֹת עֶרֶב (כד, סג)

אמרו חז"ל (ברכות כו, ב) יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו.

אמרו בזוה"ק (קלב, א) שבשעה שהתפלל מנחה, אז נושע. הן בביאתו לחרן, שהגיע לעת ערב לעת צאת השואבות, בזמן המנחה. וכן כעת הגיע אליעזר עם רבקה בשעה שיצחק התפלל מנחה.

וכן איתא במדרש אגדת בראשית (בובר, פרק עז)

ויהי בעלות המנחה (מלכים א יח, לו), זש"ה תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב (תהלים קמא ב), אין לך חביבה יותר מתפלת מנחה, וכן את מוצא בדניאל שעשה אחד ועשרים יום מתפלל, ולא נענה אלא בתפילת מנחה, שכן הוא אומר ועוד אני מדבר בתפילה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחילה מועף ביעף נוגע אלי כעת מנחת ערב, ויבן וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך בינה (דניאל ט כא וכב), כיון שראה יצחק שכך חביבה היא תפלת מנחה לא יצא אלא בה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (בראשית כד סג). אף דוד כן ביקש, שנאמר תכון תפילתי וגו' מנחת ערב, לפיכך כשראה אליהו שכך היא חביבה תפלת מנחה, לא התפלל אלא בה, שנאמר ויהי בעלות המנחה.

וכן איתא בגמרא (ברכות ו, ב) ואמר רבי חלבו אמר רב הונא לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, שנאמר ויהי בעלות המנחה.

*

הטעם שנקראת תפילת מנחה

הקשו התוספות (פסחים קז, א ד"ה סמוך למנחה) מדוע תפילה זו נקראת מנחה, אם משום שמנחה היתה קריבה עם התמיד של בין הערבים, הלא גם בתמיד של שחר היתה קריבה מנחת חביתין ומנחת תמיד. ותירצו על זה ב' תירוצים.

א. לפי שבשחר יש שם אחר, תפלת שחרית.

ב. על פי מה שאמרו בגמ' ברכות (ו, ב) הוי זהיר בתפלת מנחה, שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת מנחה. ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה, ולכך קרי ליה תפלת מנחה, שאז היה שעת רצון.

ג. התוספות יום טוב (ברכות ד, א) כתב, והרמב"ם בפירושו כתב מנחה שם נופל על עת מן היום, והוא כשישאר מן היום ב' שעות ומחצה זמניות, ונקראת התפלת השניה מנחה מפני היות תחלת זמנה בעת ההיא עכ"ל. ולא נתן טעם על השם של זמן ההוא. ומצאתי בפירוש החומש להרמב"ן בפרשת בא בפסוק בין הערבים שהביא שם פסוקים שכתב בהם מנחת הבוקר מנחת הערב, וכתב שמנחה מלשון מנוחת השמש והשקט אורו הגדול, כדמתרגמינן (בראשית ג, ח 'לרוח היום') 'למנח יומא'. והן מנחה גדולה ומנחה קטנה שהזכירו חכמים עכ"ל. (בערוך השלחן הקשה ע"ז שא"כ היה לנו לקרותה מנוח, ומנחה הוא לשון מתנה).

ד. האבודרהם כתב (תפלת מנחה) ונקראת זאת התפלה מנחה, מפני שבשעה עשירית מן היום שנברא בו אדם הראשון, חטא, וזהו שכתוב (בראשית ג, ח) לרוח היום ומתרגמינן למנח יומא. נויש לעיין אם כונתו רק לבאר תיבת מנחה, וכונתו כמ"ש הרמב"ן. או שמתכוון להוסיף שלכן מתפללים בשעה זו, שבאותה שעה חטא אדם הראשון, ועלינו לתקן זאת].

ה. בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' כב) כתב, עתה נפרש מנחה, והיא מלה נגזרת מדכתיב לרוח היום ומתרגמינן למנח יומא. וזה שהיום, והוא השמש המשער אצלנו מדת יום, נוטה באותה שעה ללכת למנוחתו להשתחוות לקונו במערב, וגופה של חמה שהיא קבועה בגלגל בהגיעה לנקודת המערב, היא עצמה קרבן מנחה לקונה, וממנה הדוגמא אלינו שנקריב עצמנו ונפשנו לשמים. (וממשיך בביאורו ע"ד הסוד).

ו. החיד"א (בפתח עינים לפסחים קז.) מביא משם ליקוטי רבינו בצלאל (השיטה מקובצת), שלכן נקראת מנחה, לפי שבמנחה כתוב 'ונפש כי תקריב מנחה', דמעלין עליו כאילו הקריב נפשו. וכן יצחק שתיקן תפילת מנחה, נחשב לו כאילו אפרו צבור על גבי המזבח.

ז. השל"ה הקדוש (פ' וירא תורה אור אות ד') כתב, ומצאתי שלכך נקרא תפלת מנחה מנחה יותר משאר תפלות, הלא כל שאר תפלות הם מנחה שלוחה לה'. אלא שאמר יצחק מה זה יש כאן עולה ולא מנחה סולת, עמד ותיקן תפלה שתהיה במקום מנחה. על כן נקראת זאת התפילה של בין הערבים שתיקן יצחק מנחה, שתקנה במקום מנחת סולת. ורמז לדבר ונפש כי תקריב קרבן מנחה (ויקרא ב, א), היינו יצחק שמסר נפשו. (כן כתב באגרת הטיול מהגה"ק ר' חיים ב"ר בצלאל ז"ל אחי המהר"ל).

ובספר זרע יצחק (על המשניות להגה"ק המקובל ר' יצחק חיות ז"ל, נדפס בשנת תצ"ב) כתב דאיתא במדרש לפי שיצחק תיקן אותה במקום מנחה, דהי' עולה תמימה, ואין עולה בלא מנחה, לכן תקן תפלה במקום מנחה השייך לקרבן, ולכן נקרא מנחה.

ח. הגאון מהרש"ק זי"ע [רבי אהרן שמואל קיינובר זצ"ל בעל ברכת הזבח] בשו"ת אמונת שמואל סי' כ' כתב: ואפשר לי לתת טעם, בשלמא קרבן תמיד של שחרית הוא לכפר על עבירות דלילה. ואברים ופדרים של ערבית על עבירות היום, כמ"ש צדק ילין בה גו' (במד"ר כא, א ע"פ ישעיה א, כא). אכן השחיטה והקרבן של בין הערבים,

והתפילה שנתקנה בשבילה, הכל שלא לצורך, כי הוא באמצע היום, ולכן אמרו שהוא באמת **מתנה ומנחה**, והעיקר החוב היה מהראוי להיותן קודם הערב ביום כדי לכפר העונות דיום ולא אחר חצות מיד, נ"ל וק"ל.

ט. מענין שהגה"ק בקדושת לוי פ' חיי שרה כיון לרעיון מעין זה: או יאמר, ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וירא והנה גמלים באים. דהנה אמרינן בגמרא (ברכות כו, ב) אברהם תיקן תפילת שחרית כמו שאמר הכתוב (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבוקר ויעמוד, במקום שעמד שם. ויצחק תיקן תפילת מנחה כמו שאמר הכתוב ויצא יצחק לשוח, ואין שיחה אלא תפילה כמו שאמר הכתוב (תהלים קב, א) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. ויעקב תיקן תפילת ערבית כמו שאמר הכתוב (בראשית כח, יא) ויפגע במקום ההוא וכו'. ולכאורה קשה למה נקרא תפילת מנחה, בשלמא תפילת שחרית הוא בעת שמאיר השחר, ותפילת הערב מפני שהוא בערב, אבל תפילת מנחה למה נקראת כך. והתוספות יום טוב הרגיש בקושיא זו, ומתרץ שמפני כך נקראת תפילת מנחה שהוא מנוחת השמש וכו'.

ולי נראה כך, שבשביל זה נקרא בלשון מנחה, דהנה תפילת השחרית צריך אדם להתפלל על זה שהחזיר לו הנשמה ואומר אמת ויציב, וגם עשה לו השם יתברך כמה טובות, דהיינו השמש המאיר, ועוד כמה דברים. ותפילת ערבית גם כן מחויבים אנו להתפלל על מה שאנו נותנים להשם יתברך נשמה בפקדון, ומאמינים שהבורא ברוך הוא הנאמן בפקדונו בודאי יחזיר לנו כרצונו, ולכן אנחנו מתפללים אמת ואמונה. **אבל תפילת מנחה אין אנו מחויבים להתפלל רק שאנו מנדבים אותו ולכך נקרא לשון מנחה, שהוא לשון נדבה. עכ"ל.**

י. גם בערוך השלחן כותב שמנחה הוא לשון מתנה, ומבאר בדרך זו, שהרי לדעת הרמב"ם מצות תפלה היא מדאורייתא, אולם רק פעם אחת ביום כמ"ש בסי' פ"ט. לפי זה תפילת שחרית היא פריעת חוב, אבל תפילת מנחה היא מתנה. (אבל לפי"ד גם תפילת ערבית היא מנחה ומתנה).

יא. החתם סופר (בחי' לפסחים שם) כתב ולע"ד דהתפלות נתקנו על הקטרת האברים והקומץ, לא על הזביחה והזריקה. ולכן בתמיד של בין הערבים שמתאחר גמר שריפת האברים עד הלילה, שעליהם נתקן תפילת ערבית, לא נתקן תפלת מנחה כי אם על הקטרת הקומץ שנשרף מיד בהריחו אש, ולכן נקרא ע"ש מנחה כנלע"ד ודוק.

יב. בערוך השולחן (סי' רל"ב ס"א) כתב, רבותינו בעלי התוס' בפסחים [ק"ז]. הקשו למה נקראת תפלה זו מנחה דאי משום מנחת התמיד והחביתין הלא בתמיד של שחר היה ג"כ מנחות אלו ותרצו דאמרינן בברכות [ו:'] דאליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, ושמא בשעת הקרבת המנחה נענה, ולכך קרי לה תפלת המנחה שאז היה שעת רצון עכ"ל. ועדיין אינו מובן למה באמת בעת הקרבת מנחה של ערב נענה, ולמה היה אז שעת רצון, והרי גם בשחרית כן הוא.

ונ"ל דהעניין כן הוא דידוע שבשעת הקרבת המנחה היו מנסכין נסוך היין ושרו הלויים בכלי שיר, וזהו בין בתמיד של שחר ובין בתמיד של בין הערבים, ואין לך עת רצון גדול מזה. אלא שבין הערבים הוי יותר עת רצון, משום שהמנחה היא בסוף כל העבודות כדאיתא ביומא [ל"ד.]. ונמצא שהמנחה של בין הערבים היא העבודה האחרונה של היום, וחביבה ורצויה, כמו תפלת נעילה ביוהכ"פ, ולכן אז הוא העת רצון. וכן אמר דוד [תהלים קמא, ב] 'תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב', הרי דמנחת ערב היא החביבה יותר. עכ"ל.

*

תפילה במסירות נפש

יג. בספר תוספת ברכה כתב רעיון יקר, ומה שנראה לי בתכונת שם זה ויחוסו לתפלת הצהרים, ע"פ מה שכתב הטור או"ח בסימן רל"ב בסמיכות למאמר חז"ל בברכות ו' ב' לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה. וכתב בטעם הדבר, מפני שתפלת השחר זמנה ידוע לאדם, בבוקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו. וכן של ערב בלילה זמנה ידוע, בבואו לביתו והוא פנוי מעסקיו. אבל תפלת המנחה שהיא באמצע היום, בעצם טרדת האדם בפרנסתו, צריך האדם לשים אותה אל לבו, לזכור ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה. ולכן אם הוא עושה כן, שכרו הרבה מאוד, ע"כ דבריו.

ואני אוסיף מלח ותבלין לדבריו, על פי מה שאמרו במס' מנחות (קד, ב) על הפסוק בתחילת פרשת ויקרא (ב, א) 'ונפש כי תקריב מנחה', מה נשתנה מנחה שנאמר בה נפש (כי תקריב, ולא איש או אדם, או גם בלא תואר המקריב רק וכי תקריב מנחה, או ואם מנחה קרבנו, כמו סגנון הלשון בפרשה שם 'ואם מן הצאן קרבנו', 'ואם מן העוף קרבנו'). אמר הקב"ה, מי דרכו להביא מנחה (שהוצאותיה מעטות), עני- (שאינן לו לקרבן יותר שוה מזה), מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני, ע"כ.

בצירוף דברים אלה יתבארו ויטעמו מאוד דברי הטור, כי יען אשר בזמן תפלת המנחה אדם עומד טרוד בעסקיו ובפרנסתו, והוא מניח אותה ומתפלל. ופרנסת אדם היא חייו ונפשו, לכן נחשבת תפלה זו לפני הקב"ה כאלו הקריב נפשו, והקרבת נפש כלולה בקרבן מנחה. ולכן על שם זה נקראת תפלה זו בשם מנחה, יען כי יש בה המעלה מן קרבן מנחה - שהיא כמו הקרבת הנפש כאמור.

*

החשיבות המיוחדת בזמן שאדם טרוד בעסקיו ומתנתק מן הכל ורץ אליו יתברך

הרה"צ ר' אליהו ראט ז"ל נהג להתפלל תפילת מנחה בבית הכנסת 'מוסאיוף', בו התפללו פועלים ואנשי עמל. שאלוהו, מה יחודו של בית כנסת זה?

הסביר להם, לתפילת מנחה מגיעים בעלי המלאכה, סייד, נגר וסנדלר, כל אחד עוזב את עבודתו ואת עסקיו, וממהר להתפלל מנחה. ישנה חביבות מיוחדת לפני השי"ת, ליהודי

הטרוד בעניני העולם, המתנתק מכל עיסוקיו ורץ אליו יתברך, לכן הנני אוהב להתפלל עם יהודים אלו.

אולי על כך התכוון הבעש"ט שאמר, האיש הטרוד בעסקיו כל היום בשווקים וברחובות, וכמעט שוכח שיש בורא עולם, בהגיע עת מנחה עולה על זכרונו שהגיע זמן התפילה. הוא נאנח מעומק לבו בהתבוננו איך פנה היום בהבלי העולם, הוא רץ לסמטא צדדית ומתפלל מנחה, הגם שאינו יודע כלל מה הוא מדבר, עכ"ז יקר הוא לפני הבורא ואנחתו בוקעת רקיעים. (מגן אברהם למגיד מטריסק פרשת בלק).

השפתי צדיק כותב במאמריו לסוכות (אות ל"ט), על הפסוק בקהלת 'טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח', אומר המדרש טוב מלא כף נחת זהו עוה"ב, ממלא חפנים עמל היינו עוה"ז. שואל השפתי צדיק למה דווקא מלא כף נחת עוה"ב טוב מעוה"ז, הלא אף קורטוב עוה"ב טוב יותר מעוה"ז. ומה הדמיון בין טרדות עוה"ז כנגד נחת עולם הבא? אלא כוונת המדרש, טוב מלא כף נחת עוה"ב ממלא חפנים עמל של עוה"ז. כאשר האדם שקוע בעניני עוה"ז ומנתק את עצמו עבור השי"ת, אותה שעה שעוסק בתורה ובעבודת השי"ת יקרה וחשובה בעיניו עד מאד.

*

כעין זה כתב בספר דברי ישראל (להרה"ק ממודז'יץ) על הפסוק (שמות לג, ז) 'והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה'. כי עיקר החשיבות בעבודת השי"ת, כשהאדם עסוק בעניני עוה"ז, במו"מ בשוק, ופורש עצמו מכל הטרדות לתורה ולתפילה.

וזה נרמז בכאן, והיה כל מבקש ה', עיקר המבוקש מהשי"ת, שיצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה, שילך לעסוק בתורה ובתפילה מחוץ למחנה, כשהוא מוקף בטרדות ועסקים, ישליך הכל וירוץ לבתי כנסיות ולבתי מדרשות.

וכן אמר הרה"ק ר' שמואל אלי' מזוואלין זצ"ל על המשנה (אבות ד, יז) 'יפה שעה אחת בתשובה ומעש"ט בעוה"ז' - היינו מתוך טרדות העולם הזה. 'מכל חיי העוה"ב' - הכוונה ליושב אהל ולומד במנוחה ואין לו טרדות.

*

תפילתן של צדיקים

סיפור מרבינו הבעש"ט - כנראה שזה המקור למה שהובא בשמו בסה"ק מגן אברהם הנ"ל

בספר שבחי בעש"ט מובא: שמעתי מהרב דקהלתנו ששמע מהחסיד ר' זאב מקהילת אליק, פעם אחת שבת הבעש"ט בק"ק אליק אצל בעל הבית, ובעל הבית היה פרנס חודש. ובשבת במנחה הלך הבעל הבית לבית הכנסת לשמוע הדרשה מדרשן אחד אורח, והמתין עליו הבעש"ט בסעודה שלישית שיבוא מבית הכנסת. ובתוך כך שמע שהדרשן מלשין (=מדבר בגנותם) על ישראל, ורגז הבעש"ט ואמר לגבאי שילך ויקרא לבעל הבית,

וגילה הגבאי לכמה אנשים שרגו הבעש"ט על הדרשן, וראה הדרשן שהעולם נשמטים אחד אחד ופסק מלדרוש.

למחרת בא הדרשן להבעש"ט, ונתן לו שלום, ושאל אותו הבעש"ט מי הוא? והשיב, אני הדרשן, מפני מה רגזתם עלי? קפץ הבעש"ט ממקומו, וזלגו דמעות מעיניו, ואמר: אתה תדבר רע על בר ישראל! תדע שבר ישראל הולך כל היום ליומא דשוקא, ולעת ערב שנוגה לו, מתחרד ואומר, אוי לי שאעבור זמן מנחה, והולך לבית אחד ומתפלל מנחה, ואינו יודע מה שמדבר, ומזה מזדעזעים שרפים ואופנים!

*

סיפר הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל: ... ועמד מורי המגיד הקדוש ממזריטש להתפלל מנחה, ותפילת מנחה שלו היתה תמיד אש שורף שלהבת קה כנודע. (נתיב מצוותיך עמ' פז נתיב היחוד שביל ד).

*

תפילת המנחה של רבינו הקדוש מלובלין

כתב הרה"ק מראפשיץ זצ"ל בסה"ק זרע קודש (פ' כי תצא) וכן שמעתי מהרב הקדוש מורינו הרב אלימלך זצ"ל שכשעשה עליית נשמה ראה שנושאים את כלי הבית המקדש, ואמרו לו שהם אותם הכלים שהוציא הוא מהגלות.

ופעם אחת אמר שנפלה בית טומאה אחד בצורה גדולה מאוד, ובכל יום עולים אלפי אלפים בעלי מלאכות בנאים לבנות החומה, אבל יש לי שומר טוב, שכשהרב מורינו הרב יעקב יצחק מלאנצהוט מתפלל תפילת י"ח מתפילת מנחה מפיל כל מה שבונים, והבנתי דבריו הקדושים, שמפיל זה, על ידי שעל ידי תפילתו בונה חומות ירושלים ובית המקדש, ולפי ערך שבונה חומות ירושלים לפי ערך זה מפיל בהבית הזה של טומאה, כי כשזה קם זה נופל.

*

הרבי ר' בונם ויצחק אבינו

פעם נסע הרבי ר' בונם מפשיסחא זצ"ל דרך כפר אחד, והגיע זמן מנחה. ירד רבינו מהמרכבה ונכנס לעובי היער בין האילנות והתפלל בהתלהבות עצומה. בתוך כך ניגש אליו איש אחד בלבוש עובר אורח כאיש פשוט, ודיבר עמו זמן מה, ולאחר מכן פנה האיש לדרכו. לאחר מכן נודע שהוא היה יצחק אבינו, ונרמז בכתוב ויצא יצחק לשוח בשדה ואמרו חז"ל שתיקן תפילת מנחה. (חדות שמחה בשם הה"צ רש"ב מקרושנויץ זצ"ל).

*

עוד הארה בענין מהרה"ק הפני מנחם מגור זצ"ל

בשולי הגליון למס' שבת (פט, ב) על הגמ' א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב 'כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם

שמך, לעתיד לבא יאמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך. אמר אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עלייהו. אמר ליה בניך חטאו, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך. אמר לא בסבי טעמא ולא בדירדקי עצה, אמר לו ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך וכו', ועוד כמה חטאו, כמה שנותיו של אדם שבעים שנה, דל עשרין דלא ענשת עלייהו וכו', אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך וכו'.

כתב שם, עי' מה שכתבתי בה"י על הגליון בספר קסת הסופר על הפסוק ולא מצאה היונה מנוח (דף ק"א.). וז"ל רבינו שם: 'נוחם' אותיות 'מנוח', והיפוך אותיות 'נמוח' (וימח וגו' כל היקום). ועי' עשירית האיפה על תורת כהנים פרשת שמיני [פ"א אות ג] מנחת נחשון, 'מנחה' היפוך אותיות 'נחמה', ובזמן משיח 'מנחה' ישיבו (וכן אותיות 'מחנה' ואותיות 'נמחה', עי' שבת פ"ט: ימחו על קדושת שמך), ועי' תענית פ"ג מ"ח 'נמחית' אבן הטועין, כי על (רוב) טובה אין חוזר בו הקב"ה, וזהו מה שאי' שם בגמ' (תענית כ"ג.) הביאו לי פר הודאה 'מנחה' כי כל פר צריך מנחה, והודאה מנחה (ועי"ש בח"א מהרש"א למה פר הודאה). ואבן הטועין - 'מחנה' דן מאסף לכל המחנות שהשיבו אבידה. ואכמ"ל בזה.

ולפי זה אפשר לתרץ אולי קושיית תוד"ה סמוך למנחה, פסחים ק"ז. שהקשו למה נקרא מנחה, ובמסורת הש"ס שם בשם אבודרהם שאדם הראשון חטא בזמן מנחה, למנח יומא עיי"ש, וזה 'מנחה' הופך מן 'נמחה' ל'נחמה'. ויצחק אבינו ע"ה תיקן מנחה, ויעתר לו כתיב אצל יצחק אע"ה, היפך כעתר נסוכה יד, א למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממדת אכזריות למדת רחמנות].

ובשבת שם כי יצחק אבינו ע"ה לא הסכים שימחו אלא אמר פלגא עלי ופלגא עלך וכו', עי"ש. ועי' בזוה"ק פרשת חיי שרה דף קל"ב.

*

ואח"כ שמעתי ממחותני רא"ז טרגר (שליט"א) [ז"ל] ששמע מפי הרה"ק ר' מאיר יחיאל מאוסטרובצא זצ"ל כי לכך נקרא תפילת מנחה, כי אמרו חז"ל תפילות אבות תקנום, ויצחק תיקן מנחה כדכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ויצחק אבינו ע"ה הקריב נפשו בעקידה, ובמנחה כתיב ונפש כי תקריב ואמרו חז"ל ומנחות קד- מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב נפשו. ודפח"ח. ע"כ.

ועל גליון עשירית האיפה שם כתב רבינו וז"ל: וגם 'מחנה' אותיות 'מנחה' (ו'נחמה'), וכתוב מחנה יהודה ונשיא לבני יהודה נחשון וגו'. ולפי זה יש ליישב קושיית תוד"ה סמוך, פסחים ק"ז., דעי"ש בהגהת מסורת הש"ס בשם אבודרהם, וי"ל כי 'מנחה' הופך מ'נמחה' ל'נחמה', ואדם הראשון אחרי החטא היה למנח יומא (כי בעשירית סרח סנהדרין לח, ב), ויצחק תיקן תפילת מנחה, היפך כעתר, ויעתר לו כתיב ביצחק אבינו ע"ה. והבן ואכמ"ל בזה.

ועי' שבת פ"ט: כי יצחק אבינו ע"ה לא הסכים שימחו, ו'מנחה' הופך 'נמחה' ל'נחמה'.
ויהי רצון שנזכה לראות בנחמת ציון וירושלים במהרה בימינו אמן בשוב ה' שכינתו לציון
ברחמים.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

תפילה. לא במבט מצומצם

באחד מימי הקיץ ישב כ"ק האדמו"ר בעל הישועות משה' מויז'ניץ זצוק"ל על שפת הים למנוחה, ולמד מתוך גמרא גדולה, כאשר מעליו פרוסה שימשיה להצל עליו מהשמש. עבר שם יהודי שחזותו העידה שעדיין לא זכה לשמור תורה ומצוות וראה התקהלות של חרדים על שפת הים. ניגש אל אחד הגבאים והתעניין מיהו זה היהודי נשוא הפנים היושב ולומד. השיב לו הגבאי: "זה הרבי מויז'ניץ".

"ככה? זה הרבי מויז'ניץ?", אמר היהודי שלבש בגד ים, "אני חייב לגשת אליו ולהגיד לו משהו!".

הגבאי ניסה להניאו מלגשת אל הרבי, כשהוא לבוש בבגד ים. אך האיש התעקש ואמר: "זה משהו קצר, שאני כבר הרבה שנים רוצה להגיד להרב ויז'ניץ..."

היהודי הלז לא המתין הרבה והרים את קולו: 'הרב ויז'ניץ! הרב ויז'ניץ!'... האדמו"ר הביט בו ושאל את הגבאי לרצונו של היהודי. אמר לו הגבאי: "הוא אומר שיש לו משהו שהוא רוצה להגיד לרבי כבר הרבה זמן, וזה משהו קצר..." "בסדר, שייגש!", אמר הרבי.

ניגש היהודי אל האדמו"ר ואמר לו כך: "הרב ויז'ניץ, אני כל שבוע נוסע במיוחד לבני ברק לקנות את החלות שלכם במאפיית ויז'ניץ! זה משהו מיוחד, אין כמו הידיים שלך, ידי זהב. אתה אופה חלות טעימות מאד מאד! יבורכו מעשי ידיך!"...

את המעשייה הזאת, שהייתה או לא הייתה, הכרתי מזמן. השבוע קראתי אותה שוב, והפעם בספר חיזוק בענייני תפילה בשם 'שמע קולנו', שכתב הרה"ג רבי ישראל מאיר אלטמן שליט"א מרכסים. ספר העומד לצאת לאור והנמצא אצלי לצרכי עריכה. הרב אלטמן מביא את הסיפור וכותב בשוליו את הדברים המאלפים הבאים:

אכן, מעשייה מבדחת. מצחיק לשמוע על היהודי התמים שצימצם את כל חסידות ויז'ניץ, קהילה חסידית תוססת בת אלפי משפחות, עם שיטה ודרך בעבודת ה', עם ישיבות, כוללים, תלמודי תורה ועוד ועוד, למאפיית חלות, כך שהיה ברור לו כשמש בצהרים שהאדמו"ר מויז'ניץ קרוי כך על שם החלות שהוא אופה, בעצמו...

אך האם אנחנו לא כאותו יהודי טועה? האם אנחנו לא מצמצמים לעיתים את כל המבט שלנו ל'מאפיות חלות'...? יש כאלו שמבטם על תפילה, דומה להסתכלותם על 'כספומט'. צריך פרנסה? הולכים להתפלל. יש חולה בבית? מתפללים. צריך זיווג? הולכים להתפלל. צריך ישועה בכל נושא שהוא? מתפללים....

זהו צימצום, לקחת את כל מושג התפילה ולצמצמו ל'קח - תן', קח תפילה, תן ישועה. לא ולא!

"משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנו ואמר: אל יראה פני אלא מתחלת השנה יבוא ויטול פרנסתו. היה מתפרנס כל השנה והוא משתוקק: הלוואי אראה פני אבא ולא אתפרנס, כיון שנתרצה לו, אמר יבוא בכל יום ויטול פרנסתו. אמר אותו הבן: כדאי אם אין בידי אלא ראיית המלך בכל יום כדאי הוא. כך ישראל מפני חיבתן ניתן להן פרנסת יום יום כדי שיהיו מחלין ומקבילין פני שכינה בכל יום" (מכילתא דרשב"י).

מגלה לנו רשב"י: לא בגלל שהקב"ה לא אוהב אותנו, יצר הוא את המצב שבגללו אנו צריכים להתפלל אליו יום יום, אלא להיפך.

דווקא בגלל שהקב"ה רוצה שנדבר איתו, שנשתפך בתפילה לפניו, שנרגיש שהוא ואין בלתו, לכן הוא יצר את המצב שחסר לנו, שישנו נגיף המסתובב ומבהיל אותנו. אנו מרגישים שחסר לנו פרנסה, שיש בעיות עם חינוך הילדים, שאנו לא מרגישים טוב וזקוקים לבריאות איתנה, שיש לנו חוסר נחת ושאר צרות רחמנא ליצלן. כל החסרונות והאירועים המגיעים אלינו, מגיעים דווקא בגלל שהקב"ה רוצה שנדבר איתו ונודה לו.

התנא הקדוש ר' שמעון בר יוחאי מגלה לנו שתפילה היא ראיית המלך והקבלת פני שכינה בכל יום. זוהי המטרה של תפילה, וההיכי תימצי של הקב"ה שנראה אותנו בכל יום ויום, על ידי שגורם שנצטרך ונבקש. אבל חס ושלום שלא נשכח מהי המטרה האמיתית של התפילה, לזכות ולדבר לפני מלכו של עולם, להקביל את פניו ביראה ופחד, באהבה וברוממות.

*

ידועה התקופה בה חששו הכל מגזירת 'ניתוחי מתים'. כאשר מידי פעם נטלו הרופאים גופות נפטרים יהודים וניתחו אותם, באופן המנוגד להלכה ולכבוד הנפטר.

באחד הימים, באותה תקופה, נפטר יהודי אחד, שבסמוך לביתו הייתה ישיבה חשובה. מיד לאחר פטירתו לקחו הבחורים את גופת הנפטר, הכניסוה לישיבה והחביאוה באחד מחדרי הפנימיה. המשטרה לא התכוונה לוותר על טרפה כה בקלות והיא נערכה בכוחות גדולים כדי לפרוץ לתוך הפנימיה ולקחת את המת לנתיחה שלאחר המוות. מנגד, גם הבחורים לא התכוונו לוותר בקלות על כבוד הנפטר. הם לקחו את הנפטר והניחוהו בקומה השלישית של חדרי הפנימיה, כשלאורך כל המדרגות הניחו מיטות וארונות, שפכו מים ושמן על כל המדרגות והניחו כל חפץ ומכשול היכול למנוע את כניסת המשטרה לבניין.

אבל המשטרה היא משטרה, ולאחר מאבק של שש שעות עם כוחות שיטור עצומים, אלות, גז מדמיע, ושאר כלי משחית, הם הצליחו סוף סוף להגיע לחדר בו שכב הנפטר. בפרצוף של מנצחים, תפסו ארבע שוטרים את המיטה, לקחו את גופת הנפטר לאמבולנס, ופתחו בנסיעה לכיוון אבו כביר, המקום בו ניתחו מתים רח"ל.

לאחר כרבע שעה של נסיעה החלו לפתע תזוזות מתחת לטלית, פחד פחדים, תחיית המתים כפשוטה. ה'מת' קם ממיטתו ויצא מהאמבולנס... למותר לציין שאלו שנוקקו כעת לאמבולנס, היו השוטרים עצמם, שזכו לראות בעיניהם תחיית המתים כפשוטו...

להיכן נעלם המת האמיתי? דקה לאחר שהמטרה נסעה עם ה'מת' - החי, הוציאו הבחורים את הנפטר האמיתי, ששהה בקומת הקרקע, ולקחו אותו לקבורה בשקט ובשלווה. המטרה נלחמה בכל עוז ותעצומות כדי לקחת 'מת - חי' שכביכול שהה בקומה השלישית, בזמן שהמת האמיתי שכן לבטח בקומת הקרקע מבלי שאף אחד שמר עליו....

אכן, מעשייה נאה, כותב הרב אלטמן שליט"א בספרו 'שמע קולנו'. הבעיה היא שמדובר בנו עצמנו. היצר הרע, שהוא מלאך מכוחות מרום, עושה לנו גם כן כאלו תרגילים חכמים. היצר הרע נותן לנו לנהל מלחמה בעוז ובתעצומות. הבעיה היא שאנו מנהלים את המלחמה לא במקום הנכון. אנחנו נלחמים על מישהו חי, בזמן שהמת שוכב במקום אחר.

התפילה היא בגדר 'כל המקודש מחברו - חרב יותר מחברו'. היצר הרע יודע זאת יותר טוב מאיתנו, הוא יודע את הערך העליון של תפילה, שבלעדיה אין שום סייעתא דשמיא, והוא נלחם בעוז ובתעצומות. הוא מאפשר לנו להילחם בו בדברים אחרים, חשובים פחות. אך כשאנו מגיעים לתפילה, מקום כבוד שמים והקשר שלנו להקב"ה עליו אמרו חז"ל שהיא מהדברים העומדים ברומו של עולם, אנו נכנעים ללא קרב.

*

כולנו יודעים את דברי חז"ל והקדמונים שכל דבר וענין, שפע רוחני וגשמי וכל נושא שהוא בבריאה, צריך תפילה. אנו רוצים שהחיים ישובו למסלול רגיל וטוב? צריך להתפלל על כך.

ואם קשה לנו, ה'מלומדה' מרדימה אותנו? נוכל להתפלל גם על זה. "רבונו של עולם, קשה לנו להתפלל כמו שצריך. עזור לנו להתפלל טוב לפניך..."

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

י"ב ברכות אמצעיות - כנגד ג' האבות

ויצא יצחק לשויה בשדה לפנות ערב (כד, סג)

אמרינן בברכות כ"ו ע"ב: "איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום וכו' תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא וכו' יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו" וכו'. וביארנו בס"ד במאמר הקודם שכיון ששלשת האבות תקנו את התפילה, לכן גם אנשי כנסת הגדולה יסדו את התפילה כנגד ג' האבות, והבאנו את דברי הקדמונים שג' ברכות ראשונות הם כנגד ג' האבות, והבאנו את דברי הרמח"ל בדרך ה' ח"ד פ"ו שכתב: "והנה כנגד שלשת הסוגים האלה נתקנו שלש ברכות ראשונות של התפילה, ובהן נמשך השפע העליון בכלל, ואחר כך באמצעיות נמשך לפרטים כפי הצורך, ובשלש אחרונות מתחזק ומתיישב במקבלים על ידי ההודאה שנותנים עליו, וזה כלל תקון התפלה כולה".

והנה במאמר הקודם ביארנו איך שלשת הברכות הראשונות מכוונות כנגד ג' האבות, ועתה נבוא לבאר בס"ד איך י"ב הברכות האמצעיות ג"כ מכוונות כנגד ג' האבות, ואחר העיון נראה בס"ד, דנוסדו כאן ארבע ברכות כנגד אברהם, ארבע כנגד יצחק, וארבע כנגד יעקב (ואח"כ הוסיפו לברכות שכנגד יעקב גם את ברכת המינים), וכדלהלן:

ברכת אתה חונן כנגד אברהם, שהרי אומרים בה "וחננו מאתך דעה בינה והשכל", וחנונה היא מלשון מתנת חינוך שהיא בחסד ולא בזכות, וענין זה שייך גם בפרטות לאברהם אבינו שזכה לחכמה בלי עמל כמ"ש באדר"נ פל"ג: "מלמד שזימן הקב"ה לאברהם אבינו שתי כליותיו כשני חכמים והיו מבינות אותו ויועצות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה", ובב"ר פצ"ה: "ומהיכן למד אברהם את התורה, רבן שמעון אומר נעשו שתי כליותיו כשתי כדים של מים והיו נובעות תורה".

וכן ברכת השיבנו היא על התשובה שכל מציאותה היא רק מכח מידת החסד, כי לפי שורת הדין החוטא צריך להיענש, כמ"ש בפסיקתא פיסקא כ"ד: "שאלו לחכמה החוטא מהו עונשו, אמרה להם וחטאים תרדף רעה שאלו לנבואה החוטא מהו עונשו, אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות שאלו לתורה חוטא מהו עונשו, אמרה להם יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה החוטא מהו עונשו, אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו, הדא היא דכתיב טוב וישר ה' וגו'", וכע"ז בירושלמי מכות פ"ב ה"ו.

וכן מידת התשובה שייכת בפרטות לאברהם אבינו וכמ"ש בב"ר פ"ל "שהיה מתוקן להדריך כל העולם כולו בתשובה", נוכ"כ הג"ר צדוק הכהן בכמה מקומות ששורש ענין התשובה הוא באברהם אבינו].

וכן ברכת **סלח לנו** היא על כפרת העונות שהיא רק ע"י מידת החסד כנ"ל, וכן אברהם התפלל לפני הקב"ה שיסלח לבני סדום אף שלא היו ראויים לכך.

וכן ברכת **ראה בעניינינו** היא כנגד מה שאמרנו בברכה ראשונה "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", ונתבאר לעיל דהיינו שהגאולה תהיה לא רק כפי הראוי על פי שורת הדין אלא באהבה גמורה ובלי גבול.

ברכת **רפאינו** היא כנגד יצחק, כנגד מה שאמרנו בברכה השניה "ורופא חולים" ונתבאר שם שכן היה ליצחק אחר העקידה, וכן נתבאר שם שהרפואה באה ע"י רוח צפונית, ולכן נקראת "אסתן" מלשון "אסוותא", וצפון הוא שמאל שהוא מידת יצחק. ויש להוסיף דבמגילה י"ז ע"ב אמרינו: "ומה ראו לומר רפואה בשמינית אמר רבי אחא מתוך שנתנה מילה בשמינית שצריכה רפואה לפיכך קבעה בשמינית", ועל כן ברכה זו כנגד רוח צפונית המרפאת את המילה כמבואר ביבמות ע"ב ע"א.

וכן ברכת **ברך עלינו** היא כנגד מה שאמרנו בברכה שניה "מכלכל חיים בחסד", ונתבאר שם ששייך למידת יצחק שמצא מאה שערים ובירך את יעקב ברוב דגן ותירוש, וכן העושר שייך למידת יצחק, ע"ש מה שכתבנו בזה.

וכן ברכת **תקע בשופר** היא על השופר דלעתיד לבא שיהיה מקרן ימין של אילו של יצחק כמ"ש בפדר"א פ"ל ועוד מקומות.

וכן ברכת **השיבה שופטינו** היא מענין המשפט השייך למידת הדין שהיא מידתו של יצחק.

וברכת המינים כנגד יעקב אבינו, כי ברכה זו נוסדה כנגד הנוצרים אשר נתחברו עם מלכות רומי, כמבואר בראשונים²², ולכן נזכרו בה גם "המינים" שהם הנוצרים ושאר הכתות שפרשו מן הצבור, וגם "מלכות זדון" שהיא מלכות רומי, וידוע בדברי חז"ל שמלכות רומי נקראת "מלכות אדום" כיון שקיסרי רומי והרבה מבני רומי הם מזרעו של עשו, ובדברי הראשונים והאחרונים כל הנוצרים מכונים "בני אדום" משום שמרכזם הוא ברומי הרשעה, ויש אומרים²³ שאותו האיש ימ"ש הוא גילגולו של עשו, ושמו בהיפוך אותיות הוא "עשיו", ומפלתה של אדום לעתיד לבא תהיה בזכותו ובכוחו של יעקב אבינו כמ"ש "והיה בית יעקב אש... ובית עשו לקש", ושורשה הוא במפלתו של עשו עצמו לפני יעקב אבינו, מעשה אבות סימן לבנים.

²² ברש"י ברכות כ"ח ע"ב (כפי שהוא בדק"ס ובש"ס דפוס וונציא) כתב: "לאחר זמן מרובה קרוב לתרבותו של ישו הנוצרי שלמדם להפך דברי אלהים חיים", ובגמרות שלנו חסר מחמת השמטת הצנזורה, (וגם בדפוסים החדשים שכחו להחזיר השמטה זו), ובארחות חיים הלכות תפילה סי' י"ז כתב בשם בה"ג: "ברכת המינים בתר ישו בר פנדירא הוא דאיתקן דנפישו להו מיני", ובאשכול הלכות תפילה כתב: "וכיון דאווש הני מיני באותן הימים ואתחברו בהדי מלכות חייבת משום הכי חשש רבן גמליאל ובית דינו וכל סיעת החכמים שהיו שם ותקנו ברכה זו כנגד מפלתן". (ונוסח הראשונים בברכה זו הוא: ולמשומדים אל תהי תקוה וכל המינים כרגע יאבדו וכל אויבי עמך מהרה יכרתו ומלכות זדון מהרה תעקר וכו', (יש כמה חילופי גירסאות בראשונים עצמם) ובסידורים ארץ ישראלים מזמן הגאונים שנמצאו בגניזה הקהירית הנוסח: "למשומדים אל תהי תקוה אם לא ישובו לתורתך, הנצרים והמינים כרגע יאבדו, ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו, בא"י מכניע זדים", ובכמה סידורי הגניזה במקום "אם לא ישובו לתורתך", "ומלכות זדון מהרה תעקר בימינו").

²³ אברבנאל בשם חכמי האמת.

וברכת **על הצדיקים** גם היא כנגד זכות יעקב כמ"ש בברייתא דעל הסדרה: "כשאמר לו הקב"ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך שמח ובטח על דבריו של מקום, ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונשקו ובכה לו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י משען ומבטח לצדיקים".

וכן ברכת **בונה ירושלים** כנגד יעקב, כדמצינו באבות דר' נתן (שכטר) הוספה ב' לנוסחא א' פ"ז: "הבונה ברחמיו להזכיר זכות יעקב שעמד בבית אל ואמר מה נורא המקום הזה וירא ויאמר זה שער השמים זה ירושלים שעמד לבנות לכך אומרים בונה ירושלים לבני יעקב".

ועיקרה של ירושלים הוא בית המקדש שנקרא "בית אלקי יעקב" (ישעיה ב' ג', מיכה ד' ב'), ובתהילים נקרא "משכנות לאביר יעקב", והיינו משום שיעקב הוא הראשון שקרא למקום זה "בית", וכמ"ש בפסיקתא פיסקא ל"ט ובמדרש תהילים מזמור פ"א: "יעקב קרא אותו פלטין שנאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים, אמר לו הקב"ה **אתה קורא אותו בית עד שלא נבנה חייך שאני בונה אותו וקורא אותו בית יעקב**, [בית יעקב] לכו ונלכה באור ה', וכן והלכו עמים רבים [וגו'] אל בית אלקי יעקב וגו', ואף ירמיה אומר כן הנני שב את שבות אהלי יעקב", וכן את הפסוק "מה טבו אהליך **יעקב**" דרשו בכמה מקומות על בית המקדש, וביהמ"ק נקרא "נורא" שהיא בחינתו של יעקב (כמו שנתבאר לעיל בברכה ראשונה), כמ"ש "נורא אלקים ממקדשך", וכמו שאמר יעקב אבינו בעצמו: "מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים".

וכן ידוע שמידתו של יעקב אבינו היא מידת התפארת, וזו היא ג"כ בחינת ירושלים כמ"ש בסוכה נ"א ע"ב "מי שלא ראה **ירושלים בתפארתה** לא ראה כרך נחמד מעולם", וכמ"ש בישעיה (נ"ב א') "לבשי בגדי **תפארתך ירושלים** עיר הקדש", וזו גם בחינת בית המקדש כמ"ש בסוכה שם: "מי שלא ראה **בית המקדש** בבנינו לא ראה בנין **מפואר** מעולם", וכמ"ש בתהילים: "עוז ותפארת **במקדשו**", וכמ"ש: "יעלו לרצון על מזבחי ובית תפארת אפאר" (ישעיה ס' ז'), וכן "לפאר מקום מקדשי" (שם ס' י"ג), וכן "מזבל קדשך ותפארתך" (שם ס"ג ט"ו), וכן "בית קדשנו ותפארתנו" (שם ס"ד י').

וכן ברכת **את צמח דוד** היא כנגד מלכות בית דוד, ומידת המלכות שורשה ביעקב אבינו כמ"ש בשהש"ר ז' ג' "כך כהונה לוייה ומלכות מיעקב", וכן דוד המלך נקרא "משיח אלקי **יעקב**" (ש"ב כ"ג א'), ועל מלך המשיח כתוב "דרך **מיעקב**", וכן "וירד מיעקב".

וברכת **שמע קולנו** היא ג"כ כנגד יעקב, דאמרינן בגיטין נ"ז ע"ב: "הקול קול **יעקב** אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של **יעקב**", ובפרי צדיק פרשת וירא אות ה' כתב: "ועיקר תפילה ביעקב דכתיב הקל קול יעקב קולו של יעקב נשמע בבתי כנסיות וכו' כמו שאמרו במדרש".

¹⁷ הובאה בשב"ל ס"י י"ח ובב"י או"ח ס"י קי"ב ובלבוש שם, ועוד.

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית

בענין שליחות אליעזר לקידושי רבקה

אליעזר – 'איש' או 'עבד'

א] הנה זה כמה שנים הוקשה לי בזו הפרשה, דברוב הפעמים נקרא אליעזר 'עבד'נה, ויש פעמים שנקרא 'איש'ני, ויהי לפלא בעיני שינוי הלשון בתורתנו הקדושה אשר מכל מילה ומילה וכל תג ותג שבה אפשר לדרוש בה תילי תילים של הלכות (עי' עירובין כא, ב).

ובס"ד מצאתי שעמד בזה רבינו מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בספרו 'איילת השחר' (עה"ת כאן, עמ קעה), והביא מרבנו בחיי (כד, טו) שביאר - דהא דכתיב 'והאיש משתאה מאוד' היינו, דעד השתא היה עבד ומשראה שעלו המים לקראתה וראה העבד שמלאך ה' עמו, וכמו שאמר לו אברהם (כד, ז) 'הוא ישלח מלאכו לפניך', משום הכי מאז והילך קרי ליה 'איש' על שם המלאך שליווהו שנקרא איש [כדכתיב לקמן (לז, טו) 'וימצאהו איש', וברש"י שם דזה היה המלאך גבריאל, כדכתיב בדניאל (ט, כא) 'והאיש גבריאל'], ומשום הכי כתיב בתריה 'ויקח האיש', 'ויקוד האיש', 'ויבא האי' הביתה', ומני אז שאמרו לו לבן ובתואל שיקח את רבקה וגמר את שליחותו נסתלק המלאך ממנו ושוב חזר לקדמותו לקרותו 'עבד' והוא דכתיב 'ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב' 'ויקח העבד את רבקה'. עכת"ד.

וז"ל רבינו בחיי שם: "ויהי הוא טרם כלה לדבר. יש להתבונן בתוספת מלת 'הוא', כי היה הכתוב ראוי לומר: ויהי ככלותו לדבר, אבל מלת 'הוא' שמו של הקדוש ברוך הוא, וכן 'הוא' עשנו ולו אנחנו' (תהלים ק, ג), 'ועבד הלוי הוא' (במדבר יח, כג), נרמז בלשון 'הוא' כי היה עמו סיוע אלוקים בשליחות ההוא ע"י המלאך שהתפלל עליו אברהם: הוא ישלח מלאכו לפניך, ורמז לך הכתוב כי המלאך קדם לפניו, ועד שלא הספיק לגמור את הדבר כבר היה שם המלאך על עין המים להזמין לו את רבקה, הוא שאמר: והנה רבקה יוצאת, כי מלת 'והנה' לשון זמון הוא, ומיד: וירץ העבד לקראתה, ממה שראה שעלו המים לקראתה, כמו שדרשו רז"ל (ב"ר ס, ו) ואז התבונן העבד ממה שדבר לו אברהם כי

¹¹ כמו שמצאנו: 'ויאמר אברהם אל עבדו' (כד, ב). 'ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה וגו' (כד, ה). 'וישם העבד את ידו תחת ירך אברהם וגו' (כד, ט). 'ויקח העבד עשרה גמלים וגו' (כד, י). 'וירץ העבד לקראתה' (כד, יז). 'ויהי כאשר שמע עבד אברהם את דבריהם וגו' (כד, נב). 'ויוצא העבד כלי כסף וגו' (כד, נג). 'וישלחו את רבקה... ואת עבד אברהם' (כד, נט). 'ויקח העבד את רבקה וילך' (כד, סא). 'ותאמר אל העבד' 'ויאמר העבד' (כד, סה). 'ויספר העבד ליצחק' (כד, סו).

¹² וכמו שמצאנו: 'והאיש משתאה לה מחריש לדעת וגו' (כד, כא). 'ויקח האי' נום זהב וגו' (כד, כב). 'ויקוד האי' וישתחו להשם' (כד, כו). 'וירץ לבן אל האי' (כד, כט). 'ויבוא האי' הביתה' (כד, לב). 'ותלכנה אחרי האי' (כד, סא).

מלאך הש"י עמו, וכן ספר הוא לבני הבית שאמר לו אברהם: הוא ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך.

"מפני זה תמצא כי מן העת הזאת שהוברר לו כי המלאך עמו הוא נקרא בפרשה 'איש', כי עד עתה קראו בשם 'עבד': וישם העבד, ויקח העבד, וירץ העבד. מכאן ואילך נקרא 'איש' על שם המלאך שהיה עמו שנקרא 'איש', וכענין שכתוב (דניאל שם) 'והאיש גבריאל', 'ויאמר האיש נסעו מזה', על דעת רז"ל, וע"כ יקראנו על שם המלאך ההולך עמו, והתחיל לומר והאיש משתאה, כלומר מתעכב ושוהא בשבילה, כי היה מתכוון ומתבונן בענין המלאך שהובטח עליו מתוך שהיה רואה הצלחת המעשים.

"ומזה יזכירנו הכתוב בשם 'האיש': ויקח האיש, ויקוד האיש, כה דבר אלי האיש, ויבא האיש הביתה, וכאשר הרשו אותו לבן ובתואל לקחת את רבקה ואמרו: הנה רבקה לפניך קח ולך, שהוא גמר השליחות וחתומת הצלחת הדרך חזר העבד לקדמותו, והזכירו הכתוב בלשון 'עבד' כמבראשונה. הוא שאמר: ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב, ויקח העבד את רבקה וילך, ותאמר אל העבד, ויאמר העבד, ויספר העבד ליצחק.

"ואין להקשות מן 'התלכי עם האיש הזה', כי אינו דברי התורה רק דברי אחיה ואמה ולא יתכן להם לומר: התלכי עם העבד הזה, שאינו דרך מוסר ואין כבודה בכך. ומה שכתוב: ותלכנה אחרי האיש, והם דברי תורה, זה היה לכבוד רבקה שאין לומר: ותלכנה אחרי העבד, כי התורה חששה לכבוד רבקה ונערוותיה. או אפשר עוד לומר 'כי האיש משתאה לה, רמו למלאך שהיה מתעכב ושוהה על עין המים בשבילה, ומשם ואילך קרא העבד בשם 'האיש'. ומה שיחזק לך הענין הוא אמרו בסוף הפרשה: ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את רבקה וילך, באר כי האיש והעבד ענינים חלוקים זה מזה", עכ"ל קדשו דרבינו בחיי ז"ל.

ועוד מצאתי בספר 'שכל טוב' שכ' לבאר בשינוי הלשון 'והאיש משתאה מאוד', דכיון דהיה נוהג עצמו בפרישות ובהצנע כדרך רבו, עד שאמר (פסוק לד) 'עבד אברהם אנוכי', ומכאן ואילך קראו 'עבד' כבתחילה, ומכאן שאין אדם נענש בכינוי שם לחברו (המבואר בב"מ נח, ב) אם הוא הודיע בעצמו הכינוי, עיי"ש (הו"ד בשערי אהרן שם) [ואכן עדיין צ"ע מפס' סא דכתיבי הני תרי שמות בחד קרא].

יסוד האחרונים דאברהם שחרר את אליעזר כדי שיוכל לקדש אשה

ב] והנה מצאתי להגאון הגדול רבי נתן גשטטנר זצ"ל בספרו 'להורות נתן' (עה"ת כאן) שכתב לבאר הכי, דהנה צ"ע דהא קיי"ל (שו"ע אה"ע סי' לה ס"ו) דאין עבד נעשה שליח לקדש אישה, וא"כ קשה טובא איך נעשה אליעזר עבד אברהם לשליח קידושין לרבקה.

וכתב שם לבאר די"ל בפשטות דאברהם אבינו שחרר לאליעזר כדי שיוכל לקדש את רבקה, ואע"ג דאמרינן בברכות (מו, ב) ובגיטין (לח, ב) דהמשחרר עבדו עובר בעשה ד'לעולם בהם תעבודו' (ויקרא כה, מו), מ"מ מצוות עשה דפריה ורביה אלימא טפי ורחיא להאי עשה, וכמ"ש התוס' בגיטין (מא, ב ד"ה לא) ובחגיגה (ב, ב ד"ה לא) ובב"ב (יג, א ד"ה כופין).

ברם, מכיון שאברהם היה מסופק אם אמנם ימצא אליעזר זיווג הגון ליצחק- א"כ לא היה יכול לשחררו מיד במוחלט דשמא לא ימצא זיווג הגון וימצא שעבר על העשה לחינם, ומשו"ה כששחררו התנה עמו שהשחרור יחול רק בשעה שיצטרך לקדשה, ומשו"ה עד השתא קראו הכתוב עבד דעדיין לא חל השחרור, וכעת שהצליח ה' דרכו ונתן לה נזם וזהב לשם קידושין וסבלונות חל השחרור וקראו הכתוב 'איש' שהוא איש לעצמו.

והא דנקרא 'איש' גבי 'והאיש משתאה' אע"פ דעוד לא קידשה, כתב שם די"ל שחל עליו שם שחרור ופקעה עבודתו עוד טרם שנתן לה הנזם [נדאל"כ צ"ל דרק ע"י נתינת כסף הקידושין פקע שם עבודת מיניה וצ"ל דקידושו ושחרורו באין כאחת- ויש בזה כמה עיקולי ופשוטי, עיין בש"ך (חו"מ סי' רב) בעניין זה]. ולכן נאמר 'והאיש משתאה' שכבר בשעה שהשתאה חל עליו דין שחרורו טרם שנתן לה כסף הקידושין ואצ"ל כלל מדין באין כאחת. ושור"ר שכתירוץ זה - קדם וכתב הגה"ק מהרי"ל דיסקין זיע"א בספרו על התורה, וראה להלן (אות ה) שהבאנו דברי קדשו המלאים.

אם אליעזר קידש את רבקה או לא

ג] והנה באמת יש לעיין טובא בכל האי עניינא דקידושי אליעזר לרבקה בעבור יצחק אבינו, אם בכלל קידשה או רק הביאה ליצחק והוא קידשה, ואיך קידשה מאחר שהיה עבד, וכן הרי יצחק לא ראה אותה, ויש בזה כמה וכמה נקודות, ונסדר הדברים בס"ד:

הנה איתא במסכת כלה (פ"א ה"ב) 'מניין לברכת חתנים מן התורה, שנאמר (בראשית כד, ס) ויברכו את רבקה'. ע"כ. וכתבו התוס' בכתובות (ז, ב ד"ה שנאמר) דמיירי על ברכת אירוסין, ומשמע מזה להדיא דאליעזר היה שליח לקידושין, וזה ה'ויברכו את רבקה' - שבירכו ברכת חתנים.

וכ"מ מדברי הספורנו (שם, סא) עה"פ 'וישלחו את רבקה וגו' ויברכו את רבקה וגו' ותקם רבקה ונערוותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את רבקה וילך', דלכאוי' צ"ב דאחרי שכבר שלחו את רבקה וכבר הלכו אחרי האיש, איזה תוספת יש במה שנאמר 'ויקח העבד את רבקה וילך'.

וביאר שם הספורנו, דכיון דאליעזר היה שליח לקדשה והקידושין היו בנזם שנתן לה, א"כ השתא שנתקדשה כבר, א"כ אחרי הקידושין היו ג"כ נישואין ע"י דמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל, וכדתנן בכתובות (מח, א), וזהו פי' הכתוב 'ותקם רבקה ונערוותיה ותרכבנה על הגמלים' דהיינו שלוחי האב, 'ויקח העבד את רבקה' היינו שלוחי הבעל [עיין בס' כמטר לקחי (ח"א עמ' קיז) בדברי הגאון רבי ברוך סולובייצ'יק שליט"א בשם הג"ר רפאל הלוי בן מרן הגרי"ז זצ"ל - שאמר כן בשמו].

אלא דלפי"ז יש לברר: חדא- דאיזה עדים היו שם בשביל שיחולו הקידושין, וליכא למימר דהעבדים שהביא אליעזר עמו (כמ"ש המהרי"ל דיסקין, עיין לקמן אות ה) הם היו עדים, כיון שעבד פסול לעדות כדאי' בב"ק (פח, א).

אכן המהריל"ד גופיה כתב שגם בשביל ברכת אירוסין בעינין כשרים- ובאמת היו גרים¹¹ בני חורין (וכבר קדמו בזה החזקוני [כד, ין] 'עשרה גמלים. להרכיב עליהם עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין ונישואין').

ויתכן לומר עפ"מ שכתב בהגהות אשר"י (פ"ק דגיטין, על הרא"ש סי' י) בשם ספר החכמה – דהטעם דגוי פסול לעדות הוא משום דסתם גוי בחזקת גזלן הוא, עכ"ד. ולפי"ז כתב מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל (אילת השחר בראשית לח, יח) דאם מכיר בעדים שאינם גזלנים – הרי שכשרים הם לעדות – עכ"פ קודם מתן תורה (ובזה יישב שם איך יהודה בא על תמר והא קעבר באיסור קדישה, ובדעת זקנים ביארו דבאמת קידשה. והקשה הרי לא היה לו עדים עמו, ויישב שלקח עמו שני מלווים גויים שהכיר בהם דלאו גזלנים נינהו). וא"כ הכ"נ י"ל דאליעזר הכיר באנשים שלקח שאינם גזלנים וכשרים לעדות.

אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה

דן ועוד יל"ע דהא קיי"ל (קידושין מא, א) דאסור לאדם שיקדש את האישה עד שיראנה, ויצחק נמי קיים כה"ת כולה (כדאיתא בכמה מדרשים – עי' תנדב"א פ"ו, אות יט).

וראיתי שעמד בזה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ותירץ דצ"ל דאליעזר קידשה על תנאי אם יצחק יסכים – אם לא תתגנה בעיניו. וז"ל: "

ומצאתי שכבר עמדו בזה בעלי התוספות ב'פענח רזא' (כד, סז), וכתבו, דכיון שיצחק היה בגדר 'עולה תמימה', ואסור לעולה תמימה לצאתה, וא"כ הא מבואר באחרונים (ב"י

¹¹ ויל"ע דהנה לכאוי כל מושג "גרים" תלוי ועומד בחקירתו הנודעת של המשנה למלך בספרו 'פרשת דרכים' (דרוש א), האם לאבותינו הק' גם קודם מ"ת, הוה להו דין ישראל או"ד דלכולם היה דין בן נח. דרך א"נ דהיה להם דין ישראל שייך לומר א"כ דאחד 'התגייר' ונהיה 'ישראל', אבל אי נימא דכולהו הו"ל בני נח, מה שייך 'גר'. והנה, במקו"א כתבתי ע"ד אפשר, די"ל דגם להצד במשנ"ל שדינן היה כב"ג, מ"מ ודאי דהיו עובדי ה' ושאנים עובדי ה', והעובדי ה' היו קבוצה בפנ"ע, וזה הגירות דאז, ולא 'גירות' עם חלות וכו' וכו', אלא קבלת עול (תורה) ומצוות והו"ל עובד ה'!, עי' רש"י בסוטה (י, א) גבי שאמרה תמר ליהודה 'גירות אני' ופירש"י 'ואיני עובדת כוכבים וראויה לך', ויתכן לומר דמבואר דאי"ז גירות עם חלות וכיוצ"ב אלא רק לענין 'שאינה עובדת ע"ז' (וקיבלה ע"ע עול מלכות שמים).

ולפי"ז זהו דכתב רש"י לעיל (יב, ה) 'ואת הנפש אשר עשו בחרן. שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים וכו''. ויתכן לומר כנ"ל דכל 'הגיר' הוא רק הכנסה תחת כנפי השכינה לחוד ולא שנהיה 'ישראל', ויל"ע בכ"ז, ולא באתי אלא לעורר.

¹² במדרש (ב"ר סד, ג) והובא ברש"י (בראשית כו, ב) איתא - "אל תרד מצרימה. שהיה דעתו לרדת מצרימה כמו שירד אביו בימי הרעב, אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך", ע"כ. הרי מבואר שהיה ליצחק אבינו דין עולה תמימה, ולכן היה אסור לו לצאת לחו"ל.

ובאמת זה פלא דלא מצינו בשו"מ איסור להוציא קרבן עולה לחו"ל [ויל"ע במכות יז, א, וצ"ע], וכמו שתמה כבר מן בעל איילת השחר זצ"ל (אייה"ש בראשית שם): "צ"ב וכי יש איסור להוציא עולה לחו"ל (ובאמת לשון רש"י שאין חו"ל כדאי לך, ולא כתב שאסור", עכ"ל.

וראיתי בס' דרך שיחה (ח"א עמ' קלב) שנשאל כן מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיב "אין איסור אבל אין זה כבוד". ושאלו הגר"א מן שליט"א, דאולי כיון שהוקרב כבר, א"כ חל עליו דין קרבן אחר הקרבה ונפסל ביוצא. והשיבו: "זה נכון, אף שלא הוקרב אבל הקרבת האיל נחשב הקרבת יצחק. ואף שאסור לצאת חוץ ממחיצת קדשי קדשים דהיינו מן העזרה, כיון שלא היו מחיצות אפשר כל ארץ ישראל נחשבת מחיצתו".

ובספר חידושי מרן הגר"ח (להר"י אודהב ציון, עמ' פט תשובה זו) השיב: "לא יכול להביאה אח"כ לעולה שאין מביאין קרבנות מחו"ל", עכ"ל. ובהערות שיח יצחק שם (אות עא) הביא מהגראי"ש קניבסקי שליט"א (בנו בכורו של מרן הגר"ח שליט"א) שהעיר ג"כ דלא כתוב שאסור, רק שאין חו"ל כדאי לך.

אה"י סי' לה; ובהגהות 'מעיל שמואל' בקידושין מא, א) דבאינו יכול לראות האישה - שרי לקדשה, ולכך יכול היה אליעזר לקדשה אף בלא שראה אותה יצחק [ועיין בהגו"צ לעוז והדר, על הרי"ף רפ"ב דקידושין, עמ' מג אות ב דהביאו זה באופ"א].

ובספר 'יד דוד' הקשה דמהתוס' בקידושין (ד"ה אסור) משמע דס"ל דתמיד אסור לקדש בלא לראות, גם אם אינו יכול לצאת ולראות הכלה, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה, היאך קידשה בלא לראותה.

ותירץ שם היד דוד, דהנה אחז"ל (ב"ר נו, א: הובא ברש"י עה"ת כב, כ) דנתבשר אברהם אבינו לאחר העקידה שנולדה רבקה והיא בת זוגו של יצחק, וא"כ לא חיישי' שימצא בא דבר מגונה לכשישאנה **לפי שיודע שזיווגו מן שמיא**.

ושו"ר למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א בס' 'טעם ודעת' (עה"ת, עמ' קח) שעמד בזו הקושיא, וכתב בזה"ל: "ונראה, שמצינו בשו"ע (אה"ע סי' לח ס"ה) שאם האב אומר לבנו שרוצה לקדש לו אישה, והבן שותק - היא מקודשת לו, שהבן סומך על אביו, ע"ש במפרשים. ונראה שגם לענין האיסור לקדש אישה עד שיראנה - יכול לסמוך על אביו כשהוא ת"ח וצדיק ולקדש גם בלי שיראנה, ושמענו מגדולי עולם זצ"ל שסמכו על אביהם והתקשרו [בקשרי שידוכין] אף שלא ראו הכלה, ויש סמך למנהגם מאליעזר עבד אברהם.

וצ"ב, עיקר הקידושין באליעזר, דהרי היה בלי עדים כשרים. ונראה, שקודם מתן תורה לא שייך גדר אישות באיסורי עריות ובקדושה, שיסודה ע"פ תורה, וכן שמעתי ממרן הגרי"ז סולובייצ'יק (הגאב"ד דבריסק) זצ"ל, דלא שייך איסור שתי אחיות ביעקב אבינו, שלא שייך אז גדרי קידושין ע"פ תורה כלל, שעיקרה בגדר קניין לבד, אין בזה עדות לעיכובא, וא"ש, שאליעזר עבד ולא בר שליחות לקידושין, והיאך מועיל, אלא שלקידושין דאורייתא דווקא לא מועיל, וכמ"ש, עכ"ל מרן הגר"מ שליט"א.

אסור לאדם לקדש קטנה עד שתגדל

[ה] והנה באמת המהר"ל בגור אריה (כד, נו) הק' קושיא נוספת, איך קידש אליעזר את רבקה - הא רבקה היתה קטנה [מ"מ לחד מ"ד, וכמו שנקט רש"י כוותיה] **ואסור לאדם שיקדש קטנה עד שתגדל ותאמר את פלוני אני רוצה**, כדקיי"ל בקידושין שם.

ותירץ, דכיון שהיתה יתומה^ט, ולא האב קידשה - אין בכך איסור, דאם לא תחפוץ בקידושין - יכולה למאן ולצאת. ויעויין במהר"ם שי"ף בכתובות (נו, ב) דכ' דהאיסור לקדש קטנה הוא רק על האב, ואין להקשות כן על בתואל שלא היה צדיק ושפיר קידשה ויתכן שקעבר איסורא.

והגר"א שלזינגר שליט"א כתב לי "בודאי אין איסור להוציא עולה לחו"ל, ורש"י לא כתב שיש איסור רק שאין זה כדאי, וכמו יהודים צדיקים שהקפידו שלא לצאת לחו"ל כיון שאדמת אומות העולם מטמאת, ואילו א"י מקדשת, ולכן אין זה כדאי ולא ראוי".

^ט כמו שאחז"ל (ב"ר ס, יב) דבתואל רצה לעכב השידוך - עד שבא מלאך והמיתו. הובא ברש"י פס' נה, ועיין בדעת זקנים. וכ"ה בתרגום יונתן בן עוזיאל, וזה תרגומו "בתואל היה אוכל מהתבשיל ההוא (שהמלאך החליף לו) ומצאוהו בשחר והנה מת וכו'", עיי"ש.

ועוד ראיתי למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בטעמא דקרא (ד"ה תשב) שכתב ליישב עפמ"ש התוס' בסנהדרין (סט, א ד"ה בידוע) דדורות הראשונים היו ממהרים להחכים וגדלותן היתה קודם, ולכך לא נהג ברבקה האי דינא דכבר היתה גדולה. ויש לציין לדברי התוס' ביבמות (סא, ב) דכתבו בדרך פשיטות שרבקה היתה גדולה, אכן כמו שסיימו התוס' גופייהם דמדרשים חלוקים, וכ"ז לפי השיטה שהיתה קטנה.

והנה אי נימא דאליעזר קידשה, צ"ע טובא מאחר דקיי"ל (רמב"ם פ"ג מהל' אישות הי"ז; שו"ע אה"ע סי' לה ס"ו; ומקורו מגיטין כג, ב) דעבד פסול להיות שליח לקדש ולגרש, דכל שאינו בתורת גיטין וקידושין- אינו יכול להיות שליח בדבר.

ולעיל (אות ב) הבאנו דברי הגר"נ גשטטנר זצ"ל בספרו 'להורות נתן', וכדבריו מצאתי שכתב המהרי"ל דיסקין בחידושו עה"ת, דשחררו על תנאי (דלא ליעבר על איסורא דמשחרר עבדו לחינם, דבעצם הכא שריא כיון דעשה דפו"ר דוחה האיסור, רק כיון דהוי ספק אם ימצא זיווגו, אז שחררו על תנאי שאם לא ימצא את בת זוגו- אז אינו משוחרר), ושפיר קידשה, עכ"ד המהרי"ל ד"ס.

^ו ובזה ביאר המהרי"ל מה שנתקשו המפרשים בהא דכתיב (כד, לג) ויושם לפניו לאכל, ויאמר לא אוכל עד אם דיברתי דברי ויאמר דברי. וצ"ב מדוע לא רצה לאכול קודם שידבר ומה היה טעמו וסודו. וברשב"ם כתב דאחר שראה שהסכים הקב"ה על ידו לא הו"ל להתעסק באכילה ושתיה תחילה.

ולזה ביאר המהרי"ל דהא אברהם אבינו שחרר לאליעזר על תנאי, וא"כ הא אליעזר לקח עמו עשרה אנשים גרים בני חורין לברכת אירוסין (דבעי לכך י' אנשים, כדאי' בשו"ע אה"ע סי' לד ס"ד), ולכך עתה כאשר היו רוצים לקבוע סעודתן ולאכול, אילו היה לו לאליעזר דין עבד לא היה יכול להצטרף בזימון עם הי' האנשים גרים בנ"ח, כדאי' בשו"ע (או"ח סי' קצט) דעבדים מוזמנים לעצמם, והיה צריך לזמן עם העבדים (שהביא עמו חוץ מהי', שישמשו אותם, כצ"ל כדלהלן), ואילו היה משוחרר היה לו לקבוע סעודתו עם הגרים, ורק כיון ששחררו היה על תנאי אם תקבל רבקה קידושיה, אז לא ידע עם מי לקבוע סעודתו לזמן, ולכך היה רוצה לברר הדבר אם תקבל רבקה הקידושין קודם האכילה וקביעת הסעודה, וזהו שאמר 'לא אוכל עד אם דיברתי דברי, ויאמר עבד אברהם אנוכי', ורצה לרמוז בזה דעדיין לא הוברר היותו בן חורין.

ומרן הגר"י הלוי זצ"ל הביא כ"ז (הו"ד בס' כמטר לקחי, ח"א, עמ' קיג), והעיר ע"ז מדכתיב לאח"מ (כד, נט) וישלחו את רבקה אחותם ואת מנקתה ואת עבד אברהם ואת אנשיו, דמבואר שהיה עדיין עבד (ובדוחק י"ל דהפי' הוא מי שהיה לשעבר עבד אברהם. ועוד יל"ע בהאי קרא לפמ"ש לעיל דהא דבפס' סא כתיב ויתלכנה אחרי האיש' משום כבוד רבקה, וא"כ הכ"נ נימא כן).

ועוד כתב שם המהרי"ל ליישב בשם אביו, דמאחר דקיי"ל (שו"ע או"ח סי' תרנב ס"ב) דאסור לו לאדם לאכול בטרם שקיים מצוות לולב וכיוצ"ב בכל מצווה המונח על קרקפתא דגברא, דצריך להקדים קיום המצווה קודם אכילתו, הכ"נ, דהיה מוטל עליו המצווה והחיוב לקיים שבועתו שנשבע לאברהם להשתדל ליקח אשה לבנו ממשפחתו- ומיד כשנזדמן לפניו קיום מצווה זו- לא היה רשאי לאכול לפני"ז. ודו"ק.

ועוד שמעתי ממור"ר הגאון רבי יואל מקלב שליט"א לבאר עפ"י"מ דאיתא (סנהדרין נב, ב) "א"ר אלעזר, למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ, בתחילה (בעודו מתנהג בכבודו שאין צריך לו, הוא יקר בעיניו, רש"י) דומה לקיתון של זהב. סיפר הימנו, דומה לקיתון של כסף. נהנה ממנו, דומה לקיתון של חרש, כיון שנשבר שוב אין לו תקנה", ע"כ. וא"כ רצה אליעזר שדבריו ישמעו לו בענין הזיווג ושיעלה הזיווג יפה, דכיון שעתה מכבדין אותו לפי שאמר להם "עבד אברהם אנוכי", על כן בטרם יאכל עמהם וירד מעמדו בעיניהם, כבר יסגרו הזיווג, ותו לא מידי, ודו"ק. וש"מ פי' זה בס' דברי שאול בפ' חיי שרה שם לבעל השואל ומשיב זצ"ל. וע"ע בחת"ס עה"ת (פ' ויצא, עה"פ ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא וגו') מש"כ ע"ד הגמ' הללו.

ויש להוסיף דבר בזה, דהנה בבעה"ט שם כתב דכיון שמצינו בחז"ל שהניחו לו בתואל ולבן סם המוות במאכלו, ואליעזר הרגיש בכך, לכך א"ל שלא יאכל עד שידבר - וכוונתו שיברך ברכת ענט"י והמוציא, וברהמ"ז, ובזה יינצל (עי' פסחים קט, ב דכוס של ברכה לטובה מצטרף ולא לרעה), ובאמת היה כן שהמלאך בא והחליף מאכלו לבתואל. ושמעתי להוסיף, דיתכן דאליעזר בעל רוח הקודש היה (דביומא כח, ב, אמרו עליו שהיה דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים), וידע שלאחר הסעודה ימות בתואל (כי יחליף המלאך האוכל), ואז וודאי שלא ישמעו לו להצעת הזיווג,

וראיתי להגר"נ גשטטנר זצ"ל (להורות נתן, שם) שתמה דהא קיי"ל (שבת ד, א) דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, וא"כ היאך אברהם אבינו עבר בעשה דלעולם בהם תעבודו כדי שיזכה יצחק בפו"ר, דאה"נ ליצחק גופיה היה שרי דלו עצמו היה מצוות פו"ר, אבל לאברהם דלא היה מצוות פו"ר^{סא}, לכאן אמאי הותר לו לשחרר את אליעזר.

שיהיו עסוקים באל על מות אביהם, לכך רצה לגמור קודם הסעודה, ואז אדרבה, לאחר שימות בתואל אביהם, יאמר להם "מצוה לקיים דברי המת" (כתובות ע, א), שרצונו שישגר הזיווג, ואז בוודאי יעלה הדבר יפה, ונפלא.
^{סו} משום דכבר קיים המצוה בהולדת יצחק. ואגב דאיריין בזה, אציין מה שדנתי במקו"א דהנה דעת בית הלל (יבמות סא, ב) וכ"פ הרמב"ם (פט"ו מהל' אישות ה"ד) דאין יוצאין יד"ח מצות פו"ר אלא בהוליד גם זכר וגם נקבה, ולפי"ז אברהם שהוליד רק את יצחק (וישמעאל) ויצחק שהוליד רק את יעקב (ועשיו), לא קיימו פו"ר, דבטרם הולידו נקבה.

ותמוה, חדא דלא מסתברא דמצוה חשובה שכזו לא קיימו, ובפרט שמבואר בחז"ל כו"כ פעמים שקיימו האבות את כל המצוות. ומה שתמוה בעיקר לפי"ז דיצחק לא קיים פו"ר, א"כ מתברר למפרע שבשעה ששחרר אברהם את אליעזר לצורך מצוות פו"ר - לא היתה המצוה קיימת, ולמפרע מתברר שקעבר איסורא. אכן י"ל, דגם אי נימא דלא קיים, סו"ס סברא זו אינה נכונה, דהא התוס' שחידשו שפו"ר דחי העשה - ע"כ בסברת היתרם מבואר שסו"ס כיון שבהיה שעתא היה המצוה אין לו לחשבן חשבונות שמים שאולי נגזר עליו שלא יוליד ילדים, דהא בכל ההיתר לצורך פו"ר - נימא דמאן לימא לן שיוולדו לו ילדים, ודלמא עקר הוא, וע"כ דלא חיישי להא.

אך נראה לומר דבאמת כן קיימו האבות מצוות פו"ר כהלכתה, דהנה גבי אברהם אבינו מצינו (ב"ב טז, ב) דבת היתה לאברהם אבינו ושמה היה 'בִּפְלִ', והיינו דכתיב (כד, א) 'זה' ברך את אברהם בכל' (עיי"ש באבן עזרא, ודלא כרש"י - וזהו המח' בב"ב שם). ולכאן היתה לו עוד בת שנפטרה עוד לפני כן, כדכתיב בריש הפרשה (כג, ב) 'ויבא אברהם לספוד לשרה ולבִּכְתָּהּ, דבתיבת 'ולבכותה', הכ"ף קטנה, ובלא הכ"ף נפיק 'ולבתה', וכתב החתם סופר בתורת משה שם, דמלמד שבת היתה לו ומתה עם שרה ובא לספוד גם לה, וכבר קדמוהו לחת"ס בפי"ז זה, בפירוש הרוקח עה"ת שם ובס' מנחה בלולה - הו"ד בס' שערי אהרן (עמוד תתרכח), וכ"ה בתוס' השלם עה"ת. אכן, לפמ"ש התוס' בב"ב (קמא, א, ד"ה בת) שאותה בת היתה מהגר ולא משרה, א"כ אולי לא חשיבא כבתו לענין פו"ר (כמבואר בקידושין סח, ב דאין בתך הבאה מן העכו"ם קרויה בתך). אכן העיקר נראה דחשיב שקיים פו"ר אף לגבי אותה בת, דהנה י"א שהגר נתגיירה, וא"כ שפיר חשיבא בתו. (אכן זה דחוק בתרתי, חדא, דמנא לן דבתו נולדה לאחר שנתגיירה, וזה תלוי אימתי גיירה, האם מיד בשעת הנישואין או אח"כ. ועוד יש לדחות, דהא התוס' בב"ב שם כתבו שכיון שהיתה בתה של הגר - לכך לא השיאה אברהם ליצחק, ולפ"מ שכתבתי - אז הדר"ק התוס' שם לדוכתיה, דכיון שהיתה יהודיה אמאי לא נישאה ליצחק).

ומ"מ י"ל עוד דשפיר קיים פו"ר, דלכאן אי נימא כדאמר' בגיטין (מא, ב) שחלק ממצות פו"ר היא 'לא תוהו בראה, שבת יצרה', וסו"ס קיים את העולם בבתו הגויה. ויל"פ בזה טובא, דלא מסתברא דניחא ליה לקוב"ה שיתמלא עלמא ב'עם הדומה לחמור' (קידושין סח, א). וצ"ע.

ולגבי יצחק אבינו, בפשטות לא מצאנו שנולד לו בת, ואחי היקר הבה"ח מאיר ני"ו טען, דהא קיי"ל (קידושין ד, א) דבני בנים הרי הם כבנים, וכיון דיעקב אבינו הוליד את דינה, כדכתיב בקרא (ל, כא), או כהמדרישים דס"ל (הובא ברש"י עה"ת לה, יז) דעם כל א' מהשבטים נולדה תאומה, וא"כ בני בנים ה"ה כבנים וחשיב שיצחק קיים פו"ר. וזה תלוי האם גם 'בנות בנים' הרי הם כבנים או דלמא דרק בני בנים ה"ה כבנים ולא בנות בנים, ושור"מ בשדי חמד (כרך א, כללים, מערכת הבי"ת, אות ס - סג) דהביא בשם ספר 'נחמד למראה' (ח"א, דף קפח ע"ב) שכתב בשם התוס' עה"ת, דכתבו להוכיח, דמאחר דהתורה קראה לצפורה - 'בת יתרו', בעוד שהיתה נכדתו. (השד"ח בהביאו מה שציין הנחמד למראה כתב "תוס' עה"ת פרשת יתרו על פסוק ויתן את צפורה בתו וכו'", אולם אנוכי לא מצאתיו אלא בתרגום יב"ע בשמות פ"ב פסוק כא דתרגם הכי "והוות צפורה ברתיה דבריה וגו'", ומוכח דבאמת צפורה היתה נכדתו, ואעפ"כ בתורה מצינו שנקראת 'בת יתרו', ודכתיב בקרא שם), ועל כרחך מוכח דגם בנות בנים הרי הם כבנים. וא"כ א"ש שלכך חשיב שיצחק קיים פו"ר.

והאי כללא דבני בנים ה"ה כבנים נאמר ג"כ לענין קיום מצות פו"ר, כמבואר בשדי חמד (שם: וכן בחלק 'פאת השדה', מערכת הבי"ת, סי' יח) דהוכיח שם שודאי קאי גם על פו"ר, ולחלק מהשיטות קאי רק על פו"ר, הלא המה היד מלאכי (כללי דינים, אות קמו), והמהרי"ק (שורש מד) והרשב"ם בב"ב (קמג, ב), וכבר מקורם לכאן מיבמות סב, ב, עיי"ש.

אכן לענין בנות בנים לא מצינו להדיא שנאמר גם לענין פו"ר, דאכן מסברא הו"א דמאי שנא ומהיכי תיתי לחילוקי, אולם שור"מ במדרש שכל טוב שם עה"פ בפרש' ויגש בזה"ל 'א"ר יהודה ב"ר אלעאי, בנות בנים כבנים לירושא', ואולי לירושא דווקא ולא לפו"ר, וצ"ע בזה (וע"ע בס' כמטר לקחי, ח"א עמ' קסה בדברי הג"ר עזריאל הילדסהיימר זצוק"ל בזה וכן בענין בני בנות אם דינם כבנים, ואכמ"ל).

ותירץ הגרנ"ג, דמשו"ה כתב אברהם דייתקי- שטר מתנה על כל רכוש, ליצחק בנו (כמבואר ברש"י כד, י) וא"כ אליעזר עבדו שגם היה חלק מהנכסים- נהיה שייך ליצחק (ראה גיטין ח, ב) ושפיר יכול לשחרר את עבדו כדי שיקיים פו"ר (ועי' להלן בשם הפורת יוסף).

ועוד תירץ שם היאך ידחה מ"ע דפו"ר של יצחק האי עשה דלעולם בהם תעבודו של אברהם, דהנה מצוות פו"ר נצטוו עוד קודם מתן תורה (כמו שמפורש בקרא בראשית א, כח), ואילו האי עשה דלעולם בהם תעבודו לא נצטוו אלא לאחר מתן תורה. והשתא אע"ג דקיים אאע"ה את כה"ת כולה עד שלא ניתנה, כמבואר ביומא (כח, ב), מ"מ היה בגדר 'אינו מצוה ועושה', ואילו פו"ר- היה מחויב כבר ממצווה ועושה, ולכן בכה"ג אמרי' לכו"ע דמוטב שיעבור על עשה דלעולם בהם תעבודו שאינו אלא בגדר 'אין מצווה ועושה' כדי שיצחק יוכל לקיים פו"ר שהיא 'מצווה ועושה'.

ועוד מצאתי בספר 'חידושי הגר"ח ק' עה"ת (להגר"י אוהב ציון, פרשת חיי שרה, אות ז) ששאל כן למרן הגר"ח שליט"א דעבד פסול לשליחות לקידושי אישה, והשיב לו הגר"ח בזה"ל: 'שחררו על תנאי', וכן כתב בספרו 'טעמא דקרא' (ד"ה תשב) וז"ל:

"תשב הנערה אתנו ימים או עשור. בכתובות (נו, ב) יליף מינה שנותנין לבתולה י"ב חודש, משמע שאליעזר קידשה קידושין גמורים. וכן בריש מס' כלה יליף מינה לברכת חתנים, מדכתיב ויברכו את רבקה.

"וקשה דהא אסור לקדש את הקטנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה (קדושין מא, א), ורבקה הייתה בת ג', וי"ל דדורות הראשונים היו ממהרין להחכים וגדלותן היתה קודם כמש"כ תוס' בסנהדרין סט, א.

"ואע"ג שאסור לקדש אשה עד שיראנה (קדושין מא, א) י"ל שאליעזר קידשה על תנאי אם יצחק יסכים. ואע"ג דעבד אין יכול להיות שליח לקדושין משום שאינו בתורת קדושין, י"ל דאברהם אבינו שיחררו על תנאי אם יצליח להביא אשה.

"ומ"ש בפדר"א פט"ז שאחר שהביא את רבקה שיחררו היינו שאז נתברר שהשחרור הקודם קיים", עכ"ל מרן הגר"ח שליט"א שם.

כמה תירוצים נוספים איך אליעזר שהי' עבד קידש את רבקה

[ו] ובהערות 'שיח יצחק' שם (אות נט) הביא שכבר קדמו בקושיא זו המקנה בקו"א (סימן לה ס"ו) וב'פנים יפות' עה"ת (כאן), ותירצו, דדוקא לאדם אחר אין העבד נעשה שליח לקידושין, משא"כ בשביל רבו- יכול לקדש משום דאי"ז בתורת שליחות אלא משום דהוי כגופו, והכ"נ אליעזר הוי כאברהם עצמו ולא כשלוחו.

והביא שם מהפורת יוסף דתמה, דהלא אליעזר קידש בשביל יצחק שלא היה רבו, וע"ז תירץ כמ"ש לעיל בסמוך מהגרנ"ג, דבהאי שטרא שנתן אברהם ליצחק על כל נכסיו-

העולה מן הדברים, דלפום ריהטא כן קיימו האבות הק' פו"ר גם לדעת ב"ה, וכמשנ"ת (ולגבי יעקב אבינו הדברים ברורים כיון דהוליד את דינה או כהמדרשים דעם כל שבט נולדה תאומה).

הוקנה גם בזה אליעזר ליצחק. והוסיף שם ראייה נפלאה לזה, מדכתיב בסיפא דפרשה (כד, סה) '...ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק.. ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתינו, ויאמר העבד, הוא אדוני'. הרי שבאמת יצחק היה אדונו של אליעזר, ולכן חשיב שמקדש בשביל רבו, ואין כאן חסרון של קידושי עבד, ודו"ק.

ובאמת שראיתי שעמד בהערה זו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בטעמא דקרא – למה אמר 'הוא אדוני' בשעה שהיה רק בן אדוניו, וז"ל שם: "צ"ע הרי יצחק לא הי' אדונו אלא בן אדונו. וי"ל דבאשה אמרי' בכתובות סא, ב אין הבעל יכול לכופה לשמש את בנו אבל בעב"כ יכול לכופו לשמש את בנו, וכיון שאברהם שלחו ליקח אשה עבור בנו, הרי הוא משמש עכשיו את יצחק והוי יצחק אדונו", עכ"ל.

וחזינן דלא תירץ הגר"ח כדברי הפורת יוסף הנ"ל דהרי אברהם כתב דייתקי ליצחק על כל נכסיו, וראיתי שנשאל כן מהגר"ר משה דוד ליפקוביץ שליט"א (נו"נ בישיבת בית מדרש עליון) בס' 'שיח התורה' (ח"א עמ' יב, תשובה כו): "בטעמא דקרא פ' חיי שרה נתקשה על מה שאמר אליעזר על יצחק הוא אדוני דהא הוא רק בן אדוניו, ולכאו' י"ל משום שהרי אברהם כתב כל נכסיו ליצחק כמש"כ פכ"ד פל"ו וברש"י שם, ובפשוטו מיד כבר הכל נקנה לו ואליעזר בכלל", והשיבו מרן הגר"ח שליט"א 'כתבו שירשנו אבל לא עכשיו', עכ"ל.

[נפלא שבס' 'אריה שאג' (עמ' יד, תשו' לו) נשאל מרן שליט"א בשאלה זו למה כתיב אדוני הרי היה רק בן אדוניו, והשיב 'אברהם כתב לו כל נכסיו, כדאיתא בפסוק'].

תירוץ הגרצ"פ פראנק זצ"ל

ועוד הביא ממרן הגרצ"פ פראנק זצ"ל בספר 'הר צבי' עה"ת (עמ' כג), דתירץ עפמ"ש המחנה אפרים (הל' שליחות, סי' טו) דגוי ששלח כסף ע"י ישראל לשכור לו בית מישראל שקנה הגוי, ואע"פ דאין שליחות לגוי, מ"מ כיון דהכסף הוא דעביד הקניין, והישראל דמסר הכסף למשכיר רק מעשה קוף בעלמא הוא דעביד. וא"כ א"ש, דאף דאין שליחות לעבד- מ"מ יכולה רבקה להתקדש ליצחק ע"י קבלת הכסף מאליעזר, דלאליעזר לא היה שם 'שליח' אלא רק עשה במציאות את מעשה ההעברה של הכסף, וכאילו נטלה רבקה את הכסף מהקרקע היישר מיצחק, והדין דטלי קידושיך מע"ג קרקע מהני בקידושי כסף, עכת"ד.

והביא שם עוד בשם הגר"י כהן זצ"ל דהעיר על תי' זה ממש"כ הנתיחה"מ (סי' ר סקי"ד) דמש"כ המחנ"א שהגוי קנה אף שאינו בר שליחות, היינו משום דכשיש דעת אחרת מקנה- א"צ כוונה מצד הקונה, עיי"ש. ולפי"ז בקידושיך, לשיטת הר"ן בנדריים (ל, א) דהאישה אינה מקנה עצמה לבעל אלא רק מפקרת עצמה והבעל זוכה בה, וכל הקניין

³⁰ הוא נידון גדול באחרונים האם ילפינן לגבי זה היקש הויה ליציאה, דכמו דבגט קיי"ל (גיטין עח, א) דטלי גיטך מע"ג קרקע פסול, האם כן יהא דינא בקידושיך, יעויין באבני מילואים (סי' ל סק"א) שהאריך בזה. וע"ע בשו"ת מהרש"ך (סימן קנב), ובמהרי"ל (סימן עד), ובשו"ת מהר"י בן לב (ח"ב סי' לג), ובשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"א סימן קא), ובפתחי תשובה (אה"ע סי' כו סק"ג), ובחזון איש (אה"ע סימן לח סק"ו). ואכמ"ל.

הוא מצד הבעל- הקונה, שוב בעינן שליחות בעבור כוונת הקונה, דבלא שליחות אין כוונת קניין. עיי"ש.

אלא דעדיין י"ל, דמכיון שאליעזר קידש את רבקה שלא ע"י רבקה עצמה אלא ע"י אביה- האי דעת אחרת של אביה מקנה אותה להמקדש, ולכן מהני אף ע"י עבד שאינו בר שליחות (ואי תיקשי, דהא אשכחן בחז"ל דבתואל מת לאח"מ כיון שרצה לעכב ולא היה בכלל דעתו לכך, נימא לך, שרצה לעכב שתישאר בביתו, אבל לא לעכב את עצם הקידושין, וכדמוכח בקראי [נ, נא] זיען לבן ובתואל.. הנה רבקה לפניך קח ולך, ונתקדשה ע"י שבתואל אביה קיבל כסף קידושיה).

ולענ"ד יש להעיר ע"ז טובא, דנפיק לפי"ז דמאחר דאמרי' דאליעזר היה שליח לקידושין, אבל מ"מ הנזם והטבעות שנתן בתחילה לרבקה לא היו הקידושין אלא בתורת סבלונות (קידושין נ, א), והקידושין היו רק לאח"מ כשהוציא בבית את הכלי כסף וזהב ובגדים ונתן לרבקה ומגדות נתן לאחיה ולאמה, כן כתיב בקרא (שם, נג), וא"כ שם להדיא הושמט שנתן משהו לבתואל אביה. וצע"ג.

ועוד הביא שם שהעיר הגר"י כהן זצ"ל ע"ז, מדברי המרדכי (פ"ב דקידושין, סי' תקד) שכתב בשם הקדוש מרדוש שבנתן כסף לשלוחו לקדש בשבילו, אין השליח יכול למסור הכסף לאחר ולעשותו שליח לקדשה, דהוי מילי ולא מימסרן לשליח, הרי דמוכח מדבריו דגם בקידושי כסף בעינן שיהא בתורת ודיני שליחות.

וכתב שם בהערות 'שיח יצחק' דלכאו' י"ל דמה שהשני אינו יכול לקדש מטעם זכיה משום דמכיון שהמקדש מינה שליח לקידושין, גלי דעתיה שרוצה דווקא שקידושיו יהיו דווקא ע"י שליח ולא ע"י זכיה, וא"כ י"ל דאליעזר נשלח ללכת ולמסור כסף הקידושין לא בתורת שליחות, ובזה שפיא מהני אף ע"י עבד, וצע"ע.

עוד הביא (בספר הר צבי- שהו"ד בשיח יצחק שם), שהגר"י רוזנטל אמר לתרץ, דצ"ל דשחרר אברהם את אליעזר עבדו (ולא כתב כן ששחררו על תנאי, וע"כ צ"ל כן דאל"כ הא אסור לשחרר). והוסיף שם, דאי לא שחררו, אז מה תועלת יש בכך שהשביעו כדכתיב בקרא (כד, ב- ג), מאחר ששבעת עבד אינה כלום כמבואר ברמב"ם בהל' שבועות (פי"ב ה"ו), וע"כ ששחררו [לפו"ר יש להעיר דאולי כ"ד הרמב"ם שם, כמבואר למעין, הוא רק כשנשבע סתם ללא דעת אדונו, ואולי כשאדונו רוצה בכך מהית"י שלא יחול, וצריך עיון בסוגיא בנוזיר פרק הכותים (סב, ב), ואכמ"ל].

ולענ"ד יש ליישב היטב האי קושיא היאך קידשה בעודו עבד, דהנה האבני מילואים (סי' ל סק"י) הביא מה שייסד בקצוה"ח (סי' רמד סק"ד [צ"ע דלפנינו ליתא]), והוא, דבאומר אמרו (דגם בזה פליגי בשו"ע חו"מ סי' רמד ס"א, ובאה"ע סי' קמא סמ"ג, והוא מסוגיא דגיטין סו, ב - סז, א, עיי"ש), למ"ד דלא מהני, החיסרון הוא רק כשזה חוב, אבל היכי דהוי זכות, וכגון בקידושין (דאיכא זכות שמקבלת כסף הקידושין, הגם שנאסרת לכו"ע), אמרינן דל שליחות מהכא ותיפוק ליה מדין זכין, עכת"ד חידושו.

ולפי"ז אפש"ל דאליעזר לא היה כלל בתורת שליח- דהא כדאמרן, עבד פסול לשליחות בקידושין-, וא"כ רק הביא לה את כסף הקידושין ואיהי קא זכתה בזה, והא שפיר יכול למיעבד [עיי"ש באבנ"מ שיישב בכך קושיית התורי"ד על רש"י בקידושין (ח, ב, ד"ה כחד סיפא), דתמה שם על רש"י גבי האי סוגיא, דאיזה מינוי שליחות הוה, ותי' דא"צ שליחות אלא דרק זיכה לו], והצעתני התירוץ לכמה ת"ח והסכימו עמו (ואכן זהו כעין מש"כ ההר צבי דלעיל, דרק הניח לה והיא לקחה מאליה וליכא פסול דטלי קידושייך מע"ג קרקע, ואליעזר רק מעשה קוף בעלמא הוא דעביד, ויל"ע).

ואכן, יש להדגיש דכ"ז רק אי נימא דזכין לאו מדין שליחות, אבל לאותם דס"ל דזכין מדין שליחות, א"כ הא פסול לשליחות, וצ"ל כשאר התירוצים.

והיו שטענו, דגם אי זכין מטעם שליחות, מ"מ רק 'מטעם' שליחות הא, וא"צ כל גדרי שליחות, שהשליח רק עביד מעשה קוף בעלמא, וליכא חיסרון ד'בתורת', ויל"ע בזה טובא.

ומ"מ, יל"ע להנך דס"ל דשחרר אברהם לאליעזר בטרם הקידושין, הא איתא בפרקי דר"א (סוף פט"ז) בזה"ל: 'זקן ביתו של אברהם היה עבדו אליעזר. ומאין היה עבדו, אלא כיון שיצא מאור כשדים עמדו כל גדולי הדור ונתנו לו מתנות, ועמד נמרוד וכתב את עבדו אליעזר לאברהם. וכשגמל חסד עם יצחק בנו הוציאו לחירות', עכ"ל. מכלל דעד השתא לא הוציאו לחירות.

ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בטעמא דקרא (שם) תירץ ע"ז, די"ל שאז נתברר לכל שהשחרור הקודם קיים.

י"א דבאמת אליעזר לא קידש את רבקה

[ז] והנה למעשה חידוש מצאתי ב'פענח רזא' – דבאמת אליעזר לא קידש את רבקה כלל וכלל, ורק הביאה ליצחק ויצחק הוא שקידשה.

ושמעתי מאמו"ר שליט"א להביא ראייה מקרא מפורש (כד, סז) 'ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאישה וגו'', ולהדיא כתיב לשון 'קיתה' אשר הוא לשון קידושין - כמבואר בריש קידושין (ב, א). ושוב מצאתי בס' שערי אהרן (עמ' תתשלח) שכתב בשם הרד"ק ד'לקחה יצחק כדרך בני אדם על ידי חופה וקידושין'.

[וראיתי בס' 'אריה שאג' (עמ' יד, תשובה לט) ששאל קמיה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א: "ויקח את רבקה ותהי לו לאשה. צ"ב מה פשר האריכות, דלכאורה הוה ליה למימר 'ויקח את רבקה לאשה' ומהו 'ותהי לו'. והשיבו הגר"ח שליט"א 'עשה מעשה קידושין'.

ושם בהע' 26 הביא שהגר"ר אליהו דיסקין שליט"א העירו דהרי זה נכלל כבר בהא דכתיב 'ויקח את רבקה', וביאר הגר"א דיסקין דאולי 'ויקח את רבקה' היינו אירוסיין, ותהי לו לאשה' היינו נישואין^ג].

ועוד דבר נפלא מצאתי בשערי אהרן בשם הנצי"ב ב'העמק דבר' דחידש, דאה"נ והווי תרי קידושין, דיצחק חשש לקידושי אליעזר שהיה עבד ולכך קידשה שוב לאח"מ, וז"ל: 'ויקח את רבקה. קדשה שנית, דבאמת קידושי העבד בתורת שליחות לא מהני בדין תורה וכו', ולא הועיל אלא שתהא מיועדת ליצחק וכו', על כן קידשה שנית", עכ"ל, והכל בא על מקומו בשלום. ויש עוד להאריך בכל פרטי וענייני סוגיא זו, ואי"ה עוד חזון למועד.

*

לע"נ זקנתי הרבנית הצדקנית מרת טילא יוכבד מלין ע"ה בת הג"ר יוסף צבי אהרונסון זצ"ל אשת חבר לאא"ז הגה"צ רבי מאיר אייזיק מלין זצוק"ל ראש ישיבת 'כנסת יהודה', סנה"מ ירושלים נלב"ע כ"א חשוון תשע"ז ת.נ.צ.ב.ה.

לתגובות: 3126877@gmail.com

^געוד השיבו מרן הגר"ח שליט"א שם: 'התנהגה כאשה'. עוד השיב: 'ללמד שעד עכשיו לא, כי אליעזר עבד ופסול לעדות'. עוד השיב: 'אין נישואין לגוי רק אחרי הנישואין נעשית בת ישראל', ע"כ.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

אליעזר שאל "שלא כהוגן", והרי אם היתה הנערה בעלת מום היה בטל השידוך

אליעזר עבד אברהם מגיע אל המעין ונותן "סימן" לשידוך של יצחק, הנערה שאומר אליה "הטי נא כדרך" וכו', היא הראויה ליצחק לשידוך.

ובגמרא תענית ד ע"א נאמר : אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שלשה שאלו שלא כהוגן, לשנים השיבוהו כהוגן, לאחד השיבוהו שלא כהוגן. ואלו הן: אליעזר עבד אברהם, ושאל בן קיש, ויפתח הגלעדי. אליעזר עבד אברהם - דכתיב והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדרך וגו', יכול אפילו חיגרת אפילו סומא - השיבו כהוגן, ונזדמנה לו רבקה.

ומבואר שה"שלא כהוגן" של אליעזר היה, שמא היתה יוצאת לקראתו חיגרת וסומא. אכן, במדרש (בראשית רבה פרשת חיי שרה פרשה ס סימן ג) ביארו שאלת "שלא כהוגן", "הא אלו יצאה אמה אחת והשקתו היה משיאה לבן אדונו אתמהא, וזימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן. והיינו שהיה יכול להזדמן לו לאליעזר שפחה שהוא פסול במהות, וצריך ביאור מדוע בגמרא התייחסו לשלא כהוגן דווקא למומין שבגוף ולא למום שבמהות, פסול "שפחה".

ומיניה וביה מבואר להדיא שבדווקא התחיסו שם למום שבגוף דווקא, שבגמרא שם נאמר שאף שאל שאל "שלא כהוגן", בכך שאמר "שאל בן קיש - דכתיב והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו, יכול אפילו עבד, אפילו ממזר - השיבו כהוגן, ונזדמן לו דוד".

הרי שמבואר שבגמרא שם נאמר על פסול ממזר, ומעתה יקשה מדוע השלא כהוגן של אליעזר היה דווקא על "פסול מום הגוף" ולא על פסול של מהות "ממזרות", וראה שם בתוספות שהקשו כן.

ואשר יראה בזה, שבמהרש"א שם הקשה מדוע לא הקשו בגמרא ששאל שלא כהוגן שמא לא תהיה ממשפחת אברהם והרי אמר לו אברהם "אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני משם"^ט. ותרץ המהרש"א וי"ל דעל זה התחנן בתפלה שנאמר ובה אדע לשון תחנה הודע לי בה כי עשית חסד אם תהיה ממשפחתו כו' כפרש"י בחומש. ובזה תרץ גם מה שהקשו בתוספות שמא תהא היוצאת ממזרת, ועל זה תרץ כיון שהתפלל שתהיה ממשפחת אברהם ובהם אין בהם חשש ממזרות שהיו משפחת אברהם מיוחסים

^ט ובאמת שבמדרש שלעיל זה מונח בתמיהה שמא תצא שפחה לקראתו.

ומבואר, שהואיל והתפלל אליעזר לה' שתהיה ממשפחת אברהם שוב כביכול בטח שישמע ה' תפילתו. וגם זה צריך ביאור שהרי הכניס את עצמו לזה בסימן שנתן "והיה הנערה" וכו'. וא"כ מדוע תשמע תפילתו ומהיכן היה אליעזר בטוח בכך.

עוד יש להקשות עד כמה שיתפלל אליעזר על כך שתהיה הנערה ממשפחת אברהם, א"כ מדוע לא התפלל כבר שלא תהיה הנערה חגרת או סומא, ובעל כורחך מבואר שעל זה לא היתה מועילה תפילתו וצריך עיון מדוע לא.

אמנם הפשוט בזה שהרי אמר לו ה' לאברהם "כי יצחק יקרא לך זרע". וא"כ מבואר שהמשכיות האבות ותולדת עם ישראל תלויה בזיווג זה של יצחק, ועל שידוך זה אמר לו אברהם לאליעזר שיקח רק ממשפחתו שלו.

ומה שאמר לו אברהם שיקח דווקא ממשפחתו, ידוע הוא מה שביאר בדרשות הר"ן שביקש אברהם שיקח דווקא ממשפחתו, לפי שאנשי כנען היו בעלי מידות רעות שאלו עוברים בתורשה לדורות הבאים, משום כן לא הסכים אברהם שיקח אלא ממשפחתו שלא היו נגועים במידות רעות.

מעתה, התחנן אליעזר בתפילתו על כך שתהיה הנערה ממשפחת אברהם, שאין בהם מידות רעות ולהוציא עמי כנען שהם בעלי מידות רעות. בזה היה סמוך ובטוח שהואיל שהמשיכות של בית אברהם היא אצל יצחק, משום כך גם התפלל והתחנן על כך שיזמן לו אשה ממשפחת אברהם, שוב אחר שהתפלל היה בטוח שלא יזמן לו ה' תקלה, שהיה בטוח שלא יהיה פגם בבית אברהם ויזמן לו אשה ראויה.

והוא גם הביאור מה שכתב המהרש"א שהיה בטוח בזכות תפילתו שלא תצא ממזרת לקראתו. והביאור בזה שידוע שממזרים הם בעלי מדות רעות עזי פנים^{סה}, ובית והואיל ששידוך זה היה תנאו שיקח מבני משפחתו שאין בהם שורשים של מדות רעות ממילא היה בטוח שלא תצא לקראתו אף ממזרת כאמור.

אכן כל בטחונו היה דווקא בפסול הנוגע למהות למידות רעות, אכן, פסול חגרת וסומא הוא פסול גשמי ולא פסול רוחני, ומשום מום זה לא היה יוצר פגם בשושלת אברהם, ועל זה לא הועילה תפילתו דווקא על המום הרוחני, ולא היתה מועילה תפילתו שלא יקרה שתבוא לפניו סומא או חגרת או סומא, אלא היה מוטל עליו לדאוג שלא יקרה כן, ומשום כן שנתן סימן "והיה הנערה", עלזו זה נאמר שעשה אליעזר שלא כהוגן.

ולפי זה יבואר עוד שבתוספות (חולין צה ב ד"ה כאליעזר): הקשו למ"ד שבן נח מוזהר על כל האמור בפרשת מכשף, וא"כ הקשו היאך ניחש אליעזר "והיתה הנערה והרי הוא ניחוש והוא אסור משום כישוף.

ותרצו. שתנא זה תנא סבר שלא נתן לה הצמידין עד שהגידה לו בת מי היא וממילא לא היה בכך משום ניחוש. וכתב הרא"ם כאן (כד יד) שאף לפרוש רש"י שפירש: "ויאמר בת

^{סה} ראה קידושין ע"ב

מי את"ש"אחר שנתן לה שאלה", וכתב רש"י "לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם",
וא"כ יקשה שהיה זה ניחוש ואסור.

וביאר הרא"ם שכיון שהיה בטוח בזכותו של אברהם הרי הוא כאלו שאל מתחלה ולא
סמך על הנחש.

ויבואר היטב אחד ביאורינו בדעת המהרש"א, שהואיל ויסוד השידוך זה היה המשך
שלשלת האבות, שהיה ברור לו שלא יהיה פגם, ואף התפלל על כך שלא תהיה כל
תקלה מחמת כן, שוב אחר תפילתו היה ברור לו שתצא נערה שהיא מבית אברהם
ונחשב הדבר ששאל ואחר כך נתן לה, ושוב לא היה זה בגדר ניחוש.

אם היוצאת היתה חגרת מותר היה לחזור מן השידוך אך היה נחשב הדבר לתקלה

והנה בתוספות שם הקשו: שהרי אליעזר שעשה לעצמו סימן אמר "אשר אומר אליה
הטי נא כדרך", והקשו התוס', ואם יראה שתהא חגרת או סומא לא יאמר לה, והיינו
שהיה קשה להם שאם היתה יוצאת חגרת שוב לא היה השידוך לפועל, וא"כ מדוע
נחשב ששאל שלא כהוגן. ותרצו וי"ל דה"פ יכול אפילו חגרת ואפילו סומא יכול אפי'
חגרת שיהיה לה אפילו רגל של עץ והוא לא יהא רואה או סומא כגון שיש לה עינים
יפים ואינה רואה כלל. והיינו שהיה שייך שיהיה לה מומין שבסתר והוא לא ידע עליהם
ושוב.

והדברים צריכים ביאור שהואיל והיה חשש למומין שבסתר שוב הרי בכל מקרה היה
שייך שיהיה מומין שבסתר אף אם לא יעשה התנאי, וא"כ מדוע נקרא הדבר ששאל שלא
כהוגן.

עוד יקשה שגם אם יהיו מומין, שוב לא יחולו הקידושין שהרי הדבר מקח טעות ושוב
בטלין הקידושין וא"כ אין כאן, שלא כהוגן".

ואשר יראה בביאור הדבר, שהנה כמתבאר לעיל נאמר שאף שאול שאל שלא כהוגן
שאמר כל אשר יכה את גולית יתן לו המלך את בתו לאשה, ונאמר שם בגמרא שהיה זה
שלא כהוגן שמא יבוא מממזר או בן שפחה.

ובמהרש"א שם הקשה, מדוע נקרא ששאל שאול המלך שלא כהוגן "שאם יראה שממזר
או עבד יהיה לא יתן לו בתו", וא"כ מה תקלה יש בזה. ושם ביאר שנקרא ששאל שלא
כהוגן "כיון דאם יהיה ממזר או עבד לא נתקיימו דבריו".

ומבואר, שאף אם מסיבה צודקת לא יתן את בתו לממזר, מ"מ אמר שאול את דבריו
ולא נתקיימו דבריו שהרי לא אמר כל המכה והוא כשר יתן לו המלך את בתו לאשה.
ונראה, שהביאור בזה שמלך ישראל לא עומד בדיבורו הוא בגדר תקלה ומכשול, ומשום
כן אם היה המנצח מול גולית ממזר ולא היה נותן את בתו שוב תקלה באה על ידו.

ומעתה נראה שהוא הביאור אף כאן, שאף אם היה מום שבסתר בנערה היוצאת
שמחמתו היה זה מקח טעות ולא היו קידושין, מכל מקום הואיל ודברו של אליעזר היה

והיתה הנערה אשר אומר אליה הטי את כדך "אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני".

ומעתה, אם היה חגרת או סומא שוב לא היה עומד אליעזר בדבורו, ושוב נמצא שאליעזר שהוא שלוחו של אברהם אבינו לא עומד בדיבורו, וכלפי אברהם אב המון גויים אביהם של ישראל, שבשידוך הראשון שהיה עושה לא היה עומד בדיבורו, מחמת התקלה שבאה על ידו מחמת, ושוב לא היה עומד בדבורו, ומשום כן נחשב שאליעזר שאל שלא כהוגן.

ומוסר השכל גדול יש כאן כמה גדול החשיבות שצריך אדם לעמוד בדיבורו, ומה ערך יש לכל דיבור של אדם.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזקוב

חתן וכלה – שְׂמֵחִים מְשֻׁמְחִים או מְשֻׁמְחִים?

וַיְבֹאֶה יִצְחָק הָאֵהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבֵּקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָהּ וַיִּנָּחַם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ (כד, טז)

בתרגום יונתן: 'ויאהבה', בעבור שראה מעשיה שמתוקנים כמעשי אמו. נמצאנו למדים כי יש לשבח את הכלה באזני החתן, כדי שידע שמעשיה מתוקנים ומכח זה תשרה בביתם השלום השלום והאחדות. נפנה לעיין בענין זה, האם היא השמחה שנצטוינו לשמח בה את החתן והכלה ומה מקורה.

איך את מי ולמה משמחים?

"כל המשמח חתן וכלה זוכה לחמשה קולות" (ברכות ו', ב). למדנו שלושה דברים, כי יש לשמח את החתן הוא לא שמח מעצמו, יש לשמח את החתן ויש לשמח את הכלה, או שמא יש לשמח את שניהם יחד.

ואם נרד אל המישור המעשי, איך משמחים את החתן והכלה, שניהם שמחים באותו הדבר או שמא יש חילוק בצורת השמחה של כל אחד מהם, שהרי לגבי שמחת יום טוב מצינו כי אין שמחתם שוה, "אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן, אנשים בראוי להם ביין, ונשים במאי? תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין, בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין" (פסחים קט, א). אם כן אולי לא נוכל לשמחן יחד כי לכל אחד יש מה שמשמח אותו לטעמו הוא, אם כן חובה עלינו לבאר כיצד נשמח את החתן והכלה כל אחד לחוד או שניהם יחדיו?

וכדי שנוכל לשמח כראוי גם עלינו להבין מה הסיבה לשמה נצטוינו לעשות כן. משל למה הדבר דומה, לאדם ברחן שכוחו בפיו להעלות שחוק על פני כל אדם, בבית האבל ישבה משפחה שבעה ל"ע על מקרה טראגי, אותו אדם נקרא אליהם להפיג את יגונם, הוא התלוצץ בבדיחה עסיסית וכל הנוכחים פרצו בצחוק, האבלים התרעמו ונפגעו עד מאוד, בבית האבל מנחמים לא צוחקים. על כן עלינו להבין שורש שמחה זו מה סיבתה האם צער או אבל שעלינו להפיגו, או שמא שמחה קיימת שעלינו להגבירה? עלינו לומר לו דברים או שמא לעשות לפנינו מעשים? ומה לומר לו, האם בדיחה מצחיקה זה גם ראוי ונכון, או שמא דבר תורה?

משמחים את החתן והוא משמח כלתו

ננסה לבדוק במקורות ראשית את מי אנו משמחים. בגמרא בברכות הנוכרת בראש המאמר ראינו כי השמחה מיועדת אל החתן, וכל הנהנה "מסעודת חתן" ואינו משמחו עובר בחמשה קולות. גם בצוואת ר' אליעזר הגדול למדנו "בני הוי זהיר לשמח החתן", ובפרקי דר"א (פט"ז) האריך להשוות את החתן למלך ולא את הכלה למלכה. מצד שני שנינו במסכת כתובות (יז, א) "כיצד מרקדין לפני הכלה, כלה נאה וחסודה", אם כן את

הכלה משמחים ולא את החתן. והתהיה רבה לאור מחלוקת מענינת בין הראשונים, בפרקי דר"א (פי"ז) שנינו כי הכלבים לא אכלו את ראשה כפות ידיה ורגליה של איזבל וזכו לקבורה כי כל חתן שהיה עובר בשוק היתה יוצאה מתוך ביתה ומצלצלת בכפי ידיה ומקלסת בפיה ומהלכת עשר צעדות. הטור (אה"ע סי' ס"ה) הביא את המדרש בלשון "ואיתא במדרש למה לא אכלו הכלבים כפות של איזבל לפי שהיתה מרקדת בהן לפני חתן וכלה", הרי היא רקדה לפני החתן והכלה. ואף רש"י והרד"ק נחלקו במלכים (ב' ט, ל"ה), רש"י כתב "אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתנים", והרד"ק כתב "לזכות שהיתה מרקדת לפני הכלות". ורש"י כתב כן גם בב"מ (עה, ב) על דברי הגמ' "שכר את החמר להביא חלילין לכלה" כתב רש"י "לשמח חתן וכלה", כלומר אין שמחה לכלה לבדה אלא לחתן והכלה יחדיו.

ושורש המחלוקת נראה שרש"י לשיטתו בכתובות שם שפירש "כיצד מרקדין לפני הכלה" מה אומרים לפניה, שלשון ריקוד אינו לרקד ממש אלא לומר לפנייה דברים, והרד"ק למד כן כפשוטו שיש לרקד לפנייה. ונראה ששורש המחלוקת האם אומרים או רוקדים נעוץ בכך האם מעשה "המרקדין" לפני הכלה נועד עבור הכלה או עבור החתן כמו שיבואר.

בקובץ שיעורים (כתובות סי' מ"ו) כתב דאכן אין מצוה לשמח את הכלה, וכל הריקוד לפני הכלה הוא מדין שבח המקח שקנה החתן בעיניו, אבל אין המטרה שבח הכלה אלא לצורך החתן שהוא מצווה על פריה ורבייה ועליו לשמוח במקחו. אמנם הדברים רחוקים כי מצינו בלשון ברכות הנישואין "משמח חתן וכלה", היינו שגם הכלה יש לה חלק בשמחה ואיננה רק היכי תימצי לשמח את החתן.

אכן, השל"ה (מסכת פסחים נר מצוה סט) כתב "עוד נראה לי, דירבה תחבולות ביותר לשמח חתן, וישבח לפניו הכלה, כי אם החתן שמח וטוב לב, אז החתן מאהב את הכלה, ומחזיר אחריה, וזהו שמחתה". כלומר המצוה היא לשמח את החתן, ואיך יהיה החתן שמח על ידי שמשבחים לפניו את הכלה. כתוצאה משמחתו של החתן הוא אוהב את כלתו, ואז כתוצאה מכך הכלה שמחה בחתנה. היינו אין אנו משמחים את הכלה ישירות, כי אין דרך לשמח אותה אלא על ידי שנגרום לחתנה להאיר לה פנים ורק אז היא תשמח, לכן אנו משמחים את החתן והחתן משמח אותה.

ובאמת הדברים מוטעמים בפירוש הרוקח על הסידור בביאור ברכות הנישואין, ואלו דבריו "החתן משמח עם הכלה כדכתיב דדיה ירווך בכל עת ושמח באשת נעוריך, אבל הכלה משמחת בחתן שנתן לה לפי שהאיש מדבר בפה ומשחק עמה, לכך שייך לומר עם הכלה, אבל האשה בלב [א.ה]. היינו היא שמחה בליבה ואין לה מעשה המורה את אהבתה], לכך אומר משמח חתן עם כלה, וכלה תשמח בחתן". וכן במחזור ויטרי (סי' ת"צ) הביא שיר לשמחת חתונה "ישמח חתן בכלה, כלה תשמח בחתן". כלומר על ידי שישמח החתן בכלה אז ממילא תשמח הכלה בחתן. לפי הנ"ל אנו משמחים את החתן כשמטרתו היא שעל ידי כך תשמח גם הכלה כשבעלה ישמח אותה.

שתי חלקים בשמחת חתן וביאורם

לפי זה יש שתי חלקים בשמחת החתן, יש חלק שהוא לשמח אותו בעצמו וזה בכל דבר המשמחו, ויש חלק שזה לשמח אותו בכלתו כדי שהוא ישמח אותה, וזה דוקא בדברים שנאמרים לו בשבח כלתו.

נתחיל ונדון בחלק הראשון שהוא המצוה לשמח את החתן מצד עצמו, איך נשמח אותו? יש שכתבו שאין כל דרך לשמח את החתן אלא בשמחה רוחנית שהיא שבח והלל לבורא עולם, וכן לשון תשובת הגאונים (הרכבי, סי' ס') "מנהג כל ישראל בבית חתן וכלה שמשמחין בקולות שלשמחה, ואומרים דברי שירות ותושבחות לפני הקב"ה, וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם וקיווי גלוי מלכותו והבטחותיו הטובים ובשורות נחמות שבישרו הנביאים את ישראל ופיוטין". גם המהרש"א בברכות (שם) כתב "וזה שאמר שראוי לשמח חתן וכלה בקול הדבור הכולל ה' מיני קולות שאמרנו כמ"ש בי הלולי מילי, ור"ל לשמחו בשמחה בדבור של מצוה להזכיר חסדי המקום בבריאה לקיום העולם, והוא שסיים באומרו קול אומרים הודו את ה', שקולות השמחה יהיו בשבח המקום".

כותב רעק"א בדרו"ח בברכות שם כי יש בדבר שלוש דרגות, "וצריכים לדקדק בזה כל אחד כפי דרגתו, לבן תורה לשמחו בדברי תורה כי הוא עיקר שמחה, ולאיש פשוט בשיחה בדברי אגדה, וליותר פשוט בשיחה נאה ומילתא דבדיחותא במילי דעלמא". הרי לפי דברי רעק"א אין לומר בדיחות תפלות לת"ח וגם לא לאיש פשוט ומי שעשה כן אולי לא יצא ידי חובתו, ולאיש פשוט חייבים לומר דברי אגדה, רק אם אין ברירה והוא לא מבין שום דברי תורה או חכמה נאכילהו תבן ונאמר לו שיחה נאה ומילתא דבדיחותא במילי דעלמא.

על פי זה יש לבאר מקורות שונים לצורות לא מקובלות של שמחת חתן. ברש"י בסוכה (מה, א) כתב על דברי המשנה "מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלים אתרוגייהן", וכתב רש"י "ויש ללמוד מכאן לאותן בחורים שרוכבים בסוסים לקראת חתן ונלחמים זה עם זה וקורעין בגדו של חבירו או מקלקל לו סוסו שהן פטורין שכך נהגו מחמת שמחת חתן". ולפי דברי הרעק"א לכאורה יש לחלק שאם החתן הוא תלמיד חכם התנהגות זו מוגדרת אצלו כהתפרעות חסרת רסן וזה לא משמח אותו ואם כן הם יהיו חייבים על הנזק שעשו, רק אם החתן שייך לדרגה "שמתחת האיש הפשוט" רק אז אין מה לעשות ויש מצוה בשמחת חתן שכזו. וכן במהרי"ל (עשי"ת י"ז) "וכן ישמר שלא להתלוצץ לומר אעשה ליצנות בפני הבריות למען יאמרו עלי שאדם נחמד אני, וארבה בתחבולות בפניהם ויחכו שקורין לאכין, הלא עבירה גדולה היא, דכל המתלוצץ תחילתו יסורים וסופו כלייה ויורש גיהנם. אך לשמח חתן וכלה מצוה להתלוצץ בפניהם לשמחם". גם בזה אם המדובר בליצנות האסורה שהמשמעות בדברי המהרי"ל שהיא בדיחות חסרות טעם וחכמה, היא הותרה לצורך שמחת חתן, אך לדברי הרע"א יש להגביל זאת רק לסוג חתן מסוים, אך לחתנים בני מעלה יש לשמחם דוקא ברמה שלהם, ואם התלוצץ בפניהם בחטאו עומד.

ובספר "דברי תורה" למנח"א ממונקאטש כתב שהרה"ק משינווא נהג למזוג כוס יין לחתן כשהיה בא לשמחתו. ונראה לבאר דרכו זו, כי לא תמיד הכיר את החתן ודרגתו, אם הוא איש פשוט והוא היה אומר לו דבר תורה והוא לא שמח מזה לא יצא יד"ח, ואם הוא היה אומר דבר אגדה פשוט לאיש ת"ח גם לא היה יוצא ידי חובתו, כ"ש אם היה אומר לו בדיחה סתמית, לכן האפשרות היחידה לצאת ידי חובת השמחה בלי להכיר את החתן לעומקו היא לתת לו כוס של יין שזה מוגדר בתורה כדבר המשמח לכל שנאמר "ויין ישמח לבב אנוש". אפשרות נוספת היתה לשמחו בסוג שמחה השני והוא לשבח בעיניו את הכלה, וזה כנראה לא היה בא בחשבון ואכמ"ל מדוע.

מדוע צריך לשמח את החתן?

ובודאי לא נוכל להגיע למסקנת הענין כיצד נשמח את החתן אם לא נדע מדוע עלינו לשמח אותו. אמנם בנוגע לחלק השני בשמחת חתן שהוא השמחה באשתו הדברים מובנים וכמו שאמרו בגמרא בכתובות הקונה מקח מן השוק ישבחנו בעיניו. אכן לגבי החלק הראשון שהוא שמחת חתן במילי דתורה או במילי דבדיחותא מה טעמו?

רבים מן האחרונים הגדירו את החתן כמתוח ודואג מן החשש האם הוא בגדר "מצא" או "מוצא". יש שהגדירו את הדאגה מצד האשה שאיננו יודע מה טיבה והאם היא תהיה לו לעזר כראוי, וכן פירשו האלשיך והמבי"ט (בפרשת בראשית), וביארו שעל כן אנו אומרים שמח תשמח וכו' כשמחך יצירך, כי אדם הראשון לא הצטער בצער זה כי היתה אשתו עצם מעצמיו וידע כי היא מתאימה לו ביותר. ויש שביאר (אמת ליעקב לבעל הנותיבות ברכות שם) הדאגה האם הוא מצידו הוא בגדר זכה שהוא מצא אשה מצא טוב כי הוא נושאה לשם שמים או שמא הוא מוצא מר ממות כי כונתו לא לשם שמים. ויש שביארו (חתם סופר כתובות ח', א, מטה משה ח"ג פ"ב) דאגתו של החתן כי הוא נזכר שכל מה שעליו להתחתן הוא לקיום המין, כי לולי יביא תולדות הוא ימות ערירי, וזכרון המות מעציבהו, וזה מה שאמר (כתובות שם) וי לן דמיתנן. וגם הוא מצטער שנוזק לאשה כדי לשמרו מן החטא כי הוא עלול אליו בכל רגע.

לפי כל ההסברים מטרת השמחה איננה עצמית אלא מטרתה להסיח את הדעת מהדאגה של החתן. אך לפי זה תקשה עלינו הדוגמא שנוקטים בה הנביאים בבואם לתאר שמחה פורצת גבולות, "ישיש עליך אלוקיך כמשוש חתן על כלה" (ישעיה סב, ה), "ביום חתונתו וביום שמחת ליבו" (שה"ש ג, יא). לכאורה שמחה זו מלאכותית היא, ואיננה אלא הסחת הדעת מן הדאגה והמתח, ולכאורה היא מקבילה לנטילת תרופה מטשטשת וכיוצא בה, וכי זו השמחה לה אנו שואפים ורואים בה חזות כל שמחה?

עלינו לבאר, כי אכן שתי חלקי השמחה עליהם דברנו לעיל, שונים הם לא רק במטרה אלא גם במהות. החלק הראשון לשמח את החתן הוא אכן הסחת דעת מן הדאגה, לא אליו התכוונו הנביאים, אבל הוא מצוה מצד גמילות חסדים עם החתן להסיח דעתו של אדם מסכן מעצבונו, כמו שכתב הרמב"ם מצוה זו בתוך המצוות של חסד בהלכות אבלות (פי"ד ה"א) והיא מקבילה לביקור חולים ולוית המת. ויש חלק שני שהוא שמחת

החתן בכלה, שמחה זו היא שמחה שרשית והיא השמחה האמיתית של החתן, ומצוה זו מצווה בה אף החתן בעצמו והיא כעין מצות שמחת יום טוב שהיא מצוה עצמית, ויש מצוה על הנוכחים לשמוח "עמו" בשמחתו.

על פי זה ראוי לבאר חקירתו של בעל הקרן אורה (מו"ק ח', ב) "בשמחת חתן יש להסתפק אי מחויב הוא בשמחה מהתורה, או השמחה באה לו מאיליו", והנפ"מ בדין עירוב שמחת נישואין בשמחת הרגל דאין מערבין שמחה בשמחה. צריך לדון האם שמחת החתן מקבילה לשמחת הרגל כך שיש כאן עירוב שמחות, או שמא אינם דומים דזה ציווי וזה מציאות, ולא שייך לערב מצוה עם מציאות.

ולפי דברינו החתן אמור להיות שמח מאיליו בכלתו, אלא יש לו דאגות שונות, ועל כן יש מצוה להסיר אותן מליבו ולשמוח, אלא שאין ביכולתו לעשות זאת לבדו, על כן נצטוינו אנו מדין גמילות חסדים לעזור לו להסיר העצב מליבו בכל אופן שהוא, כדי שיוכל לשמוח בשמחתו השרשית והמקורית שהיא השמחה באשתו, ועל ידי שמחתו בה תשמח גם היא בו.

לְדַעַת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

בני קטורה בארצות המזרח

וּלְבָנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנַת וַיִּשְׁלַחם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדָנוּ חַי קְדָמָה אֶל אֶרֶץ קְדָם (כה, ו)

דבר שגור בפי רבים, כי אברהם אבינו שילח את בני הפילגשים בני קטורה לארצות המזרח הרחוק, בארצות הודו וסין ודומיהם, והם הם ארץ קדם הנזכר בפסוק. מוסרי דברים אלו מסמיכים לכך את המובא ברש"י על פסוק זה בשם מדרשי חז"ל, "נתן אברהם מתנות – פרשו רבותינו שם טומאה מסר להם". מכאן – אומרים הם – שורשם של שיטות שונות ומשונות שמקורן בארצות המזרח, המלאים בסרך עבודה זרה ושאר ענייני טומאה (אשר למרבה הצער שיטות כגון אלו מצאו להם מקום וחדרו לתוך ציבור יראי ה', ואכמ"ל). מכאן נובעת גם חכמתם הגדולה של בני קדם המוזכרת בספר מלכים לגבי שלמה המלך (מלכים-א ה, יא) "וַיִּתְּרַב חֲכַמַת שְׁלֹמֹה מִחֲכַמַת כָּל בְּנֵי קְדָם וּמְכַל חֲכַמַת מִצְרָיִם".

ככל שנסייתי להתחקות אחר עקבותיה של שמועה זו לא מצאתי דברים ברורים. הלומד את דברי מפרשי המקרא ומדרשי חז"ל יראה כי אין לשמועה זו – לכאורה – כל בסיס. ארץ קדם אליה נשתלחו בני קטורה רחוקה היא מרחק רב מארצות המזרח הרחוק, וסמוכה היא לארץ ישראל. לדעת רוב המפרשים ארץ קדם היא היא ארץ ארם משם בא אברהם אבינו, כאשר אברהם משלח את בני קטורה לרשת את נחלת אבותיו שהשאיר אחריו בארץ ארם.

אחת ההוכחות הברורות לכך הוא הפסוק בפרשת ויצא לגבי יעקב אבינו. כאשר יעקב אבינו הולך לחרן הפסוק מתאר זאת – "וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם". בפסוק שלאחר מכן מתוארת כבר הגעתו של יעקב לחרן ופגישתו את רועי הצאן בסמיכות לעיר חרן. הדברים מוכיחים כי ארץ בני קדם היא ארצם של לבן ובתואל, כאשר מבואר בפירוש כי ישבו בפדן ארם ולא בשום מקום אחר.

כך למשל כותב הרד"ק בפירושו על פסוק זה – "קדמה אל ארץ קדם, אומר ששלחם כלפי מזרח, ופירש אחר כן לאיזה ארץ מארצות המזרח שלחם ואמר אל ארץ קדם והיא חרן ואור כשדים, ואותן גלילות שנקראות בסתם ארץ קדם וארץ בני קדם, ואותה הארץ היתה למשפחת אברהם לפיכך שלחם לשכון שם כי לאהבתו יקרבו אנשי משפחתו".

כדברים האלה כותב גם החזקוני. הוא אף מוסיף ומוכיח את הדברים מספר איוב, שם נאמר כי איוב היה מושבו בארץ עוץ, ומוזכר שם בפסוקים כי היה איוב "גָּדוֹל מִכָּל בְּנֵי קְדָם". את ארץ עוץ מזהה החזקוני עם עוץ בכורו של נחור אחי אברהם, מכך הוא מסיק כי ארץ קדם היא מושב משפחת אברהם אבינו, וכדבריו – "אל ארץ קדם, להחזיק שם

ירושתו שנפלה לו מאת אבותיו. ואלו המתנות שנתן להם שהרי ארץ ארם במזרח כדכתיב ארם מקדם. ועוד כתיב בבן נחור אחיו של אברהם את עוץ בכורו ואיוב היה מארץ עוץ, וכתיב ביה באיוב והוא גדול מכל בני קדם. **נמצא קדם וארם אחת הם**."

כדברים הללו (אם כי בקיצור דברים) כותבים גם הרמב"ן, רשב"ם, רבנו בחיי והראב"ע ועוד רבים ממפרשי המקרא. מהיכן אפוא מקורה של שמועה שכזו כאילו היה מושבם של בני קטורה בארצות המזרח הרחוק?

מי הם בני קטורה?

מלבד הדברים האמורים בקשר לזהות מושבם של בני קטורה, הרי שגם זיהויים של בני קטורה עצמם אינו מתאים עם ארצות המזרח הרחוק. אחד מבני קטורה הלא הוא **מדין**, כמפורש בפסוק שבפרשתנו "ותלד לו את זמרן ואת יקשן ואת מדין ואת **מדין**", וזאת ידוע לכל כי ארץ מדין סמוכה היא לארץ ישראל, ונמצאת היא בסמיכות לארץ מואב הגובלת ממש בארץ ישראל.

לא רק זאת, כי אם מבואר כמה פעמים בפסוק כי שאר **בני קדם**, הם בני קטורה יושבי ארץ קדם אחיהם של בני מדין, היו גרים בסמיכות להם ואף היו באים לעזרם במלחמותיהם. כך למשל מבואר בספר שופטים במלחמת גדעון בן יואש במדין (שופטים ז, יב) – "ומדין ועמלק וכל **בני קדם** נופלים (-שוכנים) בעמק כארבה לרוב". וכן במקומות נוספים נזכרו בני קדם בסמיכות למדין.

מלבד זאת נזכרו בני קדם לפעמים בכינוי ישמעאלים, כך למשל במלחמה הנזכרת בספר שופטים נכתב – "ויאמר אלהם גדעון אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו כי נזמי זהב להם **כי ישמעאלים הם**". ברמב"ן מבואר כי הדברים הללו נסובים על אותם בני קדם שבאו לעזור את מדין במלחמה, אלה הם דבריו (בראשית לו, כה) "כי הכתוב שאמר כי נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם' **ירמוז על בני קדם** שהמלחמה ההיא להם היתה דכתיב וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדיו, **ובני קדם הם ישמעאלים**, כי על כל בני הפילגשים אשר לאברהם אמר וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם."

מה לבני קטורה ולישמעאלים? דבר זה מבואר בכמה מקומות כי בני קטורה כולם נקראים על שם דודם ישמעאל, וזו היא מהבטחת התורה לישמעאל "והוא יהי פרא אדם ידו בכל ויד כל בו **ועל פני כל אחיו ישכון**", ונתבאר במפרשי המקרא (ברמב"ן ובאבן עזרא ועוד), כי הכוונה שיהיה גדול מבני קטורה אחיו והם יקראו על שמו.

לא רק זאת, אלא כי עוד מבואר **ברמב"ם** כי בני קטורה נתערבו בבני ישמעאל והיו לעם אחד. בשל כך ידועה דעתו של הרמב"ם כי חייבים הישמעאלים במילה מפני בני קטורה שנתערבו ביניהם, שהם חייבים במילה מריבוי הפסוק. כך הם דברי הרמב"ם (הלכות מלכים פ"י ה"ח), "אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבא אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה והואיל ונתערבו היום **בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני**".

על פי כל האמור היה מושבם של בני קטורה אכן ממזרח לארץ ישראל, אך לא בריחוק מקום, כי אם במקום מושבם של הישמעאלים, אשר היה מושבם "מחויילה עד שור אשר על פני מצרים בואכה אשורה" (בראשית כה, יח). וכלומר, כי ממזרח ממש לארץ ישראל היו עמון אדום ומואב וארץ סיחון ועוג, ומסביב להם בעיגול מלמטה סמוך למצרים עד למעלה סמוך לנהר לאשור היה מושב בני ישמעאל, ושם גם היה מושב בני קטורה. מקום זה כולל גם את ארץ ארם, אשר כנראה הוא רק חלק מארץ בני קדם שנמשך עד למטה (ואולי אפילו עד סוף חצי האי ערב, מקום מושבם של הישמעאלים עד ימינו).

בני קטורה – במזרחו של עולם

למרות כל האמור, הרי שבכל זאת ניתן להביא מקורות שונים המורים כי ארץ קדם או ארץ בני קדם היתה אכן בריחוק מקום במזרחו של עולם ממש ולא רק במזרח של ארץ ישראל.

שורש הדברים הם בזוהר הקדוש בפרשת ויצא (קנג.). דברי הזוהר נסובים על הפסוק שהובא למעלה, "וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם". הזוהר הקדוש תמה על לשון הפסוק – "וַיֹּאמֶר רַבִּי אַבְא, כָּל הַנִּי קְרָאֵי קְשִׁינָא אֶהְדְּדִי, בְּקַדְמֵיתָא כְּתִיב, וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה, וְלִבָּן בְּחָרָן הָיָה יְתִיב, אִמְאֵי נָטִיל מִתַּמָּן, דְּכְתִיב וַיֵּשֶׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אֶרְצָה בְּנֵי קְדָם".

הזוהר מקשה מדוע פנה יעקב והלך לו לארץ בני קדם במקום לפנות לחרן. הזוהר מתרץ על פי דרכו, אך מכל מקום נראה כי ברורים הדברים כי ארץ בני קדם אינה ארץ ארם, שלא כמו שנתבאר למעלה.

אכן הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ מעיר כי משמע מדברי הזוהר כי ארץ בני קדם הוא מקום אחר, והוא אף מבאר את הטעם להליכתו של יעקב אל ארץ בני קדם לפני הליכתו ללבן. אלה הם דבריו – "בזוהר משמע שהיה הולך לארץ בני קדם טרם הליכתו לחרן ולא זהו חרן. ונראה כי יעקב פחד מלבן היותו ראש למכשפים כנודע, ואמרו חז"ל דסנהדרין היו צריכין ללמוד חכמות הקסם כדי לעמוד נגד המכשפים ולהסיר מעשיהם. וכתוב ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות וישלחם ארצה קדם דשמות הטומאה מסר להם ולכך הלך יעקב לשם קודם הליכתו ללבן לקבל מהם כדי לעמוד נגד לבן".

בדברים אלו מבואר כי אכן פנה והלך לו יעקב למקום אחר בו ישבו בני קטורה הם בני קדם אשר הם ידעו את שמות הטומאה וכל חכמות הכשפים ושאר כוחות הטומאה, ללמוד מהם איך לעמוד נגד לבן.

מעניין כי ממש כעניין זה מופיע גם בספר שפתי כהן על התורה לאחד מגורי האר"י, הכותב על פסוק זה "וילך ארצה בני קדם – מקום הכישוף מקום עוזא ועזאל, להזהירם שלא ילמדו ללבן כדי שלא יעשה לו שום כישוף".

הנה כי כן כי ישנו מקור ברור לכך שארץ בני קדם הוא מקום מיוחד בו היו בקיאים בכל חכמות הקסם והכישוף, ואין זה ארץ ארם.

כדברים האלו ממש כותב הנצי"ב בחיבורו **העמק דבר** על התורה, ואלו דבריו הברורים – **"הנה ארם אינו נקרא ארץ קדם אף על גב שהיא למזרח ארץ ישראל, מכל מקום ארץ קדם בכל מקום משמעו מזרח העולם למקום שנשתלחו בני קטורה. ולא מצינו על ארם ארץ קדם אלא במקום שמזכיר המקרא שהיו מתעסקים בניחווש וכישוף כמו בלעם אמר מן ארם ינחני וגו' מהררי קדם".** ראה שם את המשך הדברים, אך תמצית הדברים כי ארם נקרא ארץ בני קדם בלשון מושאל, מאחר שגם שם היו מתעסקים בנחש ובקסם כדרך בני קדם.

לאחר שידענו על שיטה שכזאת כי נשתלחו בני קטורה למקום רחוק במזרחו של עולם, נמשיך לחקור על המקום המדוייק אליו הגיעו. במדרש רבה בפרשתנו מבואר "וישלח מעל יצחק בנו – אמר להם **כל מה שאתם יכולים להזריח תזריחו** שלא תיכוו בגחלתו של יצחק", וכלומר שאמר להם אברהם לבני קטורה להרחיק ככל האפשר כלפי מזרח (להזריח תזריחו מלשון מזרח).

על פי דברים אלו יתכן כי אכן בתחילה נתיישבו בני קטורה בסמיכות לארץ ישראל, ולאחר מכן כשנתאפשר להם המשיכו והרחיקו ככל שיכלו עד למזרחו של עולם ממש.

אך המעניין מכל הם דבריו של הרד"ל בהגהותיו למדרש רבה. הרד"ל מציין למובא במסכת סופרים (פכ"א) "האדם הגדול בענקים זה אברהם אבינו, שהיה גבוה קומתו כנגד שבעים וארבעה אנשים ואכילתו ושתייתו כך היה כנגד שבעים וארבעה אנשים וכוחו כן. **מה עשה נטל שבעה עשר בני קטורה ובנה להן כרך של ברזל והכניסן לתוכה**".

הרד"ל כותב על כך את הדברים הבאים – "כל מה שאתם יכולים להזריח תזריחו וכו' דהיינו שברוח מזרחית עצמה יבחרו להם המזרח שבה. **וקרוב הדבר לומר שהן יושבי ארץ חינו"א (-סין) שיושבין במזרחו של עולם...** וזה שאמר בשלהי מסכתא סופרים שאברהם הכניס בני קטורה בכרך גדול מוקף חומת ברזל, **שהיא החומה שסביב מדינת חינו"א (-סין)**".

אין מה להוסיף על דבריו הפלאיים של הרד"ל. מה שנותר הוא לציין לדברי החכם הנודע **רבי מנשה בן ישראל** בספרו **נשמת חיים** (מאמר רביעי פכ"א), הכותב כי בני קטורה הגיעו לארץ הודו, ושם לימדו את בני הארץ מה שלמדו מאברהם אבינו. אכן מתאימים הדברים למה שהובא למעלה בשם הזוהר הקדוש כי ארץ קדם הוא מקום אחר מארץ ארם, שם אכן ידעו את כל חכמת בני קדם שמקורם באותם שמות הטומאה שנמסרו להם מאברהם אבינו.

*

נחתום את הדברים בדברי המדרש (מדרש הגדול כה, ו) בענין בני קטורה לעתיד לבא –
”אמר להם (אברהם), לכו עמדו במזרח, וכל זמן שבניו של יצחק משועבדין בין האומות
שבו במקומכם. וכשתשמעו שהן יושבין בטח ושאנן בואו לפניהם לשרת אותם כדי
שתזכו לשכר טוב. הלכו להם למזרחו של עולם והתיישבו בארץ קדם. ישבו במקומם עד
דורו של שלמה המלך שבימיו ישבו ישראל לבטח, חשבו שהוא מלך המשיח ובאו כולם
להיות לו לעבדים. כיון שראו שאינו מלך המשיח חזרו למקומם. ועתידים לחזור בימי
המלך המשיח כשיגלה במהרה בימינו”.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

מיתת נשיקה - בבשורת העקדה

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת
אַרְבַּע הוּא חֲבֵרוֹן בְּאֶרֶץ פְּנֵינָן וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסָפֵד לְשָׂרָה וּלְבִכְתָּהּ (כג, א-ב)

רש"י מביא דברי המדרש שהטעם שנשמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי
בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחו נשמתה ממנה ומתה.
ולכאורה הדברים צריכים ביאור איך יתכן לומר על שרה אמנו שאברהם אבינו היה טפל
לה בנביאות (ש"ר א). שתצא נפשה בגלל מסירות נפש של בנה החביב על קדושת שמו
יתברך, שהיא מצוה שכל אדם מישראל מצפה לה בכיליון עיניים שיזכה למסור את נפשו
על קדושת שמו יתברך.

עוד יש לשאול חז"ל (רבה נח, ד) אומרים שארבעה שמות היה למקום קבורת שרה. א.
אשכול. ב. ממרא. ג. קריית ארבע. ד. חברון. ולפי זה יש להבין מדוע התורה אומרת רק
את ב' השמות האחרונים של העיר "ותמות שרה בקריית ארבע הוא חברון". וממה נפשך
או לומר את כל שמות העיר או לומר רק שם אחד.

וביאר הכלי יקר שהיות והעיר הזאת הוקצתה לקבורה, לכך נקראה בד' שמות
שמרמזים על סיבות למיתה. א. 'ממרא' מרמז על מיתה שבאה מחמת שאדם הרשיע ומת
בגלל חטאו, ומרמזו בלשון ממרים הייתם עם ה' (דברים ט, ז). ומלשון זקן ממרא. ב.
'אשכול' מרמז על מיתה שבאה לאדם בגלל עוונות של אחרים, כמו הבנים הנתפסים
בעוון אביהם, וצדיק הנתפס בעוון הדור. ומרמזו בלשון אשכול כי מענישים את החוטא
שיהא 'שכול' וישאר יחידי ממי שמת בעונו. ג. 'קריית ארבע' מרמז על אלו שמתו מצד
מיתה הטבעית של פירוד ארבעה יסודות, כי כל דבר שמורכב סופו להיפרד. ד. 'חברון'
מרמז על מיתת נשיקה. ומרמזו בלשון חברון שהוא מלשון חיבור, ושעל ידי המחשבה
אדם זוכה להדבק בשכינה וכיון שעלה שוב לא ירד, ונשאת נשמתו מחוברת שמה.

ובזה מבואר מדוע התורה הזכירה במיתת שרה רק את שמות העיר 'קריית ארבע'.
'חברון'. ולא את השמות 'ממרא' ו'אשכול'. כיון שמיתת שרה לא הייתה מצד חטאיה או
חטאי בניה. אלא רק מצד הטבע של פירוד ארבע יסודות, ובמיתת נשיקה¹⁰.

¹⁰ וכע"ז כתב רבינו אודה"ח ז"ל: רמז הכתוב באומרו 'בקריית ארבע' לומר כי ח"ו לא יתייחס המיתה לצדיקים אלא
שקריית ארבע פי' עיר שהיתה בנויה מד' יסודות נפרדה היא ונסעה מהם. ואומרו 'היא חברון' פי' שהגם שמתה היא
משפעת בהם בחינת החיבור כי הצדיקים הגם שימותו הגוף אינו מושלל מהחיים כי צדיקים במיתתם קרויים חיים,
וצא ולמד (שבת קנב:) ממעשה דרב אחאי בר יאשיה. והטעם הוא כי בהיותם בעולם הזה מהפכים בחינת החומר
שבסודות לבחינת הרוחניות הקדוש שבנפש באמצעות מעשים טובים והפלטת התורה שמשדלים בעולם הזה.
ולאשכילך בדבר צא ולמד מה שכתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות יסודי התורה ה"ה). שישתנה היסוד ליסוד חבירו
הקרוב אליו ויהפך העפר למים, וכמו כן ימצא שבאמצעות דביקות האדם בקונו יתהפכו היסודות כולם ליסוד האש

וביסוד זה ביאר בספר 'ישמח ישראל' (להרה"ק מאלכסנדר) בשם אביו את הענין בפטירת שרה מחמת השמועה על העקידה, שבאמת הדבר לא היה זה מפני פחדה וצער, **אלא אדרבא לגודל שמחתה** שראתה שבנה מוכן למסור נפשו על קידוש ה'. נגרם שמתה במיתת נשיקה, וכמו שכתבו בספרים (גור אריה פרשת ויגש) שבעת שבא שמחה לצדיק הוא מייחד את ה' בכח השמחה. ולזה מדויק לשון הפסוק 'ותמות שרה בקריית ארבע'. כלומר שייחודה שם בן בארבע אותיות היא 'חברון' כלומר שעי"ז התחברה להקב"ה ומתה במיתת נשיקה.

ולזה מבואר מדוע כופלת התורה "ויהיו חיי שרה... שני חיי שרה". שהיה חשש לומר שעל ידי מעשה העקדה התמעטו שניה של שרה אמנו, לזה אמרה התורה 'שני חיי שרה'. שנתמלאו שנתיה במלואם ולא נחסרה כלל. וכמו שדרשו במדרש (רבה כג, א) ויהיו חיי שרה.. "יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה". (תהילים לז, יח). 'כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים'. אלא שמחסדי הקב"ה שמסבב לצדיקים בעת פטירתם עניין מסירות הנפש על קידוש שמו יתברך וייחוד נפלא למען יצאו נשמתם בקדושה ובטהרה מתוך יחוד ה', אבל הכל עושה שיהא דווקא בעת שעת פטירתם מעוה"ז ממש, ולא שנוטל אותם קודם זמנם.

❖ בדברי רש"י הקדוש יש לדייק 'ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה, **וכמעט שלא נשחט**, פרוחה נשמתה ממנה ומתה'. כלומר שהיה קשה בעיני שרה אמנו שלא נשחט, כי אדרבא רצונה היה שישחט, ומצער **שלא נשחט**, פרוחה נשמתה !

ויסוד האש ליסוד אש הנשמה והבן. ואומרו 'בארץ כנען' כי העולם הזה יקרא ארץ כנען (זהר ח"א פ א) הוא יצר הרע ובאמצעות התעצמות כנגדו ישיג האדם להפליא לעשות בקדושה ובהשגה. ובספר 'שם משמאל' (פנחס) כתב וז"ל: והנה ענין מיתה הוא בשני אופנים. יש אשר היא מחמת פירוד יסודות הגוף, וזה יקרה ברוב במיתת זקנים בכלות הליחה כמו שמשלו ז"ל (ב"ר סב) מיתת זקנים בנר שכבה מאליו בכלות השמן, ובזוה"ק ותמת שרה בקרית ארבע שהוא ארבעה יסודות, והפירוש בשביל ארבעה היסודות וזה גורם פירוד הנפש אחר התרת הקשר. ויש שהמיתה באה מחמת שניתנה רשות לכחות הטומאה ליכנס באדם והנשמה אינה יכולה לסבול את כחות הטומאה ומסתלקת כבזוה"ק (פ' ויחי) ובילקוטי התורה מהאריז"ל. והנה באופן הראשון באה המיתה מפאת הגוף שנתפרדו יסודותיו, ובאופן השני היא באה מצד הנשמה שאינה יכולה לסבול. והנה עוד בזוה"ק שהמיתה באה מצד סילוק צלם אלקים, ואך בצלם יתהלך איש, וקודם המיתה אתעבר צולמא דיליה. ויל"פ עפ"י"מ שהגיד כ"ק אבי אדומו"ר זצלה"ה שצלם אלקים הוא אור מקיף גבוה מהנפש והוא כולל ומאחד את הנפש והגוף יחד, עכת"ד הצריך לענינו. וי"ל שבאשר הוא מקיף וכולל ומאחד הכל ע"כ הוא שומר נמי את התאחדות היסודות, וע"כ בעוד הצלם עליו אי אפשר שתבוא המיתה באופן ראשון, וגם באשר הוא גבוה מהכל הוא שומר בפני כחות הטומאה שלא יבואו באדם כל זמן שהוא את האדם, וכענין מ"ש (בראשית ט') ומוראכם וחתכם יהי' על כל חית השדה, ואמרו ז"ל (שבת קנא): תינוק בן יומו חי אין צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים, וכמו בגשמיות כן ברוחניות הני עכברי רשיעי הם כוחות הטומאה.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

**למה נותנים דוקא לצדקת ר' מאיר בעל הנס לפני הדלקת
נרות?**

"שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לערב שבת.. וכשבאת רבקה חזרו" (רש"י
כד, סז)

שמעתי סיפור נפלא ממרן הרה"צ ר' מתתיהו סולומון שליט"א משגיח דבית המדרש
גבוה דלייקווד יצ"ו, אודות גודל כח האם להתפלל עבור בניה שיהיו ת"ח ובמיוחד העת
רצון להתפלל בעת הדלקת נרות, והוא, כי בחור בינוני בישיבה תמיד הצליח ללמוד
בחברותא עם הבחורים המצויינים שבישיבה, והיה תמיד כפלא בעיניו מה היה סוד
הצלחתו, עד שפעם אחת, כאשר בחור עבר אצלו בעת שיחתו בטלפון עם אמו, ושמע
איך שאמר לה "אמא, זה בסדר, אפשר להפסיק להתפלל, כבר קבעתי חברותא טוב!"
והבינו שהיה התפילות של אמו ובעיקר בעת הדלקת נרות, שפעלה חברותות עבור בנה!
ודבר זה מפורש בדברי הראשונים, ע' ברבינו בחיי עה"פ כה תאמר לבית יעקב (שמות
י"ט, ג') ולכך ראויה האשה להתפלל לה' יתברך בשעת הדלקת הנר של שבת שהיא מצוה
מוטלת עליה שיתן לה ה' בנים מאירים בתורה, כי התפילה יותר נשמעת בשעת עשיית
המצוה, ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור שנאמר (משלי
ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, וכן דרשו חז"ל (שבת כג ע"ב) האי מאן דרגיל בשרגי הויין
ליה בנים ת"ח. (וע' בהערה שהעתקתי התחלת דבריו שם¹⁰).

והנה הדלקת נרות רב כוחה – ובמיוחד בימים אלו שרצוננו לפעול שיאמר לצרתינו די!
כי יש יש בכוחה ענין מיוחד להמתיק הדינים שנתעורר השם הק' "ש-ד-י" שיאמר
לצרותינו די. נבוא ונתבונן מה שמגלה לנו בספה"ק, ונלמוד יחד דברי הבאר מים חיים
בספרו סידורו של שבת, ומחוייבים להעתיק רק זעיר שם זעיר שם, ועל הקורא הנכבד
שליט"א ללמוד הדבר בשלימות, בספרו המאיר כאור שבעת הימים באור קדושת השבת
קודש שהיא מעין עוה"ב.

פנימיות ענין נרות ש"ק

ואלו דבריו בחלק ראשון (השורש השני, א', ג' ואילך) "ועתה אנו מתחילין לדבר בשורש
הזה במצות הדלקת נרות שבת, מה הן משמשות, ואיך להתנהג בהן לכוונתנו שצריך
לכוין בעריכתן ובהדלקתן.. כי הנה ידוע אשר מדת ה"יסוד" שמו "שלום" כמאמר הכתוב

¹⁰ כה תאמר לבית יעקב. אלו הנשים, כה תאמר בלשון הקודש, כה תאמר בנחת. וצוה לדבר אל הנשים תחילה
ללמדן מוסר ודרך ארץ ועוד כדי להמשיך לבן אל התורה והמצוות ולומר להן ראשי פרקים מפני שאין דעתן
מיושבת כאנשים, ועוד שהאשה הטובה היא סיבה לתורה שהיא יכולה להמשיך את בנה לבית המדרש לפי שהיא
מצויה בבית והיא מרחמת עליו בכמה מיני געגועין כדי להמשיך אותו אחר לימוד התורה מנעוריו וגם כי יזקין לא
יסור ממנה!

"הנני נותן לו את בריתי שלום". והוא עבור שבו נעשה שלום בפמליא של מעלה מחמת שהוא הוא המקבל כל בחי' הגבורות והחסדים מכל המדות ובו נמתקים הגבורות בחסדים. ועל שם זה רומז על מדה זו שם הקדוש שד"י על שם שאמר לעולמו די כלומר די לצרותיהם, עבור שהגבורות נמתקים בו.. אנו מתפללין ואומרין "ופרוס עלינו סוכת שלומך" שיפרוס גם עלינו את בחי' השלום שיהיה נעשה שלום גם בפמליא של מטה על ידי מה שהגבורות יהיו נמתקים בחסדים עלינו. וההגנה והפריסת הסוכת השלום עלינו להציל אותנו מכל רע ומסטרא אחרא ומדינין תקיפין ע"י מה שהקב"ה מסתיר אותנו בסתר עליון ובצל שדי נתלונן. רמז הקב"ה למשה רבינו ע"ה בהבשורה של אהי"ה אשר אהי"ה לומר שאהי"ה עמהם בכל עת צרתם להצילם ולהגין עליהם בפריסת ענן כבודי ולכן בהשתי פעמים אהי"ה מרומז השם שד"י דהיינו כשיתמלא אהי"ה א' במלוי יודי"ן וא' במלוי ההי"ן עם ב' כוללים עולה מספרם שי"ד מספר השוה עם שם שד"י שיאמר ע"י פריסת השלום די לצרותינו להציל אותנו מכל רע ויפול מצדך אלף ורבבה מימינך.. ותסתיר אותנו בסתר עליון ובצל שדי שרומז על דרגת ומדת היסוד אשר שמו שלום כמבואר למעלה.

והנרות הללו אנו מדליקין לרמז על שתי פעמים "נר" (250) שהוא מספר ת"ק (500) ומספר הזה רומז לשם שד"י כמ"ש (בתוס' חגיגה י"ב ע"א) כי בשד"י יש ג' אותיות שי"ן דל"ת יו"ד. תסיר אותיות השורש שהוא ש-ד-י וישתר י"ן ל"ת ו"ד גי' ת"ק (500) ע"ש. ואנו מדליקין את הנרות האלו לעורר על ידן להיות אור יאיר לנו מבחי' השם שד"י שמרומז בהנרות שהקב"ה יאמר די לצרותינו ויפרוס עלינו סוכת שלומו מבחי' המתקת הגבורה הנעשה בשלמות במדת היסוד ששם שד"י רומז עליה ושמו שלום. ועל ידי מצות העלאת הנרות יתעורר להאיר אור גדול למעלה שיהיה נעשה ההמתקה הזאת בשלימות גדול ושיהא נעשה שלום בפמליא של מעלה בהתכללות הגבורות בחסדים וכן למטה עלינו בפריסת שלומו ויגן בשלומו הטוב!! – עכ"ד, וע' בהמשך דבריו אודות מצות מזוזה, ואודות כוונות ושמות הק' שיש לכוון בהסתכלות על הנרות שבת קודש וגודל כוחם – עד שמסיים שם בהבטחה נפלאה "והיה אם כן תעשה, הקב"ה אור יאיר על נפשך ורוחך ושורש חלקך בעולמות עליונים מקדושת השבת!"

ביאור המנהג לתת צדקה לפני הדלקת נרות

והנה מנהג ישראל תורה להפריש מעות לצדקה לפני הדלקת נרות בערב שבת קודש. המנהג הובא בקיצור שו"ע, ובכף החיים. ובקצות השלחן (סי' ע"ד בדי השלחן ס"ק י"ט) כתב דכבר נתפשט המנהג שקודם הדלקת הנרות תתן צדקה לקופת ר"מ בעל הנס, ע"ש. ולאור דברי הסידורו של שבת שיש שייכות למדת היסוד ומדת ה"שלום" להדלקת נרות, הרי כמו כן מצינו במצות צדקה, והוא כמבואר בספר השל"ה הקדוש (מסכת מגילה תורה אור אות נ"ח) "סוד צְדָקָה... נְמָצָא, הַנּוֹתֵן צְדָקָה, מְעוֹרֵר 'צְדִיק' לְהִתְאַחַד בְּמִדַּת 'צְדָק', וּמְבִיא 'שְׁלוֹם' בְּיַנְיָהֶם, וּמְחַבֵּר הַסְּפִירוֹת כְּאֶחָד וּמְבִיא שְׁלוֹם. וְזֶהוּ 'וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שְׁלוֹם' (ישעיה לב, יז) בְּסוּד 'וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְץ' (ויקרא כו, ו), הוּא הַבְּרִית שְׁלוֹם בְּאַרְץ הָעֶלְיוֹנָה, ע"ש.

ביאור שני בנתינת צדקה לפני הדלקת נרות

ויש להציע עוד דרך בביאור המנהג לתת צדקה לפני הדלקת נרות – ולמה דוקא לצדקת ר' מאיר בעל הנס - בהקדם תורתו של כ"ק עט"ר מרן אדמו"ר מבאיאן שליט"א (בציונו של ר' מאיר בעל הנס, בטבריה לפני איזה שנים):

הנה במדרש (ב"ר כ', כ"ט) מצינו שבתורתו של ר' מאיר מצינו כתוב "כתנות אור" באל"ף במקום "כתנות עור" בעיי"ן. וביאר בזה שעבודת הצדיקים הוא לזכך את חומר הגוף (עו"ר), ולהתדבק בהשי"ת שהוא אלופו של עולם (או"ר), ולכך נעשה מכתנות עו"ר בעי"ן בחינת כתנות או"ר באל"ף.

אמנם צריכים להבין דאם ניטלה ממילת "עור" האות עי"ן, לאיפה הלך, כי כמו שמצינו בחז"ל (רש"י פ' שלח י"ז, ה') שיו"ד של "שרי" נתרעמה על השכינה עד שניתוספה ל"יהושע", ורואים מכאן שאות שניטלה ממקומה משמשת במקום אחר, וא"כ ה"נ לאיפה הלך האות "עי"ן ממילת "עור".

ויש לבאר דאיתא בשם צדיקים זי"ע (ע' אמרי נועם פ' בראשית מאמר א' בשם העבודת ישראל זי"ע) על הכתוב "הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו, להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב" (תהלים ל"ג), דכאשר צדיקים רואים שנגזרה גזירה חלילה, גזירת מות על האדם, מוסיפים את האות עי"ן, ונעשה מ"מות" - "מעות". וזהו "עי"ן השם אל יראיו", שע"י נתינת צדקה נהפכת הגזירה, ואז הוא "להציל ממות נפשם, ולחיותם ברעב", ע"י המעשה הצדקה, מהפכים את גזירת מות חלילה לחיים.

מהו השייכות בין ר' מאיר בעל הנס ומצות צדקה?

ויש להוסיף דאולי זהו הענין שנהגו לנדב מעות ארץ ישראל לצדקת התנא ר"מ בעל הנס, לפי שבעת שבני ישראל מנדבים מעות ארץ ישראל הם מעוררים ע"י מעות הצדקה שהאות עי"ן תצטרף אל אותיות "מות", ונעשה "מעות", ובזה מהפכים את מדת הדין למדת הרחמים, עכדה"ק.

עיבוד עורות בערב שבת קודש דוקא!

ונקדים עוד דברי הבני יששכר (מאמרי השבתות - מאמר ו) שמבאר המשנה (שבת פ"א מ"ב) "לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה, ולא יכנס אדם לא למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין" שכל אלו הענינים שייכים במיוחד לעבודת עש"ק. ואודות השייכות להבורסקי ועש"ק מבאר, ואלו דבריו:

ויש למשכיל להעמיק בדבר, דידוע על ידי חטא אדם הראשון שהיה בערב שבת נתחלף כתנות אור בעור, על כן תיקנו חז"ל למצוה נרות שבת, [כי] הנה נצטוינו להפוך עור לאור על ידי אור תורה ומצות, זה נקרא "עיבוד העורות", ובפרט בשבת יום האור שלא נאמר בו "ויהי ערב" במעשה בראשית, ושימש בו האור הראשון ולא נגנו עד מוצאי שבת, ועל כן שבת הוא יומא דאורייתא [זוה"ק ח"ג צ"ה ע"א] אשר בה נגנו האור, וזהו וצונו להדליק נר שבת, שצונו להדליק הנר של שבת שהיה מאיר בשבת בראשית אור קדמאה,

וגם הגוף של האדם היה כתנות אור, ועל ידי החטא נגזו האור והגוף נהפך לכתנות עור, וצונו השי"ת להדליק נר של שבת ע"י התורה, והשבת הוא יומא דאורייתא ושוב יתהפך "אור" בעד "עור", ע"כ לרמוז זה, המצוה בערב שבת לעיין בעיבוד העורות ואחר כך להדליק האור נר שבת, ע"כ תוכן דבריוסח.

לאור זאת נבין היטיב מה שנהגו ישראל להפריש מעות (לצדקת ר"מ בעל הנס) לפני הדלקת נרות, כי מכיון שעתה נכנסים ליום האור, ומתלבש הנשמה הקדושה בהכתנות "אור", הרי צריכים למצוא איפה לשים ה"עין" מלבושי החול הכתנות "עור", ולכן נותנים ה"ע" לתוך הפושקע, לעשות מ"מות" "מעות". ואולי זאת נכלל בהכנות הבעל בהכנות הנרות ש"ק להכין פרוטה אצל הפושקע שיוכל האשה לתת המעות לצדקה לפני שמלדקת הנרות ש"ק. השי"ת יעזור שיתעורר השם שד"י וכל הישועות, אכי"ר.

^{סח} ישמע חכם ויוסיף לקח להבין הענין מה שמסתכלים במוצש"ק בהצפרנים שהם הכתנות או"ר עם או"ר ההבדלה שחוזרים לימי החול (ע' ב"ח או"ח רח"צ, ב'), בחינת כתנות עו"ר, (ואולי יתבאר מה שנוהגים לכבות האו"ר של הבדלה ע"י יי"ן בגמטרי" ע' לשוב לימי החול, בחינת ע' במקום הא'). ואולי לכן יש נוהרים לדליק הנרות שנשארים מודלקים במשך מוצש"ק כבר לפני הבדלה, בכדי להמשיך אורו של שבת גם לימות החול, ושלא ליכנס מיד בחשכות של ימות החול.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

איך נפטרה שרה מחמת העקידה והרי שלוחי מצוה אינם ניזוקים

שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה (כג, א) וברש"י: כולן שווים לטובה.

כתב הרב אליהו דיסקין שליט"א היה קשה לרש"י שלכאורה זה יתור לשון, מדוע התורה חוזרת ואומרת שני חיי שרה? ולכך אומר רש"י: כולם שווים לטובה.

אבל שבעים פנים לתורה, ונראה להציע בזה פשט נוסף לבאר את הטעם ביתור הלשון.

ר' חיים קניבסקי בספר שלו על התורה טעמא דקרא, אומר יסוד גדול בענין של שלוחי מצוה אינם ניזוקין. רש"י (בפסוק ב) אומר: ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחה נשמתה ממנה ומתה - השטן אמר לה שאברהם הלך לשחוט את יצחק, היא לא שמעה את כל דבריו, ועוד לפני שהיא הספיקה לשמוע שהוא לא נשחט פרחה נשמתה. שואל ר' חיים קניבסקי: הרי שלוחי מצוה אינן ניזוקין, אברהם ויצחק עשו כזאת מצוה עצומה, ואיך יתכן שאברהם איבד את אשתו ויצחק איבד את אמו, הרי הם שלוחי מצוה ואינם ניזוקין?

אומר ר' חיים יסוד גדול: מה שכתוב ששלוחי מצוה אינן ניזוקין, הפירוש הוא שהמצוה לא תחדש להם נזק, שהרי יש מושג שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, ועל זה נאמר שסכנה שבאה על ידי מצוה זה לא סיבה שיהיה נזק, אבל אחד שנגזר עליו שביום פלוני הוא צריך למות, ובאותה שעה הוא עושה מצוה, הוא שליח מצוה, אדרבה בשבילו זה זכות גדולה, ותיקון גדול, ועילוי גדול, שמסבבים שהמיתה שממילא נגזרה עליו, תבוא דרך מצוה, וכן מי שנגזר עליו לקבל מכה כל שהיא, זה זכות שזה בא לו על ידי מצוה, וכמו שחז"ל אומרים (חולין ז, ב): ניקוף מרצה כדם עולה - אדם שנוקף את אצבעות רגליו ויורד לו דם, זה מכפר כמו דם עולה, והוא דקאזיל לדבר מצוה.

שרה אמנו, הגיעה זמנה למות בלי קשר לבשורת העקידה, זה היה מנין השנים שנקצבו לה, וודאי שהעקידה לא גרמה לה למות, ואף אילולא העקידה היא היתה מתה מסיבה אחרת, וממילא אדרבא זה זכות בעבורה שהמיתה היתה מסיבת המצוה של העקידה, זה זכות גדולה, וזה לא סותר לכך ששלוחי מצוה אינן ניזוקין.

דרך אגב, לפני כמה שנים היתה טרגדיה נוראה באופקים, בליל הושענא רבא סוכה עלתה באש, ונשרפו שם שני ילדים חיים, ר' חיים הגיע לנחם שם והוא אמר להם את הווארט הזה, הוא לא אמר שזה כתוב אצלו בספר על התורה, ואז הוא הוסיף ואמר: שזה

שהם הלכו לישון בסוכה ונשרפו זה לא סותר לכך ששלוחי מצוה אינן ניזוקין, שבטוח שהגיע הזמן שלהם למות, וזה זכות גדולה שבילים שהמיתה באה להם על ידי הסוכה.

ועל פי דבריו יתכן לומר, שזה הפירוש שני חיי שרה, שלא יהיה לנו קושיה, במה שאמרו שנשמכה מיתת שרה לעקידה לפי שעל ידי בשורת העקידה פרוחה נשמתה, מה עם שלוחי מצוה אינן ניזוקין? ועל כך התורה אומרת 'שני חיי שרה', אלו הם השנים שהוקצבו לה, אלו הם שני חיי שרה, זה מנין השנים שהיא היתה צריכה לחיות, והעקידה לא קרבה את מיתתה. עכ"ד הרב אליהו דיסקין שליט"א.

ויש להרחיב במש"כ בזה בספר דם עבדיו (עמ' 184) מאמר "זו תורה וזו שכרה?"

שאלתו של משה רבינו להקב"ה "זו תורה וזו שכרה?"

מובא בגמרא במסכת מנחות (דף כט ע"ב) שבשעה שעלה משה למרום מצא להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות [כגון: תגים של ספר תורה (רש"י)]. שאל משה רבינו את הקב"ה, מדוע נתינת התורה מתעכבת בגלל קשירת כתרי האותיות, האם אין התורה מושלמת דיה ללא תגים אלו?

השיבו הקב"ה: "אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ [של האותיות] תילי תילין של הלכות" וכו'. אמר משה רבינו להקב"ה: "יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי? השיב לו הקב"ה: "שתוק, כך עלה במחשבה לפני". אמר לפניו: רבוננו של עולם, הראתני תורתו, הראיני שכרו אמר לו חזור לאחוריך. חזר לאחוריו וראה ששוקלין בשרו למכור אותו באטליו. אמר לפניו: רבוש"ע, זו תורה וזו שכרה?! א"ל הקב"ה: "שתוק, כך עלה במחשבה לפני".

באור תשובת הקב"ה: "שתוק כך עלה במחשבה לפני"

את עומק תשובת הקב"ה למשה "שתוק, כך עלה במחשבה לפני" נוכל להבין אי"ה ע"פ באורו של הרמח"ל בספר דעת תבונות: הקב"ה מנהיג את עולמו בשתי צורות הנהגה שונות. האחת היא, ההנהגה הגלויה שנקראת "הנהגת שכר ועונש" בה גומל הקב"ה טוב לשומרי מצוותיו כבר בעוה"ז ומעניש לעוברי רצונו. בהנהגה זו נכרת בגלוי יד ה' והשגחתו.

אולם, צורת ההנהגה השנייה היא ההנהגה הנסתרת הנקראת "הנהגת היחוד" בה מנהל הקב"ה לבדו את הבריאה כולה ומביא אותה לשלמותה ולתיקונה. והנהגה זו אינה לפי שכר ועונש אלא, לפי מה שגורה חכמתו העליונה של הקב"ה, היודע את שורשי הבריאה וחותר להביאה אל תיקונה ע"י בטול הרע שבבריאה והפיכתו לטוב. כי הקב"ה ברא את הבריאה מלכתחילה חסרת שלמות והוא מסבב סיבות ומגלגל גלגולים להשלימה ולהעביר חסרונותיה, ודברים אלו עמוקים ונשגבים ואסור לנו לחוקרם ואיננו יכולים להשיגם כי הם ידועים רק לאל תמים דעות.

חז"ל קראו להנהגה נסתרת זו "הנהגת המזל" [מלשון נוזל ומושפע מלמעלה] זו הנהגה, שאינה תלויה בבחירת האדם בזכותו או בחובתו, כי אם מושפעת מלמעלה כפי חלקו של האדם בתוך "התשבץ" המופלא של הבריאה כולה.

ומסביר הרמח"ל כי הקב"ה בעומק חכמתו יודע אלו ענינים בבריאה, יבואו על תיקונם ע"י הארת פנים ושפע ואלו ענינים יבואו לשלמותם דוקא להיפך ע"י עוני, נסיונות, והסתר פנים.

כך גם לגבי בנייה האדם. יש נשמות שחלקן בתיקון הבריאה היא ע"י שיהיו בטובה ויזכו לשפע ולהצלחה, ולעומתן יש נשמות, שתקונן הוא ע"י נסיונות והסתר פנים, וענין זה הוא עמוק וסתום ותלוי רק בחכמתו העליונה של הקב"ה, לא במעשי האדם ולא בבחירתו.

ועל כן נראה לפעמים צדיקים הנמצאים בעוה"ז בחושך ובנסיונות כי בדרך זו הם מתקנים את הבריאה כפי רצון ה'.

אך כמובן שלעוה"ב "לפום צערא אגרא" שכרם יהיה כפול ומכופל כי עבדו את הקב"ה מתוך צער וקשיים וגם הביאו עי"ז תיקון לבריאה כולה.

עוד מוסיף לבאר הרמח"ל כי באחרית הגלות ישתמש הקב"ה לרוב בהנהגה נסתרת זו, כיוון שהקב"ה ממהר אז להשלים את תיקון הבריאה וזהו זמן של "גמר חשבונות" ולכן גדול ההסתר פנים דוקא בימות המשיח והנסיונות רבים. והצדיקים אשר יעמדו בהם יזכו לשכר גדול ועצום בעולם שכולו טוב.

אמנם כמובן לא באופן קבוע ולא תמיד משתמש הקב"ה ב"הנהגת המזל" הנסתרת, כי אם מתי שגזרת חכמתו העליונה.

וכיון שענין זה של "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו" תלוי ב"הנהגת המזל" הרי אפילו משה רבינו, רבן של כל הנביאים לא יכל לרדת לעומקו וכששאל "זו תורה, וזו שכרה?" השיבו הקב"ה "שתוק, כך עלה במחשבה לפני".

מובא במדרש בפתיחתא אסתר סימן י', ר' ברכיה פתח מי פעל ועשה קורא הדורות מראש (ישעיה מ"א ד'). מתחילת ברייתו של עולם גזר הקב"ה על כל בריותיו לכל אחד ואחד מה שראוי לו, אדם – ראש ליצורים, קין – ראש להורגים, הבל – ראש לנהרגים, יעקב – ראש לתמימים, יהודה – ראש לשבטים, יוסף – ראש לחסידים, אהרן – ראש לכהנים, משה – ראש לנביאים וכו'. ועיין עוד תנחומא פרשת וישב בפסוק "ויוסף הורד מצרים", שגם ענין מכירת יוסף היתה גזרה כבושה מאז ומקדם, אלא הכל בסוד נורא עלילה על בני אדם. כל זה הוא מעומק הסוד "כך עלה במחשבה" וכל דרכי ההנהגה עתה היא נעלמת מעיני כל, עד שיגיע זמן התיקון לעתיד לבוא.

ולסכום, כל המעשים הנעשים תחת השמש נובעים משלב שתי ההנהגות שבבריאה ההנהגה הנסתרת, וההנהגה הגלויה ועל כן אין לאדם שום השגה ותפיסה בדרכי השי"ת.

הבנת דברי הגמרא על ר' אלעזר בן פדת על-פי ההנהגה הנסתרת

על פי זה יובן מה שמובא בגמרא (תענית דף כ"ד ע"א) שר' אלעזר בן פדת היה שרוי בדחקות עצומה כל ימיו. פעם הקיז דם לרפואה ולא היה לו מה לטעום אחר ההקזה, נטל שן של שום וזרק לפיו, ומרוב חולשה התעלף. נכנסו חכמים לבקרו וראו שהיה בוכה וצוחק ויצא ממצחו ניצוץ אש. כאשר התעורר שאלוהו החכמים מדוע בכית? אמר להם, שהיה הקב"ה יושב עמו ושאלו עד מתי אצטער בעוה"ז כל כך? ואמר לו: אלעזר בני, נוח לך שאהפוך את העולם ואברא אותו מחדש ואז אולי תולד במזל של מזוונות? השיב ר' אלעזר – וכל זה הוא רק בגדר אולי? עוד שאל: האם הימים שכבר הייתי רבים ממה שאני עתיד לחיות? השיבו הקב"ה, מה שכבר חיית הם רבים [ולכן בכה... (רש"י)]. השיב ר' אלעזר, א"כ אינני רוצה...

וענין זה יתבאר היטב בעז"ה על-פי דברי הרמח"ל שהבאנו קודם.

מצבו הדחוק של ר' אלעזר בן פדת לא בא עליו בגלל מעשיו, שהרי היה צדיק גמור ולא היה זה מחמת שכר ועונש, אלא שזה היה תפקידו של ר' אלעזר לצורך תיקון הבריאה וענין זה שייך להנהגה הנסתרת ולכן אמר לו הקב"ה: אם תרצה לשנות מזלך אהפוך את העולם כולו וגם אז רק ספק הוא אם לפי שורש הבריאה תוכל למלאות תפקידך שלא מתוך עוני ונסיונות.

וזהו הבאור מ"ש בגמרא מועד קטן דף כח. על רבה ורב חסדא ששניהם היו צדיקים גמורים, שניהם היו מתפללים והיה יורד גשם. רב חסדא חי תשעים ושתים שנה ורבה חי ארבעים שנה. רב חסדא הכניס לחופה ששים צאצאים, רבה שיכל ששים צאצאים. רב חסדא האכיל סולת לכלבים ולרבה לא היה אפי' לחם שעורים לאנשים. אמר רבא, בנים חיים ומזונות לא בזכות תלויים אלא במזלא, מזלא, היינו כפי שנוזל ומושפע מן השורש העליון ולא לפי המעשים כמו שנתבאר. אמנם שכר עוה"ב כמובן יקבל כ"א לפי מעשיו, וזה שעבד בצער ודוחק יגדל שכרו כי לפום צערא אגרא.

ומובא בגמ' פסחים דף נ. על הפסוק "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". מה פרוש ביום ההוא יהיה ה' אחד? [האם עתה אין ה' אחד] אמר רבי אחא בר חנינא לא כעוה"ז העוה"ב, העוה"ז על בשורות טובות אומר "ברוך הטוב והמטיב" ועל בשורות רעות "ברוך דיין האמת", לעולם הבא כולו הטוב והמטיב. צריך להבין ענין זה, שהרי אם בעוה"ב כולנו נבין איך היו כל הנסיונות לטובתינו ונברך גם על הרעות הטוב והמטיב. אם כן, מדוע לא נברך גם בעוה"ז על בשורות רעות "הטוב והמטיב"? אם לפי האמת זו טוב בשבילנו? אלא, הבאור הוא שהברכות שתיקנו לנו חז"ל הם לפי מה שאנו מרגישים כעת וכיון שבעוה"ז אין אנו מבינים את "הנהגת היחוד" וראיתינו מצומצמת מכדי לראות אך הכל לטובתינו לכן אנו מברכים על בשורות רעות ברוך דיין האמת, אולם לעת"ל כשנראה איך כל הפרטים משתלבים זה בזה ואיך מתבהרת תמונת הבריאה כולה, אז נוכל לברך גם על הרע – הטוב והמטיב!

והנה לאחר הטבח של "שבי-הכותל" הי"ד חשו כולם שזוהי עקדה שעקד עם ישראל כולו ולא עניין פרטי, שכן היו בו אנשים ונשים צדיקים מופלאים, בחורות בעלות דרגות גבוהות בצניעות, תפלה, גמ"ח, תינוקות וילדים שלא טעמו טעם חטא.

הרגישו כולם שיש בטבח זה המשך של הרוגי מלכות של ר"ע וחבריו וענפיהם מכל הדורות. וכמו מאליה צפה לה אותה שאלה ששאל משה רבנו את הקב"ה על ר"ע שמכרו בשרו במקולין "זו תורה וזו שכרה?" ואמר לו "שתוק כך עלה במחשבה". היאך נשפך כמים דמן של כאלו נשמות גדולות

מכל חוגי היהדות החרדית לדבר ה', אחר תפלה והשתפכות הנפש בכותל המערבי? והתשובה היא, "כך עלה במחשבה לפני", זוהי גזירת עליון משרשי תיקוני הבריאה ואין לנו הכלים לרדת לעומקם.

בעניין שלוחי מצוה אינם ניזוקים

אחרי הטבח של שבי הכותל המערבי הי"ד, שאלו רבים כיצד עלה ביד ישמעאלי בן עולה ימ"ש לשפוך דם - עבדיו, אחר שחזרו מתפילה והשתפכות הנפש בשער השמים והלא אמרו חז"ל (במסכת פסחים דף ח') "שלוחי מצוה אינם ניזוקים לא בהליכתם ולא בחזרתם".

אמנם הגמרא מדייקת שם שבמקום בו הסכנה מצויה לא נאמרה הלכה זו, אולם נראה שנסיעה באוטובוס בדרך חזרה מן הכותל אינה בגדר מקום סכנה, כי סוף סוף ברוב המקרים עוברת הנסיעה בשלום (עיין אור החיים פר' וישב פרק ל"ז פס' יד בגדר של סכנה מצויה).

"יהי חלקי ממתי בדרך מצוה"?

ושאלה נוספת נשאלת, הלא הגמרא אומרת (במסכת שבת דף ק"ח ע"ב) "אמר ר' יוסי יהא חלקי ממתי בדרך מצוה" כלומר, ר' יוסי בקש שיהא חלקו עם אלו המתים בדרכם לעשות מצוה שיש להם תוספת עלוי כיון שמסרו נשמתם לבורא יתברך תוך כדי העסוק במצוה.

ולכאורה נראה שדברי ר' יוסי אלו סותרים את דברי הגמרא ש"שלוחי מצוה אינם ניזוקים" שהרי איך יתכן שימות אדם בדרך לעשות מצוה ?

בשאלה דומה דנה הגמרא (במסכת פסחים דף ח') לגבי בדיקת חמץ בחורים ובסדקים. הגמרא אומרת כי אדם לא מחויב לבדוק בחורים אלו, שמא נחבא בהם עקרב ועלול להנזק ממנו. ואם נבוא לשאול הלא "שלוחי מצוה אינם ניזוקים" ואם כן מספיקה זכות המצוה של בדיקת חמץ כדי למנוע ממנו עקיצת עקרב?

משיבה הגמרא: אנו חוששים שלאחר שיבדוק את החמץ יחזור לבדוק ולחפש אחר מחט או חפץ אחר שאבד לו ואז כשאינו עוסק במצוה עלול להנזק.

והגאון ר"ח קניבסקי שליט"א רצה ליישב סתירה זו ולומר שאדם שלא הגיע עוד זמנו למות עליו נאמר ש"שלוחי מצוה אינם ניזוקים" שאע"פ שהולך בדרך והשטן מקטרג

בדרכים, זכות המצוה תגן שלא ינזק ולא יהיה עליו קטרוג וכן כשמכניס ידו לחורים ולסדקים בשעת בדיקת חמץ מועילה המצוה שלא ינזק קודם שהגיע זמנו למות.

אולם, מי שכבר הגיע זמנו למות, הקב"ה מסובב שימות דוקא מתוך מצוה ואדרבה, סימן יפה הוא לו ועל זה אמר ר' יוסי "יהי חלקי ממתני בדרך מצוה".

אמנם שאלו על-כך על פי מה שהגמרא במסכת חולין דף קמ"ב מביאה, שהיה מעשה באחד שאמר לו אביו שיעלה למקום גבוה ויביא לו גוזלות ועלה, ושלח את האם ולקח את הבנים ובחזרתו נפל ומת. שאלה שם הגמרא והרי ר' אלעזר אמר ששלוחי מצוה אינם ניזוקים אף בחזרתם. ותירצה הגמרא שהיה זה סולם רעוע ובמקום שמצויה סכנה לא נאמרה הלכה זו של "שלוחי מצוה אינם ניזוקים".

ואם לפי התרוץ הנ"ל שאינם ניזוקים הכונה למי שטרם הגיע זמנו, לא מובן מדוע הגמרא חפשה תרוץ אחר ותולה את מיתתו של הבן בסולם הרעוע ולא בכך שהגיע זמנו למות.

ואם כן עדיין נשאר לנו לבאר בכל זאת את הסתירה בין "שלוחי מצוה אינם ניזוקים" לבין דברי "יהיה חלקי ממתני בדרך מצוה".

[המהרש"א במסכת שבת שם מבואר שהכלל ששלוחי מצוה אינם ניזוקים נאמר רק לענין שלא יהיו ניזוקים מחמת עסק המצוה, אך אין הכונה שבזמן שעוסק במצוה לא יהיה לו נזק מחמת דבר אחר, וע"ז לא נאמר שלוחי מצוה אינם ניזוקים. אמנם בפירוש האור החיים פרשת שמות פרק ד' פסוק כ"ד מבאר את ההלכה ש"שלוחי מצוה אינם ניזוקים" לפי שע"י המצוה שעשה נברא מלאך שמלוה אותו ושומר עליו מן המזיקים שלא יקרבו אליו אפילו מחמת דבר אחר. כמו שם שמשא היה שליח ה' להוציא את ישראל ממצרים ושמרו שלא ימות על שלא מל את בנו עיי"ש.]

דברי האוה"ח: נזק שתכליתו הטבה אינו בכלל "שלוחי מצוה אינם ניזוקים"

האור החיים הקדוש בפרשת וישב (פרק ל"ז י"ד) מבאר הדבר אודות יוסף שהיה שליח מצוה של אביו ובכל זאת ניזוק ומתרחץ שם שנזק שתכליתו הטבה ומעלה גדולה אינו נחשב לנזק והרי מירידת יוסף למצרים טובה לבסוף טובה גדולה שכלכל את אביו ואת אחיו ברעב וכו'.

וכן בזה שנהרגו על קדוש ה' לפי האמת אינו נזק אלא התעלות להם ושכר גדול, שבכל מיתה אחרת בה נענש אדם על עוונותיו מיתתו אינה מביאה אותו להתעלות רק מכפרת עליו, אולם הרוגי מלכות ע"י מיתתם מתעלים להיכל עליון עד מאד. שאף אילו היו מאריכים ימים לא היו זוכים לדרגה כה עילאית אלמלא נהרגו על קדוש ה'.

אמנם נראה עוד לבאר על-פי מה שכתבנו למעלה במאמר "זו תורה וזו שכרה" שיש ב' הנהגות בבריאה האחת, הנהגת שכר ועונש שבה דן השי"ת לפי זכויותיו של האדם והנהגה השנייה היא ההנהגה הנסתרת שאינה תלויה בשכר ועונש רק קשורה לתקון כלל הבריאה ולתקון כלל הנשמות. הנהגה זו כאמור אינה ניתנת להשגה בשכל אנוש וכולה

מכוונת בחכמתו העמוקה של תמים דעות ללא קשר למעשיו של האדם. וממילא גם בעניין זה של "שלוחי מצוה אינם ניזוקים" יובן הדבר היטב שאם מצד הנהגת השכר ועונש מגיע לאדם להענש לא יביא זאת השי"ת על האדם בשעה שעוסק במצוה או בשעת הליכה או חזרה ממצוה. אמנם אם הנוק בא כתוצאה מ"ההנהגה הנסתרת" בה מנהיג הקב"ה את עולמו לקראת התיקון הכללי, אזי אדרבא המיתה בדרך מצוה היא תוספת מעלה וזכות שהם מסתלקין מן העולם מתוך עסק המצוה.

אמנם הגמרא לא הביאה תרוץ זה של הנהגת שכר ועונש וההנהגה הנסתרת כיוון שעל פי ההנהגה הפשוטה של שכר ועונש, מות האדם בא על עוונותיו ולכן כותב הרמב"ן (בהקדמה לספר תולדות אדם) כי מות האדם קודם הזקנה הוא עונש לו חס וחלילה וכן מיתת הבנים בחיי אביהם ח"ו עונש להם, לכן מי שימות טרם זמנו ראוי הוא להתאוון וכן ראוי שהאוהבים לו יתאונו ויתאבלו עליו וכן באובדן הבנים, רק שיתאבלו באופן המתאים לעובדי האלוקים. וכיון שבמבט פשוט המיתה קודם זמנו היא עונש תרצה הגמרא שבמקרה של הבן שעשה מצות אביו היה זה סולם רעוע.

אולם כפי האמת אחר שידענו מה שאמרו בגמרא (מועד קטן דף כ"ח) שאריכות חיי האדם תלויה במזל דהיינו ב"הנהגה הנסתרת" הנקראת גם הנהגת "המזל" ופועלת שלא על פי שכר ועונש ודאי יתכן שיעסוק האדם במצוה ועם כל זה ינוק לפי שזה מה שמביא את התקון לבריאה כולה לפי עצתו העמוקה של הקב"ה.

דרכי השגחת ה'

הרמח"ל בספרו דרך ה' [בענין ההשגחה האישית] מסביר כמה פרטים בענין השגחת ה' על ברואיו והנהגתו את העולם והוא מחלק את דרכי השגחת ה' לשלש הנהגות.

תכלית בריאת המין האנושי היא להגיע למצב בו יהיו צבור של בני אדם שלמים, שהם ראויים להדבק בהקב"ה לנצח ולהתענג על קרבת ה', וכדי להביא את העולם למצב זה סדר הקב"ה שהאנשים השלמים והחשובים יוכלו לתקן בעד אחרים ותפגע בהם מידת הדין במקום לפגוע בכלל העולם. ובאופן זה הם מכפרים על הדור כ"קרבן ציבור" אמנם כיון שהם בעצמם צדיקים וראויים לטוב הרי שמידת הדין "מתפייסת" בפוגעה במעט מהם במקום לפגוע ברבים החוטאים.

לפעמים באים יסורים על האנשים היראים והשלמים לא כ"קרבן ציבור" אלא כדי להביא את העולם לשלמות תיקונו [והוא מה שבארנו בענין "ההנהגה הנסתרת" כנ"ל] אמנם כמובן שאנשים שלמים אלו אשר סייעו ביסוריהם לתקון הבריאה יהיו לעתיד לבא מהראשונים הקרובים אל השי"ת ונהנים מזיו השכינה.

עוד שורש נוסף יש להנהגת ה' את ברואיו. שלפעמים תבוא נשמה אחת לעוה"ז פעמים שונות בגופים שונים ועי"ז תוכל לתקן בפעם אחת את אשר קלקלה בפעם אחרת או להשלים מה שלא השלימה, ובזמן התחיה תתחלק הנפש לחלקים, וכל חלק יקום עם הגוף שבו עבד. ובענין זה של הגלגול ישנם פרטים רבים והכל מסובב על-פי המשפט

האמיתי ועל כל זה נאמר: "הצור" תמים פעלו כי כל דרכיו משפט" ואין בברואים מישהו שיכול לידע ולהכיל מחשבת השי"ת ועומק עצתו.

מסקנת הדברים

וא"כ על-פי שלושת הנהגות אלו מובן היטב שכלל זה של "שלוחי מצוה אינם ניזוקים" אינו מתקיים כאשר משתמש הקב"ה באחת משלושת הנהגות שכתב הרמח"ל אלא במהלך ההנהגה שע"פ שכר ועונש, וממילא אדרבה סלוקו של האדם מן העולם מתוך מצוה מהוה עבורו זכות ועלוי. ועל זה אמר ר' יוסי "יהיה חלקי ממתי בדרך מצוה"!

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

רשעים אומרים ואינם עושים

וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאֲזְנֵי בְנֵי חֵת אַרְבַּע
מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֵבֶר לְסוּחַר (כג, טז)

אומרים חז"ל (בבא מציעא דף פז ע"א): "רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. מנלן? מעפרון. מעיקרא כתיב 'ארץ ארבע מאות שקל כסף', ולבסוף כתיב 'וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר', דלא שקל מיניה אלא קנטרי, דאיכא דוכתא דקרי ליה לתיקלא קנטירא [כלומר, שלא הסכים עפרון לקבל אלא שקלים גדולים, שמשקלם רב, כמשמעות 'עובר לסוחר', שקלים שמקבלים אותם בכל מקום בתור שקלים, והרי יש מקומות שהשקלים שם גדולים].

בספר "אור חדש" (בעקבות שיחות מרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל, מאמר "במעלות השלמות" אות ה) ז"ל (בשינויי עריכה): "...אף זו פרשה שלמה בתורה. אברהם מבקש לקבור את שרה במערת המכפלה אשר באחוזת בני חת, והוא מבקש לקנותה בכסף מלא. עפרון החיתי, אשר המערה בקצה שדהו, ממאן לקחת כסף מאברהם, והוא מצהיר חגיגית 'באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר: 'לא אדוני! השדה נתתי לך, והמערה אשר בו לך נתתיה... קבור מתך'. חנם אין כסף! הוא נותן לו את המערה, ואף את השדה כולה.

מה גדולה ונדיבה ההצעה! מה רבה האמירה כאן!
ולמעשה?

'ויען עפרון... ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא. וישקל אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת, ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר'.
מכאן למדו חז"ל, כי הרשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים.

כאן ברור כי אין הכוונה לציין את הרשעים בכך שפיהם וליבם אינם שוים. הרי לכך אין כל ראיה מפרשת עפרון. עפרון לא חזר בו מהצעתו לתת לאברהם את השדה חינם. הוא אך נעתר לבקשתו של אברהם אשר סרב לקבל את השדה ללא תשלום!

וחז"ל (בראשית רבה נח, ח) למדו מפרשה זו, שכל המברר מקחו של צדיק כאילו קיים את עשרת הדברות. על כן נזכרו 'בני חת' עשרה פעמים בתורה. שמו של 'עפרון' נזכר אף יותר מעשרה פעמים. הוי אומר כי פרשה זו באה ללמדנו מידתם ואפיים של רשעים - שלא בשעת קלקלתם, אלא דוקא בשעה שהם מתעלים.

מכאן למדו חז"ל כי מידתם של רשעים שהם אומרים הרבה, ואף כאשר ליבם שלם עם אמירתם ואמירתם נותנת ביטוי לרצונם באותה שעה, בבואם לידי מעשה אפילו מעט אינם עושים!

מידתו של רשע כי מרחק רב מפריד בין דיבורו - ואף כאשר פיו וליבו שוים - לבין מעשיו".

ובהמשך שם (אות ו): "אמנם רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. אף כשליבם שלם עם אמירתם, בבואם להוציא לפועל את אשר אמרו, אזי יעכבו בעדם כוחות החומר הגופני השואף למנוחה. מרחק רב מפריד בין הדבור למעשה. תהומות של ירידה והשתעבדות גמורה לשלטון כוחות החומר". (ועיין ב"אור חדש" לימודים נפלאים, עומק בתוך עומק, מתוך הדברים הנ"ל, ואכ"מ).

ובספר "שיעורי דעת" (ח"ג מאמר יא "אמור מעט ועשה הרבה") ז"ל: "...כי הצדיק שבא בהתנגשות תמידית עם החיים היום-יומיים וזקוק להתאמצות כבירה כדי להתגבר על כל אלו המפריעים - המתהוים בדרכו לעשות רצון קונו, יודע ומכיר הוא מקודם את כל הקושי במלחמה כבדה זו. בהכונו לעשות ולפעול איזה דבר טוב, הוא מפחד מפני אלו המניעות הנמצאות - שיש בכוחן להפריע ולבטל רצונו הטוב, מפני שמעריך הוא היטב את מדת כוחותיו ומרגיש אָל-נכון עד כמה מגיע תוקף רצונו לטוב, ולכן חושש הוא שמא עדיין אין בו כל כך עוז ועצמה להתגבר ולהתרומם על כל המעצורים והמפריעים העלולים להפגש בדרכו ולהפריעו ולעכבו מלהגשים את חפצו הטוב במידה השלמה.

ומאחר שהצדיק אינו מזלזל בדיבורו - בידעו ערכה הרב של אמירה, הוא זהיר 'לומר מעט', פן לא יתאים סיום מעשיו למחשבותיו תחילה.

ומה שלבסוף הוא 'עושה הרבה' הוא, מפני שלמרות הכרת עצמו טרם התחיל במעשה הטוב, עדיין אינו יכול להבחין בכל כוחותיו האצורים בתוכו פנימה - טמונים בעמקי נפשו וסתומים מידיעתו. רק כשמתחיל להוציא לפועל את הכוחות הנרדמים באדם, ומעניק לו כוחות חדשים לנצח את כל המפריעים מחשבתו הטובה, אז רגש זה מתפתח, מתגדל ומתרחב בלבו, ורגש זה מעורר שבאמת אינם אלא בו בעצמו, ולא מחוצה לו.

ולהיפך הרשעים - אלו ההולכים אחר יצר לבם - 'אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים', כי מהעדר הרצון והחפץ להלחם ולהתגבר על יצרם אינם מכירים את כל אלו המפריעים שיכולים להתקל בהם בדרכם, ואינם באים בחשבון עמהם. וביחד עם זה אינם נותנים את הערך והשיווי הדרוש לאמירה ודיבור. ולפיכך אינם דואגים שמא לא ימלאו אחרי דיבורם, ו'אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים'. כי גם לפעולה טובה קטנה, צריכים התאמצות מרובה, והרשע, שאינו מלומד להתגבר על יצרו, אי אפשר לו לקיים את דיבורו לטוב אף במעט".

וז"ל מרן המשגיח דמיר רבי ירוחם ב"דעת תורה" (פרשת וירא, ביאורים): "כל עצם ענין האמירה שנואה היא לפני המקום. מה לו לאדם באמירותיו לעשות? מה תועיל ומה תתן

האמירה? אם חשב על איזה ענין, וגם גמר בדעתו לעשותו, הלא יעשה! ומה לו לכל
האמירה?... כל האמירה דבר מיותר ושנוא הוא!

מה שאמרו חז"ל כי הצדיקים הנם 'אומרים מעט ועושים הרבה', אין כאן הכוונה בשבח
הצדיקים שמקיימים מה שאומרים, וגם עוד יותר מזה. והגנות לרשעים כי אין מקיימים
מה שאומרים. אלא, זה גופא, מה שהצדיקים ממעטים באמירה, הוא הוא השבח להם!...

והגנות לרשעים גם כן בזה כי הם מרבים באמירה. ומה שנאמר עליהם כי 'אפילו מעט
אינם עושים', כי אמנם ה'אומרים' אינם עושים, ו'העושים' אינם אומרים!

ובאמת הא בהא תליא, כי ה'בעל-מעשה' אין יכול אף לאמור, ולא מפני שום איזה
טעם, אלא מפני סיבה אחת, כי עושה הוא, ולא יותר!...

מי שהכיר את החפץ חיים זצ"ל ראה שלא היה נמצא אצלו כלל כל ענין האמירה.
מעולם לא נשמע ממנו 'אעשה דבר פלוני'. כל דבר היה עושה טרם אף אמר. כשהיה
אחד מבקש ממנו מכתב תעודה על איזה דבר, הנה בטרם אף השיב לו אמרים כבר היה
עומד באמצע הכתיבה, ואחר כן הודיע למבקשו כי הנה המכתב! "וכו', עיי"ש.

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

מהותו של חסד | תורה תחילה חסד וסופה חסד

וְתָכַל לְהִשְׁקָתוֹ וְתֹאמַר גַּם לְגַמְלִיךָ אֶשָּׂאב עַד אִם כָּלֹי לְשִׁתָּת (כד, יט)

מעשה דאליעזר ורבקה, במבט שטחי קשה להבינו, בראשית האיך כלל ביקש אליעזר מרבקה להשקותו, אחרי שהיתה רק בת ג' שנים, וכי עליה מוטל לטרוח לאדם שיכול לשאוב לבד, ואף אם רצתה להטיב עמו אבל מדוע היתה צריכה להשקות גם לגמלים מה שהוא אפילו לא ביקש. נוהמדייק בפסוקים יראה שרבקה עשתה כמה דברים שאף אליעזר לא ביקש ממנה, אליעזר אומר הַגְּמִיאֵינִי נָא מֵעַט מַיִם מִכַּדְיָךְ, דהיינו שביקש רק מעט מים – כדי גמיאה אחת, אך היא לא זו בלבד שנתנה בשפע, אלא אף טרחה לכל גמליו. וכן בהמשך אליעזר מבקש וַיֹּאמֶר בֵּת מִי אֶתְּ הַגִּידִי נָא לִי הַיֵּשׁ בַּיִת אֲבִיךָ מְקוֹם לָנוּ לָלֶיֶן, והיינו שאלעזר מבקש רק לינה אחת לליל, והיא אומרת ללון – אפילו לינות הרבה (לקח טוב), וְתֹאמַר אֵלָיו בֵּת בְּתוֹאֵל... גַּם תָּבֵן גַּם מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם מְקוֹם לָלוֹן, ובמדרש הגדול 'גם' מה בא לרבות? אלא 'גם' תבן 'גם' מספא – לרבות מאכל ומשתה, ולא רק לאליעזר אלא גם לאורחין שבאו עם אליעזר, 'גם' מקום – לרבות מקום לגמלים]. יתרה מזו כתב הרמב"ן שמה שעלה הבאר מעצמו, היתה רק בזמן שרבקה לקחה לעצמה, אבל אחרי זה שהשקתה את הגמלים כתיב וְתִמְהָר וְתַעַר כְּדָה אֶל הַשִּׁקָּת וְתַרְץ עוֹד אֶל הַבְּאֵר לְשָׂאב וְתִשָּׂאב לְכָל גַּמְלָיו, והיינו שאז הבאר לא עלה לקראתה, ולכאורה מזה לבד היה עליה להבין שאינה צריכה לטרוח בשבילו, כיוון שאם היתה צריכה הרי זה היה עולה ג"כ מעצמו.

עוד יש לתמוה דהנה התורה מפרטת מה שאליעזר לקח, וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֶשְׂרֵה גַמְלִים מִגַּמְלֵי אֲדֹנָיו וּגְוִי, ולכאורה למה הוצרך לעשרה גמלים? ידוע בשם מרן הגרי"ז הלוי זצוק"ל שביאר דהיות ואליעזר היה שליח לקידושין, ואין ברכת חתנים פחות מעשרה, לפיכך לקח עשרה גמלים עם רוכביהם, ועי"ז היה לו מנין, וזה מש"כ (שם פסוק לב) וְרָגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. וא"כ יותר תמוה דאחרי שהיה לו לאליעזר עשרה עבדים למה הוצרך לטובת רבקה?

והאמת שכל זה קשה לפי שאין יודעים מהו חסד, דבפשוטו עשית חסד הוא להיטיב עם הזולת. אך האמת שמידת חסד אינו בדוקא להיטיב עם הזולת אלא לבטל את האנוכיות שבך, שאני בעצם לא כלום, אלא כל כולי רק בכדי להיטיב עם השני. ומעתה רבקה הבינה שכיון שזה שורש המצוה א"כ אף אם מצד מצות חסד אינו מחויבת כל כך, מ"מ אני לא כלום ולכן רצה לעזור לו, אף שאליעזר יכל להסתדר בלעדיה. ואפשר דמה"ט העושה חסד עם חבירו נקרא 'גמילות חסדים', גומל – הוא לשון נתינת דבר תמורת דבר,

ולכאור' בחסד הוא רק נותן בלא שום תמורה כנגדו, ולהנ"ל הכונה שבזה שמבטל את האנוכיות שבו, בעשית חסד מרגיש שאינו עושה חסד לחבירו כי אם לעצמו, וזה 'גמילות' חסדים - שלוקח לעצמו. [אולם הפשט הפשוט, שחסד היא חובה לשמים כגמול על מה שהקב"ה מיטיב ומתחסד עם האדם בלי גבול, ועל כן דרש מן האדם לפרוע את החובה בזה שיטיב ל'מסכניו' של הקב"ה כתמורה על החסדים שהקב"ה עושה עמו].

וידוע שגמל שותה למעלה מרבע ממשקלו, ומשקל גמל ממוצע הוא 400-600 ק"ג, והיינו שכל גמל שותה 130 ליטר ביום, וא"כ בחשבון צריך 1300 ליטר ע"מ להשקות את כל העשרה גמלים. וא"כ איך רבקה תוכל להשקות עם כדה הרי כד מכיל 68 ק"ג (שהרי כד הוא קטן מחבית כדמבואר בריש המניח), וא"כ היתה צריכה לפחות כ-180 פעם למלא את הדליים. והמדויק יראה כי אליעזר בקש רק לשתות קצת, והיא הוסיפה עד אם כלו לשתות, והינו שאליעזר ביקש שתיתן לשתות מעט מים והיא הוסיפה זאת בלא שביקש, ויתירה מזו בקשת אליעזר היה רק שתביא לו מעט מים בלא הגמלים, והיא הוסיפה נמי את הגמלים, ולא רק מעט אלא עד כי כלו לשתות. והכל מטעם הנ"ל שכיוון שהיא הבינה שהיא לכשעצמה כלום, וכל כולה ע"מ לעשות חסד לזולת, דכל תכלית הבריאה הוא להטיב לזולת, וכמש"כ המסילת ישרים שהעולם לא נברא אלא להטיב.

ואפשר עוד דאליעזר נצרך לכל זה, כדי לבדוק שאינה רק עושה מעשי חסד רבים, אלא היא בעצמותה חסד, דהיינו שאליעזר שבה לבנות את האומה הישראלית הוצרך אשה שמהותה חסד, וכמו שאמרו ביבמות דף ע"ט ע"א שלשה סימנים יש באומה זו (בישראל) רחמנים ביישנים וגומלי חסדים, ובשו"ע (אה"ע סי' ב' ס"ב) איתא שמי שאין בו מידות אלו חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, והיינו שאין אלו מעלות גרידא אלא שהם מהותם של האומה הישראלית. ולפיכך הוצרך אליעזר לבדוק שלרבקה יש לה דרך חיים שמהותה חסד, חסד שנובע מתוך נפשו של האדם וממעמקי ליבו, זהו חסד המצווה לתת הכל ולכל, דרך חיים של נתינה בבחינת תורת חסד. ולפיכך אליעזר נותן לנערה לשאוב כמות אדירה של מים ברצף ובשצף קצף ולהשקות את הגמלים. אליעזר טרח ודאג שתעבור את כל המבחן, אע"פ שעל פניו היה נראה כאדם שפל המנצל נערה תמימה ומטריחה להשקות גמליו, אך לא! היה זה עת מבחן! כאן לא מדובר רק בחסד נטו, אלא בתורת חסד, משהו אחר וגבוה יותר.

ועפ"י יסוד זה דחסד מהותו לבטל את האנוכיות שבאדם, יובן מש"כ רבינו יונה שער ג' אות ט"ו, וז"ל: ומצאנו בענין אנשי סדום שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות נשחתות כמו הגזל והחמס ועיוות הדין וגלוי עריות, עם כל זה הזכיר הכתוב כי אבדו ונשמדו בעון בטול הצדקות, שנאמר (יחזקאל טו) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם וגו' ויד עני ואביון לא החזיקה. ומבואר שהחטא הגדול שבהם היה שלא היה בהם גמילות חסדים יותר מהעון גזל וגילוי עריות, היתכן? ומבארים עפמש"כ במשנה באבות (פ"ה) האומר שלי שלי שלך שלך זה מידה בינונית וי"א זו מידת סדום, והיינו שמידת סדום הוא אחד שלא מענין אותו מלבד עצמו, שלי שלי שלך שלך, וכשהאנוכיות שבו יפרה ינסה לבלוע לתוכו את כל העולם, וזהו היה שורש כל חטאי סדום גזל חמס עוות דין וגילוי

עריות, נמצא שבעוון שלא היה בהם גמילות חסדים – דהיינו ביטול האנוכיות הוא שורש עוון אנשי סדום. ונעתיק כאן מש"כ רבי יצחק מואלזין וצ"ל בהקדמותו לספר נפש החיים, וכה היה דבריו אלי תמיד, **שזה כל האדם לא לעצמו נברא רק להועיל לאחריו ככל אשר ימצא בכוחו לעשות**, ע"כ.

ולמעשה המתבונן במעשה דלאה ורחל, יראה שגם שם נקודת החסד של רחל שלא רק שנתנה את הסימנים ללאה אלא עשתה זאת בצורה שהכל מגיע לה, וכביכול לאה עשתה עמה חסד שקיבלה את מה שהיא חייבת לה, וזהו הלשון גמילות חסדים לעשותו בצורה של תשלום שאני חייב לו. ונתחיל במש"כ בתורה (בראשית ל', יד-טו) וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בְּיָמָיו קְצִיר חֲטִים וַיִּמְצָא דוֹדָאִים בְּשָׂדֵה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל לְאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רְחֵל אֶל לְאָה תְּנֵי נָא לִי מְדוּדָאֵי בְּנֶךָ, וַתֹּאמֶר לָהּ הִמְעַט קָחְתְּךָ אֶת אִישִׁי וְלָקַחְתְּ גַם אֶת דוֹדָאֵי בְּנֵי וַתֹּאמֶר רְחֵל לָכֵן יִשְׁפָּב עִמָּךְ הַלְלִילָה תַּחַת דוֹדָאֵי בְּנֶךָ, ולכאן טענת לאה לרחל הִמְעַט קָחְתְּךָ אֶת אִישִׁי הוא דבר פלאי, הלא בה רצה מתחילה, ועבורה עבד שבע שנים, ורחל בצידקתה מסר לה הסימנים שאביה ביקש לאחליפה כדי שלא תבוש כשישאל אודותם ולא תדע, ועי"ז נתאפשרה ללאה להיות אשת יעקב, וכעת לטעון שהיא זו שלקחה את בעלה? היתכן? היכן הכרת הטוב שלה. ובע"כ שרחל עשתה הכל כדי שלא תרגיש שיעקב באמת מגיע לה, ומסרה את הסימנים כיון שהיתה מחויבת לכך מאחר שלאה כביכול מיועדת לו ולא היא. ובספרים מבארים זאת עפ"י המבואר בב"ב דף קכ"ג ע"א 'ועיני לאה רכות מאי רכות...' רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו איש רע הוא מלסטם בריות קטן מה מעשיו (בראשית כה-כו) איש תם יושב אוהלים והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה, והנה שהיו אומרים הכונה בנבואה, דאל"כ מה איכפ"ל מה שאומרים עד כדי שתוריד על זה דמעות, וקשה א"כ מה יעזור התפילות אחרי שכך נאמר בנבואה. אלא שהיה כאן ויכוח מהוא גדול וקטן, אם הוא לפי הגיל או לפי ההלכה, והיינו דאחרי שעשיו מכר את הבכורה ליעקב תו יעקב הבכור, וזהו שסברה לאה שבאמת יעקב מגיע לה, וזהו התחושה שנתן רחל לאחותה, והדברים מבהילים. [ועפ"ז יובן מש"כ במדרש תנחומא (קדום ויצא סי' י"א) על מה שהיה בליל הנישואין, שלאה עשתה עצמה כרחל, ויעקב קורא לה רחל והיא עונה לו, כיון שעמד הבוקר והנה היא לאה אמר לה יעקב בת הרמאי! לא הייתי קורא לך רחל רחל, ואת עונה לי, ומה רימית אותי?! ולאה אומרת לו, יש סופר שאין לו תלמידים? לא כך צוח לך אביך: אתה זה בני עשיו, ואתה עונה לו 'אנכי עשו בכורך', הלא אביך מעיד בך 'בא אביך במרמה', ואתה אומר למה רימתני?. והדברים סתומים, אולם להנ"ל כונת לאה היתה, הרי אתה אוחז שגדול וקטן נקבע לפי דין ההלכתי, וכיון שעשיו מכר לך את הבכורה אז אתה הגדול, ולכן אתה עשיו דהיינו הבכור, ולך מגיע הברכות, א"כ כן הכא שהיה נבואה שהגדולה תנשא לגדול הכונה ליעקב, א"כ אני זה רחל דהיינו שאני הראויה לך מאחר ואתה בכור, ואני כמו רחל אותה חשבת שהיא המיועדת לך]. וכך רחל נהגה בה כל ימי

חייה, שכאילו האשה הראויה ליעקב היתה לאה ולא היא, ונביא בזה וארט נורא ששמעתי מחכ"א, דהנה בפרשת ויצא יעקב קורא לרחל וללאה ומבקש מהם רשות לברוח לארץ ישראל כפי שאמר לו מלאך האלקים, וַתַּעַן רַחֵל וַלְאָה וַתֹּאמְרֶנָּה לוֹ הֲעוֹד לָנוּ חֶלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ... וְעַתָּה כָּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹקִים אֵלֵינוּ עָשָׂה (בראשית לא, יד), ובתרגום יונתן ביאר מש"כ וַתַּעַן בלשון יחיד - וְאַתְּבַת רַחֵל בְּאַסְפְּמוּתָא דְלְאָה, ובמדרש רבה (שם) אמר ר' יודן למה מתה רחל תחילה? שדיברה בפני אחותה, והדברים תמוהים, וכי מגיע על זה (על פגיעה קלה כזו באחותה) עונש מיתה, וכן למה באמת עשתה זאת, ובפרט לתרגום יונתן שהכל היה בהסכמת לאה, ויתירה מזו קשה מה בכלל יעקב היה צריך הסכמת נשיו, הא שנינו (כתובות דף ק"י ע"ב) שאם הבעל אומר לעלות אפילו כשהאשה אומרת שאינה רוצה לעלות כופין אותה לעלות. וביאר עפמש"כ הרמב"ן שכיצד יעקב אבינו נשא ב' אחיות אע"פ שקיים את כל התורה כולה, וביאר שזה היה רק בארץ ישראל ולא בחו"ל, נמצא לפ"ז שעתה שיעקב עולה לא"י הוא יצטרך לוותר על אחד מב' נשיו, ולפיכך היה צריך תחילה רשותם, ואז קופצת רחל לפני לאה ואומרת שהיא מסכימה לוותר ולקחת על עצמה את כל התוצאות הנוראות המונחות בקיום נבואה זו, והיינו שענתה לפני לאה לא בתורת זלזול אלא מפני הכבוד והרחמנות על אחותה, ובזה רחל מסרה את נפשה למען בעלה שיוכל לקיים את דברי הנבואה ולעלות לארץ ישראל.

והנה הגר"א במשלי (ג, ג) כתב, דחסד היינו מה שאין האדם מחויב ליתן לחבירו, וזו הנתינה בתורת חסד, ואמת הוא המשלם לחבירו גמול מפני שעשה לו כן, וזהו שאמרו (שם) "חסד ואמת אל יעזבך" דהיינו בתחילה חסד ואח"כ ואמת, דכיוון שעושה חסד עם הבריות שאינו מחויב להם איך אפשר שלא ישלם גמול טובה למי שעשה. וזהו שאמרו בסוכה (דף מ"ט ע"ב) עה"פ ותורת חסד (משלי ל"א כ"ו), וכי יש תורה שאינה של חסד? אלא ללמד לאחרים היא תורה של חסד שלא ללמד היא אינה של חסד, כי מה שאדם לומד בעצמו הוא מחויב כי לכך בא לעולם, אבל ללמד לאחרים הוא חסד.

ובזה יש לבאר מש"כ (תהילים פ"ט) עולם חסד יבנה, ובפשוטו הכונה שכל יצירת העולם הוא עולם של חסד, (כמו"ש במסילת ישרים-העולם לא נברא אלא להטיב). אולם להנ"ל אפשר לפרש בדרך דרש, דכשאחד מטיב חסד לחבירו, הרי חבירו משלם לו גמול על מה שעשה, ואם הוא מחזיר לו כמו שקיבל הרי אין מחזיר לו חסד, כי מהותו של החסד לעשות יותר ממה שצריך, וכיון שצריך להחזיר לו חסד הרי מחזיר לו יותר ממה שעשה, ושוב חבירו מחזיר לו עוד יותר, וכך עד אין סוף. וד"ז יוסבר ע"פ מעשה ששמעתי מאממו"ר הגרבי"צ פלמן זצ"ל על ימי ילדותו של רבינו הגר"ח מבריסק, דכשהיה ילד התקוטט עם חבריו, ואחד מהילדים ניגש לאביו הבית הלוי ובכה בדמעות שלישי על זה שבנו הגר"ח סתר לו בפניו, הבית הלוי קרא לבנו ושאלהו על מעשיו, ואמר לו בנו אמת שנתתי לו סתירה, אבל זה היה אחרי שחברי סתר לי, ולפיכך החזרתי לו כפי מעשיו. שאל הבית הלוי לחבר אז מה אתה רוצה? ענה הילד נכון שנתתי לו סתירה אבל הוא החזיר לי שתיים, שאל הבית הלוי את בנו לפרש מעשיו, וענה לו בנו, אבא תבין אותי,

הוא נתן לי סתירה שלא מגיעה לי, לכן החזרתי לו שתיים אחת סתירה שמגיעה לו ועוד סתירה שלא מגיעה לו (כפי שנתן לי). וזהו הכונה לגמול חסד על חסדו של חברו. וכשמתנהגים כך בונים עולמות של חסד.

[סנהדרין דף צח ע"ב, מה יעשה אדם כדי להנצל מחבלי משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. שמעתי מאמו"ר הגרב"צ זצ"ל שאמר בשם החפץ חיים שהכונה שהאיש יעסוק בתורה והאישה בגמ"ח. אך סיפר הגרב"צ מעשה נפלא מרבו החזון איש שאמר שאפשר גם ע"י לימוד תורה לגמול חסד, וכך הוה עובדה, בימי בחורתו של הגרב"צ רצה לעסוק בענין חסד שהיה נצרך מאוד, ובא להתיעץ עם רבו החזו"א, וענה לו החזו"א שהחסד הכי גדול בדורנו הוא להצמיח תלמידי חכמים לדור הבא, לך תלמד ורק תלמד, ובוה תקיים עשיית חסד לכל העולם כולו. וכע"ז מצינו בסוכה (דף מ"ט ע"ב) שהמלמד תורה לאחרים חשיב תורת חסד].

והנה מצות חסד בפשוטו היא מצוה קיומית, אולם ברבינו יונה ש"ג אות י"ג מבואר דהוה מצוה חיובית (כלפי הנותן), והוא מילוי חובה ולא הענקת טובה, ומצוה זו הוא מן החמורות שבהן. וז"ל: ויש במצות עשה מן החמורות שאין המון העם נוהרים בהם כגון... וכן גמילות חסדים שהיא מצות עשה שנאמר (שמות יח) והודעת להם את הדרך ילכו בה זו גמילות חסדים וכו'. **כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו אם דל ואם עשיר.** וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם שנאמר (מיכה ו) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד, עכ"ל. והנה מה שלמד מקרא 'ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד', היינו שכמו שעשות משפט היא חובה, כמוה נמי אהבת חסד, ולפ"ז לא רק עשיית חסד היא חובה, אלא אף 'אהבת חסד' – אדם שאוהב משהו, הרי עשוהו למען עצמו ולא כהקרבה למען חבירו. ועפ"ז אפשר עוד דלכן נקרא 'גמילות חסדים', דמצד אחד 'גומלי' – מלשון תשלום חוב על מה שקיבל, ומאידך 'חסד' – דהיינו מתנת חינם, אלא שהחובה להרגיש לעשותו בתורת חיוב ולא כנתינת טובה לחבירו.

*

תורה – תחילתה חסד

בדידי הוה עובדא - כך פתח אמו"ר הגרב"צ זצ"ל את דבריו, בעת למודי בישיבת פונביז' בב"ב התגוררה הסבתא בתל אביב, מטבע הדברים הקשר בין הסבתא לנכדים שהתגוררו עמה היה מאוד חזק, בתקופה מסוימת הסבתא לא חשה בטוב, והוצרכה להתאשפז בבית החולים לרפואתה, המשפחה דאגה כל הזמן לשהות לצידה ולעזור לה לעבור בקלות את ימי החלמתה. אמו"ר שהיה בעת ההיא בישיבה, היה מגיע מפעם לפעם לביקורים קצרים כדי לשמחה, ומיד היה חוזר לישיבה, אך הסבתא נהנתה מאוד כאשר נכדה (הגר"צ) בא אליה, ביקשה ממנו שוב ושוב שיואיל לבוא לעיתים יותר קרובות, ולזמן יותר ממושך. הגרב"צ לא ידע מה לעשות, מצד אחד - עתה הינו בחור ישיבה, ותפקידו ללמוד בכל עת, ואם ילך הרבה לבקרה יצטרך למעט מלימודו, ומצד שני

- אולי עתה זהו תפקידו לשמח את הסבתא במחלתה, וזהו מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, ומצד שלישי - הוא לא היחידי מבין בני המשפחה ששהו לצידה, וממילא מי אומר שזה נחשב כמצווה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, הרי יש אחרים שעושים כבר את המצווה הזו, אלא שבכל זאת הסבתא מבקשת שדווקא הוא יבוא, ואולי על זה אינו מחויב לבטל מתלמודו.

את כל הספק הזה עם כל צדדיו שטח הגרב"צ לפני מרן החזון איש זיע"א בעת שהתלווה עימו בטיולו הקבוע שהיה יוצא מדי יום לצורך בריאותו. והחזון"א לאחר שחקר ודרש בכל פרטי המעשה, שתק כמה דקות, כשהוא חושב ושוקל כדת מה לעשות ומה ליעץ על שאלה זו. לאחר כמה דקות פתח החזון"א את פיו, ואמר: **תלך לבקרה ותשהה לצידה כמה שהיא רוצה, ותדע לך שאתה לא מקיים כאן רק מצוות חסד וביקור חולים, אלא גם מצוות תלמוד תורה.** הגרב"צ שמע את התשובה, והתפלא מאוד האיך מקיים בזה גם מצוות תלמוד תורה, הרי כשילך לשם לא יוכל ללמוד שם כמו שהוא לומד בישיבה, ומיד שאל את החזון"א בתמיהה **איך מקיים בזה מצוות תלמוד תורה? החזון"א השיבו, אני יודע שאתה מתמיד ועמל בתורה, ולמה אתה כל כך עמל בתורה? כדי לזכות לקנות את התורה, שהתורה תהיה אצלך 'תורה דיליה', ולזכות להגיע לבחינה כזו של 'תורתך בתוך מעי'. אבל באמת איך יתכן שיהיה לאדם חיבור עם התורה, הרי התורה היא מציאות רוחנית, ואילו האדם הוא יצור גשמי, ואלו שני דברים שאינם מתחברים זה בזה? התשובה לזה היא, הכלל הזה 'אין התורה נדבקת אלא לנפש עדינה', כדי לזכות שהתורה תדבק בך צריך לקנות 'עדינות הנפש', והוא בית הקיבול שיכול לקבל את התורה, ודרכו זוכים להתחבר לתורה. ואיך קונים עדינות? על ידי חסד, ויתור וכל המידות הטובות. כאשר אדם מוותר על הרצונות שלו למען הזולת, הוא זוכה לקנות בנפשו עדינות, ומכחה הוא זוכה שהתורה תדבק בו.**

ועתה המשיך החזון"א בדבריו החוצבים ואמר, **אתה לא צריך לסגור את הגמ' כדי לחפש היכן לעשות חסד, אבל כאשר מזדמן לך לעשות חסד ולוותר על הרצונות שלך, אז זה הזמן שאתה יוצר לך בנפש קנין של עדינות, שהוא כלי הקיבול של התורה. ועכשיו שמזדמן לך לעשות חסד בבחינה כזו שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כי הסבתא נהנית דווקא כשאתה נמצא בקרבתה, אז תדע לך שכל רגע שאתה שוהה במחיצתה, וכל תרופה שאתה נותן לה, וכל השגחה שאתה משגיח עליה לרפואתה, אתה עושה פעולה של תורה. משום שאתה יוצר עדינות בנפשך, והעדינות הזאת גורמת לחיבור יותר טוב של קדושת התורה שתוכל להדבק בנפשך. ולכן זה לא נחשב שאתה רק מקיים מצוות גמילות חסדים, אלא גם מצוות תלמוד תורה, שאתה עוסק בפעולה של תורה.**

*

תורה – תחילתה חסד וסופה חסד

עוד מעשה נפלא על מרן גאב"ד פונביז' הגרי"ש כהנמן זצ"ל בענין זה, (כפי שהביא הרב חנניה צולק שליט"א – בגליון שבועות תשע"ז).

לאחר השואה האיומה פתח רבי יוסף שלמה כהנמן מפונביז' מוסד לילדים פליטי שואה, שנקרא 'בתי אבות', שם דאג לכל מחסורם. באותה תקופה היה משבר כלכלי גדול, ולרב כהנמן לא היה כסף לשלם משכורות. במוסד היו אמנם שלוש ארוחות ביום, אך בישיבה המצב היה קשה, וניסו להסתדר איכשהו. בנו יחידו של הרב מפונביז', הרב אברהם כהנמן, הגיע מאמריקה וראה את המצב הכלכלי הקשה. הוא ניגש לאביו: "אבא, חייבים להחליט את מה אתה מעדיף, את הישיבה או את המוסד? אם אתה רוצה להשאיר את הישיבה, תסגור את בתי אבות, אבל אי אפשר להחזיק ביחד שני המוסדות, בסוף הכול יקרוס, חלילה...". ענה לו הרב כהנמן בחום ליבו: "אבריימלה אבריימלה, לאחר השואה האיומה כשכל התורה בפולין, בהונגריה, בליטא, בגליציה, ברומניה, עלתה בעשן, חשוב לי מאוד לבנות עוד ישיבה, עוד מקום תורה, אבל מה אעשה? ה'חפץ חיים', שהיה מורי ורבי, והכיר את החלומות שלי והחזון שלי, אמר לי: 'תדע לך, תורה בלי חסד – לא יהיה לה קיים. אתה רוצה לפתוח ישיבה? תקדים ותפתח מוסד של חסד'. בלי חסד לא יהיה קיום לתורה. חז"ל לימדו אותנו, תורה – תחילתה חסד וסופה חסד. אני מוכרח להקים עוד ועוד ישיבות, אך אם אסגור את 'בתי אבות' – אסגור גם את זכות הקיום של ישיבת פונביז'. אני מוכרח להמשיך ולהחזיק את ה'בתי אבות'..."

בשנת תש"ח, שלוש שנים לאחר שהסתיימה השואה, הגיע למוסד ילד בן עשר, פליט שואה, שאיבד את הוריו במחנה אושוויץ. דודה זקנה הצליחה לשמור עליו והביאה אותו ל'בתי אבות' של ישיבת פונביז'. גברת מונק, אם הבית של המוסד, קיבלה את הילד באהבה ובחמלה. הילד היה מופנם וסגור. אם הבית הביאה לו כמו לכל ילד חדש, סט מצעים, סדין, ציפה, ציפית ופיג'מה חדשה. הילד אכל את ארוחתו בשקט, והחביא בכיסו פרוסות לחם. הוא חי עדיין תחת אימי המחנות, רוצה להיות בטוח שכשיקום יהיה לו לחם לאכול. אח"כ הלך לישון עם הבגדים, עם הנעליים, בלי להתרחץ. גב' מונק רואה הכל ולא אומרת כלום, היא פונה אליו ברכות: "מוטי, בא תתרחץ, הכנתי לך גם פיג'מה חדשה", אך הילד מסרב ומתעקש, שהולך לישון בבגדים מלוכלכים ונעליים מלאות בוץ, ואין עם מי לדבר... עובר יום ועוד יום, היא מנסה לשדל אותו בחום: "אתן לך שוקולד!" אך הילד מסרב בעקשנות. הרב גרנדביץ ז"ל, ניסה ללטף את הילד ולדבר איתו, אך הילד בשלו – לא מוכן להתפשט, לא מוכן להתרחץ, והולך לישון עם הנעליים והבגדים המלוכלכים. הג' מונק רואה שאין ברירה והיא קוראת לרב מפונביז', שהיה 'אבא' של ילדי המוסד, הוא היה מחבק ומנשק אותם, ובכל יום שישי היה מחלק להם כסף שיקנו ממתק לכבוד שבת בקיוסק הסמוך. הוא ניגש לילד החדש: "מוטליה המתוק, למה אתה לא מתרחץ?" הילד שותק ולא עונה. אומר הרב לגב' מונק: אי אפשר להישאר במצב כזה, נלך לחזון איש!". משלחת שלמה מגיעה לביתו של מרן החזון איש, שגר בסמוך לפנימייה: הגב' מונק, הרב מפונביז', הרב גרנדביץ והילד הקטן. דובר המשלחת היה הרב מפונביז': "כבוד הרב", הוא פונה למרן החזון"א, "יש לנו ילד חדש, מוטי המתוק, מאז שהגיע אלינו לפני ארבעה ימים הוא לא רוצה להתרחץ, ללבוש פיג'מה, הוא ישן עם הבגדים, וחם פה כל כך". החזון"א מנסה את מזלו, ושואל בחיוך: מרדכל'ה, למה אתה לא

רוצה להתרחץ? ולפתע, כאילו נפלו חומות ההגנה של הילד, הוא מתפרץ ועונה בזעם: אני לא רוצה להתפשט! כל פעם שהתפשטתי, לקחו לי את הבגדים, והשאירו אותי עם הפיג'מה המפוספסת. בברגן בעלון, באושוויץ תמיד גנבו לי את הבגדים. אם אין לי הורים שישמרו לי על הבגדים – אני לא אתפשט!

הנוכחים שתקו בתדהמה, קשה היה להם לראות באיזה חוסר אמון נתון הילד האומלל, שלא מהיין לשים מבטחו באיש. הרב מפונביז' יצא החוצה ופרץ בבכי. אמר החזו"א לילד: אל תדאג, הגב' מונק תשמור לך על הבגדים. 'אני לא מאמין לה' – עונה הילד במרירות. הרב גרנדביץ' ישמור לך על הבגדים, ושוב עונה הילד 'אני לא מאמין לו'. אז אולי הרב מפונביז' ישמור לך על הבגדים?. 'אני לא מאמין לו'. ניסה החזו"א את הנשק האחרון: "מוטי, אתה יודע מה? אני אשמור לך על הבגדים". הוא מסתכל על החזו"א, במבט חשדן: "הרב, אתה תשמור לי על הבגדים?, החזו"א עונה לו: כן! בחיים לא שיקרתי! אני אשמור לך על הבגדים!. אם הרב ישמור לי... אני מוכן!". תוך עשר דקות שבה הגברת מונק לביתו של גדול הדור עם הפיג'מה. הילד נכנס לחדר, התלבש בפיג'מה, וכל הארבעה: הגב' מונק, הרב גרנדביץ', הרב מפונביז' והחזו"א עומדים ומחכים. תוך כמה דקות יצא הילד עם הבגדים בידיים ופנה לחזו"א איש: "רביה, תשמור לי, פה הציצית, פה הגרבים, פה הכותנות, פה החולצה...". "ודאי, אני שומר לך, אתה יכול ללכת", מאשר ה'חזו"א איש'. והילד הולך עם הגב' מונק לפנימייה להתקלח. כשיוצאים השניים, מביט החזו"א איש בפוניבוז'ער רב ושניהם פורצים בבכי. "לאמיר זיין די טאטע און די מאמע פון דער מרדכל'ה" (הבא נהיה האבא והאמא של מרדכל'ה). החזו"א הוריד את החליפה, הפשיל שרוולים, לקח פיילה (קערה גדולה), מילא במים, וביחד עם הרב מפונביז' השרה את הבגדים המלוכלכים במים נקיים. הבגדים שחורים משחור. מים עכורים ממלאים את הקערה. הרב גרנדביץ', האברך הצעיר, מנסה למנוע מהרבנים הזקנים להתעסק בעבודה כה בזויה, אך הרבנים מתעקשים: "מה פתאום? זו המצוה שלנו!! כשהיו המים כבר שחורים לחלוטין, שפך הרב גרנדביץ' את המים והביא מים חדשים. הרב מפונביז' משפשף עם 'סינטבון', החזו"א משפשף גם הוא את הצווארון, והדמעות של שניהם זולגות לתוך המים. כשסיימו לכבס את החולצה, לשביעות רצונו של החזו"א איש, תלו אותה לייבוש. הם ממשיכים עם הציצית, שגם היתה שחורה כזפת, כבר עברו 25 דקות, ופתאום מגיע הילד כשהוא רחוק ומריח, לבוש בפיג'מה נקיה. שואל הילד: איפה הבגדים? והחזו"א עונה לו בנחת: הנה מרדכל'ה, הנה החולצה, הציצית והמכנסיים, אנחנו מכבסים אותם כעת, אני שומר לך על הבגדים, הלילה תישן אצלי. החזו"א סגר את הגמרא והשקיע כמעט שעה למען ילד קטן בודד ויתום.

היום הילד הזה הוא אברך בכולל חזו"א, יש לו 11 ילדים, וב"ה מחתן נכדים. וכל הדור המברך הזה נולד בזכות החסד שהקים הרב מפונביז'. לתורה אין קיום בלא חסד, יהודי שרוצה לגדול בתורה, חייב להשקיע קודם במידות טובות, כי תורה – תחילתה חסד וסופה חסד.

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס

דעות הראשונים בענין 'בכל' בת אברהם

בתורה כתוב שלאברהם אבינו היו בנים, ישמעאל, יצחק ועוד, עי' בפרק כה' פסוק א'. אך האם הייתה לאברהם אבינו גם בת? ואיך נקראה? והאם גדולה הייתה מאברהם? או קטנה ממנו? כל השאלות הללו יתורצו בעז"ה במאמר שלפנינו.

איתא בגמ' ב"ב (טז' ע"ב): כתנאי, 'וזה' בריך את אברהם בכל' מאי בכל? רבי מאיר אומר שלא הייתה לו בת. רבי יהודה אומר שהייתה לו בת. אחרים אומרים, בת הייתה לו לאברהם ובכל שמה. ולקמן (בדף קמ"א ע"א) אמרינן: דתניא, 'וזה' בריך את אברהם בכל, רבי מאיר אומר שלא היה לו בת, רבי יהודה אומר שהייתה לו בת ובכל שמה. פי' הרמב"ן (בראשית כד' א') ולרבותינו בזה ענין נפלא – אמרו, 'וזה' בריך את אברהם בכל. רבי מאיר אומר שלא הייתה לו בת, רבי יהודה אומר בת הייתה לו, אחרים אומרים בת הייתה לו ובכל שמה. דרש רבי מאיר שלא הייתה לו בת לאברהם, וזו לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים, ואם ישלחנה לארצו גם כן תעבוד שם עבודה זרה כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפוץ שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חוצה לארץ, ואף כי יעבוד עבודה זרה. ורבי יהודה דרש כי בת הייתה לו, דאפילו ברתא לא חסריה רחמנא (שם קמא'), והיא הברכה בכל, כי היה לו כל אשר יחמדו האנשים לא חסר דבר, ובאו אחרים והזכירו שם הבת, וע"ש עוד מה שביאר בזה הענין.

והקשו תוס' (ב"ב שם, בד"ה בת), מדוע אברהם לא השיא ליצחק את 'בכל' אחותו, לפי המ"ד בסנהדרין (נח' ע"ב), דבן נח מותר באחותו? ותירצו, דשמא קטנה הייתה ולא רצה אברהם עדיין להשיאה ליצחק. ועוד תירצו, ש'בכל' נולדה מהגר, ולכך אברהם לא רצה להשיאה ליצחק, עכ"ד. והנה יש לעיין, לתירוץ קמאבתוס', ש'בכל' נולדה משרה, ולא רצה עדיין אברהם להשיאה, מפני שקטנה הייתה. והא רבקה הייתה יותר קטנה מ'בכל', דהא רבקה נולדה אחר העקידה (עי' רש"י בראשית כב' כ'. כה' כ'). ויצחק היה אז בן ל"ז שנים (כמבואר ברש"י שם). ושרה מתה בזמן העקידה (עי' רש"י כג' ב'). וכשנשא יצחק את רבקה היה הוא בן מ' שנים כמבואר בקרא (כה' כ'). וא"כ רבקה הייתה בת ג' שנים. ומוכרח הדבר שאם בכל נולדה משרה, גדולה הייתה מרבקה. וא"כ מדוע את רבקה לקח אברהם ליצחק, הא קטנה הייתה מ'בכל'? ושמא י"ל, דתוס' ס"ל כמש"כ ביבמות (סא' ע"ב. בד"ה וכן הוא אומר), שרבקה הייתה בת י"ד שנים, ע"ש. (והמדרשים חלוקים בדבר, כמש"כ תוס' שם). וא"כ צ"ל שבכל הייתה קטנה בשנים מרבקה, שנולדה סמוך לעקידה וכדו', ודו"ק.

בשו"ת הרשב"א (חלק ג' סי' שמ"ו) הביא השואל שם, מדרש על הפסוק (בראשית טז'
ב'): ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת וגו'. אין עצירה בלא התחלה, ובת
היתה לו לאברהם, ובכל שמה, ונולדה קודם יצחק, ע"ש. [בתוס' שהבאינו לעיל. בתי' א'
מבואר ש'בכל' נולדה משרה. וכן משמע מהרמב"ן לעיל, דו"ק] אך אחר יצחק].

החתם סופר מבאר בפסוק 'ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה': י"ל הנה הכ"ף
ד'ולבכתה' היא מן א"ב זעירא (עי' בבעל הטורים), ונ"ל דבא לרמוז מה דאיתא בגמרא
בבא בתרא, וה' ברך את אברהם בכל. דבת הי' לו לאברהם ובכל שמה, אלא שמתה.
והנה כל זמן ששרה חיה לא הי' מרגיש כ"כ חסרון בתו כי לא הי' לבדו, וגם הי' מתנחם
בשרה, אבל כאשר גם שרה מתה ונשאר לבדו התחיל להרגיש להתמרמר ולבכות גם על
מיתת בתו. וידוע דקטנות מורה על חסרון ומיעוט, ואם תחסר ותסיר הכ"ף מן ולבכתה
נקראת 'ולבתה' ומרמוז שבא אברהם לספד לשרה ולבתה.

בספר אבק סופרים (לרבי אברהם קונקי. פ' חיי שרה. י"ל באמשטרדם בשנת תס"ד)
כתב, גם הבת שהיה לו לאברהם אבינו היתה רבת המעלות ו'בכל' שמה, רצה לומר,
שהיה הולך שמה הטוב מסוף העולם ועד סופו הכל מזכירין אותה לטובה. ובספר מעדני
אשר כתב, ש-ה' ברך את אברהם שנולדה לו בת ששמה היתה 'בכל', דגולה ומצויינת
בשל המעלות ומדות טובות ששנו חכמים וראויה לשם 'בכל'.

רבי יהונתן איבשיץ מבא' מדוע ראו חז"ל לפרש את הפסוק: וה' ברך את אברהם בכל,
שהייתה לו בת. לפי שאיתא בחז"ל (תוספתא בכורות פ"ו ה"י), הוא לישא אשה ובנו
לישא אשה, הוא קודם את בנו. וא"כ אחר מיתת שרה היה צריך אברהם לישא אשה
לעצמו ומדוע השיא אשה ליצחק קודם? אלא כל מה שאחז"ל שהאב קודם לבנו היינו
דוקא שהאב עדיין לא קיים פריה ורביה דהיינו בן ובת (יבמות סא' ע"ב), אך אם קיים
כבר מצות פריה ורביה בנו קודם לישא אשה. ולכן אחז"ל שהיה לו לאברהם כבר בת
וקיים פו"ר ולכך עתה השיא אשה ליצחק [וראיתי שכך ביאר האלשיך. ואפשר שזה מה
שכתוב לאחר נישואי יצחק (כה' א'): 'ויוסף' אברהם ויקח אשה וגו']].

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

שאלות מצויות בדיני שדכנות

פִּי אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלְדֹתַי תֵּלֵךְ וְלִקְחָתָּ אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק (כד, ד)

א. חלוקת השכר כשיש כמה שדכנים

שדכן שהתחיל להתעסק בשידוך והצדדים הכניסו שדכן מקרובם ע"מ שיקבל הוא את השכר

באופן של שדכן ראשון שהתעסק בשידוך, והצדדים רצו שאת הכסף ירויח שדכן אחר ממשפחתם, והשדכן השני הביא את השידוך לידי גמר: לנודע ביהודה בפשטות דבריו: שהשני מקבל כל השכר והראשון אין לו עליהם אלא תרעומת, והטעם בזה דבשידוך העיקר הוא מי גומר את השידוך שמביא הצדדים להסכמה מלאה על כל הפרטים, והראשון אין לו חלק כלל. שיטת החכמת שלמה וכן מבאר הפתחי תשובה (ח"מ סימן קפ"ה) בנודע ביהודה: שהראשון מקבל שכרו לפי חלקו, והשני מקבל שכרו לפי חלקו. שיטת העטרת צבי: שכל שזה היה ברמאות השני אינו מקבל שכר כלל, וכל השכר לראשון. ויעוי"ש בפת"ש דכתב דזה רק מהמנהג, אבל מדינא מקבל השני לפי חלקו. שיטת השב יעקב: דאי מיירי שהמתחיל המציא את השם של השידוך, ובלעדו לא היו יודעים כלל מהשם הזה, מקבל המתחיל לפי חלקו, אבל אם המתחיל רק עבד גרידא, והממשיכים היו יודעים את השם מעצמם, אין למתחיל כלל שכר.

שני שדכנים שהתעסקו בשידוך כיצד מתחלק השכר

באופן של שדכן ראשון שהתחיל לעבוד בשידוך ולאחר מכן בא שדכן אחר וגמר את השידוך, דהיינו בלא רמאות: לנודע ביהודה בפשטות דבריו: מקבל רק הגומר, ולחכמת שלמה ולנודע ביהודה ע"פ הפתחי תשובה: שניהם מקבלים כל אחד לפי חלקו, וכן לעטרת צבי: שניהם מקבלים, ולשב יעקב: תליא אם המתחיל הציע שם חדש שלא היו יודעים בלעדו או לא.

מי נחשב מתחיל

ובמה שהשב יעקב חידש דמתחיל נחשב אם יש שם חדש מחמתו, יעויין בפתחי תשובה דמביא דעות דהמתחיל נחשב מי שמדבר על הסכום. ויעויין בפת" (אבהע"ז סוף סימן נ') שכתב אינו כשדכן רק כשדיבר בסך הנדון. הערוך השולחן (ח"מ סימן קפ"ה סי"ב) כתב דמתחיל נקרא או מי שמציע את השם, ובלעדו לא היו יודעים מהשם, ובאופן זה כתב דאף אם לא התעסק בפרטים כלל, נקרא מתחיל, או אם נכנס בפרטים ועשה איזו השואה ביניהם, שבזה גם נקרא מתחיל. ונראה דדוקא אם המתחיל הציע לשני הצדדים, ולא לצד אחד לבד.

מצוי מאד ששדכן מתקשר להציע שידוך, ומיד אומרים לו שלא מעונינים עדיין לשמוע שידוכים, כיון שהמדובר עדיין אינו בגיל המתאים. באופן זה אין לשדכן כלל דין מתחיל. כנ"ל כשהבחור בגיל שידוכים, והשם לא היה נראה להורים מהרגע הראשון, והשדכן רק הציע את השם, אין לשדכן דין מתחיל. אבל באופן שהורים שומעים את דברי השדכן, ודבריו התחילו להדהד בלבם על הבחור, ולאחר תקופה קצרה מציע אחר, והשידוך התחיל לזרום, בזה למתחיל מגיע שלישי, כיון שהוא הגורם הראשוני לשידוך, וכשהשדכן השני הציע את השידוך, ההורים קרבה דעתם לשידוך מחמת השדכן הראשון.

בביה"ד בנשיאות הגר"נ קרליץ זצ"ל נוהגים להורות בין לעניני תיווך בין לעניני שידוך שעד חצי שנה מאז שהציעו את השם לראשונה לזמן שהשידוך יצא לידי גמר נחשב מתחיל מי שהציע את השם, משא"כ כשזה תקופה ארוכה יותר אי"ז נחשב מתחיל.

יש להוסיף עוד שכל זה רק כשהראשון הציע שידוך לצדדים, אבל אם אחד מציע שם לשדכן שיציע שידוך, אם לא התנה מראש שזה על דעת לקבל שכר, אין מקבל שכר כלל^ט. וכששדכן מוסר מידע לשדכן, או מתווך שמוסר מידע למתווך, בזה נהוג בין המתווכים ליתן חלק, וכמדומני שלישי, כיון שזה נחשב על דעת שכר.

שדכן שהתחיל לעסוק בשידוך ועזב, ואחר גמר את השידוך

הערך שי כתב ששדכן שהתחיל שידוך ועזב באמצע השידוך, ובא אחר שלא ידע מהמצאת הראשון והמציאו מעצמו, והביא השידוך לידי גמר, במקום שהראשון עשה פעולה וקירב דעתו מקבל לפי ראות, וכשהראשון לא קירב דעתם אינו מקבל כלום, והוא כמשכ"ת בשב יעקב שהמתחיל מקבל שכר רק כשהמציא שם חדש, ובלעדו לא היו יודעים מהשם.

שדכן שהתחיל והציע שם חדש

עכ"פ נראה דלכו"ע שדכן שהציע שם חדש, ובלעדו לא היו יודעים מהשם, וטרח בהצעת השידוך, פשיטא דיש לו חלק. הפתחי חושן כתב דהיום נהגו שהראשון מקבל שלישי והגומר מקבל שני שלישי. ויש להסתפק בשדכן שהציע שם ולא עבד מאומה, וכגון שהציע לשני הצדדים בעת היו במקום מסויים, האם מקבל שכר לפי חלקו, או דדוקא אם עבד בפועל, ולכאוי חזינן מהעה"ש הנ"ל דכל שהציע שם ובלעדו לא היו יודעים משם זה, נקרא מתחיל אף אם לא עבד מאומה. ולגבי האמצעי יעויין בפת"ש דמביא ב' דעות בזה, ובזמנינו נראה שנהגו ליתן לאמצעי חלקו. ובפת"ש (אבהע"ז סוף סימן נ') כתב דחצי שדכנות נותנים למתחיל וחצי לגומר, אבל לאמצעי אין נותנים כלום. אכן העה"ש (בח"מ ובאהע"ז) כתב דבזמנינו נהוג ליתן לאמצעי דבר מה.

^ט כן נראה לענ"ד, וכן שמעתי בשם הגרמ"מ שפרן. אמנם הגר"ש רוזנברג הורה ליתן עשר אחוז, והגר"י טילמן אמר שצריך ליתן חמישית. ולענ"ד אינו כן, כיון שירד שלא על דעת לקבל שכר, אא"כ הוא שדכן במקצוע, או שהתנה מראש לקבל שכר.

אופן שהשדכן המתחיל מקבל את כל שכרו

יש להוסיף שכל מה שהמתחיל מקבל שלישי, הוא רק כשיש עוד שדכן המקבל את שאר השכר, אבל באופן שהשדכן השני הוא בעל דבר, וכגון שהמתחיל הציג שידוך לצדדים, ואח"כ הצדדים מעצמם גמרו את השידוך, בזה השדכן המתחיל מקבל את כל שכר השידוך (פת"ש אהע"ז סימן נ' סקט"ז ועוד). וזה דוקא כשהשדכן השני הוא בעל דבר שלא מגיע לו שכר, אבל אם הוא שדכן המוותר על שכרו, בזה הראשון מקבל שלישי. יסוד הדברים הוא שהטעם שמתחיל מקבל שלישי אינו כיון שעשה רק קצת עבודה, אלא כיון שצריך להתחלק בשכר עם עוד אנשים, ודו"ק.

אי יש איסור להכניס קרוב לשידוך שעוסק בו אחד אחר

ובמה דינש להוכיח מהנו"ב, דאין בזה איסור כלל להכניס שדכן אחר קרוב במקום השדכן שהתחיל בעבודה, משמע מדבריו דאין בזה אפי' איסור של עני המהפך בחררה, יעויין בזה בעה"ש (אבהע"ז סוף סימן נ') דכתב דינש בזה כמעט גזל גמור, ולא גרע מעני המהפך בחררה, ואפשר שנחשב אף עני המנקף בראש הזית שהוא ממש גזל. ונראה סברות מחלקותם דנחלקו בעני המהפך בחררה, אי יש איסור על בעל החררה לתת לעני אחר, או דהאיסור הוא על העני לחודיה. ויעויין בעה"ש (חומ"מ סימן קפ"ה סי"ב) שכתב ראוי לכל ירא אלוקים כשאחד מציע לפניו שידוך או עסק, וראה שעיי"ז ביכולת לגמור הענין כרצונו, לא יכניס אחר בזה אפי' האחר קרוב, אם לא שרואה שאין הענין יכול להגמר כרצונו, שאז אין תביעה עליו.

ב. אופנים שהשדכן אינו מקבל שכר

קרובים ממש אינם מקבלים שכר

נשאלתי בבחור מבוגר שאחיו שידך אותו עם בחורה, האם מקבל דמי שדכנות?

הנה השכר לשדכן באופן ששלחו אותו להציע הוא מדין פועל בשכר, ובאופן שהשדכן מעצמו הציג הרי כל שכרו הוא מצד יורד לשדה חבירו (כ"כ הגר"א בחומ"מ סימן פ"ז ס"ק קי"ז). וידוע שיורד לצורך עצמו אין צריכים לשלם שכרו (עיינ רמ"א סימן רס"ד ס"ד, וקצוה"ח סימן שניו סק"ג, נתה"מ סימן רל"ו סק"ז, ש"ך שצ"א סק"ב, ועוד). וכ"כ הפת"ש (אהע"ז סימן נ' סקט"ז) שהבעל דבר עצמו אינו מקבל שכר שדכנות, אף שהיה הגורם לשידוך. ואף כאן כיון שאומדים שהאח רצה שאחיו המבוגר יתארס, לכן עשה זאת לצורך עצמו, ולא על דעת לקבל שכר. ודבר זה תלוי לפי ראות עיני הדיין. ושמעתי מעד נאמן ששמע מהגר"י פישר זצ"ל ראב"ד דירושלים, שאח אינו נחשב בעל דבר, מלבד באופן שח"ו האב לא חי, שאז האח הוא בעל דבר.

ובמה שכתבנו שכשהשדכן הציג מעצמו הרי שכרו מדין יורד, זה דוקא אם לאחר שהציג השדכן לא אמר לו האב תמשיך בשידוך, אבל אם אמר לו תמשיך, ואפילו אם השדכן שאל אם אפשר להמשיך ואמר לו האב כן, אפשר שנחשב מכאן והלאה לגבי המשך השכר לאחר ההתחלה, פועל בשכר.

שדכן שנתכוין לרעת הצדדים

היה מעשה בשדכן שהציע את בתו של ראובן לבנו של שמעון, והשידוך התקדם. קודם שבא השידוך לידי גמר, עלה בדעתו של השדכן רעיון להציע את בתו של ראובן לבנו של לוי שהוא עשיר גדול, ויתן לו שכר כפול מהרגיל. לכן אמר השדכן לראובן ששמעון לא מעוניין להמשיך בשידוך, וכן אמר לשמעון שראובן לא מעוניין להמשיך בשידוך. למעשה ההצעה של בתו של ראובן לבנו של לוי לא יצאה לפועל. לאחר חודש פגש ראובן את שמעון ואמר לו שמעתי שאינך מעוניין להמשיך בשידוך, אמר לו שמעון, שמעתי להיפך, ואז התבררה מזימתו של השדכן, וגמרו ביניהם את השידוך. כעת בא השדכן הנבזה ומבקש את שכרו, בטוענו שסוף סוף מחמתו נעשה השידוך, האם צודק בתביעתו? נראה שכיון שכל שכרו של השדכן הוא מדין יורד לשדה חבירו, כמו שבארנו, שהרי הצדדים לא פנו לשדכן אלא הוא פנה אליהם בהצעה, א"כ כל דין יורד הוא כשאדם התכוין להשביח לחבירו, אבל כאן שהשדכן מבחינתו הוריד את ההצעה, א"כ לא נתכוין להשביח לצדדים, ואפשר שלא מקבל שכרו.

שידוך שיצא לפועל לאחר שהתחתנו והתגרשו

באופן של שדכן שהציע שידוך ואחד הצדדים סירב והתחתן עם אחרת, ולאחר מכן התגרש, והתחתן עם הראשונה שהציע השדכן, ובלעדי השדכן לא היו יודעים מהשם הזה, הערך שי והמנחת פתים כתבו דאינו מקבל כלום, שכבר אסח דעתיה ונתיאש השדכן מפעולתו ועתה פנים חדשות הוא. כנ"ל כתב באופן שנשתדך עם אחרת ונתבטל השידוך וחזר השידוך שהוצע קודם, אין מקבל השדכן שהציע הצעה זו שכר. ונראה שלא צריך דוקא שהשדכן ידע מכל זה, אלא הוא פנים חדשות, וזה מצב של יאוש מעצמו. ועדיין יש להסתפק בזה, שאולי דוקא כשהשדכן ידע מכל זה. והמהרש"ם במשפט שלום מביא בשם ספר יהושע (מובא גם בדב"ג כלל ק"ו) לגבי אופן שהשתדך עם אחרת וביטל את השידוך וחזר להצעה הראשונה, שהשדכן הראשון מקבל לפי חלקו.

שדכן שהציע שידוך זיווג שני לזוג בהליכי גירושין

שדכן שהציע שידוך בזיווג שני לבעל שהיה בהליך גירושין, וקירב דעתו של הבעל לשידוך, ולאחר שנתגרשו בא שדכן אחר והציע, כתב המנחת פתים שמקבל השדכן שכרו כמתחיל, ואפי' שהציע קודם שנתגרשו. ומסתבר שהוא הדין כששדכן מציע לאב שידוך קודם ששומע שידוכים על בנו, יקבל השדכן המתחיל, אם קירב דעת האב לשידוך.

שדכן שהציע בחורה לבחור ואחותה של הבחורה התארסה עם הבחור

באבני נזר (ח"מ סי' ל"ו) כתב לגבי שדכן שהציע בחורה לבחור, ולבסוף התארס הבחור עם אחותה של הבחורה, ור"ל דנחשב השדכן אמצעי, דמהות אמצעי הינה אחד המקרב דעות הצדדים לגבי הנדוניא וכדו', וכנ"ל כאן בזכותו התקרבו לשידוך זה. ובדין אמצעי מצינו מח', דהבאנו הפת"ש באהע"ז דכתב שהאמצעי אין לו מאומה, ומצד שני הפת"ש (ח"מ סימן קפ"ה) כתב בשם השב יעקב שיש מקומות הנהוג לתת חלק. עוד כתב שמצד

הכלה אינו מקבל מאומה, כיון שהחיוב לשלם מוטל על החתן והכלה, וההורים רק משלמים בעבורם, וע"כ כיון שלא הציע את השידוך למתארסת פטורים צד הכלה מלשלם, וצד החתן מחוייב לשלם שלישי, נמצא שחייבים לשלם שישית מהשדכנות, ואם זה ספק מנהג משלמים חלק הי"ב מהשדכנות. ולפי דבריו נראה דבאופן הנ"ל ששידוך יצא לפועל לאחר שהתחתנו והתגרשו, ישלמו כמו אמצעי.

על מי מוטל שכר השדכנות

נחלקו האחרונים אם שכר השדכנות מוטל על המחותרנים שהם הורי החתן והכלה, או על החתן והכלה עצמם. דעת הערך שי (חו"מ סימן קפ"ה) שהשכר מוטל על המחותרנים, דעת האבני נזר (חו"מ סימן ל"ו) שהשכר מוטל על החתן והכלה.

בימינו המנהג שדעת השדכן היא לגבות מהמחותרנים.

אי שדכן יכול לגבות שכרו מהחתן והכלה כשההורים אינם משלמים

הערך שי הוסיף ששדכן אינו יכול לגבות שכרו מהחתן והכלה אם ההורים לא שילמו, דלאו אדעתא דהחתן ישלם לו קא נחית, ואינו יכול לומר עשיתי לך פעולה שלם לי. ויעויי"ש באבנ"ז דמשמע קצת לא כן.

שדכן שירד ע"ד חנם א"צ ליתן לו שכר

שדכן שאמר מראש שמציע שידוך שלא ע"מ לקבל שכר, אין מקבל שכרו, אף אם לאחר השידוך מתחרט ומבקש שכר (פתחי תשובה אהע"ז סי' נ' סקט"ז, וכ"כ הרעק"א בשם המהריק"ש).

שאלוני במשגיח שביררו אצלו על בחור מבוגר, והוא עצמו התקשר לצד הכלה לדחוף את השידוך, ופעל הרבה עד שהשידוך הגיע בשעתו"מ לידי גמר, אם מקבל שכר שדכנות. והתשובה היא שברור שלא, שאין דרך ליקח ע"ז שכר, ואין זה נחשב שירד על דעת לקבל שכר.

*

האם אפשר לחייב מטפלת לעבוד בתקופת הקורונה כשטוענת שקשה לה?

שאלה: האם אפשר לחייב מטפלת לעבוד בתקופה כזו, בזמן שטוענת שקשה לה לעבוד, שכל הילדים בבית וכדו'?

תשובה: אי אפשר לחייב אותה לעבוד. ואם זה מצב של דבר האבד, שאין מטפלות באזור, וההורים אינם יכולים לשמור על הילד, בזה נחלקו הפוסקים אם אפשר לחייב פועל לעבוד בדבר האבד, ולמעשה קשה לחייב.

*

מקורות:

פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום, שנאמר "כי לי בני ישראל עבדים" עבדי הם ולא עבדים לעבדים (שו"ע סימן של"ג).

נחלקו הראשונים והאחרונים אם פועל שעשה קנין שלא יחזור בו יכול לחזור בו או לא. (שיטת הריטב"א דלטפויי מילתא קאתי ואינו יכול לחזור בו, וכן פסקו השבות יעקב ועוד פוסקים המובאים בפת"ש, ושיטת רוב הפוסקים שיכול לחזור בו, וכן הכריע הנתה"מ בסימן קפ"א סק"ה, ושיטת המהרי"ק המובאת בקצות החושן, דבכסף יכול לחזור בו, ובקנין לא יכול לחזור בו. ואף לשיטת הש"ך כ"ז דוקא בפועל אבל בקבלן כתב כבר הש"ך בס"ק ד' דמהני קנין, החכמת שלמה כתב דבקנין ודבר האבד לכו"ע אינו יכול לחזור בו).

דבר האבד הגדרתו דבר שאינו סובל דיחוי וא"א להמתין בו, ולאנו דווקא הפסד ממון, אלא כל דבר שנחוץ לעשותו דוקא בשעה זו. (סמ"ע) כמ"כ כל דבר שלאחר חזרת הפועל לא יוכל להעשות עולמית, נחשב דבר האבד, כיון שהדבר נאבד. (שו"ת הרא"ש המובא בטור).

דבר שהבעה"ב אינו יודע ורגיל לעשותו, וכשיעשה אותו יש חשש שיגרמו תקלות (משרתת): י"א שנחשב דבר האבד וי"א שלא, ולדינא אסור לפועל לחזור בו, אכן אם חזר הממע"ה, ואין דינו כדבר האבד. (עיין תרה"ד לגבי משרתת, ובש"ך מביא מהרשד"ם שחלק ע"ז, והש"ך כתב שהכל לפי ראות עיני הדיין, ולדינא הממע"ה, ועיין שם בפת"ש באריכות, ובנתה"מ שפסק לדינא שמשרת שוכר עליהם או מטען, כמו בדבר האבד שאינו של ממון, ומ"מ לדינא י"ל קים לי, והכל לפי ראות עיני הדיין).

דבר האבד של זמן: דבר שכל שהפועל יחזור הבעה"ב יוכל לעשותו, אבל זה יקח לו יותר זמן: יש מי שכתב דנחשב דבר האבד. [עיין מחנ"א שכירות ז' דכתב דכן הביאור במשרתת, שלבעה"ב יקח יותר זמן לעשות. ויעיין בריטב"א (ריש פ' השוכר את האומנין) שכתב "שאיכא הפסד רצונו ומתאחרין מעשיו", ומשמע דדבר האבד נחשב אף באופן שהתאחרו מעשיו].

הדין בדבר האבד: פועל או קבלן שלא נאנסו וחזרו בהם בדבר האבד ידם על התחתונה, כיון שהוא דבר האבד. ובזמן שיש פועלים אחרים לשכור ישכור, ויש לו עליהם תרעומת, משום הטירחה שהיה לו למצוא פועלים אחרים. ויש מי שכתב (ש"ך סק"ל) דרק אם הפועל יודע שיש אחרים ואומר לבעה"ב הרי לפניך אחרים לשכור, דאז הו"ל כמעמיד אחרים במקומו, ויש מי שחלק (הקצות סק"ב) וסבר דסגי בהא דמצויים אחרים לשכור, אלא דחובת ההוכחה שהיו מצויים פועלים לשכור, מוטלת על הפועל, לשיטת הריטב"א, ועיין בעה"ש (ס"ב) דנראה מדבריו דחובת ההוכחה על הבעה"ב.

ואם אין פועלים אחרים לשכור אסור להם לחזור, ואם חזרו שוכר עליהם או מטען, והיינו שוכר עליהן עד כדי הכפל משכרן, [כן שיטת הרא"ש, ודלא כשיטת רש"י, ונראה דאף אין לומר קים לי כשיטת רש"י, כיון דהכרעת הש"ך והסמ"ע כרא"ש, והסמ"ע אף כתב כן בשיטת השו"ע (ס"ז)],

האם כופין את הפועל לעבוד בדבר האבד: יש מי שאומר שבדבר האבד כופין בי"ד את הפועל לעבוד אם רוצה לחזור בו, אכן בפשטות בהלכה לא נפסק כן, אלא דרך אסור לו לחזור, ואם חוזר שוכר עליהן או מטען. ובדבר שהוא תקנת ציבור, וכגון בעלי אומניות בערב יו"ט וכדו', כופין אותם לעבוד משום תקנת ציבור. [הש"ך כתב בכמה מקומות (סקט"ו וסקל"ד) שבדבר האבד אין כופין את הפועל לעבוד, וכ"כ הרדב"ז (ח"א סימן של"ג), והחזו"א (ב"ק סימן כ"ג סק"ט) מביא שיטת המהר"ם במרדכי שכופין את הפועל בשוטים לעבוד, ובמק"א (סק"ו) מכריע החזו"א כש"ך דאין כופין. השבט הלוי (ח"ד סימן רכ"א) פוסק: בדבר האבד של ממון שאין בקי כמותו למלאכה זו ויש הפסד ממון, אפשר לכפות את הפועל לעבוד עכ"פ מצד מצות השבת אבידה.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

המאריך אפו חייו מאושרים

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הָעֶבֶד אוֹלֵי לֹא-תֵאבְּהָ הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אַחֲרַי אֶל-הָאָרֶץ הַזֹּאת הַהֶשֶׁב אָשִׁיב
אֶת-בְּנֵי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יֵצְאֶת מִשָּׁם (כד, ה) וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ ה' לְמָה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאַנְכִי
פְּנִיתִי הַפִּתּוּת וּמְקוֹם לְגַמְלִים (כד, לא) וַאֲמַר אֶל-אֲדֹנָי אֵלֵי לֹא-תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרַי (כד, לט)
ברש"י על הפסוק "אלי לא תלך האשה", כתב: אלי כתיב, בת היתה לו והיה מחזר
למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו, אמר לו אברהם בני ברוך
ואתה ארור, ואין ארור מדבק בברוך: עוד אמרו חז"ל במדרש בראשית רבה (פרשת חיי
שרה פרשה ס סימן ח) א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים,
פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא
כבשרו אלא מריבוי המקרא, והובא ברש"י פסוק מב.

שאלות

א: ויש להקשות כיצד אומר לו אברהם שהוא ארור ובני ברוך, והרי התורה כותבת
בהמשך בא ברוך השם, ולמרות שלבן אמר את זה מכל מקום התורה כותבת דבריו והוא
חלק מתורת אמת ללמדנו שהוא ברוך?

ב: עוד יש להקשות מדוע יפה שיחתן של עבדי אבות יותר מתורתן של בנים מה המיוחד
בשיחה זו?

דרכו של עולם

תורתנו הקדושה מלמדת אותנו ההיפך הגמור מדרכו של עולם, שחובה עלינו להלך
ולהידבק בדרכיו של השם יתברך שמאריך אף לעוברים על רצונו ומוחל וסולח, ומצפה
לרשעים אולי ישובו בתשובה, ויותר מכך ממשיך להטיב עמהם, ולזאת ההולך בדרכי
השם יתברך הופך להיות אהובו של הקב"ה כאשר נבאר ואף הופך מארור לברוך.

כיון ששמע חרפתו ולא השיב הפך להיות ברוך

נראה לענ"ד לבאר שבאמת אליעזר היה ארור כאשר מבואר בחז"ל שהוא מכנען וי"א
בנו של נמרוד, ולמרת שהוא דבק ברבו אברהם ולמד מדרכיו ואת כל תורתו אך עדיין לא
נעקר ממנו הארור שבו, אולם כאשר הציע את ביתו לאברהם והשיבו כך שהוא ארור
ואינו ראוי להדבק בברוך, מטבען של דברים שהוא היה אמור להיפגע קשות כיצד אחרי
עשרות שנים שמשרת אותו נאמנה עד אשר מושל בכל אשר לו ממש נאמנות עיוורת
בעבדו, וגם לומד כל תורתו כדרשת חז"ל דמשק אליעזר שדולה ומשקה מתורת רבו,

ואחר כל זאת עדיין אומר לו אברהם ומשפילו שהוא ארוור ואינו נדבק בברוך, אך למרות זאת לא הגיב על חרפתו ואדרבא נשבע לרבו ועשה שליחותו נאמנה, וכיון שכך זכה למה שנאמר בחז"ל **במסכת דרך ארץ** (פרק המינין הלכה יג) הנעלבין ואינן עולבין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה, ושמחין בייסורין, עליהם הכתוב אומר ואהביו כצאת השמש בגברתו. והובא **בגמרא** (במסכת שבת דף פח ע"ב. וכן במסכת יומא דף כג ע"א. וכן במסכת גיטין דף לו ע"ב.) והיינו, כאשר אדם שומע חרפתו ואינו משיב הופך להיות אוהבו של הקב"ה וממילא נעשה ברוך, לכן כאשר הגיע ללבן וביצע את שליחותו בנאמנות נאמר שם עליו בא ברוך השם. ואכן לאחר זמן מצאתי **במדרש** (בראשית רבה פרשה ס' אות ז') איתא בזה"ל: א"ר יוסי בר דוסא כנען הוא אליעזר ועל ידי ששירת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארוור לכלל ברוך ויאמר בא ברוך ה' עכ"ל המדרש.

נשיא גד בן דעואל או רעואל

וכמו שמצינו בנשיא שבט גד, שכתב **מין החיד"א** (בחמת אנך במדבר אות ג) **בשם אמרי נעם** רמוז בפרשה דהנה כאשר הקב"ה בתחילת הפרשה סידר את שמות הנשיאים קרא לנשיא גד אליסף בן דעואל, אולם בסדר מחנות הדגלים קראו אליסף בן רעואל ברי"ש במקום דל"ת הלא דבר הוא? אלא ללמדנו שהיות והוא ויתר על המעמד בדגלים זכה ונקרא רעואל מלשון ריע האל, חבירו של הקב"ה כביכול והפך מדעואל עי"כ שידע האל נהיה ריע לקב"ה כיון שידע שהכבוד מוציא את האדם מהעולם ואינו עיקר כלל והכל לכבוד הבורא יתברך ולכן ויתר, ואף **נקבר משה רבנו בחלקו**.

עוד זוכה לדרגה הגבוה בעוה"ב

עוד כתב המגן אבות לרשב"ץ (על מסכת אבות) פרק א משנה יז - **שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. וז"ל ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה ואפילו יבזוהו ויחרפוהו, ישתוק. וכו' ואמרו חכמים ז"ל בפרק השולח [גיטין לו ב] ובפרק רבי עקיבא [שבת פח ב] וביומא [כג א] פרק בראשונה, כי השומע חרפתו ואינו משיב, עליו הכתוב אומר 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו' [שופטים ה לא], **שמדריגתו יותר גדולה לעולם הבא מהצדיקים, וכו'.** וזהו כשיהיה אור השמש שבעתים כאור שבעת הימים [עפ"י ישעיה ל כו] **שיגדל אורו שלש מאות וארבעים ושלש פעמים יותר מעכשיו, כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל [שם].** וזה המספר יוצא משבעה על שבעה שהם מ"ט ושבעה על מ"ט, ולזה אמר 'כצאת השמש בגבורתו' [שופטים ה לא] עכ"ל. **וביאור הדברים** היינו הרי מבואר בחז"ל שיש שלושה דרגות והן המשכלים, ומצדיקי הרבים, ואוהביו, ולכל דרגה מבואר לאיזה הארה זוכה כמבואר בפסוק **בדניאל פרק יב פסוק ג** **והמשכלים יזוהרו כזוהר הרקיע, ומצדיקי הרבים כפוכבים לעולם ועד: ובשופטים פרק ה (לא) כן יאבדו כל אויביו ה', ואהביו כצאת השמש בגבורתו, ותשקט הארץ ארבעים שנה:** ללמדנו שדרגת אוהביו לא נאמר על המשכלים שהן הדיינים אשר דנים דין אמת, ולא מצדיקי הרבים שהן מזכה הרבים, שהן רק מאירים כזוהר הרקיע או ככוכבים, אבל אוהביו מאירים כצאת השמש בגבורתו, וחז"ל למדונו מי הם אוהביו הן רבנן והשומעים**

חרפתן ואינם משיבין והנעלבים ואינן עולבים, כמו השמש ששמע חרפתו ולא השיב זכה לאותה הארה גדולה, כך כל מי שנוהג כך זוכה לאותה הארה גדולה ונעשה אהוב של הקב"ה.

מכפרים לו על כל פשעיו

וכן אדם שנוהג כך זוכה שמוחלים לו על כל פשעיו ממש יותר מיום הכיפורים, כאשר מצינו אצל דוד בשמואל ב פרק טז פסוק (ט) וַיֹּאמֶר אָבִישֵׁי בֶן־צְרוּיָה אֶל־הַמֶּלֶךְ לָמָּה יִקְלָל הַכֶּלֶב הַזֶּה אֶת־אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֶעֱבְרָה־נָא וְאֶסִּירָה אֶת־רֵאשׁוֹ: (י) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מֵה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כִּי כֹה יִקְלָל וְכִי פִי ה' אָמַר לוֹ קָלַל אֶת־דָּוִד וּמִי יֹאמֶר מְדוּעַ עָשִׂיתָ בֶּן: (יא) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָבִישֵׁי וְאֶל־כָּל־עַבְדָּיו הִנֵּה בְנֵי אֲשֶׁר־יָצָא מִמֶּעֵי מִבְּקֶשׁ אֶת־נַפְשִׁי וְאִף כִּי־עָתָה בְּנֵי־הַיְמִינִי הִנְחוּ לוֹ וְיִקְלָל כִּי אָמַרְלוּ ה': (יב) אוֹלַי יִרְאֶה ה' בְּעוֹנֵי בְּעֵינַי וְהָשִׁיב ה' לִי טוֹבָה תַּחַת קָלְלָתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה:

וכן אמרו חז"ל במסכת דרך ארץ פרק ז הלכה ג כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע, למי נושא עון, למי שעובר על פשע.

מעשה עם הבבא סאלי כיצד ביטל הגזירה

כמסופר בספר מעשה נסים מעשה שהיה עם קבלן אחד שהיה מאוד קשור לבבא סאלי והיה ממש אהובו ותמיד שהגיע אליו להתברך ולהתייעץ התקבל במאור פנים ובשמחה וכל המשפחה ידעה שהוא מאוד אהוב על הבבא סאלי ושמח תמיד בבואו, ובאמת התברך בהצלחה גדולה וממש העשיר והיה בעל צדקה וחסד גדול, והנה פעם בבואו אל הבבא סאלי היה תור ארוך וכדרכו תמיד בני המשפחה מכניסים אותו מהצד בגלל שהבבא סאלי היה מאוד שמח שבא אליו, אולם באותו פעם שהגיע והנה הוא אך עומד על מפתן דלתו של הבבא סאלי ופתאום הבבא סאלי פתח בצעקות כנגדו שקרן רמאי נוכל ככה אתה מתעה אותי כל הזמן כולם נבהלו מהצעקות מה גילה ומה קרא שכך צועק עליו וסיים הבבא סאלי בדרישה תקיפה שיסתלק מביתו מיד, ואכן הלך בבושת פנים ובשברון לב ולא ידע במה נכשל שכך קרא לו כמובן הדבר גרם לו למשבר עמוק וכמה שעושה חשבון הנפש במה נכשל שכך הצדיק כועס עליו לא הבין כלום ולא יכל גם לגשת יותר אליו, יום אחד מתוך מחשבותיו שהטרידו אותו דברי הבבא סאלי אפילו שכבר הלך מאתר הבניה שהיה בונה במצפה רימון חזר שוב יותר מאוחר כדי להפיג קצת את מחשבתו ועדיין היו הפועלים הערבים שעבדו במרץ להראות לבוס שהם עושים הכל כמה שיותר מהר ולבסוף בשעה מאוחרת הציע להם להחזירם למקומם אך כיון שהיית השעה מאוחרת רובן העדיפו להישאר מלבד שניים שנסעו איתו, והנה בנסעם בדרך באחד העיקולים איבד את השליטה על הרכב והדרדר לתהום כמובן הרכב התרסק לחלוטין שני הפועלים נהרגו במקום אולם הוא נותר חי בריא ושלם זחל בקושי רב להוציא את עצמו ועל את התהום לכביש הצליח לעצור נהג וסיפר לו וביקשו שיקח אות למשטרה לדווח ואכן כך היה. לאחר הנס הגדול שאף אחד לא הבין איך הוא ניצל

החליט שהוא חייב ללכת לבבא סאלי למרות שהוא ציפה שיצעק עליו ויגרש אותו ינסה את מזלו, והלך לבבא סאלי וכאשר הגיע אך למפתן דלתו של הבבא סאלי קם בפניו ואמר לו בא ברוך השם שאני מחכה לבואך וקיבלו במאור פנים ובאהבה כבתחילה, כמובן לא הבין מה קרא אך ידע שכנראה הצדיק יודע מה קורא איתו לכן ביקש מהבבא סאלי שיאמר לו מדוע זכה לנס שבטח ידוע כבר לצדיק, השיבו הבבא סאלי ואמר לו דע לך שמעשה הצדקות והחסד שאתה עושה הגינו עליך לבטל מעליך גזירה קשה שהיית אמורה להיות עליך, אולם לאחרונה התגנב בליבך קצת גאוה על מעשה הצדקה והחסד שאתה עושה והדבר פגם במצוה ולכן היית במצב של סכנה גדולה, ולא היית לי ברירה אלא להשפיל אותך מאוד ועי"ז תזכה להינצל, למרות שהמלבין פני חברו ברבים מאבד את עולמו החלטתי לבייש אותך בכדי להציל אותך. **וההסבר בזה לענ"ד כנ"ל כיון שכל השומע חרפתו ואינו משיב נהפך לאהובו של הקב"ה וממילא כל הגזרות מתבטלות.**

עוד זוכה לחכמה דבריו העצומים של הראשית חכמה

כמו כן הנוהג במידה זוכה לחכמה כמו שכתב בספר ראשית חכמה בשער הענוה פ"ג וז"ל וכתב הרב יצחק דמן עכו ע"ה, ששמע מפי רבי מאיר תלמידו של הרב יוסף גיקיטי"לייא ע"ה שאמר לו רבו הרב יוסף גיקיטייליי"א ע"ה, כי האיש אשר ידבנו לבו לתקן מדותיו ולישר דרכיו ומעשיו ולרדוף אחרי הענוה בתכלית השלמות להיות עלוב ולא יעלוב שומע חרפתו ולא ישיב מיד תשרה עליו השכינה ולא יצטרך ללמוד מבשר ודם, כי רוח אלהים תלמדנו: עוד כתב במקום אחר המחבר האמור, זה עוד לשונו, מצאנו כתוב בספרי המקובלים אשר זכו אל דרך האמתית, שאחד מהתקונים הגדולים מתקון אשר יש למבקש דעת את ה' הוא שיהיה מן העלובים ואפילו מאשתו ובני ביתו.

כיצד השדי חמד שמע חרפתו ולא השיב וזכה לחכמה

כמסופר על בעל השדי חמד כאשר שאלו לבעל השדי חמד למה ובאיזו זכות הצליח בספריו שזכה משמים לחדש חידושיו ולהפיצם בעולם השיב על כך כי בתקופת נעוריו היה גביר אחד שקיבץ אברכים שילמדו וישתלמו בתורה ויראה באמצעות תמיכתו. והשדי חמד היה מן המצויינים ומן המתמידים בלימודיו, עד שאחד מחבריו התקנא בו וחיפש הזדמנות איך להכשילו ולהסיר חנו מעיני האברכים וחוגי הלומדים בעירו, הוא רקם מזימה כאשר שיחד את המשרתת של הגביר וזו הוציאה שם רע על השדי חמד שהוא היה מן הראשונים לבוא בבוקר לבית המדרש. פעם השכם בבוקר היא הרימה צעקה שהוא מתייחס אליה לא בצניעות מפריע את מנוחתה ותובעה לעבירה, כמובן שבעיר קמה מהומה מסביב לו חירפו וגידפו אותו והטיחו בו עלבונות לאין שיעור, הגביר שמע על כך והמעליל עוד בא בפניו להלשין על השדי חמד בכדי שיגרשנו מבית התלמוד, אך הגביר הלך ופיטר את העוזרת, וכשזו ראתה שכלתה אליה הרעה והפסידה את פרנסתה הטובה, התחרטה ובאה בפני השדי חמד להתנצל בפניו ולבקש את סליחתו וביקשה ממנו שיעתיר ויפציר בפני הגביר כי יחזיר אותה למקומה ועל כנה, והיא תספר לו את האמת שגרם לכל זה חבירו המושחת, אך השדי חמד סירב לעשות זאת בטענו כי

הדבר יגרום עלבון גדול ונזק רב לחבירו ויביא לידי בזיון וחילול ה'. וסיים השדי חמד כי בשל כל זאת זכה להתגלות החכמה שהאירו לו משמים לחדש חידושים ולהשיג השגות עליונות הכל מטעם העלבון והצער שסבל מעלילה זו ושלא רצה להיפטר מזה תוך כדי גרימת עלבון לחבירו.

מעשה שהיה עם אדם שנעשו לו נסים בגלל שהוא מעביר על מידותיו

זאת ועוד זוכה לנסים כמו שכתוב בזוהר פרשת וישב דף רא ע"ב [מתורגם] רבי אבא היה יושב על שער הכניסה של לוד. ראה איש אחד שהיה בא, וישב על בליטה בצד ההר, והיה עיף מן הדרך, וישב וישן שם. בינתיים ראה נחש אחד שהיה בא אליו. יצא קוסטפא דגורדנא (מין שרץ) והרג את הנחש. כשהתעורר אותו האיש, ראה את אותו הנחש פנגדו שהיה מת. הזדקף אותו האיש, ונפלה אותה הבליטה לעמק שתחתיה ונצול. בא אליו רבי אבא, אמר לו, אמר לי מה מעשיך, שהרי הקדוש ברוך הוא הרחיש לך שני הנסים הללו שאינם לחנם? אמר לו אותו האיש, כל ימי לא שלם לי איש רע בעולם שלא התפייסתי עמו ומחלתי לו. ועוד, אם לא נכלתי להתפייס עמו, לא עליתי על מטתי עד שמחלתי לו ולכל אותם שצערו אותי, ולא חששתי כל היום לאותו הרע ששלם לי, ולא די לי זה, אלא שמאותו היום והלאה השתדלתי לעשות עמם טוב. בכה רבי אבא ואמר, מעשיו של זה הם יותר מיוסף, שיוסף היו אחיו ודאי, והיה לו לרחם עליהם, אבל מה שזה עשה יותר מיוסף, נאה הוא שהקדוש ברוך הוא ירחיש לו נס על נס.

מוסר השכל

עלה בידנו להשכיל ולהבין עד כמה יפה שיחתן של עבדי אבות יותר מתורתן של בנים כי מתוך השיחה למדנו מעלת השומע חרפתו ואינו משיב שהוא סוד הגדולה וההצלחה והשגת החכמה ואריכות ימים וביטול גזרות והשלום בית הכל תלוי במידת ההתאפקות והסלחנות והיותו שיודע לוותר ולא להשיב על חרפתו וזו הגדולה, והופכת אותו לאהובו של הקב"ה, ואף מסוגלת מידה זו להפוך אפילו ארור לברוך, ומובטח לו גדולה כמו השמש בגבורתו, ולכן כאשר האדם יתבונן שכל פעם שמזדמן לו ויכוח ושומע חרפתו הרי זה כאילו הזדמן לו זכיה במפעל הפיס אם ינצל אותו מצב וישתוק כי בזה יהפך לאהובו של הקב"ה ונמחלים לו כל עונותיו וזוכה לחכמה ולשפע רוחני וגשמי, וכאשר יפנים הדבר בליבו בזה יתחזק ויתגבר על עצמו לכבוש את יצרו, והוא יסוד גדול לשמירת השלום בית כאשר בני הזוג יפנימו את היסוד הזה ויקבלו על עצמם שכל אחד יעביר על מידותיו וידע גם כאשר יש לפעמים מעידה בדיבורו של אחד לא להיגרר לויכוח אלא להתעלם ולהגיב בנועם לדוגמה כתב המאירי במסכת בבא קמא דף צב ע"א דרך צחות אמרו חברך קרייך חמרא אוכפא מוש לגביך: כוונתו בזה לזרום עם הפוגע ולעשות מדבריו צחוק ולא לרדת לרמה של ויכוח ומחלוקת ובוזה תושג המטרה בכפלי כפליים, ולנצל אותו רגע לשאת תפילה לבורא עולם ולבקש כל בקשה שרוצה ומובטח לו שיענה, וכל הנוהג כך הרי תמיד ישרור השלום בביתו עם אשתו וכן בחברתו כי יהיה

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך,
אמרי מרדכי ועוד
המאריך אפו חייו מאושרים

אהוב למעלה ונחמד למטה, יעזור השם שנזכה לכבוש את יצרנו ונעשה נחת רוח ליוצרנו
ונרבה אהבה ואחווה שלום ורעות אמן.
החותם בברכת שבת שלום ומבורך אמן.
הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין החובה להאמין 'כל מה דעביד רחמנא לטב עביד'

ויהיו חיי שְׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שְׂרָה. (כג, א)

ופי' רש"י וז"ל, "שני חיי שרה - כלן שוין לטובה", עכ"ל. וכפשוטו כוונת רש"י דמיותר בקרא "שני חיי שרה", שהרי כבר נאמר בתחילת הקרא ויהיו חיי שרה וגו'. וע"כ בא לדרשה, ועל זה כתב רש"י: "כולן שוין לטובה".

ויש להעיר, דאה"נ "שני חיי שרה" מיותר לדרשה, אבל מה"ת לומר דכולן שוין לטובה? לא נאמר כלל שהיו לטובה? ולא עוד, שכבר הקשה כל העולם, דהא היו לשרה אימנו כמה וכמה צרות ויסורים בחייה, שהיתה עקרה, ונלקחה לפרעה, ולאבימלך, ועל זה אמרינן על חייה שכולן היו לטובה?

שרה חיה כל ימיה'

ונראה לענ"ד לומר, דהיישוב בכל זה מדוייק הייטב בלשון הקרא. דכתיב: "שני חיי שרה". כלומר, שכל שנותיו של שרה אמנו, היו חייו של שרה. וכל ימיה שחיה, היו ימיה. כלומר, שלא היה שום יום בחייה שלא רצה אותו יום להיות באופן אחר. וכל דבר שנעשה לה, בין אם היה לטב או אם היה דבר שנראה כרעה, שרה מבין שזהו שני חיייה. וזהו חיים של "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד", דלפעמים אין אדם יכול למכיר מדוע הדברים שנעשו לו הוי לטב, אבל המאמין האמיתי, מאמין שאין דבר שבעולם שאינו לטב, "דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד".

תמים תהיה עם ה' אלקיך

ולפ"ז יש לפרש דברי המדרש (רבה פ' נ"ח): "ויהיו חיי שרה מאה שנה (תהלים לז, יח): "יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה", כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים וכו', ד"א "יודע ה' ימי תמימים" זו שרה שהיתה תמימה במעשיה", ע"כ. ומבואר מדברי המדרש ששרה היתה 'תמים'. ואפשר שיש לפרש, דהנה יש ראשונים שלמד מקור מצות בטחון מקרא (דברים יח, יג): "תמים תהיה עם ה' אלקיך". [נעי' בספר חרדים פ"א, אות כ"א] ועי' במש"כ הרמב"ן (שם) וז"ל, "שנייחד לבבנו אליו לבדו, ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות, מנביאיו או מאנשי חסידיו רצוני לומר אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם, ולא נבטח שיבואו דבריהם על כל פנים, אבל אם נשמע דבר מהם נאמר הכל בידי שמים, כי הוא אלהי האלהים עליון על הכל היכול בכל משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל. ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו ... כי "תמים" הוא השלם בדבר, כמו: "שה תמים" (שמות יב, ה) שאין בו מום ושום חסרון. וזו מצות עשה, וכבר הזכרתי זה בפסוק: והיה תמים (בראשית יז, א), עכ"ל. א"כ יש

להפרש שזהו כוונת המדרש ששרה היה 'תמים', ר"ל היה לה בטחון גמור בהשי"ת. והיה לה אמונה ברורה ואמיתית בהשי"ת דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, אפילו כל הצרות והיסורים, וכל שנותיה היו 'שוין לטובה'. והיתה שלם כל ימיה, שקביל הכל בשמחה.

מקור להאמין 'כל מה דעביד רחמנא לטב עביד'

וזהו חובה על כל אחד ואחד להאמין להאמין "דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד", ואפילו אם אינו מכיר מדוע הוי לטב, אבל מ"מ חייבין אנו להאמין כן. וכן איתא בברכות (ס, ע"ב): "חייב אדם לברך כו'. מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? ... אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה. אמר רב אחא משום רבי לוי: מאי קרא חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה, אם חסד אשירה, ואם משפט אשירה ... אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד. כי הא, דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא וכו", ע"כ.

וכן פסק בשו"ע (בסי' רכ"ב) וז"ל, "חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה בנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו", עכ"ל. וכתב המשנ"ב (שם) וז"ל, "כי באמת כל היסורין בין בגוף ובין בממון הוא הכל כפרה על העונות כדי שלא יצטרך להתיסר לע"ל ששם העונש הוא הרבה יותר גדול", עכ"ל.

זהו דבר מושכל

הנה הרמב"ם כתב בפ"י משניות (שם) וז"ל, "אמרו כשם שהוא מברך על הטובה, ר"ל שיקבלם בשמחה ויכבוש רגשותיו ויישב דעתו כשמברך ברוך דיין האמת, עד שייראה כמו בזמן שהוא מברך הטוב והמטיב, וכמו שאומרים חכמים ברוב עניניהם כל מה דעביד משמיא לטב, וזה דבר מושכל אצל הנבונים אף על פי שלא הזהירה עליו תורה, לפי שהרבה דברים נחשבין לרע בתחלתם וסופם מביאים טובה גדולה, והרבה דברים נחשבים בראשיתם טוב ויהיה בסופם רע מאד ולכן אין ראוי לנבון להצטער בבוא צרה גדולה וגזירה הרת סכנה, לפי שאינו יודע התכלית", עכ"ל. הרי כתב הרמב"ם שדבר זה, "דבר מושכל" הוא, ואפילו בזמנים שקשה להלום למה המאורע היא לטובה. וכיון שכן, צריכים לחיות כמאמינים בני מאמינים ד"כל מה דעביד משמיא לטב", כי מי שאין אמונתו שלימה שכל מאורע שאירע הוי לטובה, ימלא לבו מלא בהרבה מיני קושיית על הנהגת הקב"ה.

מעשה נפלא עם הרמב"ן

ומעשה נפלא מובא בילקוט מעם לועז (פרשת שופטים עמ' פא) המתאר לנו הענין בטוט"ו וז"ל, "ומעשה היה בתלמידו של הרמב"ן ז"ל שחלה, ובא הרמב"ן לבקרו. וראה שקצו קרוב והולך לבית עולמו. אמר לו: שמע נא בני את אשר אצוך, דע שבעולם העליון יש היכל עליון ושמה כסאות למשפט והשכינה נצבת בעדתם. הא לך קמיע, ודע שבקמיע זו יפתחו לך כל שערי ההיכלות שברקיע. עד שתגיע להיכל העליון הוה ושם תשאל כמה

שאלות עצומות שיש לי בנוגע לכלל ישראל, ואת השאלו נתן לו בכתב. וביקשו שלאחר מאה ועשרים יבא אליו בחלום ויגיד לו התשובות שישמע שם. והתלמיד נפטר לבית עולמו. ויהי היום והרמב"ן היה יושב על יד חלונו ולומד תורה, והנה דמות תלמידו הופיעה לנגד עיניו. אמר לו התלמיד: ידע רבינו שבכל מקום שבאתי והראיתי את הקמיע נפתחו בפני השערים ונתנו לי רשות לעלות מעלה מעלה עד ההיכל הזה שאמר לי, וכשרציתי לשאול את הקושיות שהכין לי רבי ומורי, נראה לי מיד שכל הקושיות אינן קיימות בעולם האמת. ששם עלמא דקשוט והכל בצדק ובמשפט", עכ"ל. הרי שהדברים המכאיבים לנו בעלמא דידן מבלי להבין, בעלמא דאתי, דהוא עלמא דקשוט, ליתא לקושיות כלל. ולכן, חובה מוטל עלינו לחיות באמונה שלימה שכל דבר שאירע בעולם הוא מהנהגת הבורא יתב"ש, והכל הוא לטובתו, אף אם קשה להבינה, כי עוד יבא זמן שיבין שהקושיות מעיקרא ליתא.

השי"ת יודע יותר טוב

פעם שאל החפץ חיים את איש אחד על מצבו, והלה ענה: "עס וואלט נישט געשאדט אביסעל בעסער" [לא היה מזיק אם היה קצת יותר טוב]. ועל זה ענהו הח"ח זצ"ל: "פון וואנען ווייסט איהר אז עס וואלט ניט געשאדט?" השי"ת ווייס בעסער, און ער איז א רחום וחנון, ער וויל געבען בעסער און קען געבען בעסער, און וויבעלד אז ער גיט ניט בעסער. איז געוויס אזוי גוט". [מאיפה אתה יודע שלא היה מזיק? השי"ת יודע יותר טוב, והוא גם רחום וחנון, הוא רוצה לתת יותר טוב ויכול לתת יותר טוב, וכיון שאינו נותן יותר טוב, מוכרח שדווקא ככה טוב.] (ח"ח על התורה עמ' רפ"ד)

גם זו לטובה

הארחות צדיקים כתב (שער השמחה) וז"ל, "וכן כשיש לאדם שום יסורים, ישמח גם כן. וכן אמרו חכמים (בבא מציעא פה, ע"א): "חביבים יסורים". ועוד אמרו חכמים (תענית ח, ע"א): כל השמח ביסורים מביא ישועה לעולם. וירגיל פיו לומר "גם זו לטובה" (תענית כא, ע"א), או "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד" (ברכות ס, ע"ב), כי יש כמה רעות אשר סופן טובות, וכן דרשו רבותינו (נדה לא, ע"א) על מקרא זה (ישעיה יב, א): "אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני", משל לשני בני אדם שהלכו לעבור בספינה, האחד ישב קוץ ברגלו עד שלא היה יכול לילך בספינה, וחבירו נכנס בספינה לעבור, התחיל זה לקלל את יומו. לימים שמע שנטבעה הספינה ומתו האנשים אשר בה, אז התחיל זה לשבח לבורא, יתברך, כי ראה שהיתה זאת כדי להחיותו (נדה לא, ע"א). לכן ישמח האדם ביסורים ובשאר נזקים שיהיו לו, כי אינו יודע מה טובה עתידה להיות לו מהם. וכן עשה נחום איש גם זו (תענית כא א), עכ"ל. הרי כל מה דעביד קוב"ה הוא לטב, אבל לפעמים לא חזינן לעינינו כן.

אינו סתירה לקוות ולבטוח בהשי"ת שימלא משאלות לבו

הגם שמבואר מכל הנ"ל, דחובה להאמין דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, מ"מ כל זה הוא רק אחר שכבר נעשה, דחובה להאמין דכל מה שנעשה הוא לטובה. אבל מכאן ולהבא יכול אדם להיות בוטח על חסדי השי"ת שימלא בקשתו, אע"פ שאינו ראוי כלל.

לבטוח בחסדי השי"ת

ולבאר קצת מה שאנו בוטחים במדת החסד של הקב"ה ועי' מש"כ הגר"א (בסידור הגר"א באבני אליהו, בהלל עה"ק טוב לחסות בה') וז"ל, "טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים, הפסוק הזה בעצמו אין לו פירוש לכאורה. והענין כי יש שני חלקי בטחון: אחד, שהקב"ה מבטיחו לתת לו הון רב ועושר, כמו שמצינו שהבטיח לו השי"ת לאברהם שיעשיר, וזה נקרא בטחון. וחלק הב', הוא שהקב"ה אין מבטיחו, אך האדם בעצמו שם בטחונו בה' וזה נקרא חסיון, וכמ"ש צור חסיו בו, שהצור הוא למחסה לאדם מזרם וממטר כאשר ינוח שם בעצמו, אך הצור לא הבטיחו שיהיה לו למחסה. וז"ש טוב לחסות בה' והא חלק הב', כלומר שמעצמו ישים וישליך יהבו על ה' אף שלא הבטיח לו ה', ממה שישים בטחונו באדם אף לאחר שהבטיח האדם לו לעשות הטוב, וזהו מבטוח באדם", עכ"ל. [וע"ע במש"כ הכד הקמח ע' בטחון] הרי, מי שבטוח בהשי"ת שיעשה עמו חסד, אע"פ שלא הובטח מאת השי"ת, הקב"ה גומל עמו חסד חנם, ויעשה כל מה שבטח עליו.

מדוע לא בטח שרה שלא יהיה לה צרות

א"כ יש לבאר, דמדוע לא בטח שרה בחסדי השי"ת שלא יהיה לה שום צרות? ובענין זה כבר עמד הלשם שבו ואחלמה (דרושי עולם התוהו ח"ב דרוש ה', ענף ד' סימן ד') מדוע אין הצדיקים בוטחים שלא יהיה להם צרות וז"ל, "ואין להרהר על כמה קדושים מראשוני ראשונים שסבלו כמה צרות ורעות ולמה לא השתמשו הם במדת הבטחון ואז היו ניצולים בודאי אך דע כי מדה אחרת היתה בהם כי מהם שקבלו את היסורים באהבה ע"ד שאמר רבי עקיבא (ברכות סא, ע"ב) כל ימי הייתי מצטער כו' מתי יבא לידי ואקיימנו וכן ע"ד שאמר ר"א בר"ש (ב"מ פד, ע"ב) אחיי ורעי בואו כו", עכ"ל. עיי"ש בדבריו הנפלאים. הרי זה דרגה הגבוהה במדת הבטחון, שיהא רוצה אלא במה שירצה לו השי"ת. ועל כן הצדיקים אינם בוטחים בהשי"ת להצילו מצרותיו. שמקבל היסורים באהבה ובשמחה.

דרגה גבוהה במדת הבטחון

הנה כבר האריך החובת הלבבות (סוף שער הבטחון) בענין הך דרגה גבוהה במדת הבטחון וז"ל: "ירצה במה שיהיה מגזרת האלהים לו בלבו ובלשונו ובנראהו ובנסתרו, וישמח בכל אשר עשה לו האלהים ממות וחיים וריש ועושר וחולי, לא יכסף לזולת מה שבחר לו האלהים ולא ירצה אלא מה שרצה לו, ונמסר אל האלהים ומשליך נפשו וגופו אל דינו, ולא יגביר ענין ולא יבחר זולת מה שהוא בו מעניני עולמו, כמו שאמר אחד מן הבוטחים: לא השכמתי מעולם בענין והתאויתי לזולתו", עכ"ל. ומי שחי בדרגה זה של בטחון, הרי הוא רוצה אלא במה שירצה לו השי"ת, ואינו מקוה שימלא ה' משאלות לבו.

וא"כ י"ל, דשרה היה על הך דרגה גובה במדת הבטחון, וע"כ כל חייה היו לטובה, ושמח בכל אשר עשה לה השי"ת. ולא בטח בהשי"ת שלא יהיה לה צרות.

האומר כל מה דעביד רחמנא לטב זוכה שיהפך הכל להיות לטובה

מצינו בדברי רבותינו ז"ל, דבר נפלא שאם יאמר האדם "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד", זהו סיבה שיהפוך הכל לטובה כפי רצונו. וכן מובאר הייטב מדברי הבן יהוידע שהק' על הגמ' (ברכות ס, ע"ב) בסיפור של ר"ע שאמר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, הרי כבר אמרה הגמ' שצריך לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד? וכתב, "ונ"ל בס"ד כונתו לומר כי האדם שפותח פיו לטובה אפילו אם נגזרה עליו גזירה לרעה אפשר שתתבטל, ולכן אמר כל מה שאתם רואין עתה שהכל נעשה לטובה, היינו בשביל דאמרי לכו מעיקרא על כן דבר שנעשה דעבדי משמייא לטב, ועל כן פתחון פי שפתחתי לטובה גרם שיהיה הדבר הוא לטובה באמת, ורצה ללמדם בזה שיהיו מורגלים לפתוח פיהם לטובה על כל דבר אע"פ שנראה שהוא רעה", עכ"ל. וכן כתב המהר"ל (נתיב אהבת ה' פרק א') ז"ל, "וכאשר יאמר על הדבר שנראה רע והוא בוטח בו יתברך שהוא לטובה אז יתן השי"ת אותו רע לטובה וכו'", עכ"ל. [וע"ע במש"כ בנתיב הבטחון]

וע"ע במש"כ הגאון ר' שלמה קלוגר (קהלת יעקב דרוש ע"ג) ז"ל: "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו", ובארנו הכוונה, על פי מה דמצינו (תענית כא, ע"א) בנחום איש גם זו שהיה אומר 'גם זו לטובה' ונהפך לטובה, הרי דהאמירה גורם הטובה, והיינו כי באמת מעשה ידיו ית' הוי הכל טוב, רק האדם באמרו שהוא רעה נהפך ע"י אמירתו לרעה, אבל אם אומר לטובה נעשה טובה. ולכך אמר "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" הרי הכל הוי חסד אף הרעה, ומה דלא ראינו כן הוי חסרון מצדנו, "יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו", שיאמרו כן ואז יהיה כן", עכ"ל.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

דחיית חתונה בעקבות נגיף הקורונה

וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְה' פָּרַךְ אֶת אֲבְרָהָם בְּפֶל (כד, א) וברש"י: "בכל", עולה בגימטריא "בן", ומאחר שהיה לו בן, היה צריך להשיאו אשה.

יש לעיין אם ראוי לדחות חתונה בגלל הקורונה, והמגבלות שעושים שאסור להשתתף הרבה אנשים.

והגאון הנפלא רבי אלחנן פרינץ שליט"א כתב בזה, ואלו דבריו היקרים: בספר שלחן העוזר (ל, ה סק"א) הביא בשם ספר לקוטי שושנים (אות עב) דיש להקפיד שלא יאחרו את החתונה מהזמן הכתוב בתנאים. אולם להקדים החתונה שרי, ואין קפידא בזה. והביא מספר שמירת הנפש (אות ז) כי בגלל זה נהגו הרבה אנשים שלא לכתוב זמן החתונה בתנאים. וכן דייק בספר פרדס אליעזר (פרק י) מהנחלת שבעה (פ"ז) כי הקפידא בשמירת קביעות זמן החתונה, עיקרה לרחק נאמרה ולא לקרב. היינו שאין חושש להקדים את זמן הנישואין מהמועד הנקוב. וע"ע בספר חיי הלוי (הגרי"ס וואזנער) על הלכות טהרה (קצב אות כד) שהעלה דאין לדחות.

וע"ע בפוסקים דצינו דאין לדחות, אף כשיש סיבה טובה כאבלות. וע"ע בזה בשו"ת אגרות משה (יורה-דעה ב, קסט), בשו"ת בית אבי (יורה-דעה צד), בילקוט יוסף (שובע שמחות יד, ט) ובספר בירור הלכה לגרי"א זילבר (אבן-העוזר סד אות ג). ונראה דכשאין זמן חתונה בתנאים, יש מקום להקל לדחות בצורך גדול. וע"ע בשו"ת אבני דרך (יג, קפד). ועיי"ש במה שהחסידיים מאוד מקפידים דלא לדחות.

אף שבשגרה אנשים מקפידים שלא לדחות אף באופן זה שסיכמו תאריך (וכן אנו מורים), מציאות ימינו שונה. בעקבות נגיף הקורונה והמצב בו נקלענו, שהחתונות מצומצמות מאוד (מעט יותר מעשרה אנשים). יש זוגות שקבעו את תאריך חתונתם לעוד שבוע ויותר, והם חפצים לדחות, עד שיתברר, כיצד אפשר לקיים את החתונה בשמחה שלמה.

ואף שמבחינת ההלכה, יש מקום להקל בימינו להזיז את תאריך החתונה. נראה כי לשקול בפלס במה יהא יותר תועלת. שכן לעיתים בשביל שמחה עם הרבה אנשים, החתן והכלה עלולים ליפול ולהיכשל. ולכן החתן והכלה ישבו עם דמות המכירה אותם היטב לצורך קבלת החלטה מושכלת.

”הרה"ג יצחק זילברשטיין כתב לי: "אין לדחות חתונות, אולי במדת האפשר יש לשקול להקדים”.

נכון לרגע זה שאני עונה תשובה, ראיתי ושמעתי מחבריי שחתנו בשבוע זה של הגבלות, פתרונות יצירתיים מאוד. הן חתונה בגינה/רחבה ואנשים צופים ממרפסות או חתונה המתקיימת במקום גבוה של נוף ואנשים פרוסים בחניה ובשטח פתוח.

וכ"כ לי גם הרה"ג משה רחמים שעיו (מח"ס שו"ת מחקרי ארץ) כעין זה, וזו לשונו:

החופות שנקבעו לזמן הקרוב, אם מסופקים אם לדחות או לא, אני לא ממליץ לדחות אותם, כי הם יידחו עד אחר ל"ג בעומר וזה זמן רב, ועל הרוב לא קיימו החתן והכלה מצות פריה ורביה, ואין לעכב המצוה. ולכן לדעתי שיעשו את החתונה בזמן שקבעו בצמצום, ויתקיים בהם מקרא שכתוב (איוב ח, ז) והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד. אבל אם החתן והכלה רוצים לדחות את החופה עד אחר ל"ג בעומר אין למנוע מהם את שמחתם, כי זה יום שמחתם וזכותם המלאה לעשות חופה בשמחה רבה בהשתתפות כל יקיריהם עם כלי שירה וזמרה. ועל הזמן הזה נאמר עוד ישמע בהרי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה. דלכאורה קשה למה נאמר בהרי יהודה ובחוצות ירושלים, למה שלא יעשו החתונה באולמות רק בחוצות העיר. ואולם בזמן הזה שניתנה הוראה שלא להתקבץ במקום סגור יותר מעשרה איש, מובן כי יעשו את החתונות בהרי יהודה ובחוצות ירושלים במקום רחב ופתוח, שלא יתן המשחית לבא אל בתיכם.

העולה לדינא: אף שמבחינת ההלכה, יש מקום להקל בימינו להזיז חתונה שנקבעה לעוד יותר משבוע במציאות ימינו של הנגיף קורונה. אך לענ"ד אין כדאי לדחות את החתונה ויש לחשוב על פתרונות יצירתיים ע"פ התנאים הנדרשים ע"י משרד הבריאות. עכ"ל.

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

מצוות הארץ בפרשת חיי שרה

מחלוקת אברהם ושרה בשורש איסור כלאים

וַיָּבֵא אֲבִרְהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וְלִבְפֹתָהּ (כג, ב)

במדרש תנחומא כאן אות ד' הביא את ההספד שספד אברהם לשרה וז"ל, התחיל אברהם לבכות עליה ולומר: אשת חייל מי ימצא, כמו... בטח בה לב בעלה, כמו שעשתה ... דרשה צמר ופשתים, בין יצחק לישמעאל שאמרה גרש האמה הזאת ואת בנה. ע"כ. המדרש ממשיך ודורש את כל פרק אשת חייל בספר משלי. כל פסוק עוסק ב אירוע אחר בחיי שרה. אלא שבעוד שבכל האירועים מובן הקשר לפסוק כאן לא מובן. מה עניין יעקב ועשיו לצמר ופשתים.

הגר"ח סולובייציק הקשה איך שמע אברהם בקולה הרי עובר בזה על האיסור לא יוכל לבכר את בן האהובה. ותירץ שיש כאן עשה ולא תעשה, עשה של שמע בקולה ולא תעשה של לא יוכל לבכר, וקיי"ל עשה דוחה לא תעשה. כמו שלמד הש"ס ביבמות (ד, א) מכלאים בציצית.

ובזה ביאר את התנחומא כאן: שרה אימנו ע"ה דרשה צמר ופשתים, היינו כמו שדרשה הגמ' ביבמות מצמר ופשתים דרשה שרה, שעשה דוחה לא תעשה.

*

האדמו"ר מגור זצ"ל מסביר שאברהם ושרה נחלקו במצוות חינוך. אאע"ה סבר שכמו בכל המצוות גם כאן הולכים אחר הרוב. ואם ישמעאל מיעוט אין לחשוש למיעוט. שרה אימנו סברה שחינוך אינו ככל המצוות. ומנין לה – דרשה צמר ופשתים.

איתא בנדה (סא, ב) בגד שאבד בו כלאים, אפילו חוט אחד בלבד, לא ימכרנו לעכו"ם, שהבגד אסור. והקשו בתוס' וליבטיל ברובא, כמו בכל התורה כולה שיש דין ביטול ברוב. ותירצו שבכלאים אסורה עצם התערובת, לא אחד הרכיבים. (ולא דמי לבשר בחלב. חת"ס.) מכאן למדה שרה לחינוך הילדים. האיסור אינו החלק הרע אלא התערובת, החיבור ביניהם. ובוזה לא שייך ביטול ברוב.

(פני מנחם תשנ"ד)

*

רמז לפאה בקצה השדה

וַיִּתֶּן-לִי, אֶת-מְעַרְתַּת הַמִּכְפֵּלָה אֲשֶׁר-לוֹ, אֲשֶׁר, בְּקֶצֶה שְׂדֵהוּ: בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנָה לִי, בְּתוֹכְכֶם--לְאַחֲזֵת-קֶבֶר. (כג, ט).

עפ"י בדיקה שערך במחשב הרב מרדכי ארונובסקי זהו המקום היחיד בתורה שבו יש סופי תיבות "פאה".

והנה, בפאה פ"א מ"ג איכא פלוגתא אם יש להניח פאה רק בסוף השדה, או שאפשר להניח גם באמצע השדה. וז"ל המשנה שם: נותנין פאה מתחילת השדה ומאמצעה. רבי שמעון אומר: ובלבד שיתן בסוף כשיעור. הרמב"ם, בפ"ב מהלכות מתנות עניים הי"ב, פסק כרבי שמעון, שפאה בסוף השדה דווקא.

אסמכתא לשיטת הרמב"ם בדרך רמז יש בפסוק שלפנינו, להניח בסוף השדה. בקצה שדהו בכסף מלא יתננה, כאילו כתב "בקצה שדהו פאה". (נפלאות מתורתך).

*

אם בני קטורה ובני קיני חייבים בברכת המזון

וַיִּסַּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה, וַשְׁמָה קְטוּרָה. וַתֵּלֶד לוֹ אֶת זְמֶרֶן וְאֶת יֶקֶשׁ, וְאֶת מִדְּן, וְאֶת מִדְּיָן (כה א-ב)

נחלקו הפוסקים אם גר יכול לברך ברכת המזון, לזמן, ולקרוא מקרא ביכורים. ואם יש הבדל בין כל גר שאינו קורא לגר מבני קטורה שקורא. יש להקדים דינם של בני מדין בשאר מצוות.

א. מילה.

וערל זכר אשר לא ימול... את בריתי הפר (לעיל יז, יד). ובגמ', את בריתי הפר. לרבות בני קטורה שנתחייבו במילה. (סנהדרין נט, ב).

כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות מלכים ה"ז - ה"ח וז"ל, המילה נצטוה בה אברהם וזרעו בלבד שנאמר אתה זרעך לדורותם, יצא זרעו של ישמעאל... ויצא עשיו... אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבאו אחר ישמעאל ויצחק חייבים במילה. עכ"ל. ומקורו בגמ' סנהדרין נט, ב, שם דרשו את בריתי הפר לרבות בני קטורה. אמנם רש"י שם פירש שהכוונה לבני אברהם וקטורה בלבד ולא לנכדיהם ושאר צאצאיהם.

הרמה, הר"ן ותוס' הרא"ש פירשו הסוגיא כרמב"ם. לפי זה אם ידועים כיום בני קטורה מצוה למולם. השאגת אריה (סי' מט) הקשה על הרמב"ם והעלה שהעיקר כרש"י, ולכן אין כל מצווה למול צאצא של בני קטורה בזמן הזה.

ב. זרע אברהם

הנודר מזרע אברהם, האם דעתו על זרעו הביולוגי או שזהו כינוי לבני ישראל. נפקא מינה לגרים ולבני קטורה, להאי גיסא ולהאי גיסא. וזה לשון המשנה בנדירים (לא, א):

הנודר מזרע אברהם אסור בישראל ומותר בעובדי כוכבים. ע"כ. הרי שלא נתפרשו שתי נפק"מ.

ג. בני קיני נטלו חלק בא"י

בפרשת בהעלותך (במדבר י, לב) ובסיפרי שם: וכי מה טובה הטיבו לו, אמרו כשיהיו ישראל מחלקים את הארץ הניחו דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה.. ובפירוש רבינו הלל שם: דושנה. ארץ שמינה, כדכתיב ושבע ודשן. הרי שבני יתרו, מבני מדין, היו מיורשי הארץ.

ד. גר מבני קטורה במקרא ביכורים

בריש ביכורים תנן: אלו מביאין ואין קורין... הגר מביא ואינו קורא, שאינו יכול לומר אשר נשבע לאבותינו לתת לנו. ואם היתה אמו מישראל מביא וקורא. ע"כ. במשנה לא נתפרש מה אינו יכול לומר. אבותינו, משום שאברהם יצחק ויעקב אינם אבותיו. לתת לנו, מפני שלא נטל חלק בא"י. או נשבע לאבותינו, ולאבותיו לא נשבע.

ובירושלמי שם ה"ד מבואר שהסיפא בבני קיני חותן משה איירי ורק הם מביאין וקורין, מכיון שנטלו חלק בארץ כאמור.

וכמ"ש בב"ב פא,א, בתוד"ה למיעוטי. וע"ע ברא"ש ביכורים שם משנה ד' שכל הגרים אינם קורין מכיון שלא נטלו חלק בארץ. בני קיני, שאינם מישראל מביאין וקורין.

עלה אפוא בידינו כי: ר"ת ורבינו שמשון השוו מקרא ביכורים לברכת המזון. א"כ לשיטת הרמב"ם גר מברך ככל ישראל. לשיטת תוס' גר אינו יכול להוציא בברכת המזון. אבל גר מבני קיני מבני קטורה מברך ומוציא אחרים.

*

האם ראה השאג"א את פיהמ"ש להרמב"ם

כאמור, הקשה השאג"א אריה שתי קושיות על הרמב"ם, ומכוחן דחה את פירושו. ראשית, אי ס"ד דבני קטורה בכלל זרע אברהם הן א"כ כיון דמתניתין מיירי בבני קיני חותן משה דווקא – אימו מישראל ל"ל, הא חותן משה מזרע מדין היה, שהוא אחד מששת בני קטורה שנולדו לאברהם, כדכתיב בפרשת חי שרה, והוה ליה זרע אברהם ואע"פ שאין אימו מישראל נמי יכול לומר אשר נשבעת לאבותינו... אלא ודאי ש"מ דאין בני קטורה קרויין זרע אברהם.

ועוד קשה לי על דעת הרמב"ם מהא דתנן בפרק ארבעה נדרים (לא, א), שאיני נהנה לזרע אברהם, אסור בישראל ומותר באומות העולם. ובגמ' פריך והאיכא ישמעאל, ומשני ביצחק יקרא לך זרע כתיב. והאיכא עשיו, ביצחק ולא כל יצחק. והרי עדיין קשה והא איכא בני קטורה, שקרויין זרע אברהם ולא נתמעטו מביצחק יקרא לך זרע, הואיל ולא נולדו עדיין באותה שעה שנאמר מקרא זה, אמאי תנן סתמא דמודר בבן נח, דמשמע דאפילו בבן קטורה מותר. אבל לפירוש רש"י א"ש. עכ"ד השאג"א.

ואמנם, הרמב"ם בפירוש משנה זו חש לדיוקו של השאג"א, וז"ל שם: מבואר הוא בלשון התורה, ש"זרע אברהם" על דרך כלל אמנם הוא זרע יעקב לבד. וזהו מה שאמר לו הבורא (בראשית טו), "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", וזה לא היה אלא זרע יעקב. ולכך מותר לו ליהנות ואפילו בעשו וישמעאל.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

להחיות את החיים

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה (כג, א)
'חיי – שרה'.

'חיי' – טפל. 'שרה' – העיקר. החיים של שרה, הופכים להיות 'חיים' – על ידי מעשיה.
היא העיקר. החיים, הם כלי עבורה.

אולי לזה כיוון האוה"ח הק' במשפט הבא:

'הצדיקים – מחיים ימיהם. והרשעים, ימיהם – מחיים אותם'.

*

להשתמש נכון בכלי

חיים. יום של חיים.

מה זה. מה המהות של זה.

אולי – זרימה של מציאות 'נוסעת'. שעון מתקתק. זמן חולף.

– רובד מאוד חיצוני.

לכאורה, החיים – הם 'כלים'. יום של חיים – הוא כלי.

ועלינו – ליצור משהו עם הכלי הזה. לבנות משהו.

משל למה הדבר דומה.

ילד קטן. אביו רוצה לשעשע אותו, והוא קונה לו – אורגנית. לא פחות ולא יותר. בעיקר
'לא פחות'.

הילד, כדרכם של אלו, מקיש – מקשקש, על הקלידים. 'מכה' בהם. למעלה יש גם
כפתור ירוק, וגם כפתור צהוב. הכל כל כך מענין. צלילים שונים ומשונים. בעיקר משונים.

– ובווליום גבוה מאוד. איך לא. אחרת – 'אבא, אבל אני לא שומע'...

הילד, נהנה. עד הגג.

האב, אף הוא 'עד הגג'. אמנם בכך מסתיימת ההשוואה ביניהם.

הצלילים מכים באוזניו. אפילו חובטים בהן. אלו, זועקות חמס. אטמים נרכשים עד
מהרה, ונוחלים כישלון חרוץ.

באותו הערב, יוצא האב לחתונת בן דודו. כולו תקוה. אולי כעת יהיה לו קצת שקט.

לאחר ה'מזל טוב' הראשון, הוא מביט סביב. הוא מגלה, לחרדתו, את אותו הכלי הנ"ל
– אבל קצת יותר גדול, וקצת יותר משוכלל – בקידמת הבמה.

הוא עוקב במבטו אחר החוטים. קצה אחד – ב'אותו הכלי'. הקצה השני, מחובר למשהו מחריד הרבה יותר. ה'משהו' הזה מתנוסס על עמוד, ומגביר את הצלילים פי עשרת מונים. הטראומה, מהבוקר, חוזרת אליו – ובמלוא העוצמה. זה הולך לרדוף אותו. בכל מקום.

– והוא כבר בפתח. בורח – כל עוד אוזניו ושרידי שפיותו בו.

ברגע האחרון, הוא מגלה להפתעתו – הכלי הספציפי הזה, נשמע קצת אחרת. וכשהוא מטה אוזן, הוא מגלה שזה הרבה אחרת.

הצלילים יפים. עדינים (יש מידי פעם גם כאלו חתונות?...). בכל מקטע מוחלף הגוון של הצליל. פעם כינור, ופעם סקסופון. המקצב אף הוא מותאם. הרמוניה מושלמת.

האורגנית, בידי הנגן – כחומר ביד היוצר. הוא מיטיב להשתמש בה. להפיק מוזיקה יפה. נעימה לאוזן. חודרת פנימה. פורטת על נימים עמוקים בנפש. נראה כאילו הנגן ואורגניתו – חד הם.

האב – מתענג על כל רגע.

ברגע של הפסקה, הוא תוהה בינו לבין עצמו: הלא זהו אותו הכלי. הילד, והנגן, שניהם מתעסקים עם הקלידים. מה ההבדל. למה זה צורם ומחריש אוזנים, וזה – כה נעים, כה מענג.

אולי נענה לו. 'נשאל' את ההגדרה מדברי האוה"ח הק' דלעיל.

הילד – האורגנית, מחיה אותו.

הנגן – הוא מחיה את האורגנית.

הכלי עצמו, הוא חיים. השאלה היא – האם הוא העיקר. האם הוא נועד להשתעשע בו – ולהחריד את כל הסביבה, או שהוא רק – כלי. דהיינו – הוא משמש אותי, למטרה אחרת. מטרה הנעלה בהרבה – ממנו עצמו.

מטרה שהיא 'חיים' אחרים. חיים גבוהים הרבה יותר.

רשעים, ימיהם – מחיים אותם. הם משתעשעים. משתדלים 'להעביר את הזמן'. אולי יותר נכון הביטוי – 'להרוג' את הזמן.

חיים. אפשרות – לחיים של אמת, של נצח.

יש כאלו שבוחרים – להרוג את החיים האלו. ליצור מהם – מוות.

ה'צדיקים', הדבוקים במידת ה'יסוד' – יוצרים דברים חדשים. עולמות שלמים. כל הזמן. כל רגע מנוצל לבניה. להולדה.

הם נוטלים את החיים, ביד אמן, ויוצרים מהם – חיי נצח. 'מחיים' אותם. לדידם, חיים בלא יצירה – כמיתה חשובים.

וזהו האושר האמיתי. כי אושר – מגיע רק מסיפוק. סיפוק של יצירה. אתה יוצר משהו, בונה משהו, מוליד משהו – אתה תהיה מאושר. אם לא, יהיה זה דיכאון מתמשך.
יש חיים, ויש חיים.

יש חיים – שהם מוות מתמשך.

יש חיים – שיוצרים חיים נצחיים.

*

לא להסתפק ביחידת דיור

אמנם, גם ביצירה עצמה – יש לנו שני אפשרויות.

יש אדם שיוצר – חיי שעה. משהו מתכלה, זמני, רגעי. אולי כסף. אולי בית מפואר, אולי רכב חדיש. אולי תאווה, אולי כבוד.
ננסה להמחיש.

נקרא לו 'ראובן'. הוא שואף – לרכוש רכב חדיש. משוכלל. הוא חוסך, ולאחר תקופה ארוכה – הוא יכול להרשות לעצמו את ה'תענוג'.

הרכב נקנה, והוא חונה אחר כבוד – בחצר הבית.

חונה אמרנו. יום, יומיים. שבוע. שבועיים. הרכב עדיין חונה. הוא אינו מש ממקומו. המשועממים שבין השכנים, מתחילים להתלחש. אולי הרכב מקולקל. שיתבע את החברה. אני יכול לעזור לו.

לפני העזרה, הם מחליטים לעקוב מעט. השיעמום פג. יש 'אקשן'.

ראובן יוצא מביתו בשעת בוקר מוקדמת. פוסח על הרכב, ופונה לעבר – תחנת האוטובוס. וכשזה מגיע, הוא עולה עליו.

מוזר. גם מענין. מי זוכר שפעם היה משעמם.

סוף היום. ראובן שב אל ביתו, באוטובוס.

כאן, מתרחשת תפנית בעלילה: ראובן פונה לעבר החניה. הוא פוסע מעדנות – אל הרכב. ואו. הנה. סוף סוף זה קורה.

המשקפת מתקרבת. הלשון מלקקת את השפתים בציפיה מתוחה.

זה אמיתי. הוא כבר על יד הרכב. לוחץ על הכפתור המתאים בשלט-רחוק. הרכב משמיע צליל מרשים – ונפתח.

מיודעינו נכנס, וסוגר אחריו את הדלת. ה'זום' של הבלשים מגלה אותו מתרווח בנינוחות על כורסת הנהג. מלטף את ההגה. מסתכל סביבו.

סתם חשדנו.

הם ממשיכים לעקוב, באכזבה גלויה.

אבל – יש תקוה למשועממים: המנוע, אינו מותנע. ה'זום' מתארך יותר, ומגלה – המפתח, איננו ב'סוויץ'.

לאחר מספר דקות הוא יוצא. נועל את הרכב, ושב לביתו.

למחרת, הכל חוזר על עצמו. אוטובוס. חניה. שלט. זום. ישיבה קצרה ברכב. יציאה אל הבית.

תמוה מאוד.

בלש נועז אחד, מחליט לשאול את שכנו על פשר החידה.

התשובה, מכה את כל המתעניינים – בתדהמה רבתי.

השכן, אינו מודע ליכולותיו של הרכב. הוא אפילו לא יודע שהדבר הזה מסוגל לנוע. ההשקעה הגדולה והמפרכת, היתה – עבור מקום מנוחה. בסוף יום עבודה מתיש.

החידה נפתרה.

אמנם חידה חדשה נוצרה: מהי מידת שפיותו של השכן הנכבד.

הוא יכול היה לטייל בכל הארץ. להגיע לכל מקום אפשרי. בנסיעה חלקה ונעימה, כמו שרק הרכב המסויים הזה 'יודע' להציע.

במקום כל זאת, הוא נח. אפילו בלי מזגן. וכשהחנק אופף אותו, הוא בורח.

האצבע של הסובבים, מעתיקה את מקומה מה'זום' – אל הרקה. שם היא מסתובבת. במשמעות מאוד מסויימת. השכן שלנו, שהיה נראה כאדם שפוי, מתגלה כחסר דעת. גם אנחנו סבורים כך.

אמנם – לא כדאי למהר לחרוץ משפט.

כי אולי יש מי מאיתנו, שקצת קצת – דומה לו.

מי שבוחר ליטול את החיים, את הזמן, את הכלי האדיר בו אפשר לקנות מרחבי עד – לנצח נצחים, ולהשתמש בו – ל'כיף חיים'. להיחנק מרוב 'כיף'.

הפער בין 'חיים' – ל'כיף חיים', הרבה יותר גדול מהפער בין נסיעה ברכב – למנוחה בו.

החיים נועדו – ליצור חיי נצח. לבנות משהו שקיים לעולם. משהו, שבכל רגע – אתה יוצר איתו עולם חדש.

'עולם'. כמו כל העולם שלנו. אפילו יותר. מציאות שלמה. מציאות שיש בה עומק וגובה ורוחב.

לא מדובר ביחידת דיור. גם לא בדירה. אפילו לא בארמון פאר, מוקף בשטחים עצומים של גינות נוי, ועצי פרי, וחניה עמוסה רכבי פאר, ויאכטה מפוארת על שפת הים הסמוך, וכו'. כיד הדמיון הטובה.

אלא – עולם שלם. וכמו שבעולם שלם יכולים להיות כל הנ"ל, והרבה יותר מהנ"ל, ובכמויות אדירות, כך גם העולם שאתה יוצר – בכל רגע ורגע.

זהו עולם נצחי. עולם שיש לו קיום אמת. בניגוד ליחידות דיור העלויות הנ"ל.

*

כח רב עוצמה

אדם, צריך להיות 'יוצר'.

אדם שאינו יוצר, לפחות משהו, חש ריקנות איומה.

[וודוקא גברים. להם ניתן כח ההולדה, היצירה. נשים, במהותן – שומרות, ומפתחות מציאות קיימת. הן אינן מולידות דברים חדשים. ואולי על זה אמרו חז"ל (ערכין יט, א) 'סבא בביתא – פאחא בביתא, סבתא בביתא – סימא בביתא'. סבא, כבר אינו יוצר. התוצאה – 'פאחא'. הסבתא, יכולה לפעול – ולקבל הרבה סיפוק מכך – גם בלא צורך ליצור משהו חדש. ולכן, 'סימא'. ודו"ק.]

יש לנו מנוע של יצירה. מנוע אדיר, בעל עשרות 'כוחות סוס'. זהו ה'אדם' עצמו.

וכשהוא איננו מנוצל, הוא עלול להוביל את האדם למקומות הזויים. לדוגמא – להלחם על כל עוולה מזדמנת. תוך השקעה עצומה ב'פשקווילים' מכל סוג שהוא, והכרזות, וקוי 'תוכן', וכו'. הלא זהו מנוע רב עוצמה.

אפשר גם, להשקיע את הכח הנ"ל בדבר עליון יותר – גן עדן. שכר נצחי.

לבנות עולמות מלאים בעונג אדיר. עונג שאין כמותו בכל חיי העולם הזה.

וזה נפלא.

נפלא, אבל – חסר. כי הבונה עולמות – עבור עצמו, הוא עדיין – ב'ריבוע', של עצמו.

כדאי לנסות להשקיע – בדבר העליון ביותר שיתכן. הדבר שאין עליון ממנו.

– ה' יתברך.

ליצור – בעצמך – את ה'יתברך' הזה. את הברכה – לשמו הגדול והנורא.

וככה אתה מייצר את הדבר הגדול ביותר שיכול להיות. גדול הרבה יותר ממה שניתן לחשוב או לדמיין.

בכל פעולה, דיבור, מחשבה, שלנו – אנחנו יכולים לפעול שפע לשכינה הקדושה. אם אנחנו יודעים את זה, ומבינים את זה – אז זה באמת קורה.

אז למה שלא נפעיל את המנוע האדיר הזה כמו שצריך. למה שלא ננצל אותו היטב.

הלא כך אנחנו מפעילים את אותה מידה – יסוד. אבל את הרובד הכי עליון שלה. את ההשפעה של קודשא בריך הוא, לשכינה.

זו סוגיא, רחבה, וצריך ללמוד אותה – כי אלו החיים שלנו. כאן רק רמזנו. גילינו טפח – מסוגיית ה'יסוד', המשפיע – לשכינה.

למתבונן, ולמקיים, זהו הסיפוק הגדול ביותר. האושר הגדול ביותר.
כי כך אנחנו יוצרים – את הדבר הגדול ביותר שיכול להיות.
– כך, אנחנו מחיים – את החיים שלנו.
לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

ביאור נפלא אודות מקום מערת המכפלה והיות חברון בעתיד מערי המקלט

שְׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹקִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קְבָרֵינוּ קִבֵּר אֶת מִתְךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת קְבָרוֹ
לֹא יִכְלֶה מִמֶּךָ מְקַבֵּר מִתְךָ. וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרַת הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר לֹא אֲשֶׁר בְּקִצָּה שְׂדֵהוּ בְּכֶסֶף
מִלֵּא יִתְּנָה לִי בְּתוֹכְכֶם לְאַחֲזֵת קִבֵּר (כג, ו ט)

רבנו הרוגוצ'ובער זצ"ל מעלה הערה גדולה, איך אברהם אבינו קנה אחוזת קבר לקבור את שרה בחברון הלא חברון עתידה ליעשות עיר מקלט כמובא ביהושע (כ' ז') וקיי"ל במכות דף י"ב דערי מקלט לא ניתן לקבורה רק לגולים וגם הם רק לשעה עד שימות כה"ג ואח"כ מפנין, כמבואר במכות שם ובמסכת שמחות (בסוף).

ומבאר רבינו, שאכן משום טעם זה לא רצה אברהם אבינו לקנות קבר בתוך העיר אלא ב"קצה שדהו" כלומר מחוץ לתחום העיר, כמבואר בסוטה דף כ"ז ע"ב ועירובין דף נ"ו ע"ב שהשדות הם עדיין בתוך התחום, והוא ביקש בקצה השדה, כי בית הקברות של ערי מקלט הם מחוץ לתחום כמבואר בגמ' מכות דף י"ב ע"א וברמב"ם פ"ז מרוצח ה"ד ופי"ג משמיטה ה"ג. אמנם בני חת אמרו לו נשיא אלקים אתה בתוכנו, דהיינו מלך כמבואר בשבת דף ק"ה וב"ב דף צ"א ונביא (כמפורש בכתוב בראשית כ' ז') וקבר המלך - נשיא וקבר הנביא - אלקים אינו מתפנה כמבואר בירושלמי נזיר פ"ט ותוספ' ב"ב פ"א [א] ובמס' שמחות [פי"ד], ולכן "במבחר קברנו קבור את מיתך". אמנם אברהם אבינו לא הסכים לזה. מפי השמועה שמענו כי בהיות הגר"י הוטנר זצ"ל בבחרותו ביקר אצל רבינו וכששמע רבינו שלומד בחברון בירר אצלו היכן שוכנת מערת המכפלה אם בתוך העיר או מחוצה לה, וכשהשיבו שנמצאת בתוך העיר, אמר לו רבינו אם כן אין העיר נמצאת כיום במקומה המקורי. [אמנם חתנו הגר"י דויד שליט"א כתב לי כי לא שמע מחמיו זצ"ל דברי רבינו אלו אלא רק את כללות הענין שדיבר עימו על הא שחברון היתה מערי מקלט].

כתוספת נפלאה על הדברים הנ"ל יש להאיר: הנה בב"ב דף קכ"ב ע"ב ובמכות דף י' ע"א מקשה הגמ' איך נתנו את חברון לכלב (- שהלך להשתטח על קברי האבות להנצל מעצת המרגלים) הלא היא עיר מקלט שדינה להנתן ללויים. ותי' הגמ' אמר אביי פרווראה [פירש"י: כפרים ושדות שסביב להעיר חוצה למגרש] דכתיב (יהושע כ"א - י"ב) ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו.

מבואר איפוא שכלב לא קיבל את חברון עצמה, וכמפורש שם שניתנה לכהנים ולבני אהרן הכהן נתנו את עיר מקלט הרוצח את חברון ואת מגרשה (פסוק י"ג), אלא את

הכפרים ושדות שסביב לעיר. והדברים מתאימים עם ד' רבינו הללו שמערת המכפלה הינה מחוץ לעיר חברון. ומדויק לשון הכתוב ויבוא 'עד חברון' ולא 'לחברון', דהיינו עד חברון ולא עד בכלל. ועל כן קיבל את הארץ 'אשר דרך בה' דהיינו הכפרים ושדות הסמוכים לה, ובכללם מערת המכפלה.

להנ"ל נמצא דחברון שלפנינו נמצאת במקום חברון שקיבל כלב בן יפונה ונחשבת מערי יהודה. והנה בברכי יוסף או"ח סי' תקס"א הובא בשערי תשובה כתב שמה שנוהגים העולם שלא לקרוע על חברון [מדין הרואה ערי יהודה בחורבנן] באמרם דמערי מקלט ומערים שניתנו ללויים הם ולא בכלל ערי יהודה מיקריא, אין לסמוך ע"ז, עכ"ד. ועפ"י המבואר לעיל דחברון שלפנינו היא זו שמערי יהודה, א"כ הרואה אותה צריך לקרוע, ולא הרואה את הר חברון ששם היתה חברון של ערי הלויים שהיא מערי מקלט ולא מערי יהודה. (יצוין שידוע כיום ע"י חפירות וכו' שחברון של אברהם אכן היתה בהר במקום הנקרא כיום תל רומיידא ואילו מערת המכפלה נמצאת בעמק - במקום המתואר לעיל כחברון שמערי יהודה).

במקור אחר - מכתב שואל - הגר"א דיאמנט ז"ל הי"ד מיום א' עקב ט"ז אב תרפ"ז מצטט דברים מד' רבינו ממכתב שנשלח אליו:

"בספרי [פ' וזאת] הברכה [פי' שמ"ח ע"ש] כי עצמות יהודה נקבר' במערת המכפלה, משום דחברון עיר מקלט ושם אינו מקום קבורה כבמכות י"ב ע"א לכן קברו את יהודה במקום האבות שנקברו קודם ולא פנום מחמת קבר הנביא" וכו' וכתב מר ע"ז דבר נפלא "שזה מרומז בנשיא אלקים אתה בפ' חיי שאברהם רצה לקבור שרה דוקא מחוץ לרחוב ונאמר בנבואה נשיא אלקים אתה ומלך אין מפנין קברו" עכ"ל מר. בדברים אלו אנו מוצאים אופן אחר מהנאמר לעיל אלא אדרבה בנבואה נאמר לו לקבור בתוך העיר.

אודות קבורה בעיר מקלט העירני ידידי הרב הגאון רבי משה צבי רודמן שליט"א שו"ת שארית נתן (מנכדו של בעל הפנ"י) בלקוטים על תנ"ך שמואל ב' פ' ג', לגבי קבורת אבנר בחברון אף דהיא עיר מקלט. [מקורות: שו"ת צ"פ החדשות ח"א קונט' מתנ"ע לקש"פ מכתב ב' וח"ד סי' ק"י וראה צ"פ עה"ת]

לתגובות: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

יפה שיחתן של עבדי האבות מתורתן של בנינים

כִּי אֵל אֶרְצִי וְאֵל מוֹלַדְתִּי תֵּלַךְ וְלִקְחַתְּ אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק (כד, ד)

הנה אברהם אבינו עליו השלום מחפש אשה לבנו יצחק, ויודע הוא שאין הדבר פשוט כל כך להשיג אשה שראויה ליצחק, שהוא עולה תמימה וכבר נעקד על גבי המזבח, ומי היא זו שתהא ראויה ומתאימה לבנות בית נאמן לדי' ותורתו באופן שמתאים ליצחק. והנה כפי הנראה אברהם אבינו בעצמו אינו יכול לחפש אשה, וכן יצחק אינו יכול לצאת לחוצה לארץ, שהוא עולה תמימה.

והברירה היחידה שנשארה היא שאליעזר עבד אברהם יחפש אשה ליצחק, ואולם האם הוא בר סמכא להביא אשה שתתאים ליצחק אבינו - יחידו של אברהם שנעקד על גבי המזבח - והאם האשה תסכים - על סמך זה שכנראה היא תהיה מקובלת ותמצא חן בעיני יצחק אבינו, לבא מארם נהרים אל ארץ כנען, - ולסמוך שלא תאלץ לשוב בבושת פנים, אחרי שעשתה דרך ארוכה כל כך, ועברה מארץ לארץ.

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ הַגַּמְלִים לְשָׂתוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נָזִם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל יְדָיָהּ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם. הנה אליעזר רצה להראות עד כמה הוא סמוך ובטוח שזו האשה המתאימה, ולכן נתן, נָזִם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים... עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם. וגם אחר כך הרעיף מתנות עליה ועל משפחתה.

והנה לבן ובתואל הרשעים, הם חשבו לרעה, והסיקו שכנראה שהוא משופע בהרבה מאד כסף, עד שהצמידים והנזם לא נחשבו בעיניו כלום, ויש להניח שהוא נושא אתו עוד כמה וכמה נזמים וצמידים, למקרה שיצטרך להמשיך ולחפש עוד אשה, אם זו תסרב לבסוף, ולכן החליטו שמוטב להם להרעיל אותו, כך שיוכלו לשים את ידם על העושר האגדי שאמור להיות בכליו.

וכאשר לא הצליחו בתכניתם המקורית להרעיל את אליעזר, חשבו בני המשפחה, אולי לפחות יעכבו את רבקה בתואנה שמא הדבר אינו ברור שיצחק יסכים לשידוך, ולכן המשיכו, וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הַתְּלָכִי עִם הָאִישׁ הַזֶּה... כלומר האם את אכן מסתמכת על האיש הזה... שלא יאכזב אותך לבסוף. ורבקה בשלה... וַתֹּאמֶר אֵלָי. והיינו משום שרבקה ידוע ידעה שהכל מאתו יתברך, והבינה מתוך דברי אליעזר והנהגתו בקדש, שהטעם שהוא נתן מיד את הנזם והצמידים הוא בגלל אמונתו החזקה בהשם, שהגיעו אל מחוז חפצו, והבינה הרמזים של שני לוחות הברית, וידעה מה הפירוש להתחתן עם יצחק אבינו, שנעקד על גבי המזבח, ומעל הכל ידעה גם כן, שיצחק אבינו מחפש רק אשה יראת השם, ולא שום דבר אחר, ויכולה היא לסמוך שלא תתאכזב

ותשוב בבושת פנים חס ושלום, ושהכל כדאי כדי לזכות שבביתה תשרה השכינה, ומצאה עצמה שואפת בכל ליבה לזכות להיות אחת האמהות לעם הנבחר, שבודאי שמעה זאת מאליעזר, וכבר בעיניה ראתה את רבבות אלפי ישראל מקבלי התורה ועמליה ושומריה, ולא רצתה לאחר אף רגע.

והנה לא ידענו ממי להתפעל יותר אם מאליעזר עבד אברהם, שכיון לדעתו של אברהם אבינו, או מאברהם אבינו בעצמו שאלה הם עבדיו.

כהנה וכהנה האריכה התורה לספר את המעשה המפעים של חיפוש אשה ליצחק אבינו ומציאתה הפלאית, עם אמירת, **שְׁתֵּה וְגַם גְּמְלִיךָ אִשְׁקָה...** ומראש הבין אליעזר שחייבת להיות בנמצא אשה כזו שראויה ומיועדת ליצחק אבינו, וידע גם שאשה זו אלה וכאלה הם מעשיה, שכך תענה תמיד כאשר ישאלוה לאמר, **הֲשִׁינִי נָא מֵעַט מִיָּם מִפְּנֵיךָ, - וְאִמְרָה גַם אֶתָּה שְׁתֵּה, וְגַם לְגְמְלִיךָ אִשְׁאָב,** כי עוולה לא תמצא בשפתייה. ובודאי אין כי אם **הוא האשה אשר הכיח ד' לְבָן אֲדֹנָי...**

ואנו עלינו ללמוד וללמוד ולהתיגע, בפרשיות אלו, כי אין כאן שום כפילות של סיפורי התרחשויות, רק שלבים שלבים בעבודת השם...

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"החשיבות בעבודת ה' בכל מצב"

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה (כג, א) וברש"י: כולן שווין לטובה, בת ק' כבת כ' בת כ' כבת ז'.

ישנה אמרה מהרה"ק מקאצק זיע"א על דברי המשנה (אבות פ"ב מ"ב), 'אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תיפנה': הרי לכל אחד יש ימי עליה מלאים בהתלהבות וחשק והארה שמימיות. מצד שני ישנם זמנים ומצבים שאינם זוהרים ומאירים – אם כשאדם תפוס בדאגות שונות, ואינו פנוי לעבודת השם בדעת צלולה, ואם בחלק הנפילות בעבודת השם המושפעות הן מצד עצמו או מהסביבה מהגשמיות הסובבת אותו...

אכן ישנם הרבה בני אדם כשמגיעים לניסיון של חשכות, הם אומרים לעצמם: הרי עכשיו המצב כבוי וחשוך, ומה לי בכזה מצב ללא התלהבות וחשק, להתחזק ולהתעצם בתפילה ובלימוד ובשאר הענינים, הרי עדיף לחכות למתי שהשי"ת יאיר את הימים, אז אתפלל ואלמד כראוי, אך עכשיו המצב אבוד! ומה לי לבוא ולהשקיע בתפילה ובלימוד. כך הוא מעביר במחשבתו. ובכדי לצאת ידי חובה, הוא מעביר את תפילתו במהירות, ולומד מעט לצורך השקטת סערת נפשו.

אך בא הקאצקער רבי ואומר לנו: 'אל תאמר לכשאפנה אשנה' - אל לך לומר שכשיהיה לך ראש פנוי עם הרחבת הדעת וישוב הדעת, אז אלמד ואתפלל, כי 'שמא לא תיפנה', כי שמא הקב"ה רוצה מאתך עבודה מסוג שונה של 'לא תפנה', - דהיינו כשאין לך את הפנאי והישוב הדעת. ואל לך לחכות למצב בו יאירו לך מלמעלה את דרכך, כי שמא עבודתך האישית הינה דווקא עבודה מתוך החושך. אכן אם תתמיד בעבודתך גם מתוך החושך, בסוף יאירו לך את עבודתך בבהירות ובמתיקות.

*

בזה אפשר לפרש את דברי רש"י בפרשתנו, על דברי הפסוק "ויהיו שני חיי שרה" – 'כולן שווין לטובה, בת ק' כבת כ' בת כ' כבת ז'. דהנה שרה אמנו ביום הולדתה לא הייתה באותו רמה של צדקות, כמו שהייתה בגיל מאה שנה, שאז הייתה בעלת מדרגות גדולות ונפלאות עד אין קץ, אך עם כל זה נאמר גם על אותם שנים שלא היו זוהרים וזורחים, "כולן שווין לטובה". ולכאורה יש להבין מדוע 'כולן שווין לטובה' הרי בתחילת חייה הייתה בדרגה יותר נמוכה ביחס לסוף חיה? אלא התשובה לכך היא, שכאשר אדם עושה את המקסימום שלו בכל מצב ותקופה בו הוא נמצא, אז תקופה זו הינה הכי טובה בחייו, כי מבחינתו עשה את המקסימום שלו. והתורה מעידה עליו, ש'כולן שווין לטובה'.

על אף שזה לא נעשה עם כל ההארה והמוחין, אך יישם את התפקיד והשליחות אליו כעת נועד.

*

כמו כן על אברהם אבינו נאמר "ואברהם זקן בא בימים" ומסבירים בספרים הקדושים את המשמעות של 'בא בימים', שבא בכל סוגי הימים שהיו לו, ובכל יום ויום עבד את הקב"ה כפי מה שיתאפשר לו באותו יום. כי אין אדם שיש לו תמיד ימי אורות, אלא לפעמים האדם מלא באור בהתלהבות ושמחה, ולפעמים פחות בהתלהבות עם עצבות שנגררת אחרי זה. כל יום עם הבחינה שלו, ועל האדם לנצל את המקסימום בתפקיד שנועד לכל יום ויום.

*

שמעתי פעם סיפור מהגאון הצדיק ר' יעקב מאיר שכטר שליט"א, כשהיה בכותל המערבי פגש יהודי שבא לשפוך את מצוקתו בתפילה, אותו יהודי לקח את ספר התהילים לידיו והחל לומר, ניכר היה על קולו וארשת פניו שחסר לו היטב את החיות ההתלהבות והחיבור לתפילתו לפני אלוקיו, עד שבקושי סחב באמירת התיבות הכתובות בספר התהילים, אך הוא נשאר בעמדתו בחוזק ללא ייאוש, והמשיך באמירת התהילים מתוך התמקדות באמירת תיבות פרקי התהילים מילה במילה בפשטות ובתמימות. כך המשיך באמירה פרק אחר פרק, עד שהגיע לפרק האחרון שבתהילים פרק ק"ג, ואז נבקע הסכר הסובב את ליבו ומעיינות של בכי ודמעות של תפילה מעומק ליבו החלו לצוף בקרבו, אז שוב הרגיש את אביו הרחמן הצופה עליו ומצפה לתפילתו והחפץ בישועתו. עד כאן סיפר הגרי"מ שכטר שליט"א. ואכן סיפור זה הינו מוסר השכל עד כמה אסור להתייאש אף במצבים שהאדם מרגיש שעבודתו מיותרת ללא לחלוחית של חיות, לבוא להתחזק ולומר בפשטות ובתמימות את מילות התפילה ולעשות את שאר הענינים במקסימום כפי יכולתו, כמו בסיפור זה שאם היה מתייאש בפרק הראשון, לא היה זוכה להגיע לשלב של פתיחת הלב בסיום ספר תהילים.

אכן זה המסר השייך אלינו, כשאחד נמצא במצב שלא הולך לו בעבודת השם, והוא במצב של 'לא תיפנה' ללא פנאי ורוגע וישוב הדעת, אז עליו להתחזק ולעשות את המקסימום שהוא יכול לעשות, ואז הוא עושה את שלימות רצון ה', והשם יתברך מאיר לו את החיים ומאיר לו את דרכו בעבודה.

*

אם ח"ו אחד מן הקוראים יקום בבוקר ואינו מרגיש התלהבות וחיות, שלא יגיד: נו מילא... שהיום הזה יעבור כבר איך שיהיה!... אלא יתחזק ויתחדש, ואם אינו יכול לכוון בכל התפילה, אז לפחות שיכוון באמן יהא שמיה רבה... או בשמונה עשרה ואו בעלינו וכדו', ויתמקד במקסימום שיכול לעשות כפי יכולתו, כך יתחבר לתפקיד האמיתי המוטל עליו כעת, ולעשות את רצונו בשמחה ובחשק למרות המצבים הנמוכים הקיימים אצלו.

השי"ת יעזור שנזכה לעשות את התפקיד האמיתי והראוי המוטל עלינו בכל יום ויום מחדש, ונזכה לעבוד את ה' בבחינת 'בא בימים' – עם התחברות לרצון ה' בכל יום ויום, ללא חשבונות האם אתמול היתה הארה יותר גדולה מהיום... אלא לעשות בכל יום ויום את המקסימום שבכוחנו לעשות. שיתקבלו תפילותינו ועבודותינו, ושיהיו לנו הרבה ישועות ברוחניות ובגשמיות, וסייעתא דשמיא.

א גוטן שבת

(עיבוד מתוך שיעור יומי שנמסר לאחר התפלה)

נשכימה לכרמים / הרב גרשון יהודה וינטרוב, מח"ס זכרון פנחס, ראש כולל 'יערה' במושב יערה

תכלית החסד

החסד שמצאנו אצל רבקה הוא למעלה מהשכל [כהגדרת ר' ישראל באגרת ל', וע"ש כיצד יתכן שיהיו דברים שהם מעל השכל. לפי הדברים המבוארים בהמשך יתכן שאין זה למעלה מן השכל, והבן]. איזה הגיון יש שילדה קטנה תשאב מים לחבורה של גברים מגודלים, עם עשרה גמלים?! מה באמת ההסבר בזה, זה נראה כמו אובססיה לחסד?!

מצאנו בפסוק את הדרישה לאהבת חסד, כלומר, שלא מספיק לעשות חסד, אלא צריך אהבת חסד, מדוע? כל מצוה צריך לעשות באהבה ויראה, אבל שם זו אהבת ה', וכאן זה אהבת חסד, מדוע צריך לאהוב חסד?!

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, ומשמע שזה כלל גדול לכל התורה. מה הביאור בזה?! יתכן שזה מה שרמזו אליעזר לרבקה כשנתן לה שני צמידים עשרה זהב משקלם, ומפרש רש"י שזה כנגד שתי הלוחות, ועשרת הדברות, שרמזו לה שהחסד זה היסוד והתכלית של כל התורה, וכמו שיתבאר בהמשך.

ידועה אמרתו של ר' ישראל סלנטר זצ"ל שהגשמיות של השני היא הרוחניות שלי. ובפשטות, הכוונה היא שאצלו זו גשמיות, אבל אצלי זו מצווה. אמנם יש לעיין בזה טובא מדוע אני צריך לתת לשני גם דברים שאינם טובים עבורו. לדוגמא, אנו צריכים לכבד את השני כבוד גדול, אבל בעבורו כבוד הוא פסול, הרי הוא צריך לברוח מן הכבוד. דוגמא נוספת, אם בא אלי אורח אני מכבדו במעדנים כאשר תשיג ידי, ואילו הוא צריך להסתפק במועט, ולברוח מתענוגים, וא"כ, כיצד יתכן שאני מכבדו בדברים שלא טובים עבורו?!

ישנן שתי שיטות בהנהגה הכלכלית בעולם, השיטה הליברלית של כלכלה חפשית, והשיטה הסוציאליסטית. הליברלים טוענים שאין לנו להתערב יתר על המידה בכלכלה, אין לנו לקחת מהעשירים ולתת לעניים, אלא עולם כמנהגו נוהג, ומה שיהיה יהיה. הם גם טוענים שאם אנו נותנים לעניים, אנו מנציחים את העצלות והבטלנות. אם לא נעזור לעניים, הם יצטרכו להתאמץ לעזור לעצמם, וכך נחזירם למעגל העבודה. לפני מספר שנים קוצצו קצבאות הילדים במדינת ישראל בצורה דרסטית. אחת הטענות הייתה, שאנשים מסתמכים על קצבאות הילדים, מתרגלים לחיות על חשבון הצבור, במקום לדאוג לעצמם ולמשפחתם. מאידך, תומכי השיטה השניה סוברים שצריך לעזור לעניים ולחלשים, וזוהי טובת כלל הציבור, שכן אם לא נעזור להם, רבים יתדרדרו לפשע, ובסופו של דבר יסבלו מהם יותר. אברהם אבינו ע"ה, ואנשי סדום הם המייצגים של שיטות אלו. אנשי סדום התנגדו לעזרה לעניים וחלשים [מסתבר שהייתה להם אידיאולוגיה מסודרת ומוסברת היטב], ואילו אברהם אבינו היה ההפך הגמור, וכל מהותו הייתה עזרה לזולת בגשמיות וברוחניות. אמנם גם החסד של אברהם היה למעלה מן השכל, שהרי ההגיון

אומר שאם אין אף נזקק כרגע, מדוע צריך לרוץ ולחפש אותו, ובפרט בגילו ובמצבו, שזה גובל בחשש פיקוח נפש?!

ונראה שהחסד של התורה גבוה בהרבה ממה שמקובל בעולם. חז"ל אומרים שהתורה תחילתה גמילות חסדים, וסופה גמילות חסדים. ונראה לרמוז בעומק דבריהם שהכוונה היא שגם ההקדמה לתורה היא גמילות חסדים, וגם התכלית היא גמילות חסדים. ונראה לבאר הדברים, דהנה דרך ארץ קדמה לתורה, ומבואר בספרים [שערי קדושה] שזה ההקדמה והמבוא לתורה, שע"י תיקון המידות קל לקיים את התורה, ובלי זה, קשה מאד. עיקר הדרך ארץ לעניין זה, זו מידת החסד, שכן מי שחושב ודואג רק לעצמו, יתקשה מאד לקיים את התורה, ומי שהבין והפנים את עניין החסד [וכפי שיתבאר בהמשך] יקל עליו לקיים את התורה. ונראה שגם התכלית של התורה היא להשתלם במידת החסד, וכמו שאומרים חז"ל שתכלית התורה והמצוות היא לצרף את הבריות, ונראה שזה בעיקר במידת החסד, וכמו שיתבאר. [אכמ"ל, אבל ארמוז כאן לפנינה קטנה. ידועים דברי הגר"ש שקופ זצ"ל בהקדמה לשערי ישר, שבעצם טבע האדם לדאוג לעצמו, אלא שהתורה מלמדת אותו להרחיב את העצמו, ולכלול בזה מה שיותר, ע"ש בדבריו הנפלאים. ואפשר לרמוז זאת במה שאמרו לצרף את הבריות שהכוונה לצרף אותם לעצמו.]

מבואר ברמח"ל שתכלית התורה והמצוות היא להדבק בה', ודביקות זו היא גם השכר של נהנים מזיו השכינה. מצינו בחז"ל שהדרך להדבק בה' היא ע"י קניית מידותיו, מה הוא רחום וכו'. ונראה שכל המידות שם הן מידות של הטבה וחסד. ראיתי מישהו ששואל הרי הקב"ה הוא גם אל קנא, ואם צריך להדבק במידותיו, מדוע לא ניקח ממנו גם את הקנאות, ואם זה באמת כך, מדוע הוזכרו שם רק מידות של חסד. ונראה שבאמת חז"ל כתבו בדווקא מידות אלו, ורק בהם צריך לדבוק. וביאור העניין הוא שהאדם נברא בטבעו נוטל, וכדי להדמות להקב"ה צריך להפוך עצמו לנותן, שזוהי מידתו העיקרית של הקב"ה בהנהגת העולם. חז"ל מגלים לנו שהקב"ה התייעץ אם לברוא את העולם, מידת האמת אמרה אל יברא, ומידת החסד אמרה יברא. נטל את האמת והשליכה ארצה, וברא את העולם במידת החסד, ועל זה נאמר "עולם חסד יברא". ונראה שבאו לרמוז לנו שזו המידה העיקרית והחשובה מכולם בעבורנו ואותה אנו אמורים לרכוש בזה העולם, ועי"ז נדבק בה', ונגיע לתכלית.

נמצינו למדים, שתכלית החסד איננה בעבור הזולת. הקב"ה יכול לעזור לו בדרכים אחרות. החסד הוא קודם כל בשבילנו, להפוך אותנו לאנשים טובים יותר, שלמים יותר, וראויים להדבק בו יתברך. אם החסד הוא להשלים את חסרון השני, הרי שאם אין מי שחסר, אין עניין בחסד. אבל אם החסד הוא עבורי, הרי שאם אין לי עם מי לעשות חסד, נחסר לי משלמותי, ואז אני צריך לרוץ ולחפש עם מי אפשר להתחסד. אם החסד הוא עבור הזולת אז לא מובן מדוע אני צריך לתת לו גם דברים שלא טובים עבורו. אבל אם החסד הוא עבור הנותן, וככל שנותן יותר משתלם יותר במידת החסד, אזי מובן מדוע נותן גם מה שלא טוב לשני, שהרי חייך קודמים, ובשבילך זה טוב. אם החסד הוא עבור

השני יש לזה גבול הגיוני כמה אני צריך לעזור לו כאשר הוא יכול לעזור לעצמו. אבל אם החסד הוא עבור העושה, מה אכפת לי מה הוא יכול לעשות, אני עושה לעצמי כמה שיותר. [נראה שגם בפריקה וטעינה שלא חייבה תורה לסייע לו אם לא עוזר בעצמו, זה רק שאין מצוה וחיוב, אבל ודאי עניין של שלימות החסד יש בזה]

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

הערות בענין קבורה בקומות, ובענייני טומאת כהנים

תנו לי אַחַזַּת קָבֵר (כג, ד)

א. הנה בענין קבורה בקומות האריכו בזה כמה מהמחברים, ובראשם ידידי הג"ר משה קוטקס שליט"א, והוכיח כיד ה' הטובה עליו את כל השאלות ההלכתיות החמורות שיש בענין זה, אי משום קבורה בעפר, אי משום קבורה בקרקע, אי משום גזל המת, ועוד נקודות רבות, ואין הרבה מה להוסיף על דבריו, ולא באתי אלא להעיר כמה הערות הנגזרות משאלה זו, והנה הביאו בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמעיקר הדין הוי קבורה, ובחול"ל קברו כך, הנה מלימוד הנושא ראיתי שכמה חוקרים כתבו שעובדתית אי"ז נכון ובשום מקום בעולם לא קברו בצורה זו, וראיתי שהג"ר גדליה אקסלרוד שליט"א אב"ד חיפה כותב בספרו מגדל צופים לתמוה דאם קבורה זו מועילה, מדוע במקומות שישנה אדמה סילעית כמו בירושלים, שהחפירה ללא כלים חשמליים קשה ביותר, מדוע לא חפרו בקומות. [ולענ"ד אי משום הא אי"ז מוכרח, דבלא"ה תיקשי אמאי במקומות כאלו לא העמידו משטח גדול של עפר בגובה שמת ויותר, ויקיפו את המשטח בבטון ואבנים, ובתוך העפר יקברו בקלות.]

ב. התעוררתי לדון האם מותר ליהנות מהצל של הבנין של קבורה בקומות, והיינו בקבורה בקומות שיש בבנין רק מתים, ולא כשמשמש גם לבנ"א לעלות לבנין, ואף צל חשיב הנאה, כמבוי' בע"ז [מח,ב] לגבי ליהנות מצל של ע"ז, ונראה לחלק דבע"ז שנאמר "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", א"כ אף צל אסור, ומשא"כ בהנאה ממת שהיא יותר הנאה של לקיחה, בהא יש מקום לומר שהנאה מצל לא נאסרה, וכמו"כ יל"ד בהליכה בבית החיים העתיק בצפת, שאמנם עשו גשרים, אך גם גשרים אלו עומדים על קברות, וא"כ הרי הוא דורך על הקברות, אמנם משום הנאה אין לחוש, כיון שאינו נהנה מהמצבה, ואף לולא המצבה הגשרים היו עומדים.

ג. יל"ד אי נימא שקבורה בקומות אינה קבורה כלל, ואפי' בדיעבד, האם יש עדיין דין אנינות, והנה באופן שהמשפחה ניח"ל בקבורה זו, י"ל שלא גרע מנתייאשו לקברו, שאין דין אנינות, אכן יל"ע מה הדין באדם שמכיר במשפחה פלונית שעומדים לקבור את קרוב משפחתם בקומות, מחמת מחסור בכסף לשלם דמי קבורה רוויה, האם מחויב להוציא עד חומש מנכסיו, או אפי' יותר מכך, דלגביו שהוא סובר שאי"ז קבורה כלל ממילא הוי מת מצוה, וצ"ע לדינא, ולא באתי אלא לעורר את לב המעיין.

ד. בקובץ ויען שמואל [חי"ט עמ' ער] כתב הגרב"צ קוק שליט"א להביא את דעת הגריש"א בהשתלת אבר מת בכהן, ודיבר על השתלת עצם בחניכיים, והעלה הגריש"א

להקל, והנה עדיין אי"ז יביא מזור לכהן שנקטעה אצבעו, שאסור לו לחבר את האצבע בחזרה, כיון שעד שהאצבע תתאחה בינתיים עובר על איסור טומאה בכל רגע, [אמנם יש מקום לדון להקל עפ"י הש"ך שהותר לעבור על איסור דאורייתא מפני סכנת אבר]. ואף ישראל שנקטעה אצבעו נמצא בבעיה גדולה, שצריך להיות בדה, שהרי בכל מקום ישנם כהנים.

ה. בקובץ ויען שמואל [חלק י"ח עמ' תכ"ב] כתב מע"כ שליט"א על פסק הגרי"ש לגבי טומאת כהנים בביה"כ בבתי חולים דהוי ספק טומאה ברה"ר דהוי מחלוקת האם מותר לכתחילה או שמותר רק בדיעבד, ופסק שרק בשעת הצורך שרי, ויש להקשות דיעווי' בתוס' [סוטה כח,א] ובשו"ת הרשב"א [ח"א סי' פ"ג] דמבו' להדיא דאף לכתחילה שרי לכהן להיות בספק טומאה ברה"ר, וצ"ע.

והנה לצד המחמיר בשאלה זו, וס"ל דספק טומאה ברה"ר אסור לכהן, כיון דהאיסור תלוי במציאות ולא בדיני טומאה, א"כ כשמגיעים ב' ישראלים לבקר כהן חולה בבית חולים, ואח"כ יוצאים, והחדר משתנה מרה"ר לרה"י, אי נימא שהאיסור תלוי במציאות יש להקל להם לצאת, כיון שלא שינו את המציאות, אולם אי נימא שהאיסור תלוי בדינים, א"כ כשהישראלים יוצאים מחדרו של הכהן הם מטמאים את הכהן, וזוהי הערה חמורה למעשה, וצ"ע.

*

"שידוכים"

וְלִקְחָתָּ אִשָּׁה לְבָנִי (כד, ד)

מאמר זה נכתב לא מתוך ניסיון של נישואי ילדים וכדו', אלא מתוך ניסיון של שדכן עשה כמה שידוכים, שדיבר עם מאות הורים בשנים האחרונות מכל המגזרים, ושמע מקרוב את המצוקות הקיימות בתחום זה.

א. הנה בכל ההתלבטויות של הבחורים בענייני השידוכים, צריך לדעת מהם סדרי עדיפויות, ונראה שיש לחשוב על כל הצעה בצורה זו, יעשה לעצמו את כל המעלות שמחפש בזוגתו לעתיד, כגון ירא"ש, משפחה טובה, אב ת"ח, יחוס, בחורה עם מקצוע שמכניס סכום מכובד, הסכום שההורים נותנים לדירה, מראה חיצוני, מקום מגורים, סמינר, וכדו', ויסמן לעצמו מבין מעלות אלו, מהם הדברים החשובים לו, ואח"כ יעשה רשימה לעצמו על הנתונים שלו, כגון, רמת התמדה, רמת כשרון, ישיבה, משפחה, מראה חיצוני, וכדו', וממילא אם יש לו לדוגמא שבע נתונים חיוביים, [ואז יוריד כמה מהמעלות, כי בד"כ כל אדם מגזים ביחס לעצמו...], וממילא כך ידע כמה מעלות יכול לדרוש בצד השני, וצריך לדעת כמובן שאין דבר מושלם בעולם, ונגם אם כלפי חוץ נראה לו שהחבר שלו קיבל שידוך מושלם, אליבא דאמת אי"ז מושלם. וע"כ צריך לראות את הרצוי והמצוי, וכבר אמרו ע"ז שההפרש בין המצוי לרצוי בגימטריא, יוצא גימטריא של כסף, וכמו"כ אמר פעם בחור מבוגר, "הרצוי אינו מצוי, והמצוי אינו רצוי, והרצוי והמצוי כבר נשוי"...

ב. והייתה לי פעם שיחה עם בחור מתבגר שהתקשה במציאות זיווגו, ואמר לי שעדיין חושב שיכול לדרוש סכום כסף רב, הרבה מעל הממוצע, ואמרת לי לו עפ"י משל במעשה שלא היה באדמו"ר שנפטר והניח אחריו שני בנים, והנה הבן הקטן אמר שהאב נגלה אליו בחלום, ואמר שהוא יהיה אדמו"ר, ואמר לו אחיו הגדול, את החלום הזה החסידים צריכים לחלום ולא אתה... וה"ה בענייננו שאף אם הבחור חולם שמגיעה לו דירה, מ"מ את החלום הזה חמיו לעתיד צריך לחלום ולא הוא...

ג. ובענין בחורות מבוגרות שמצוקה זו היא קשה ואיומה, [וכמובן הקב"ה מסובב את כל העניינים, אבל ההסבר הטבעי לכך הוא ישנם כמה פערים שאינם ניתנים לגישור, א' ישנם יותר בנות מבנים, והיינו שלמרות שעל כל מאה בנות נולדים מאה ושש בנים, אבל מכיון שרוב מקרי המוות בילדות ובתאונות ועוד, קיימות יותר בבנים, אבל כמובן שמדובר באחוז קטן מאוד, ב' מכיון שישנו פער בד"כ שלש שנה או שנתיים בין הבחור לבחורה, א"כ מכיון שהגידול הטבעי הוא של ארבעה אחוזים בשנה במגזר החרדי, ע"כ אוטומטית ישנו פער גדול של בחורות שאין להם חתן בן גילם, וזה מכיון שלא מצוי כ"כ שבחורים לוקחים כלה המבוגרת מהם בכמה שנים, מה שמאוד מצוי להיפך, ג' ישנם הרבה יותר בחורות טובות מבחורים טובים, וזאת משום שהרבה יותר קל להיות בחורה טובה מבחור טוב, שהנתונים הם לפי דברים חיצוניים, ולא כמו הקושי לשבת וללמוד, ובאופן כללי ישנם הרבה פחות בחורות נושרות מבחורים נושרים, וכמו"כ הראיה היא שאין כ"כ הרבה סמינרים חלשים במקביל לישיבות שנועדו לבחורים חלשים, ד' בציבור הספרדי, אחוז הבחורים שלומדים בישיבות אשכנזיות עומד על בין עשרים לעשרים וחמישה אחוזים, בעוד אחוז הבחורות הספרדיות בסמינרים האשכנזיים עומד על בין שלושים לארבעים אחוזים, ה' אחוז הספרדים שדורשים בדווקא בחורות בעלות צבע עור בהיר, גבוה יותר מאחוז הבחורות הספרדיות שאכן צבע עורם בהיר, ו' אחוז הבחורים האשכנזים שדורשים דירה, עולם על כמות האנשים שאכן יכולים לתת ונותנים דירה.], ובמקרים שהבת אכן מתבגרת מאוד, צריך ליעץ ע"י אדם גדול שיכוין אותם לדרישות ריאליות, ושמעתי מידיד העוסק בשידוכים לבנות מבוגרות, ששמע מהגרמ"ה הירש שליט"א שבחורה בגיל 27 צריכה לחפש בחור שקובע עתים לתורה, עם מדות טובות ובריא בנפשו, וכמו"כ מעשה בא לידי בבחורה ספרדיה בת 23 שעדיין מתעקשים שרוצים דווקא בחור בהיר ממש, ושאלתי את האב, האם דברי חז"ל ש"בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה", מדובר דווקא בעבד בהיר...

לתגובות zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

מבחן החסד

וְהָיָה הַנֶּעֱרָךְ אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ הֵטִי נָא כַּדָּךְ וְאַשְׁתָּה וְאַמְרָה שְׂתֵה וְגַם גְּמְלִיךָ אֲשַׁקֶּה אֹתָהּ
הַכְחָתָ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָה אֵדַע פִּי עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנָי (כד, יד)

רבי דוד שפיגל זצ"ל היה רב בגרמניה, ונודע כתלמיד חכם גדול וירא שמים מרבים. בהגיעו לגיל שידוכים, נפטרה אשתו של ראש השוחטים במקום מגוריו, חיים כהן שמו, ובתה הבכורה נאלצה לנהל מעתה את הבית, במקום אמה. בשלב מסוים הציעו לר' דוד את הבת ההיא. תשובתו היתה, שלפני שיסכים לשידוך הוא מעונין לבדוק את המשודכת בדבר מסוים, ולא פירט בפני השדכן מה הוא הדבר. "אשוב אליך בעוד כמה ימים עם תשובה ברורה, לכאן או לכאן", השיב ר' דוד לשדכן.

בערב שבת, כשעה לפני כניסת השבת, יורד ר' דוד לרחוב וקורא לשני עניים שבגדיהם היו פרומים וחזותם מצביעה על אביונות אמיתית, ואומר להם כדברים הללו: "בקשה לי אליכם, ואשלם לכם במיטב כספי אם תמלאו לי אותה". עיניהם של העניים נדלקו בשמחה, והם הסכימו לעשות כל אשר יאמר להם. ר' דוד פונה אל העני הראשון, ואומר לו לדפוק עתה על דלת ביתה של משפחת כהן, "וכשהבת הגדולה תפתח לך את הדלת, תאמר לה שאתה מאוד רעב וברצונך לאכול סעודה. אחר כך תבוא ותספר לי כיצד התגלגלו העניינים".

ר' דוד פונה עתה אל העני השני, ואומר לו שלאחר שיירד העני הראשון מבית משפחת כהן, "תעלה לשם אתה, ותעשה כמעשהו, ותאמר גם אתה שהינך רעב, ותבקש שיתנו לך סעודה, ותספר לי אחר כך כיצד קיבלו אותך, והאם נתנו לך לאכול.

[אגב, הגר"י זילברשטיין שליט"א, בשמעו את הסיפור, הקשה: וכי מי התיר לר' דוד להטריח נערה יתומה שתכין שתי ארוחות בזמן כל כך לחוץ? הרי בעצם מדובר ב'הצגה', והעניים לא הוצרכו לסעודות הללו! ותירץ, שגם בשידוך של רבקה מצאנו שאליעזר עשה דבר דומה, כשברצותו לבדוק את תכונותיה של המיועדת ביקש ממנה להשקות את הגמלים.]

כך או כך, הבחור דוד שפיגל שלשל לשני העניים כסף רב על מנת שימלאו את המשימה שהטיל עליהם. והנה העני הראשון כבר מתדפק על דלת המשפחה. הדלת נפתחת על ידי הבת הגדולה, זו שהוצעה לר' דוד שפיגל. היא שואלת את העני למבוקשו, והלה משיב שמוזה כמה ימים לא בא אוכל טעים אל קרבו, "ואני מבקש שתערכי לי עכשיו שולחן יפה, וסעודה נאה, כדי שאוכל להשביע רעבוני". למרבה הפלא, ולמרות שהשבת כבר עמדה בפתח, וזו העת שהשטן פותח את המשרד הראשי שלו, ומנסה להבעיר את אש הכעס בבתים היהודיים, מנענעת לו הבת הגדולה בראשה בסבלנות

רבה, לאות שהיא משתתפת בצערו וברעבונו, ומזמינה אותו להיכנס אחר כבוד הביתה. היא עורכת לפניו שולחן עם מטעמים רבים ועומדת לפניו כדי לשרתו ולהגיש לו כל אשר יבקש.

העניינים לאכול וירד אל הרחוב, ועתה ניתן האות לחברו לעלות לבית המשפחה. לא קשה לתאר מה היתה תגובתם של רבים מבני דורנו אל מול מקרה שכזה... ועוד בפרשיה החוזרת על עצמה פעם שניה... גם אם היה מתגבר על עצמו בפעם הראשונה, ונותן לעני את מבוקשו, אבל כשמגיע אביון נוסף, ובשעה כה לחוצה... ובאמת, היה מותר לכאורה לבת ההיא לחשוב שאולי ממתינה ברחוב שורה ארוכה של אביונים, וברגע שגם זה ירד, יעלו השלישי והרביעי, ואני אנה אני באה... הרי עוד רגע שבת... אבל היא לא עשתה את כל החשבונות הללו, והוכיחה את מידת הסבלנות השוכנת בקרבה. היא אירחה במאור פנים גם את העני השני, האכילתו והשקתו, והוציאה אותו מן הבית כשהוא שבע לחלוטין.

משבאו שני העניינים וסיפרו לר' דוד את הקורות אותם, החליט על אתר להסכים להינשא לה.

סח הגה"צ רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל: אספר לכם געוואלדיגע מעשה על מעשה חסד מופלא של הטשעבינער רב זצ"ל: ברחביה היה יהודי עני ומסכן בשם מנדל, ששכנע את עצמו שהוא יודע לשיר יפה. הוא התחיל להתחזן בכל מקום. הילדים ראו דבר כזה, והיתה להם "פרנסה" ברווח... התחילו לצחוק עליו ולחקות אותו.

הרב מטשעבין שמע על המקרה והחליט לעזור לאותו יהודי מסכן. מה עשה הטשיבינער רב? קרא לו לביתו וביקש שישיר לו, כי זה ממש מחיה אותו. כשגמר לשיר, נתן לו הרב מטבע ואמר שיבוא גם למחרת. וכך, מדי יום היה היהודי מגיע לבית הרב, שר ומקבל מטבע.

עד שיום אחד אמרו לו בני הבית: "ר' מנדל, תשמע, מהיום תקבל מאיתנו מטבע בלי לשיר".

עברו כמה ימים והרב רואה שהוא לא בא. שאל הרב למה הוא לא בא, ובני הבית סיפרו שהציעו לו לבוא ולקבל מטבע בלי לשיר. אמר הרב: "וכי את המטבע הוא צריך?! הוא צריך לשיר, זה מה שמחיה אותו! תקראו לו מיד!" הביאו אותו, הכניסו אותו הביתה והוא שר לפני הרב. זה נקרא חסד!

הוסיף הרב קרלנשטיין: סיפר לי בחור שפגש את ר' מנדל הזה בזכרון משה, והלה אמר כי אין לו זמן, הוא צריך לרוץ לטשעבינער רב...

השאלה היא כיצד לטשעבינער רב היה זמן לכך, הרי סדר יומו היה כל כך עמוס! אבל לעשות חסד עם יהודי יש זמן!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

צהר לפרשה / הרב אליהו גדלביץ'

תפילת מנחה – הרבה יותר ממה שחשבנו...

וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה לְפָנֹת עָרְב (כד, סג)

הם עמדו נפעמים.

המסר היה חד, נוקב, וכואב.

אמונה בת שנים התפוגגה לה ברגע אחד, דרך חיים אשר נבנתה על גבי שקרים וסילופים, מצאה את עצמה ניצבת אל מול האמת הנצחית, שברירית ורעועה מאי פעם, מתפרקת ונדחקת אל תהום הנשיה.

הנוכחים כולם הבינו היטב את משמעותו של המסר הברור, אשר ירד מן השמיים בדמות עמוד אש לעבר המזבח אותו בנה אליהו.

ארבע מאות וחמישים נביאי הבעל עמדו שם משפשפים עיניהם בתמהון, התוכחה הנוקבת "עַד מָתִי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעָפִים" הדהדה באוויר, בד בבד עם הצעת הבחירה – "אִם ה' האלוקים לָכוּ אַחֲרָיו וְאִם הַבַּעַל לָכוּ אַחֲרָיו".

לאחר ניסיונות כושלים של קריאות בלתי פוסקות "הַבַּעַל עֲנֵנוּ" לעבר המזבח אותו בנו עובדי הבעל, התוצאה היא – "וְאִין קוֹל וְאִין עֲנָה", אליהו מהתל בהם "קְרָאוּ בְּקוֹל גְּדוֹל... אוֹלֵי יִשָּׁן הוּא וְיִקְץ", וכך מתוך אמונה עזה באלוקיו ניגש אליהו ובונה את מזבח ה', עפ"י פקודתו ממלאים הנוכחים כדי מים ויוצקים את תכולתם סביב למזבח.

"וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֱלִיהוּ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל הַיּוֹם יוֹדַע כִּי אַתָּה אֱלֹקִים בְּיִשְׂרָאֵל" – מגיעה שעת המנחה ואליהו מנצל זמן זה לתפילה על קידוש שמו יתברך לעיני עובדי האלילים.

תפילתו אכן נושאת פריה – "וַתִּפֹּל אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל אֶת הָעֹלָה וְאֶת הָעֵצִים וְאֶת הָאֲבָנִים וְאֶת הָעֶפְרַר וְאֶת הַמֵּיִם...". עמוד האש אשר ירד מן השמיים במענה לתפילתו של אליהו לא הותיר מקום לספיקות, קלונם של עובדי הבעל נתגלה לעין כל, אפסיותו של הבעל אל מול נצחיותו ועוצמתו של קל מלך חי וקיים קבלה המחשה פומבית.

המחשה זו באה לידי ביטוי בזעקת האמונה וההכרה הבהירה במלכות ה' בעולם – "וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה' הוּא הָאֱלֹקִים".

אוצרות רבים ניתן לדלות ממעשה זה המסופר בהרחבה בנביא (מלכים א' יח), חז"ל ראו לציין מתוך כל התרחשות המעשה נקודה אשר במבט שטחי נראית כשולית לכל הסיפור כולו, אך חכמינו ברוחב דעתם שמו ליבם והאירו באור יקרות יסוד נכבד העולה מהנהגתו של אליהו, הנהגה אשר יש למוד הימנה הלכה למעשה אצל כל יהודי העומד להתפלל לבוראו.

וכך למדונו:

”אמר רב הונא לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר ‘ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר’ ”
(ברכות ו’ ע”ב)

חכמינו נתנו דעתם על הזמן בו התפלל אליהו - ‘ויהי בעלות המנחה’ - הנביא איננו מציין זאת רק כסיפור דברים בעלמא ותיאור הרקע למעשה, אדרבה בתיבות אלו באה לידי ביטוי המעלה הגדולה של תפילת המנחה, ‘שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה’ – דהיינו הזכות הגדולה אשר עמדה לאליהו לקדש שם שמיים ולהביא להאדרת שמו של מלך מלכי המלכים, יסודה בזמן המיוחד בו התפלל - ‘ויהי בעלות המנחה’.

חז”ל מציינים זאת כהוראה למעשה אצל כל יהודי באשר הוא – “לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה”, לאמר הנהגתו של אליהו מלמדת על יחס מיוחד וזהירות הנדרשת מן האדם בנוגע לתפילת המנחה.

על מהותה של זהירות זו כבר עמדו המפרשים שם, המאירי כתב (ד”ה יזהר) ‘יזהר אדם בכל תפילות היום ואל יקל בעצמו על שכבר התפלל קצתן’ וכו’, מדבריו נראה כי הזהירות האמורה בתפילת מנחה הינה כפשוטה לעניין שלא יבטלנה, המהרש”א לעומת זאת (ח”א ד”ה בתפלת) נקט שאין כוונת הגמרא להזהיר את האדם שלא יבטל את עצם התפילה, אלא הכוונה היא שיזהר להתפלל מיד בתחילת הזמן הראוי לתפילה, לעומתו בפ”י עיון יעקב כתב (ד”ה לעולם) כי הזהירות תבוא לידי ביטוי באופן אחר, והוא שאם יש לאדם איזו בקשה פרטית יבקשנה דווקא בתפילת מנחה, מכיוון שזוהי עת רצון מיוחדת.

כך או כך – תפילת המנחה מקבלת לאור דברים אלו משמעות ייחודית, ישנה חשיבות יתירה לתפילה זו, חשיבות הנובעת ממעלת הזמן בו נקבעה.

מהו איפוא סודה של תפילת המנחה?

במה טמונה הייחודיות של תפילה זו, אשר כפי הנראה עולה במעלתה על שאר תפילות היום?

*

” יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ‘ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב’ ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ‘תפלה לעני כי יעטף ולפני ה’ ישפוך שיחו’ ”
(ברכות כו ע”ב)

אבותינו תקנו את ג’ התפילות היומיות, בפרשתנו מתוודעים אנו ליצירתה ותקנתה של תפילת המנחה ע”י יצחק אבינו, חז”ל למדו מהמילים ‘ויצא יצחק לשוח בשדה’ כי שיחה זו מהותה היא תפילה, ומכיוון שיצחק יצא לשוח היינו להתפלל לפנות ערב, הסיקו חז”ל כי בתפילה זו יסד ותיקן את תפילת המנחה אשר זמנה לפנות ערב.

תוס’ על אתר (ד”ה יצחק) מעלה תמיהה רבתי – הרי מצינו שאברהם כבר התפלל בשעת מנחה כפי שמובא בגמרא ביומא (כח:): שאברהם התפלל כשהשחירו הכתלים מן

הצל והיינו בזמן המנחה, אם כך מה התחדש בשיחתו של יצחק ומדוע נאמר בגמ' כי הוא זה אשר תיקן את תפילת המנחה?

התוס' עצמו מיישב כי תפילתו של אברהם הייתה לאחר שתיקן יצחק את תפילת מנחה, דהיינו לדבריו אברהם אבינו לא התפלל מנחה עד תקנתו של יצחק, וכל דברי הגמרא ביומא אמורים לאחר תקנת התפילה ע"י יצחק.

לעומת זאת בדברי הראשונים נראה כי מיאנו בפירוש זה, הם סברו כי אברהם התפלל כל ימיו תפילת מנחה אף טרם שתיקנה יצחק, ופירשו כי תפילתו הייתה לעצמו ולא פרסמה לאחרים רק את תפילת שחרית^{עא}, עוד הוסיפו^{עב} שלא עשה אברהם קבע לכל בני ביתו עד שתקנה יצחק, מדבריהם נראה כי אברהם אכן התפלל מנחה, ורק משום הפרסום והקביעות שיצחק קבע לתפילת המנחה נקראת על שמו כביכול הוא תקנה.

הערה מעניינת העיר בעל הפנ"י לשיטת התוס', בגמ' ביומא (כח:) מובא שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה אפילו עירובי תבשילין, ועל כך תמה – א"כ כיצד יתכן לומר שלא התפלל את שאר התפילות עד שתקנום יצחק ויעקב?

וכתב הפנ"י ליישב תמיהה זו, שלא נתגלה לאברהם מצות תפילת מנחה עד שתקנה יצחק כדי להניח ליצחק מקום להתגדר בו.

דהיינו לדבריו מן שמיא גלגלו שאברהם לא יקיים את מצות תפילת המנחה, על מנת לאפשר ליצחק לתקנה ולייסדה.

ביאור זה מפליא ומעורר חקירה, יש כאן חשיבות יתירה לעובדה שיצחק הוא אשר נבחר להוריד לעולם את תפילת המנחה, עד כדי כך שהקב"ה מעלים מאברהם תפילה זו ומניח מקום ליצחק להתגדר בו ע"י תקנת התפילה, הלוא דבר הוא.

ואף לשאר שיטות הראשונים, יש לעיין מדוע דווקא יצחק הוא אשר יקבע ויפרסם תפילה זו, מהי השייכות הבולטת שיש בין יצחק לתפילת המנחה הזמנה?

*

דומה כי רב הנסתר על הנגלה בסוגיה זו, ועל כן איננו מתיימרים לגעת בעניינים אשר אמנם מוצבים ארצה אך ראשם מגיע השמימה, מסתבר כי את עומקה וסודה של תפילת המנחה לא נוכל להקיף ולא רק מעומק המושג כי אם גם מקוצר המשיג.

מכל מקום רשאים ונדרשים אנו לעיין בדברי חז"ל, ומהם לדלות זרקורי דרך אשר יאירו לנו, וילמדונו על עוצמתה של תפילת המנחה וייחודיותו של הזמן בו נקבעה.

ראשית כל נפתח בשאלה האלמנטרית – מדוע נקראת תפילה זו בשם 'מנחה'?

שאלה זו נשאלה בדברי התוס' במסכת פסחים (קז. ד"ה סמור), וכך לשונו:

^{עא} המאירי ברכות כו ע"א, ד"ה 'אמר'.

^{עב} תוס' רא"ש (ד"ה יצחק בתירוץ השני).

”סמוך למנחה. תימה אמאי קרי ליה מנחה, דאי משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים הלא גם בשחר קריבה מנחת חביתין ומנחת תמיד”^{עג}
ומתרצים בעלי התוס’ בשני אופנים:

(א) ”וי”ל בשחר יש שם אחר תפלת שחרית” - דהיינו היות ובשחרית יש שם אחר שאפשר לקרותה ‘שחרית’, משא”כ במנחה שאין שם אחר קראוה מנחה ע”ש המנחה שהיו מקריבים.

(ב) ”ועוד דאמרינן ... הוי זהיר בתפלת מנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת מנחה ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה ולכך קרי ליה תפלת מנחה שאז היה שעת רצון” - מהמעשה עם אליהו למדנו כי שעת הקרבת המנחה עת רצון היא, ויתכן שזכות זו היא אשר עמדה לאליהו, ע”כ נקראה תפילה זו בשם ‘מנחה’.

לעת עתה נתמקד בתירוץ השני – שמה של התפילה נקבע לדורות כתפילת ‘מנחה’ ע”ש המנחה אותה הקריב אליהו, אותו מעשה אשר חז”ל העלו על נס כהוראת הנהגה לרבים ולמדו - ‘לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה’, הוא מהווה את הסיבה לקריאתה של תפילה זו בשם ‘מנחה’.

מתוך דברים אלו עולה כי זכותו של אליהו בתפילתו איננה נובעת רק מעצם הזמן המסוגל, כי אם מהקרבת המנחה אשר היא מעוררת רצון ורחמים, והיא גרמה לכך שתפילתו של אליהו נענתה וכבוד ה’ התפרסם לעין כל.

*

*

הבה נעיין קמעה במהותו ותכליתו של קרבן המנחה.

”וּנְפֶשׁ כִּי תִקְרִיב קִרְבַּן מִנְחָה לַה' ... וְהִקְטִיר הִפְהִין אֶת אִזְכָּרְתָּהּ הַמְזֻבָּחָה אִשָּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה' ”

”ונפש כי תקריב ... והזכיר הנפש שהמנחה נדבה גם הנפש תקרא נדיבה ורוח נדיבה תסמכני”

(ויקרא ב' א-ב \ אבן עזרא שם)

קרבן המנחה כל מהותו היא הנדבה, הקרבת המנחה לה' היא הביטוי לנדיבות הלב והנפש, היא האמצעי על ידו מבטא המקריב את חיבתו למקום ואת רצונו לעשות נחת רוח ליוצרו, על כן התוצאה מהקרבת קרבן המנחה היא - ”אִשָּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה' ”, וכפירש”י שם ”הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה, שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח”.

^{עג} התוס' שולל את האפשרות לקביעת השם ע”ש המנחה שהיו מקריבים בתמיד בין הערביים, שכן גם עם תמיד של שחר היו מקריבים מנחת חביתין ומנחת תמיד.

‘נחת רוח’ זוהי תוצאה של הקרבת קרבן המנחה, הקרבה המבטאת את הקשר לקב"ה פועלת ומביאה נחת רוח ליוצרנו, יתירה מזו – חז"ל מדגישים כי ישנה חשיבות למעמדו של המקריב, וכך דרשו: "ונפש כי תקריב - לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה, מי דרכו להתנדב מנחה, עני, אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו"^{עד}, אצל העני הקרבת המנחה נחשבת כאילו הקריב את עצמו ונפשו, על כן פעולה זו מעוררת נחת רוח ורצון אצל הקב"ה.

*

זה לשון הזוהר הקדוש:

“תנינן דבעי בר נש לכוונא דעתיה בצלותא דמנחה, בכולהו צלותא בעי בר נש לכוונא דעתיה, ובהאי צלותא יתיר מכולהו בגין דדינא שריא בעלמא, ועל דא זמן צלותא דמנחה יצחק תקין לה”

תרגום: “שנינו, צריך האדם לכוון את דעתו בתפילת המנחה, ואף שבכל התפילות צריך האדם לכוון את דעתו מכל מקום בתפילה זו יותר מכולן, לפי שבאותו זמן שורה הדין בעולם ועל כן זמן תפילת המנחה תקנה יצחק שהוא דין”
(זוהר ויחי דף רל)

הזמן בו נקבעה תפילת המנחה הינו זמן בו שורה הדין בעולם - כך עולה מדברי הזוהר^ק, יצחק מכל האבות מסמל את הדין, משום כך דווקא הוא נבחר לייסד לקבוע ולפרסם ברבים את תפילת המנחה, בתקנתו העניק לנו את האפשרות להפוך את שעת הדין לעת רצון, ואת מידת הדין לרחמים.

על כן נדרשת מן האדם זהירות יתירה בכוונת הדעת בתפילה זו, היות וזהו זמן של דין - אם נזהר האדם להתפלל בזמן ומכוון דעתו כראוי מעורר האדם בתפילתו את מידת הרחמים, ושעת הדין הופכת להיות שעת רחמים ורצון.

על הפסוק “תִּכּוֹן תְּפִלַּתִּי קִטְרֹת לְפָנֶיךָ מִשָּׁאת כְּפִי מִנְחַת עֶרֶב” (תהילים קמא, ב) מפרש המצודת ציון “מנחת ערב - מענין תשורה”, דהיינו התפילה בעת ערב דומה למנחה ותשורה אשר מגישים לפני המלך, וכך פירש בספר ‘והיה ברכה’^{עד} את מהות השם של התפילה ‘מנחה’.

אם תמצי לומר זה גופא הכוח של תפילת המנחה להפך את מידת הדין לרחמים, דווקא משום שהזמן בו מתפללים תפילה זו הינו זמן ששורה הדין בעולם - יש בתפילה זו את ענין התשורה למלך, עצם העמידה לתפילה בשעה זו היא התשורה והמנחה, עצם ההכנעה הבאה לידי ביטוי בהודיה, בקשה ותחנונים מלפני מלך גדול ונורא - היא הסיבה אשר תביא להתעוררות מידת הרחמים.

^{עד} מנחות קד ע"ב, הובא ברש"י על אתר.
^{עד} ד"ה 'תפילת המנחה'.

להקריב מנחה פירושו להתקרב לקב"ה ע"י תשורה ודורון כביכול, העיתוי בו יצא יצחק לשוח בשדה גרם לכך שעצם התפילה מהווה מנחה לקב"ה בעת הזאת, התפילה באה מתוך קירבה ושייכות לקל מלך חי וקיים, כביכול מקריב המתפלל מנחה והקרבה זו יש בה את הקירבה המביאה לנחת רוח.

*

אליהו ניצב אל מול השקר הגדול אותו מבקשים נביאי הבעל להנחיל לעם, יש לו את ההזדמנות לשבר לרסיסים את אמונתם העיוורת של נביאי הבעל והאשרה באליליהם, זוהי הזדמנות של הוכחה שאין עליה עוררין אשר בכוחה להביא למהפך בעם כולו, אליהו הנביא מודע לגודל השעה והאחריות הכבדה.

”וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלָיָהוּ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וַיְשָׁרְאֵל הַיּוֹם יוֹדֵעַ פִּי אֶתָּה אֱלֹקִים בְּיִשְׂרָאֵל” – אליהו שם ליבו לשעת התפילה והיא אשר עומדת לזכותו, שכן הזמן הראוי לתפילה זו היא שעת המנחה, התפילה בזמן הזה מגיעה ממקום של הכנעה והכרה בגדלותו של הבורא, זהו הזמן המתאים לקדש את שמו בעולם ולהראות קבל עם ועדה כי ה' הוא האלוקים.

לדברי התוס' הנ"ל יתכן גם שאליהו הקריב מנחה באותה שעה, מנחה זו תפקידה להוות תשורה כדברי האבן עזרא ולעורר רחמים מהבורא ב"ה, חז"ל לומדים מהנהגתו שיש בה בתפילת המנחה כח אשר ניתן לכל יהודי באשר הוא לפעול ולרצות את הקב"ה, ועל כך מזהירים "אמר רב הונא לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה".
וכך כתב הטור (הלכות תפילת המנחה סי רלב):

”וכשיגיע זמן תפלת המנחה יתפלל ומאוד צריך לזוהר בה ... שהרי לא נענה אליהו אלא בתפלת המנחה והטעם מפני שתפלת השחר זמנה ידוע בבקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו וכן של ערב בלילה זמנה ידוע בבואו לביתו והוא פנוי מעסקיו.
אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד בעסקיו צריך לשום אותה אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה ואם עשה כן שכרו הרבה מאד”.

גדול כוחה של תפילה המנחה, שכן תפילה זו באה לאדם מתוך עיסוקיו וטרדותיו, וכשמפנה לבו מכל מה שטורדו ועומד לתפילה בעת הזאת בזה גופא מעורר רחמים והופך שעה זו לעת רצון.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

הצדיק מותר לאכול לפני שמאכיל בהמתו

וְהָיָה הַנֶּעֱרָךְ אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיָה הֵטִי נָא כַדָּךְ וְאֶשְׁתָּה וְאָמַרְתָּ שְׂתָה וְגַם גְּמַלְיָךְ אֶשְׁקָה אֶתָּה
הַכֹּחֵךְ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָה אֵדַע כִּי עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנָי (כד, י)

אליעזר עבד אברהם עשה לעצמו סימן לדעת איזה אשה ראויה ליצחק אבינו "והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה, אותה הכחת לעבדך ליצחק". ושאלו המפרשים דלכאורה סימן זה היא כנגד הלכה מפורשת המובא בגמ' ברכות (מ.). "אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת". ונחלקו הפוסקים אם הוא איסור דאורייתא או איסור דרבנן. המגן אברהם (או"ח ס' רעא סק' יב) מביא בשם מהר"ם שהוא איסור דאורייתא אבל השבות יעקב (ח"ג סי"ג) סובר דהוי רק איסור דרבנן ומלשון הרמב"ם סוף הלכות עבדים משמע דאינו אלא מידת חסידות.

ובמגן אברהם (או"ח ס' קסז) מביא בשם ספר חסידים דלשתות אדם קודם לבהמה כדכתיב ברבקה שאמרה להעבד שתה וגם גמליך אשקה, אבל בשו"ת כתב סופר (או"ח ס' לב) חלק על ראייה זו, ומביא מאביו החתם סופר זצ"ל דהחויב להאכיל בהמותיו היא דוקא בבהמות שלו, אבל לא בבהמות של אחרים, ולכן מותר היה לרבקה לתת לאליעזר לשתות קודם שנתנה לגמלי אליעזר, וכתב הכתב סופר "והדין דין אמת מסברא". (וע"ע בזה בפרי מגדים ס' קסז מש"ז סק"ז).

גם מדברי האור החיים הק' (שם פסוק יט) נראה דליכא שום הוכחה ממעשה רבקה ששתיית האדם קודם לבהמה עמד על זה וז"ל שם "ויש לך לדעת כי דוקא באין כאן סכנה או צער, אבל בסכנה או בשיש צער, קודם יש לחוש לצערן ואח"כ בהמתו, ולזה כששאל האיש הגמלאיני מעט הרגישה הצדקת כי צמא למים הוא ומצטער היה, לזה אמרה לו שתה, וכשנתנה לו שיעור ששיערה כי ודאי אין כאן חשש לצער הצמא "ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך אשאב" כי בגדר זה שאינך מצטער אותם צריך להקדים, והוא שסמך הכתוב לומר ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך וגו' ואומרו עד אם כלו, פירוש לא אשער להם כפי האומדנא אלא אשקה ולא אשא ידי עד שאראה שמים לפניהם ואינם שותים, וזה לך האות כי כלו לשתות".

והנה בספר גנוזי ישראל (חיי שרה תרס"ב) כתב זקני הק' אדמו"ר מטשארטקוב זי"ע תירוץ אחר לקושיא זו, וקודם שנביא את תירוצו יש לציין כי הרבי מטשארטקוב לא דיבר כלל בתורתו, ענינים וחידושים הנוגעים להלכה, עכ"ז מצינו שתי פעמים בגנוזי ישראל שהרבי כותב חידושים גדולים הנוגעים להלכה, ושתייהם בעניני אכילה.

פעם הראשון הוא תירוצו על קושיא זו וז"ל שם: "צריך להתבונן בטעם הדבר שלבהמה היה משפט קדימה על האדם באכילה ושתייה. והנראה לי כי זה מסיבת חטא אדם הראשון, שמאז לא יוכל אדם לאכול טרם תיקן הדבר וזהו שאמר לו הקב"ה (בראשית ג יט) 'בזעת אפיך תאכל לחם' ועל ידי זה תתקן הדבר. אמנם הבהמה מאחר שלא חטאה אינה צריכה לתקן האוכל ולכן באה לה פרנסתה בנקל ומשום כך יש לה משפט הקדימה. אלא שכל זה נאמר באדם שלא תיקן וכלפי אדם כזה יש לבהמה משפט קדימה, אבל לעומת האדם שכבר תיקן כל צרכו בודאי הוא קודם".

וזו כוונת אליעזר שרצה לידע אם העלמה ראויה להיות אשת יצחק, על כן אמר, אם תאמר "שתה - אתה קודם, ואחר כך - לגמליך אשקה", המורה על זה שתיקנה הכל, וגם נתנה לאליעזר קודם לגמליו כי גם הוא תיקן הכל בהיותו עבד אאע"ה, ולכן תוצדק הקדימה של האדם לבהמה, ואז "אותה הוכחת לאשה לעבדך ליצחק".

וכפל הרבי את דבריו בספרו תפארת ישראל (חיי שרה) בשינוי לשון קצת "אברהם אבינו רצה שגם זיווגו של בנו יהיה מאותם שבאו למדריגה זו שעובדים את ה' בכל הדברים הגשמיים, ולזה ניחא מה שאמר אליעזר הסימן שתאמר שתה וגם גמליך אשקה, דבהמה קודמת רק בסתם אדם שצריך עוד לתקן מאכלו קודם שיאכל ממנו, אבל הצדיק כאברהם אבינו שכבר תיקן הכל שגם בדברים הגשמיים עובד את ה' והאכילה עצמה היא עבודה לה' לאדם כזה צריך להקדים מאכלו קודם לבהמה. וזה הוא הסימן שגם היא עודת במדריגה זו כאשר תאמר שתה וגם גמלך אשקה".

חידוש גדול משמיענו זקני הק', ואם כי נאמנים עלינו דבריו, אולם אפשר למצוא מקור לדבריו מדברי הגמרא בברכות (לה:): שהבטחת הפסוק "ואספת דגנך" מיירי בזמן שעושין רצונו של מקום, והקשה שם תוס' (ד.ה. כאן) שהגמ' להלן כתב להיפך, שבזמן ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים ואספת דגניך מיירי בזמן שאין עושין רצונו של מקום. ותירץ תוס' "דמיירי וודאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כ"כ דאינם צדיקים גמורים".

ומעתה נמצא שהמקור להקדים הבהמות מיירי רק לאנשים שאינם צדיקים גמורים דעליהם מיירי הפסוקים. וכן איתא בהג' יד אפרים (ס' קסז) שכתב דהא דאסור לטעום קודם לבהמתו משום דכל אדם אין להחזיק עצמו לזכאי שלפעמים אין לו זכות רק שאוכל בזכות הבהמות כדאיתא במדרש (בראשית רבה פרשה לג) בעובדא דאלכסנדר וקאמר התם אדם ובהמה תושיע ה', ועל פי זה י"ל מה דמוקי בריש כיצד מברכים הא דואספת דגנך באין עושים רצונו של מקום, הכי קאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך ובזכות זה גם אתה ואכלת ושבעת. ולכן כיון שבזכות הבהמה הוא אוכל ראוי להקדימה תחילה ויליף לה מהאי קרא גופא דונתתי וכו'.

והנה זה שייך דוקא בענין אכילה ע"פ הטבע, אבל אם הוא דרך נס אין סברא שהנס יהיה בזכות הבהמות וכן כתב בבנין אריאל (פרק חוקת) וא"כ בודאי הנס בשביל האדם ואז הבהמה טפלה ולכך שפיר האדם קודם. ולכן בהוצאת מים מן הסלע שאין מקום

לתלות בזכות הבהמות פקיד רחמנא למשה 'והשקית את העדה ואת בעירם' עכ"ל היד אפרים.

וכזה כתב בספר גן רוה לפר' נח (בהג' דברי חנוך) שלכן כתיב בנח (בראשית ו, כא) "ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה", דכיון שנח היה צדיק לכן היה לו דין קדימה.

ולפי זה מובן שפיר שכל החיוב להאכיל הבהמות קודם, ילפינן מפסוק שמייירי רק לגבי אותן שאין עושים רצונו של מקום (ועיין בתוס' בברכות שם) ועליהם מוטל החיוב לתת קודם לבהמתם. ובפרדס יוסף כתב שלכן רבקה אמנו לא הקדימה הבהמות ואמרה לאליעזר (חיי שרה כד י"ט) "שתה וגם לגמליך אשקה", דמאחר שעלו המים לקראתה ע"כ היו המים בזכותה ולא בזכות הבהמות, ושפיר האדם קודם עכ"ד.

וכדמות עוד ראייה לדברי אדמו"ר מטשארטקוב, מצינו בזה שהכתב סופר (שו"ת או"ח ס' לב) חקר אם גם בשבת דיש מצוה לאכול סעודת שבת, אם גם בזה נאמר שצריך להקדים אכילת בהמתו לאכילתו, די"ל דמקרא לא מוכח רק שבאכילה דרשות צריך להקדים בהמתו משום צער בעלי חיים ומזונותיו עליו, אבל שבת דמחוייב לאכול סעודת שבת אין איסור, ואפשר חיובא הוא להיות מן המקדימין וזריזין במצוה ונשאר בצ"ע.

ומעתה י"ל שאכילת הצדיקים נחשבת כאכילת מצוה גם בימות החול וכידוע מכל הספרים, ואם ננקוט כהצד שאכילת שבת קודמת לאכילת הבהמה ורק באכילת רשות הבהמה קודמת, א"כ מובן שה"ה הצדיק שבא למדריגה אשר האכילה עצמה היא עבודה לה' הוא קודם לבהמה.

ובדרך זה יש לתרץ מה שהקשה הגר"י קמינצקי זצ"ל בספרו אמת ליעקב (פר' בלק) על הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (ח"ג פ"יז) שכתב "ואמנם אמרם צער בעלי חיים דאורייתא מאמרו על מה הכית את אתונך זה שלש רגלים". וכן איתא בספר חסידים (ס' תרס"ו). ולכאורה קשה דהגמרא בבא מציעא (לב.) שקיל וטרי טובא אם צער בעלי חיים אסור מדאורייתא או לא וילפינן מדיני מפריקה וטעינה, ותמוה אמאי לא הביאו ראיית הרמב"ם מדברי הפסוק, ועוד הקשה הגר"י קמינצקי שמהרמב"ם בחיבורו (פ' יג מרוצח הל' ט) משמע שסובר שצבע"ח מדרבנן, עיי"ש תירוצו שמחלק בין מכה הבהמה בידיים כמו בלעם שזה הוי מדאורייתא, לבין כשמצער הבהמה בשב ואל תעשה שאינו מונע הצער כבפריקה שאז הרמב"ם סובר דהוי רק מדרבנן.

ולפי דברינו יש לומר שהאיסור צבע"ח תלוי במדריגת האדם, דהיינו שטעם זכות האדם להשתמש בבעל חי לכל צרכיו הוא משום שהאדם הוא מבחר הבריאה ולכן הותר לו להשתמש בבהמה שהיא פחותה ממנו. אולם בלעם הרשע שהיה איש שפל ונבזה עם הדומה לחמור ונפל במדריגתו והיה כמו בהמה והתנהג כבהמה והא ראייה שבא על אתונו, אם כן, כיון שהיה שוה לבהמה היה אסור לו לצער חמורו מן התורה ובאדם כמוהו פשוט שאין לו שום רשות להכות את חמורו ולצער, מה שאין כן שאר אנשים שאינם אסורים רק מדרבנן.

ויסוד זה מבואר בגמ' מכות (כד.) שבית דין מלקין ברצועה של חמור משום דכתיב (ישעיה א) ידע שור קונוהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו', אמר הקב"ה יבוא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו. וזהו גם כן טעם מה שאמרו (מכות שם) שהמספר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים וכדביאר המהרש"א שכיון שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וזה האיש חורץ לשונו לדבר בחברו ישראל על כן ראוי במדתו להשליכו לכלבים הללו עכ"ל.

והנה החידוש השני שהביא אדמו"ר מטשארטקוב בספרו, הוא בנוגע לאמירת תורה בעת אכילה, והיינו שאמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"ג) "כל שולחן שלא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים", והמגן אברהם (או"ח ס' ק"ע סק"א) מביא את זה להלכה, וכן נקטו כל האחרונים שצריכים ללמוד תורה בשעת הסעודה. אבל בגנוי ישראל (ח"ב ליקוטים לגמ' תענית) כתב הרבי מטשארטקוב שהצדיק שאוכל לש"ש אינו צריך לזה חז"ל:

"ידוע כי יש שני דרכי עבודה בדרך ה', הדרך האחת על ידי תורה ותפילה, ועי"ז גם בעת שיאכל ויעשה שאר הדברים הגשמיים אם ידבר או דברי תורה ויראה, יעלם לקדושה. ויש דרך השניה, היותר גדולה ונעלה, כי גם בדברים גשמיים בעצמם יעלה ניצוצות הקדושה על ידי יחודים אשר יכווין, ועל זה נאמר זה שולחן אשר לפני ה'. והאיש הזה שיעשה כן אינו צריך לומר תורה על שולחנו, כי האכילה והשתיה שלו גם כן עבודת הקודש יקרא להן". (וכן כתב בפר' ויחי תרס"ה ד.ה. ובזה ניחא).

וכזה איתא גם כן בספר גנוי חיים (סימן קע) להגאון ר' שלמה רייזנער זצ"ל אב"ד פעלעשטין (היה מגדולי חסידי טשארטקוב והגר"מ אריק היה מפליא בשבחיו) שמצטט דברי המגן אברהם הנ"ל דשולחן שלא אמרו עליו דברי תורה הוי כאילו אכל מזבחי מתים. וכותב ע"ז: "אך לא ראיתי לקדושים אשר בארץ שילמדו בסעודה. ולפענ"ד היה נראה דאין זה חיוב רק למאריך בשלחן ומשתה, או מי שאחר אכילתו הולך לשוק לסחור, אבל הלומד בכל יום ושלחנו עראי, והרי בודאי רוצה לעשות נחת רוח ליוצרו בלימוד, עדיף שימהר בשלחנו וילך תיכף ללמוד בקביעות, וגם פשוט דלא הוצרכתי זה למי שעובד ה' באכילה, עבודה שאין אחריה עבודה רק עבודה תמה ובא בסוד השם, ועליו אין להרהר בלאו הכי וכל מעשיו תורה הוא".

ואכן אפס ממדריגת רבינו מטשארטקוב בעניני אכילה ניתן לראות מדברי הגר"ש היילפרין זצ"ל רבה דק"ק אמסטרדם (בספרו ליקוטי אמרים) וז"ל: "שמעתי מאדמו"ר קדוש ישראל ז"ל מטשארטקוב שאמר כי אם נהנה מהאכילה יותר ממה שנהנה מהברכה הרי זה כאילו נהנה בלא ברכה. כה אמר ביום ש"ק, וביום ראשון שאלתיו, הלא דבר קשה הוא. והשיב לי: "מדוע קשה? הלא רבינו הקדוש אמר לא נהניתי מעוה"ז כאצבע קטנה". וכשאמרתי לו וכי יכול כל אחד להיות כרבינו הק', השיב לי: "הלא גם זקני הקדוש מרוזין אמר קודם פטירתו, רבש"ע אתה ידעת כי לא נהניתי מעוה"ז מאומה!" ואמרתי מי יוכל לדמות אליו, והשיבני: "מדוע לא?" וראיתי כי מלתא זוטרתא היא לגביה. וכאשר ראה כי אני מתפלא על זה, אז אמר לי בזה"ל: "מען זאל וועניגסטען

וויססען דאס ווען מאן איז נישט אזוי איזט מען גאר נישט", עכ"ל. (ובדברי רבינו הנ"ל מבואר למה אנו מדברים מענין שאין לנו שום השגה בה ואינו נוגע לנו למעשה, דאנו רחוקים ממדריגות אלו כרחוק מזרח ממערב, אולם לכל הפחות צריכים אנו לדעת לאיזה מדריגות הגיעו הדורות שעברו). וכך היא לשון שו"ע הרב (ס' מז ס' א) שפסק שצריך לברך ברכת התורה "בשמחה יותר מעל כל הנאות שבעולם".

וכעין סברת הגנוזי חיים מצינו גם בספר דברי תורה (ח"ב אות ב וח"ה אות נ"ד) מאת הרה"ק ממונקטש שדן לומר דליכא חיוב אמירת תורה בסעודות מצוה וסעודות שבת ויו"ט, שמאחר שעיקר הסעודה מצוה היא, נחשבת כאוכל משולחנו של מקום גם בלי תורה, וכתב הרה"ק ממונקאטש שהעולם נוהגין לומר ד"ת בסעודות מצוה ומאידך בסעודות רשות שבכל יום בעוה"ר אין מקפידים על כך, ונתהפכו היוצרות. וכן נקט השפת אמת (בפירושו לאבות) וז"ל "שלשה שאכלו ולא אמרו עליו דברי תורה ובסעודת מצוה נראה שאין צריכים כגון סעודות שבת וברית מילה".

ואפשר להמליץ עוד על מנהג הרבי לא להגיד דברי תורה בשעת הסעודה, את מאמרם "כשם שמקבלים שכר על הדרישה כך מקבלים שכר על הפרישה" והיינו דאיתא בטור ושו"ע שאין משיחין בסעודה אפילו בדברי תורה שמא יקדים קנה לושט, ובמשנה ברורה כותב בשם האליה רבה שדוקא בשעת אכילה גופא אבל בין תבשיל לתבשיל מותר לדבר וללמוד. אולם בפרישה (ק"ע סק"א) כתב דהא דפסק הטור ושו"ע דאין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט היא אפילו בין תבשיל לתבשיל, והיינו שאין לדבר מתחילת הסעודה עד סופה. ואם כי הפרישה עצמו מצדד שאפשר שבזמן הזה שאין אוכלים בהסיבה יש להקל טפי אולם בסופו של דבר הסיק שלא מצינו חילוק כזה, וכן מציין הפרי מגדים (א"א סק"א) לדברי הפרישה וכתב שכן משמע מסתימת הפוסקים שאין חילוק בין זמנינו לזמנם.

ואכן אם כי בשעת עריכת השולחן לפני חסידיו היה הרבי אומר דברי תורה, אולם בביתו נאווה קודש בשעת הסעודה לא היה הרבי מדבר כלל, וכך שמעתי מאדוני אבי זצ"ל שנתגדל על ברכי זקנו האדמו"ר רבי ישראל, וזכה לקירבה מיוחדת אצלו ולאכול עמו, ואמר לי אבי מורי שהרבי ישב במשך כל הסעודה בשתיקה מוחלטת מתחילה ועד סוף בלי לדבר כלל.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

חיי מלכות

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה (כג, א)

רש"י בסוף פרשת נח [י"א, כ"ט] הביא על הפסוק יסכה וז"ל, יסכה זו שרה, על שם שסוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ביופיה, ועוד "יסכה" לשון נסיכות כמו "שרה" לשון שררה, עכ"ל.

וצ"ב כיצד חכמים דרשו מאותה מילה שבח רוחני שהוא הכי בפסגה שסוכה ברוח הקודש, ובד בבד מציינים את השבח הגשמי שהכל סוכין ביופיה, דהנה לא מצינו בביוגרפיה על גדולי ישראל שמציינים את מעלתם ומדרגתם הגדולה בתורה ומסירות לתורה וליראה ובכשרון וכו', וגם מציינים את מעלתם הגשמית, אתמהה.

ועוד יש לברר שמדוקדק ברש"י ג' ביאורים על המילה יסכה, שסוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ביופיה, וב' פירושים הללו חז"ל דרשו ומובא במסכת מגילה (יד.), אולם פירוש ג' שיסכה לשון נסיכה ושררה הוא תוספת ביאור של רש"י הקדוש, וצ"ב מדוע הוסיף רש"י פירוש ג' מדיליה על ב' הפירושים שהגמ' פירשה במגילה (שם).

עוד מובא במדרש שר"ע רצה לעורר את התלמידים שנרדמו בשיעור, וכדי לעוררם אמר להם את דברי חז"ל שדרשו ששרה חיה מאה עשרים ושבע שנים, שנא' ויהיו חיי שרה מאה שנה עשרים שנה ושבע שנים, ותבא בת בתה שהיא אסתר ותמלוך על מאה עשרים ושבע מדינות עכת"ד המדרש, ויש להקשות מהו עומק דברי חז"ל בהשוואה והדמיון בין אסתר לשרה, ובעיקר קשה מה ראה ר"ע לעורר את התלמידים ע"י מדרש זה בדוקא ולא בדברי חז"ל אחרים.

והנראה לבאר ובהקדם דבר יש להקדים את יסוד דברי המהר"ל, שהאריך בספריו בכמה מקומות, שהמושג מלכות הוא לקחת את הדבר השפל והנמוך, ואותו לרומם לגדל, שבזה מונח מושג מלכות ה', וכעין משל שאם אדם נולד לאבא ראש ישיבה גדול, ואמא מנהלת סמינר, וכל האחים והדודים בני תורה ות"ח, וגם הוא גדל לגדול בישראל, בו לא ניכר את המושג "מלכות" ה', אולם באדם שהיה בשפל המדרגה ומידות רעות וכו', והתרומם וגידל וקידש א"ע ונעשה ת"ח בו מתבטא מושג של "מלכות" ה'.

ובזה מבואר המו"מ שהיה בין משה למלאכים, שטענו המלאכים תנה הודך על השמים, וכיצד אתה נתן את התורה לעם ישראל שהם קרוצי חומר שבקל יכולים למרוד בך ולזלזל בך ובתורתך, שהן בקדושיו לא יאמיץ [וכיוחנן כהן גדול שכפר בסוף ימיו], ועל דא ענה להם משה אכן יש סיכון גדול בנתינת התורה לעם ישראל, אולם כאשר עם ישראל שהם קרוצי חומר יתעלו ויתרוממו ברוחניות, א"כ הוי ביטוי שיא "למלכותו" יתברך.

ולפי"ז יש ליישב את דברי חז"ל שדרשו מהמילה יסכה שסוכה ברוח הקודש שהכל סוכין ביופיה, ולפמש"נ הוי ענין אחד שכאשר שרה לקחה את הכלים הגשמיים שהם מוגדרים כשפל ונמיכות שהיתה יכולה לממש אותם לדברים שסותרים את רצון ה', ואותם לממש לפסגות ודרגות הכי גבוהות "שסוכה ברוח הקודש" נוכמו שאמרו חז"ל שהיתה יותר גדולה בנבואה מאברהם], בזה מתבטא העוצמה של "מלכות" ה'.

ובזה א"ש מה שרש"י הקדוש הוסיף ביאור ג' על מה שחז"ל דרשו שסוכה ברוה"ק, ושהכל סוכין ביופיה, וביאור ג' לשון "נסיכות" כמו שרה לשון שררה, ולפמש"נ א"ש שרש"י מדגיש שב' הפירושים הראשונים, שלוקחים את המידות הגשמיות של סוכין ביופיה, ומממשים אותם לפסגות רוחניות שסוכה ברוח הקודש, מתבטא מציאות של "נסיכות" ושל "שררה" והיינו מלכות ה' יתברך.

וכן בזה אפשר לבאר את עומק דברי חז"ל שהשוו ודימו בין שרה לאסתר במספר מאה עשרים ושבע, והיינו כשם ששרה הגיעה לדרגה של "מלכות" וכמשנ"ל, כך אסתר שהיתה מלכה על מאה עשרים ושבע מדינות, ובידה היה את כל הכלים הגשמיים וכראוי למלכה השולטת על כל העולם, ומממשה זאת לשיא הרוחניות שהיתה אוכלת זרעונים, וכן שלשם שמים התכוונה והצילה את כל בני הדור מגזירת המן של להשמיד להרוג ולאבד.

וא"ש מדוע במדרש זה עורר ר"ע את התלמידים, דמסתמא אם היה צריך לעורר את תלמידיו, ע"כ שהיה בסוף השיעור, שכבר העניינים נעצמות, והראש עייף מאוד, ובדוקא בדקות הללו עורר אותם ר"ע בדברי חז"ל הללו, והיינו שכאשר לוקחים את הדבר הגשמי, בזמן שהגוף דורש את שלו שהוא העייפות שחייב האדם להירדם, וברגעים הללו מתאמץ יותר ללמוד בזה הוא יוצר את המימוש של הפיכת הגשמיות לרוחניות ובזה מתבטא מושג של מלכות ה' כשם שהיה אצל שרה ואסתר, וה' יעזרנו לממש תמיד את הגשם לרוח ולהגביר את מלכות ה' בעולם, אמן.

שש משזר - חיבור ענייני הפרשה יחדיו / הרב שמואל שלום דזאלאשינסקי, מח"ס שש משזר עה"ת, חיפה

מידת החסד של אליעזר בנו של נמרוד

העלמת שמו של אליעזר עבד אברהם בכל הפרשה למול איזכור מפורט לשמו של עפרון החיתי * אליעזר תיקן את הנהגת נמרוד אביו * תמיהות בפרשת שליחות אאע"ה לאליעזר * אליעזר יצא מכלל ארור * צו אברהם לאליעזר כצו אדון לעבדו * הטעם שאברהם לא נתן את בנו לבתו של אליעזר

במאמר זה נבאר מהלך בדרך עבודת ה' של אליעזר עבד אברהם, אשר שמו נעלם בכל הפרשה, שהוא כתיקון לחטא נמרוד אביו, אל מול עפרון החיתי ששמו הוזכר שמונה פעמים בתחילת הפרשה

*

העלמת שם אליעזר למול ריבוי איזכורי שמו של עפרון

יש להתבונן. הנה רוב הפרשה עוסקת בשליחותו של אליעזר, שיחו ושיגו, עליהם אמרו חז"ל (ב"ר חיי שרה ס, ח) "יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים", ובכל זאת, שמו של אליעזר לא מוזכר אפילו פעם אחת, אלא רק תחת התואר "עבד אברהם", "ויאמר העבד" וכו', ושמו מוזכר בתורה רק פעם אחת במפורש, בפרשת לך לך (טו, ב) "ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר", וצ"ע למה לא הוזכר שמו בפירוש, בפרט שלפי דברי רש"י (טו, ב) על פי חז"ל (יומא כח, ב) היה צדיק, "דולה ומשקה מתורת רבו"?

יש פעמיים נוספות, בהם מוזכר אליעזר בשם כינוי לפי פירוש חז"ל והוא בפסוק "וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות" ודרשו חז"ל שחניכיו הוא אליעזר, שאליעזר בגימטריא "שמנה עשר ושלוש מאות". ועוד אמרו חז"ל עה"פ (כב, ג) "ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו איתו", שהם ישמעאל ואליעזר, וגם שם לא מוזכר שמו. וצ"ע.

עוד יש להתבונן, שבניגוד לאליעזר, שלא הוזכר שמו כלל בפרשה, הרי שדווקא בתחילת הפרשה העוסקת בקבורת שרה, מוזכר שמונה פעמים שמו של הרשע עפרון החיתי, ולכאורה מה ראתה התורה להדגיש את שמו של רשע זה פעמים כה רבות, לעומת אליעזר, ששמו הושמט לגמרי, וצ"ע.

*

אליעזר בא לתקן הנהגת אביו נמרוד

ונראה בביאור הדבר דבתרגום יונתן (יד, יד) וכן בילקוט שמעוני (חיי שרה רמו קט) ובפיי' בעלי התוספות עה"ת (כד, סג) הובא דאליעזר היה בנו נאו בן בנו, לפי דברי מדרש

תלפיות ערך אליעזר של נמרוד הרשע וידוע שנמרוד היה הראש במעשה דמגדל בבל, ושם אמר "ונעשה לנו שם" וכנגד זה ולתיקון זה בא אליעזר והעלים שמו ושם אביו. ונבאר הענין:

האנושות לאחר המבול נחלקה לשתי דיעות בהנהגתם ומעשיהם. זרע חם המשיכו את המעשים המתועבים שעשו דור המבול והמשיכו לחטוא בגילוי עריות וגזל, כשראש לכולם היה חם עצמו, אשר לי"א סירס ולי"א רבע את נח, מעשה שכלל גם ג"ע וגם את מידת האנוכיות, בכך שלא רצה שיהיו לנח ילדים נוספים כמבואר בחז"ל והובא ברש"י.

אמנם נחלקו בהנהגתם, בעוד שאנשי סדום ועמורה והכנענים היו פרוצים בעריות וגזל ואי עשית חסד, אך נמרוד וחבירו היו שונים, כשהתאחדו כולם יחד סביב הענין של המגדל (עי' שעורי דעת למהרי"ל בלוך זצ"ל, וכנ"ל במאמרים הקודמים) וגם גדרו עצמן בעריות [כש"כ רש"י על בלעם שהכל גדרו של עולם שאוה"ע גדרו עצמן בעריות ועי' בהרחבה במש"כ בפ' לך-לך]. אמנם כל זה היה רק למראית עין, שגם הם לא יצאו ממידת האנוכיות, אלא היו נעלים במקצת, שבזמן שאנשי סדום שקעו בתאוות הבהמיות, הם לעומתם דאגו ל"ונעשה לנו שם". אע"פ שרגש הכבוד מגיע מרגשות אנוכיים, כשהאדם חושב על עצמו ושם את עצמו במרכז, אך עדיין הרצון לכבוד גבוה יותר מתאוות המשגל והכסף ורצונם להיותם 'אנשי שם', ביטא את רצונם להיות – אנשים חשובים ולא להתנהג כבהמות וחיות הארץ. וחז"ל אמרו שנמרוד הכיר את רבונו והתכוין למרוד בו, ומרידה זו עניינה לחזק את כוחי ועוצם ידי, וניסו לקצוץ בנטיעות כלשון חז"ל, וכמבואר בארוכה בס' שיעורי דעת, שרצו להסתדר לבד בעוה"ז ללא תלות בהקב"ה, עיי"ש. וזוהי שיא הגאווה האנושית.

ונראה שאף אליעזר שברח מזה, דבק באברהם וחזר בתשובה, ניסה לתקן דבר זה ע"י הקצנה לצד השני. והיינו שלמרות שהיה ת"ח וצדיק, אין לו שם, אלא נחשב רק כדולה ומשקה מתורת רבו, בהיותו "דמשק אליעזר", וגם כשמוזכר שמו, הוא מוזכר בהקשר לדמשק – שדרשו חז"ל דולה ומשקה ולית ליה מדגרמיה כלום. לכן לכל אורך הדרך מוזכר רק העבד אברהם, נעריו, חניכיו, ולא נטל שם ושררה לעצמו להאדיר את שמו וכל זה כתיקון לחטא אביו נמרוד, שרצה להאדיר ולרומם את שמו ברבים.

לעומתו- עפרון, אומר הרבה ואפי' מעט ואינו עושה. מצד אחד באו כולם לגמול חסד עם שרה שנפטרה ולחלוק לה כבוד אחרון, ובכך היו טובים יותר משאר הכנענים שלא עשו חסד, אך כאמור עדיין סבלו מהתכונות הרעות שהוריש חם, ובפרט מידת האנוכיות. אלא שעפרון רצה כבוד להאדיר שמו "לכל באי שער עירו לאמר", כשדיבר בפני כולם ופרסם את מעשיו, הדגיש את שמו כל הזמן כדי שיזכרו שהוא עושה והוא בעל חסד, ולבסוף, כדרך הרשעים, אפילו מעט אינו עושה והורידה לו התורה את האות וי"ו משמו, להורות שאין שום תוכן בשמו ושהאדיר עצמו לחינם (ועי' בעל הטורים דעפרון ללא וי"ו בגימטריא ת' כנגד ד' מאות שקל שלקח ובגימטריא ר'ע עין'. זה לעומת זה- עפרון הרשע כנגד אליעזר הצדיק.

תמיהות בפרשת שליחותו של אליעזר

נראה להוסיף עומק במדריגת אליעזר בתוספת כמה עיונים בפרשה.

יש לעיין כשאברהם ציוה עליו לחפש אשה לבנו, כתוב "ואברהם זקן בא בימים" ופירש הרמב"ן: "ואברהם זקן בא בימים - חזר הכתוב לאמר כן להודיע הסבה שבעבורה השביע את עבדו ואמר כי ראה עצמו זקן מאד וחשב בלבו שאם ישלח לארץ מולדתו, אולי טרם יחזור השליח ילך לו אל בית עולמו, ולכן השביע את עבדו אשר ילך יצחק אחרי עצתו, כי הוא המושל בכל אשר לו שלא יקח לו אשה מבנות כנען".

הרי שאברהם חשש שילך לבית עולמו בטרם אליעזר יחזור, ואין בידו לקיימה בעצמו וגם אין בכוחו לשלם לו עבור שליחות זו לאחר מותו. ולכאורה, בקשתו היא בקשה גדולה, בפרט ששליחותו טעונה היתה ויתור גדול מצד אליעזר כמבואר בחז"ל שהיתה לו בת בעצמו ורצה שיצחק ישאנה לאשה (כברש"י כד, ט), א"כ למה לא ביקש אברהם ממנו בתחוננים כפי שביקש יעקב מיוסף "ועשית עמדי חסד ואמת" (מו, כט), וביאר רש"י: "חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת כיון שאינו מצפה לתשלום גמול", אלא ציוה עליו בסתמא?

עוד ידועים דברי המדרש (ב"ר פרשה נט) וז"ל: "כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב" (הושע יב, ח). 'כנען' - זה אליעזר. 'בידו מאזני מרמה' - שהיה יושב ומשקיל את בתו, ראויה היא, או אינה ראויה. 'לעשק אהב' - לעשוק אהבו של עולם, זה יצחק. אמר, אולי לא תאבה ואתן לו את בתי? אמר לו (אברהם): אתה ארוך ובני ברוך, ואין ארוך מתדבק בברוך". כלומר שאליעזר רצה את יצחק לבנו ואברהם דחאו "אמר לו (אברהם): אתה ארוך ובני ברוך, ואין ארוך מתדבק בברוך" וזה טעון בירור דא"כ נעלת דלת בפני שבים?

אליעזר יצא מכלל 'ארור'

אולם יש לדעת שאכן אליעזר זכה לצאת מכלל ארור, כמו דאיתא במדרש (ב"ר, פרשה ס, ז): "ויאמר בא ברוך ה'", שהיה סבור בו שהוא אברהם, שהיה קלסתר פניו דומה לו. א"ר יוסי ב"ר דוסא כנען הוא אליעזר ועל ידי ששרת את אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך ויאמר "בא ברוך ה'". א"ר יעקב בשם ר' יוחנן דבית גוברין עבד ליה אפטרה ומה אם אליעזר ע"י ששרת את הצדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך ישראל שעושין חסד עם גדוליהם ועם קטניהם בידיהם ורגליהם על אחת כמה וכמה", עכ"ל. כלומר, על ידי מילוי שליחות זו יצא מכלל ארור לכלל ברוך.

והנראה לבאר כפי שכבר הבאנו כמה פעמים את דברי הרמב"ם (הלכות דעות פ"א ופ"ב) שבכל מידה ומידה ישנן שתי קצוות, לטוב מזה ולרע מזה. ואין טוב לאדם להתנהג אלא בדרך הממוצע במידה בינונית. אלא שכאשר אדם חולה בנפשו ומורגל הוא

להתנהג בקצה הרע, רפואתו היא בכך שהוא נוטה לקצה השני לגמרי, עד שיוכל לשוב למידה הבינונית כדרך הבריאים.

והיינו שכיון שאליעזר היה מזרע כנען הנגוע מאוד באנוכיות, הוצרך להתרחק לקצה השני לגמרי, והנה כפי שכתבנו שנמרוד עיקר אנוכיותו היתה בענין "הכבוד" ד"נעשה לנו שם", ולזה הוצרך אליעזר להתרחק לגמרי בהעלמת שמו, אלא שיש להדגיש שהרי למדנו מדברי הגרש"ש זצ"ל (בהקדמתו לשערי יושר) דגדר "חסד" מתחיל מאהבת עצמו, כש"כ וז"ל: " ועוד יש מקום שביסוד בריאת האדם נטע בו הבורא יתב' תשוקת אהבת עצמו במידה גדולה מאוד וכו' והנה אם בהשקפה ראשונה רגשי אהבת עצמו ורגשי אהבת זולתו, הם כצרות זו לזו, אבל עלינו להשתדל להעמיק בזה למצוא הסגולה המאחדת אותם אחרי כי שניהם דורש ה' מאיתנו, וסגולה זו היא שיתברר ויתאמת אצל האדם איכותו של ה"אני" שלו וכו' האיש גס והשפל כל ה"אני" שלו מצומצם רק בחמרו וגופו, למעלה ממנו מי שמרגיש שה"אני" שלו מורכב מגוף ונפש, ולמעלה מזה מי שמכניס לה"אני" שלו בני ביתו ומשפחתו, והאיש ההולך עפ"י דרכי תורה, האני שלו כולל את כל עם ישראל, שבאמת כל איש ישראל הוא רק כאבר מגוף האומה הישראלית", עכ"ל הנצרך לעינינו. הרי שלמידת החסד צריך בסיס של אהבת עצמו.

אמנם אליעזר, שרצה לתקן את הנהגת אביו כנען, הוצרך להקצין לגמרי לצד השני ולעשות מעשה חסד ברמה גבוהה, כאשר מעשה החסד נעשה ללא שום תועלת עצמית, ללא שום כבוד או רווחים אחרים, ובאופן שלא ה'אני' שלו עשה חסד, אלא חסד ללא שום שייכות כביכול לעושה החסד.

*

צו אברהם לאליעזר כצו אדון לעבדו

לפי זה נבין מדוע אברהם לא ביקש ממנו לעשות "חסד" והתחנן אליו, אלא ציווהו לעשות כפי שאדון מצווה את עבדו, ללא שהמעשה מתייחס כלל אל העבד אלא רק לאדונו, שיד עבד כיד רבו, והעבד אינו יכול כלל לדון, להביע דעה או לסרב, אלא רק לעשות את רצון אדונו.

אם אברהם היה מעמיד בפני אליעזר ברירה האם לעשות את השליחות או לא, ואליעזר היה מחליט לעשותה, הרי שהחסד היה נחשב כמעשהו של אליעזר, שהסכים לכך מחמת גודל אהבת עצמו. אך אברהם הכריחו לעשות כן, כדרכי האדון לעבדו, ולא הותיר בידיו זכות בחירה בעשיית שליחות החסד, וכך סייע לאליעזר לתקן את מידותיו, כשהוא גרם לו לעשות מעשה חסד ללא שום תועלת אישית, חסד שאפילו לא מכבדו ואף לא נכתב על שמו ובשמו.

*

הטעם שאברהם לא נתן את בנו לבתו של אליעזר

ומהאי טעמא גופא לא הסכים אברהם לתת את יצחק לבתו של אליעזר, כי אם היה נותנה לבתו, אליעזר היה חש שלמרות שלו עצמו לא נשאר כלום, לכל הפחות לזרעו נוצר רווח ממעשה החסד שעשה, שהרי זרעו של אדם כידוע מנציחים את שמו וזכרו בעולם, כמש"כ (ישעיהו נו, ה) "ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת", (כלומר הובטח להם שם "טוב" מבנים ובנות, משמע שבנים ובנות שומרים על שמו של אביהם בעולם), ולדברינו, היה זה עיקר תיקונו של אליעזר "לברוח" מה"שם", ומטעם זה עצמו לא נתן אברהם את יצחק לבתו של אליעזר.

נמצא שהנהגת אליעזר במעשה החסד, וגם ציווי אברהם לאליעזר לעשות עימו חסד, נעשתה בצורת תיקון לחטא נמרוד, שאליעזר בא מזרעו, באופן שהחסד נעשה ללא שום תועלת אישית וללא שום האדרת והעלאת שמו וכבודו של אליעזר, היפך מידת האנוכיות והרצון לכבוד ושם.

*

עמדנו בדברינו על ההבדלים שבין אליעזר עבד אברהם, שרצה להעלים את שמו באופן מוחלט בכל מעשיו הטובים, ולכן התורה לא הזכירה את שמו המפורש בכל הפרשה, לבין עפרון החיתי, ששמו הוזכר ח' פעמים, משום שעשה מעשים טובים אך ורק כדי להאדיר את שמו ומעלתו.

אליעזר בנו של נמרוד, רצה לתקן את חטאו של אביו, שעשה מעשי חסד כדי להתכבד, לעשות לעצמו שם, ע"י שעשה מעשה חסד ללא שום פניות אישיות וללא איזכור שמו, וכך- ע"י הליכה בדרך קיצונית בצד השני, רצה להתנתק כליל ממידותיו של אביו. ואברהם סייע לו בהליכה בדרכו, בכך שציווה עליו כצו אדון לעבדו, למלאות את שליחותו, ללא אפשרות בחירה ונטייה אישית, וסירב לתת את יצחק לבתו של אליעזר, כדי שאליעזר יעשה את מעשה החסד ללא שום תועלת אישית וללא תכונת אהבת עצמו, תכונתו של נמרוד ותלמידיו.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

חיוב נקיטת חפץ בשבועה

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עֶבְדוֹ זֶקֶן בֵּיתוֹ הַמְּשָׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי (כד, ב)
איתא בגמ' (שבועות לח:), אמר רב יהודא אמר רב משביעין אותו בשבועה האמורה בתורה דכתיב ואשביעך בד' אלוקי השמים וכו', ונפקא מינה דצריך לאתפוסי חפצא בידי' וכדרבא, דאמר רבא האי דיינא דאשבע בד' אלוקי השמים נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר, ואמר רב פפא האי דיינא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר וכו', ולית הלכתא כוותי' דרב פפא דהא נקיט חפצא בידי' וכו', שבועה בספר תורה, תלמיד חכם לכתחילה בתפילין. וברש"י, לאתפוסי חפצא קאמר, או ספר או תפילין כאברהם דאתפסי' לאליעזר ברית מילה.

והכי קיי"ל כמבואר ברמב"ם (פי"א משבועות ה"ח) דלכתחילה צריך הנשבע לאחוז בס"ת, ובדיעבד מהני אחיזת תפילין, ובת"ח הקילו אף לכתחילה שיאחוז בתפילין, אבל אם אחז שאר מצוות בידיו לא יצא וצריך לחזור ולישבע, ועי' מאירי שהאריך בזה, ומסיק דרק ספר תורה, ובדיעבד אף תפילין כשרים לשבועה.

והנה בראשונים איכא ב' דיעות אי דין נקיטת חפץ הוא דאורייתא, או דהוא רק מדרבנן, וקרא דאליעזר אסמכתא בעלמא הוא, [עי' ברא"ש בתי' השני דמדבנן ולכן בשאר שבועות ליכא דין זה, ומשמע דהתוס' (ד"ה לאתפוסי) שהקשו מאי שנא ס"ל דדאורייתא היא], וכן בפוסקים איכא בזה הך פלוגתא.

האיך ילפינן מאליעזר נקיטת ס"ת

והק' מרן מהרש"ג ז"ל בחידושו, דבשלמא אי מדרבנן הוא היינו טעמא כדי לאיים עליו שלא ישבע בשקר, אבל אי מה"ת הוא, והיינו דיליף לה מאליעזר, מנא לן שצריך ספר תורה או תפילין דווקא, דילמא בכל חפץ של מצווה סגי, וכמו אליעזר שלקח מצוות מילה ולא ס"ת. [ראה מאמרינו באספקלריא אשתקד מה שכתבנו בזה].

ונראה ליישב בהקדם קושיית המפרשים, [עי' בפירושי התורה לרבינו חיים פלטיאל ובהגה"ה לרש"י וכן בנועם מגדים ועוד], דמאיזה טעם השביע אברהם לאליעזר דווקא בירכו, הרי גם אליעזר הי' מהול, והי' יכול לומר לו שים נא ידך תחת ירכך, ולמה ציווה לו ליקח דווקא מילה שלו. ואי משום שאליעזר לא הי' עליו מצווה למול את עצמו, ולגביו אינו נחשב חפץ של מצווה, אבל הלא גם במילת אברהם לא הי' אליעזר מצווה, ומאי אילמא האי מהאי.

שבועה היא בגדר כריתת ברית

אכן נראה דהנה מצינו בגמ' (קידושין לח:): דשבועה מכונה ברית, וכוונת הדברים ראה בגור אריה (בראשית יד, אות כד) דאיכא בשבועה נמי גדר כריתת ברית על הדבר, וכשנשבע לאדם הרי הוא ככורת עמו ברית על כך. אלא שכריתת ברית הוא גם במעשה,

משא"כ שבועה הוא בדיבור בלבד, אכן יסודם אחת. [ועי' בהכתב והקבלה (ויקרא ה, ד) שהאריך בזה].

ובזה יובן גודל חומר הדבר דשבועת שווא שהאריכו בגמ', כי השבועה בשם שמים הוא בגדר כריתת ברית עם הקב"ה על הדבר, ובשבועת שווא הרי הוא מחלל שם שמים לכרות ברית שווא. וזהו שציווה אברהם לאליעזר לאחוז במילתו בעת השבועה, כי המילה היא כריתת ברית עם הקב"ה, ובזה יש תוקף לשבועה שכמוה ככריתת ברית על הדבר.

נקיטת חפץ היינו חפצא דברית דווקא

מעתה פשיטא מה שלא ציווה לו לאחוז מילת עצמו, כמבואר במלבי"ם (בראשית יז, יב-יד) דכריתת ברית איכא רק במילת ישראל, אבל מילת עבדים אין בזה כריתת ברית, [ועי' עוד בשו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן כה סק"ד) מש"כ בזה], והרי כל ענין נקיטת חפץ היא לאחוז בחפצא דברית, וזה היתה רק במילת אברהם ולא במילת אליעזר.

לפי זה שפיר למדו מכך דנקיטת חפץ מהני בספר תורה, דנקיטת חפץ בעינן חפצא דברית כדי שיהא תוקף לשבועה כמו כריתת ברית, והרי גם ספר תורה היא כריתת ברית בין ישראל לאביהם שבשמים כדאיתא בגמ' (שבת לג.) 'ואין ברית אלא תורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה', ודמי ממש למילה שהוא גם כן כריתת ברית, משא"כ שאר כל המצוות שאין בהם חפצא דכריתת ברית^ט.

אכן בתפילין תרתי אית ביה, כי הפרשיות שבתפילין שמקיימים בהם מצוות תפילין ניתנו כחפץ של מצווה מלבד היותם פרשה בתורה [כמבואר במאמרינו באספקלריא פרשת קרח תשפ, שהרי אסור לכתוב פרשה בתורה, עיי"ש], ומצד קיום המצווה שבה אין בזה כריתת ברית ולכן לא מהני לנקיטת חפץ, רק בדיעבד הקילו לחשבה גם לדברי תורה שהוא חפצא דברית. אכן תלמיד חכם אשר כל שיחו ושיגו בדברי תורה, כאילו אחשביה לפרשה שבתפילין גם לשם דברי תורה כי אמרתך חייתני, לכן תלמיד חכם מהני תפילין לנקיטת חפץ אף לכתחילה, כי אצלו וודאי מתכוון על היותם דברי תורה גם כן, ושפיר נחשב חפצא דברית.

^ט במאמרינו אשתקד ביארנו דמילת אברהם היתה בהם גדר של דברי תורה שהוא הנצרך לנקיטת חפץ כמשמעות דברי הרמב"ם עיי"ש. והעירוני דהא מילת יעקב כמוה ככל המצוות והאיך הועיל לנקיטת חפץ גבי שבועת יוסף. אך להמבואר כעת לא קשה קושיא זו, דאה"נ כל מילה הוא ברית דמהני לנקיטת חפץ.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

לפני ה' ישפוך שיחו

וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֵה לַפְּנוֹת עָרְב וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה גַמְלִים בָּאִים (כד, סג)

ברש"י: לשוח - לשון תפלה כמו (תהלים קב א) ישפוך שיחו. על הפסוק בתהלים שמביא רש"י "תִּפְלָה לְעֵנִי כִּי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפֹךְ שִׁיחוֹ", כשבא לבאר את המילה 'שיחו' אומר המצודות "ענין ספור התלאות כמו אשיחה במר נפשי".

*

בדרך כלל מביטים אנו על התפילה שעיקרה רק בקשת צרכים ואמירת שיר ושבח להקב"ה. ואכן כך היא, התפילה היא בקשת צרכים והתפילה היא שיר ושבחה להקב"ה על כל הטוב שמשפיע ומרעיף עלינו - השיר והשבח לחי העולמים.

הפרשה שלנו מאירה בזווית נוספת את התפילה ושופכת אור חדש על כל המהות שלה. יצחק יצא לשוח בשדה, כמובן ביקש צרכיו וכמובן נתן שיר ושבח, אבל הוא יצא לשדה כדי להשיח את הלב, הוא יצא לספר את תלאותיו, את מה שמעיק על ליבו. הוא פשוט פרש לפני הקב"ה את כל מה שהוא עבר עד עתה, הוא לא השיח בשביל עזרה וסעד, סיוע הוא ביקש בחלק של בקשת הצרכים, כרגע הוא משיח את הלב, ופורק עולו מעל צווארו.

הפסוק אומר במשלי "דָּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יִשְׁחָנָה וְדָבָר טוֹב יִשְׁמָחָנָה". המפרשים על המקום אומרים שהמילה 'שיחנה' משמעותה שיח מליבו, או מלשון לכופף, כלומר להשפיל את הדאגה עד שתהיה כאינה. אבל חז"ל אומרים לנו בגמ' (יומא עה.) תלמוד בבלי מסכת "דאגה בלב איש ישחנה רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: ישחנה מדעתו, וחד אמר: ישחנה לאחרים" כלומר אדם שעל גבו תעוקה או כל צער אחר, עליו להשיח את דאגתו לידיד טוב שישמע אותו. יש גם את המעלה שאולי ישיאודו עצה כדברי רש"י במקום, אבל וודאי שיש כאן עיקר גדול של שיתוף הדאגה והקלה משמעותית לדואג לאחר שמשח את ליבו קדם חבר טוב.

בתפילה ניתנת לנו ההזדמנות להשיח את מה שעל ליבנו לפני ידיד נפש אב הרחמן. הפסוק במשלי אומר (כו, י) "רַעַךְ וְרַע אָבִיךָ אֶל תַּעֲזֹב וּבֵית אָחִיךָ אֶל תָּבוֹא בַּיּוֹם אֵיךְ טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאֶח רְחוֹק" וברש"י: "הקדוש ברוך הוא שנקרא רע לישראל ורע אביך שחיבב את אבותיך".

*

הקב"ה הוא 'רע' לישראל הוא ידיד נפש, הבה נשיח לפניו את כל צרותיו ואת מועקות ליבנו וחרדות מוחנו דפיקות לבנו, פחדים, דכאון, תחושת חמיצות, מצפון, יאוש, וכו' וכו'. הוא כאן בשביל לעזור, הוא כאן בשביל לשמוע, הוא כאן לעולם ולעולמי עולמים, ואין בלתו. ויצא יצחק לשוח בשדה... ולפני ה' ישפוך שיחו...

תשואות חן / הרב חן פדלון, מח"ס 'קדושים תהיו', בני ברק

בדין המלין את המת יום אחד אם עובר בכל יום ויום

שְׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹקִים אֲתָהּ בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קְבָרֵינוּ קָבֵר אֶת מִתְּךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת קְבָרוֹ
לֹא יִכְלֶה מִמֶּךָ מִקְבֵּר מִתְּךָ

בשורת שאגת אריה החדשות (סי' ו אות דף ח ע"ג) כתב, איכא לעיוני, אם עברו או נאנסו, ולא קברו אותם ביום מותם, וגם אם הלינו, ועבר עליו לילה אחת בלי קבורה. אם עוברין עליו מכאן ואילך בכל לילה ולילה בלאו דלא תלין, וכן אם עוברין עליו על כל יום ויום בעשה דקבור תקברנו ביום ההוא, או דלמא אין עוברין עליו בלאו דלא תלין, אלא לילה ראשונה בלבד, וכן מ"ע דכי קבור תקברנו, אין עובר עליו אלא יום ראשון בלבד, אם לא קברוהו קודם הלילה, ואף על גב דמצות עשה של קבורה, מוטלת וודאי על הקרובים, או על שאר כל אדם, אם אין לו קרובים עד שיקברוהו וכו', מ"מ כיון שעבר עליו יום מיתה, ולא נקבר, שוב אין לו זמן קבוע למצות קבורה, כמו גבי מילה, שאם לא מל ביום השמיני, שוב אין זמן קבוע למצותה, וכל הימים שווים.

ונ"ל דעובר עליו על כל לילה ולילה שלא נקבר על לא תלין, וראיה לדבר מהא דאמרי' במס' בבא מציעא פ' המקבל (דף קי:), ת"ר ממשמע שנאמר "לא תלין פעולת שכיר אתך", אינו יודע שעד בוקר, מה ת"ל "עד בוקר", ללמד שאינו עובר עליו אלא בוקר ראשון בלבד וכו'. טעמא דכתב רחמנא "עד בוקר", הא לאו הכי הוה אמינא דעובר על "לא תלין פעולת שכיר אתך", על כל לילה ולילה, משום הכי כתב רחמנא עד בוקר, ללמד שאינו עובר אלא על בוקר ראשון בלבד, והכא גבי לא תלין דקבורה, דלא מיעט רחמנא, ש"מ דעובר על לא תלין כל לילה ולילה עד הקבורה, והכי אמרינן בפ"ק דר"ה (דף ו:), דאמר רבא כיון שעבר עליו שלשה רגלים בכל יום ויום עובר על כל תאחר. אלא שראיה זו יש לדחות קצת, מ"מ ראיה ראשונה מלא תלין פעולת שכיר, היא ראיה ברורה שאין עליה תשובה, ע"כ תוכן דברי הגאון שאגת אריה. וע"ש שגם הביא ראיה שעובר בעשה.

וקשיא לי על מה שכתב גבי מילה דאם לא מל ביום השמיני וכו', ממה שכתב הרמב"ם פ"א מהל' מילה (ה"ב), דמי שלא מלו אותו כשיגדיל הוא חייב למול את עצמו, וכל יום ויום שיעבור עליו ולא ימול את עצמו, ה"ה מבטל מצות עשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד. ודעת הראב"ד, דכל יום עומד באיסור כרת. אלא דמ"מ מבואר בכס"מ (שם) ובב"י (סי' רסא), דאם מל עצמו נפטר מן הכרת. ועי' בחזו"א (יו"ד סי' קנד סק"א), שגם אין עונש ביטול מצות שעשיתה פעם אחת, ומאחרה ומקיימה בסוף, כעונש ביטול מצות עשה שא"א לקיימה עוד, דנהי דבכל יום הוא מוזהר מפי הגבורה לעשות והוא ממרה ואינו עושה, מ"מ כשמקיים בסוף הוקל חטאו וחשיב כמאחר הצואה ולא כמבטל, ע"ש.

והטעם פשוט כיון דאין עיקר המצוה אלא המצוה עצמה ולא הקדמתה, א"א לומר שיהיה חסר מצוה, כק"ש שהוא חייב בה בכל יום בפ"ע, ואם יקראנה למחר, אותו היום שבטלה כבר עבר, ואינו יכול לתקנו, ומש"ה הוי בכלל מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות כדתנן בחגיגה (ט.), משא"כ מצוה שאין מקיימה אלא פעם אחת בחייו, דמה לי היום ומה לי למחר, אלא דמוזהר הוא מפי הגבורה לקיימה בכל יום דאפשר ליה, ודו"ק. וא"כ מזה יש ללמוד עכ"פ למצות קבורה, דעובר בעשה בכל יום ויום, אבל ללא דלא תלין איו הכרח, ודו"ק. ועי' עוד בחזו"א (סי' קנג סק"ה) שכתב, דבכל מצוה שאין זמנה קבוע ממתין בין לדבר מצוה בין להפסד ממון, כדאמר בנדרים (לב.) במשה שנענש שנתעסק במלון תחלה מכלל דמותר מן הדין, ומיהו אם מתעכב בלא טעם אפשר דעובר בעשה, ע"ש.

והנה לפי מש"כ בשו"ת דבר אברהם ח"א (סי' לג) וח"ב (סי' א) דמ"ש הרמב"ם גבי מילה שלא בזמנה, שעובר בכל יום ויום, לאו דוקא הוא, אלא אפי' בכל שעה ושעה, ע"ש. ולפ"ז י"ל דגם בנ"ד אחר שעבר עליו היום הראשון, ומתעצל לקברו, עובר בכל שעה ושעה. אמנם בקונטרס אות ברית קדש הלכות מילה (סי' רסה אות לה) הארכתי בדברי הברית אברהם, והבאתי שהרבה גדולים לא סבירא להו כוותיה, ע"ש.

ומש"כ השאגת אריה שיש לדחות קצת הראיה מר"ה, איכא לפרושי בתרי אנפין, דשאני התם דעיקר המצוה היא שלא לאחר, ולהכי מסתבר דעובר בכל יום ויום, משא"כ מצוה שחייב לעשותה, די"ל דאינו עובר בכל יום ויום, ואע"ג דהכא איכא ניוול המת, מ"מ אינו מוכרח שיתנוול אפי' בשהיה של כמה ימים נעכ"פ לפי פשוטם של דברים, אבל לפי הקבלה, יש בזה פגם גדול, כמ"ש בכמה ספרים על פי דברי הזוהר, ועי' מש"כ לקמן בדין הלנת המת להביא קרוביו, ובהכי לע"ד י"ל דעת הרמב"ם הנ"ל גבי מילה ממה שהק' בגר"א (יו"ד סי' רסא) מר"ה (ו:), דאחר ג' רגלים עובר בכל יום אבל תאחר, ע"ש. דהתם עיקר המצוה שלא לאחר, וכל יום שמאחר הוא איחור בפנ"ע, משא"כ כאן שאין עיקר המצוה שלא לאחר המילה, ודו"ק. וי"ל שגם זו כוונת הש"א.

ועוד י"ל לפי מש"כ במאירי ר"ה (ו: וז"ל, עברו על הנודר שלשה רגלים ולא הביא את קרבנו, הרי זה עובר בבל תאחר בכל יום ויום, ואף על פי שבכובש שכר שכיר פירשו, מכיון שעבר עליו בקר ראשון, שוב אינו עובר עליו, פירשו בו הטעם מפני שאין הלילות נפסקות מימים לחיוב זה, שהרי חובה עליו לפרעו בלילה כביום, וכן בכל דבר של צדקה, אבל קרבן שאין זמן הקרבתו בלילה, נמצא שמתחדש עליו חומר הלאו בכל יום, עכ"ל. והכא נמי בלאו דלא תלין המת, לא מפסקי לילות דהא מוטל עליו לקברו גם בלילה, אבל מהא דכובש שכר שכיר, שפיר הוכיח השאגת אריה, דאע"ג דעובר בבל תלין בלילות כבימים, אלמלא דמעט קרא, עבר בכל יום ויום.

קושטא קאי דמד' המאירי מוכח דלא סבירא ליה כדברי השאגת אריה, שתלה הטעם במה שאין הלילות נפסקות מימים, ולדידיה בלא תלין את מתו, נמי אינו עובר בכל יום ויום. וכבר העיר בזה בחזון עובדיה ח"א (עמ' שעו). והניח בצ"ע. והנה נראה דס"ל להמאירי דיש ללמוד מלא תלין פעולת שכיר לכל התורה בבנין אב, דכל היכא דלא

מפסקי לילות, אינו עובר בכל יום ויום. וגבי מילה כתב הרמב"ם דעובר בכל יום ויום, משום דלילות מפסקי דקי"ל אין מלין בלילה אפי' מילה שלא בזמנה. וגם לפי מש"כ בס' דברי משה אלתר (סי' רסב סק"ו) בשם שו"ת מהר"ב (סי' יג אות ו), להביא ראיה מד' הרמב"ם דנמול בלילה מקיים ג"כ המצוה, דהא דעתו דערל גדול אינו חייב כרת עד שימות ערל, והטעם כיון שבכל ימי חייו עדיין יש בידו למול, יקשה הא משכחת גבי חיוב כרת קודם שימות כגון שמל עצמו בלילה וביטל מצות מילה, דהוי מעות לא יוכל לתקון, וזה ודאי לא יקיים מצות מילה וכו', ע"ש. אכתי י"ל דכיון דס"ס אין מוזהר למול בלילה, שפיר מתחדש עליו חומר העשה בכל יום, וק"ל. וע"ע מש"כ בעניי בקונטרס אות ברית קדש הלכות מילה (סי' רסא אות א).

מיהו עיקר מה שחילק המאירי אינו מוסכם, כי הריטב"א בחדושו לר"ה (ו:): כתב, שכן הדין בצדקה, כל היכי דקיימי עניים אפי' לאלתר, כל שעה עובר עליו, וכן בנשבע סתם לפרוע או לתת לחבירו, ולא קבע לו זמן, כיון שסיפק בידו לעשות, ולא עשה עובר בכל שעה לאו דלא תאחר, דבכל נדרים ושבועות איתיה וכו', ע"ש. הא קמן דלא ס"ל כהמאירי דדוקא גבי קרבן איתמר, אלא אפי' צדקה דלא מפסקי לילות אמרי' הכי, וע"כ דס"ל דליכא למילף מהא דלא עבר בבל תלין בכל יום, דהתם שאני דגלי לן קרא, וכמ"ש השאגת אריה.

ויתירה מזו י"ל לע"ד דאפי' תימא דילפי' מכובש שכר שכיר לעלמא, נראה דלא מצינן למילף מיניה לענין קבורה, די"ל דדוקא במצות כי התם דאיכא טעמא למימר דלא עבר בכל יום ויום, די"ל דעיקר מה שהקפידה תורה על הלנת שכר, הוא דכיון שנקבע זמן ליתן לו שכרו, ואליו הוא נשא את נפשו, ועתה מצטער ביותר על שהלין שכרו, אבל אחר שעבד זמנו הקבוע, י"ל שאין מצטער כ"כ על כל יום ויום, כי עיקר הצער, הוא שחשב בלבו שינתן לו שכרו באותו יום כדרך כל הארץ, אבל עתה שכבר ראה שאינו מדקדק, אינו מצטער כ"כ, וכן יש ללמוד לכל דבר כיוצ"ב, אבל בלאו דלא תלין המת, אדרבה הסברא נותנת שיש יותר חומרה במה שמשהה קבורתו עוד יום, כי בכך מתבזה המת יותר, ומסתבר דעובר בכל שעה, ובפרט לפי מש"כ המקובלים בחומרת המשהה קבורת מתו. והשתא י"ל דגם המאירי לא הוצרך לחלק בין כובש שכר שכיר ובין בל תאחר דקרבנות, משום דתרוויהו מחד עניינא, אבל בלאו דלא תלין המת, דאיכא בשהייתו תוספת בזיון, אפי' היכא דלא מפסקי לילות, מסתברא דעבר בכל יום ויום, ודו"ק. ועוד צ"ע.

והנה הגרי"פ פירלא בספר המצות ח"ג (דף קפ ע"ד) כתב, דהא דדרשינן בב"מ (ל:), מקרא "והודעת להם" מצות קבורה, משום דאי מקרא ד"קבור תקברנו ביום ההוא", לא שמעינן שיהיה שום מצוה לאחר יום מותו, כיון שקבע הכתוב זמן למצות קבורה, ע"ש. ברם לע"ד נראה דכיון דעיקר טעם קבורה או משום בזיונא או משום כפרה, פשיטא דהיכא דלא קברו ביום הראשון, מצוה עליו לקברו אח"כ, גם לולי קרא ד"והודעת להם". וא"כ איכא למימר ד"ביום ההוא", לא אתא אלא למימר דחייב לקברו באותו היום, ודו"ק.

ואולי סבירא ליה להגרי"פ דלא דרשינן טעמא דקרא. וכן משמע בשו"ת חות יאיר (סי' קלט). וכן משמע בלחם משנה (פי"ד מהל' אבל ה"א), ע"ש. ודו"ק. אבל זה לא יתכן דהא קי"ל סנהדרין (מו.), דמותר להלינו לכבודו, וכמו שהקשה החות יאיר. וע"כ דכה"ג דרשינן טעמא דקרא, דהא פשיטא דהוא טעמא דקרא, וכמו שכתב כיוצ"ב בתוס' הרא"ש ב"מ (צ.). ובשו"ת חבצלת השרון (יו"ד סי' צה) כתב, דשאני הכא דמפורש הטעם בפסוק כי קללת אלקים תלוי, ופי' הספורנו, שבהיות שהבזיון הנעשה לאדם אחר מותו, הוא בזיון לנפשו השכלית והרוחנית שהיא חלק אלוך ממעל, לכן אמר כי קללת אלוקים וכו', ע"ש.

והן אמת דיש מקום להדחק, דהא דקי"ל דמותר להלינו לכבודו, הלכה למשה מסיני היא, ולא משום דדרשי' טעמא דקרא. ולכאורה כן אנו מוכרחין לומר למ"ש היד רמ"ה בסנהדין (כא.), דת"ק ס"ל דאפי' היכא דמפורש טעמא בקרא, לא דרשינן. מ"מ במק"א כתבתי, שאין דבריו מוסכמין. ואכמ"ל.

*

חדושים ובאורים על הפרשה

(כג, א) "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים", פרש"י, בת ק' כבת כ' לחטא. ובפשיטות ר"ל שאע"פ שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ודוקא ד' מתו בעטיו של נחש, וא"כ אף שרה אימנו ע"ה, לא נמלטה מן החטא, מ"מ בכל ימי חיה לא היו חטאיה מרובין, אלא כמי שלא חי אלא כ' שנים. ועי' עוד בשפת אמת מש"כ בזה.

(כג, ב) "ותמת שרה בקרית ארבע", על שם ארבע זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבה, יעקב ולאה, כ"כ רש"י, והוא בב"ר (פרשה נח סי' ד). ועי' בכתבי האר"י ז"ל שער הפוסקים בפרשתן, דענין מערת המכפלה וקרית ארבע כנגד של אדנ"י באחוריים, ר"ל א' א"ד אד"נ אדנ"י, וי"ל דרמוז הוא בכל אלו הנקברים, דא' מרמוז לאדם הראשון וחוה, אשר היו ראשונים ויחידים בעולם. וא"ד מרמוז על אברהם ושרה שהוא בגימטריא ה' שהוסיפול עליהם בשמותיהם, ה' לאברהם וה' לשרה, ועי' תוס' חגיגה (ט:), ודו"ק. ואד"נ מרמוז ליצחק שהוא ראשון שדן, ר"ל שהיה מושרש בגבורה, ואדנ"י מרמוז אל יעקב שהוא בגימטריא ה"ס, והוא כנגד התורה שנא' בה "הסכת" ודרשו חז"ל שלהי ברכות (סד:), הס ואח"כ כתת, וכן ה"ס ר"ת ה' ספרים כנגד חמשת חומשי תורה, וכן יעקב מושרשת בתפארת שהיא חמישית לספירות ממטה למעלה, והוא נרמוז בה"ס ר"ל ספירה ה'.

(שם) "ויבא אברהם לספור וגו', פרש"י, שע"י בשורת העקדה מתה שרה. ובטעמא דקרא הקשה הא קי"ל שלוח מצוה אין נזוקין, ולמה סבבו מן השמים שתמות ע"י זה. וכעין זה יש להקשות בריש מדרש אסתר גבי אנשי אלכסנדריא שאמרו נדליק או לא נדליק וכל דבעי ימטי עלן, וע"י זה נתגלגל שנהרגו כולן. ונראה דהא דשלוחי מצוה אינן נזוקין היינו דהמצוה לא תגרום להם שו היזק, אבל אם הגיע זמנו למות בלא"ה, א"כ אדרבה זכות הוא לו שמסבבין מן השמים מיתתו ע"י מצוה, דהוי כמוסר נפשו על ק"ה, ע"ש. ברם לע"ד משרה אכתי קשיא דהא אינו מחמת המצוה, ואין זה ענין של ק"ה כלל.

וגם בלא"ה משרה לק"מ דנראה דהא דאמרי' שלוחי מצוה אינן נזוקין, היינו דהשליחות בכלל הכשר המצוה, משא"כ הא דשרה דאפשר למצות העקדה בלא לבשר את שרה, הלכך לא הוי בכלל המצוה דנימא שלוחי מצוה אינן נזוקין.

ותדע דהא אמרי' פסחים (ח:), בעו מיניה מרב הני בני בי רב דדיירי בבאגא, מהו למיתי קדמא וחשוכא לבי רב, אמר להו ניתו, עלי ועל צוארי, ניזיל מאי, אמר להו לא ידענא, איתמר אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן נזוקין, לא בהליכתן ולא בחזירתן. הא קמן דרב לא ברירא ליה דשלוחי מצוה אינן נזוקין בחזרתן, ואם בחזרתן י"ל דנזוקין כיון שאינו הכשר מצוה, אע"ג דאלמלא המצוה לא היו חוזרין, כ"ש הכא בשרה דלא שייך כלל להמצוה. ואף ר"א דאמר אינן נזוקין בחזרתן, מודה הכא, דהתם שאני דסתמא דמלתא צריכין לחזור לביתם, ושפיר הוי בכלל המצוה, משא"כ בשרה דמה שנתגלגל שנתבשרה אינו שייך כלל להמצוה, ולא היה אלא מן השטן למען נסות אברהם, ודו"ק. ועוד יש לחלק דהתם שפיר אמרי' דאין נזוקין אפי' בחזרתן כדאמרי' ביומא (עו:) וערובין (מו.), שלא תהא מכשילן לע"ל, וכן בביצה (יא:), כמה דברים התירו סופן משום תחלתן, ועי' ברש"ש בפסחים (שם), משא"כ כאן, וק"ל.

(כג, י) "ועפרון ישב", פרש"י, אותו היום מנוהו שוטר עליהם, מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו, עלה לגדולה, ע"כ. וי"ל דמהאי טעמא אמרו ברכות (מב.), במקום ת"ח יש ברכה, שאותו זה שמהנהו יתגדל, ויהיה יותר כבוד לת"ח.

(כד, א) "ואברהם זקן בא בימים", בתנחומא (אות ב) איתא א"ר יהושע בר נחמני מפני ד' דברים הזקנה קופצת על אדם מפני היראה ומפני כעס בנים וכו'. ולכאורה קשה אמאי לא מני מפני שטיפות בזימה דאמרי' בשבת (קנב.), כל השטוף בזימה זקנה קופצת עליו. וצ"ל דיש עוד כמה דברים, ותנא שייר, ואע"ג דקאמר ד' דברים, ומצינו בכמה דוכתי דפריך דפריך תנא תני' ג' ואת אמרת תנא ושייר, הרי בכמה מקומות מצינו דגם היכא דתני מנינא אמרי' תנא ושייר, דוק ותשכח. ואכמ"ל.

(שם) "וזה ברוך את אברהם בכל", פרש"י, בכל עולה בגימטריא בן, ומאחר שהיה לו בן וכו'. ולכאורה תמוה למה לא אמר בבן. ואפשר דבא להורות כי אחר שנפטרה שרה, לא נותר לו בזה העולם אלא בנו. וגמגום.

(כד, ב) "שים נא ירך תחת ירכי", פרש"י, השביעו במילה. ובספר מושב זקנים ובס' פענח רזא תמהו, והא אמרי' בנדה (יג.), יד לאמה תקצץ. ותני' שאברהם יצחק ויעקב בזקנותם השביעו כן שכבר פסקה מהם התאוה עד שאין לחוש לחימום והוצאת ז"ל. ובס' טעמא דקרא הקשה ממ"ש בב"ר (פרשה מז סי' ג), האיש אינו מזקין כאשה שמזקנת וכו'. וע"ש מש"כ בזה. ואנא עבדא לא ידענא מעיקרא מאי קשיא, דהא פשיטא דאין תאות זקן כתאות צעיר, וגם אם אפשר לו לבא לידי קשוי והוצאת ז"ל, מ"מ אינו דומה כלל לצעיר, ושפיר מצינן למימר דלא גזרו עליו כל ההרחקות. ועי' ירושלמי (פ"ג דסוטה) הובא בתוס' סוכה (מז:), וסוטה (יט.), דמפורש דגבי זקן הקלו משום דלית ביה כ"כ הרהור.

ואם תאמר א"כ מאי פריך בפרק כל היד (יג.) ובפ' יוצא דופן (מג.) אהא דתנן, היה אוכל בתרומה, והרגיש שנזדעזעו אבריו, אוחוז באמה ובולע את התרומה, מהא דתניא ר"א אומר כל האוחז באמה ומשתין, כאלו מביא מבול לעולם, נימא דמיירי בזקן. זה אינו כלום דמלבד דיש לומר דה"ה נמי דמצי לתרוצי הכי, ובלא"ה משני שפיר. אבל גם רחוק הדבר לומר דמיירי בזקן דהא עסקינן במי שהרגיש שנזדעזעו אבריו בהיותו אוכל בתרומה, וזה לא מצוי אפי' בצעיר, וכ"ש בזקן, הלכך דחיקא ליה לתלמודא לאוקמי בכה"ג, בשגם נראה שלא יתכן.

וגם בלא"ה לא קשיא מידי דהא גבי ר' יהודה אמרי' בנדה (יג.), דכיון דאימתא דמריה עליה שרי לאחוז באמה, ע"ש. ומי לנו גדול מאברהם אבינו דאפי' בדידה לא אסתכל כדאמר ספ"ק דב"ב (טז.), ועי' נדרים (לב:). וכן מצינו ביעקב אבינו ע"ה אשר נשק לרחל, ולא עלה על לבו דבר אחר. והאבות הן הן המרכבה. וגם לפי מש"כ בס' יפה ללב (סי' ג) דמה שאסרו לאחוז באמה, אינו אלא אחיזה שיש בה ממש, ע"ש. אתי שפיר דהא לא קאמר אלא "שים נא ירך". אבל במקו"א תמהתי בעניי על דבריו. ואכמ"ל.

(כד, ג) "ואשביעך וגו' אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני", כתב בספר טעמא דקרא, צ"ע איך יכול ליקח אשה בלי הסכמת אברהם ויצחק, ולמה הוצרך להשביעו. ותי' שי"ל שחשש שהעבד ילך ויקח אשה מבנות הכנעני כדי למעט טירחא ויאמר שהביאו מבית אחיו, כי כנען בידו מאזני מרמה, ע"כ. ולע"ד קשה לומר כן על אליעזר עבד אברהם אשר היה נאמן ביתו של אברהם אבינו, שיעבור על דבר אברהם משום טירחא. ואשר נלע"ד שחשש שמא לא ימצא שם אשה הגונה, וילך לחפש מבנות הכנעני לטובת אדונו, וימצא שם אשה אשר תראה הגונה בעיניו, ואמור יאמר זכין לאדם שלא בפניו, וישנה מפני דרכי שלום לומר שהיא מן המקום אשר צוהו אדונו, אבל הוא לא ידע גודל קלקול הכנענים, כי גם אם יראו הגונים, רעים וחטאים הם.

(כד, טז) "והנערה טבת מראה מאד בתולה" וגו', ר"ל אע"ג דטבת מראה היתה, ומסתמא היו פרוצים חפצים בה, ומחזרים אחריה, שמרה עצמה מכל משמר. והנה כתיב נערה חסר. ואולי אפשר לומר שהיתה כמו איש שאין דרכו לקשט עצמו, אף היא לא קשטה עצמה, גם משום צניעות, וגם משום שמאסה בתענוגי עולם, וכמו שמצינו ברש"י (ס"פ ויקהל) על המראות הצובאות, ע"ש. ומ"מ היתה טובת מראה מאד. אי נמי י"ל דהא דכתיב נערה חסר, להורות כי קדם שנשאת, ה"ה חסרה, וכנודע מש"כ בזהר, דקודם שנשא אדם הוא פלגא דגופא.

(שם) "טבת מראה", פי' הספורנו, יפת הצבע. וצ"ע מנא ליה. ואולי מלשון מראות נגעים, שהם מיני צבעים. וי"ל שהיתה מרבה לשבת ביתה מרב צניעותה, ע"כ לא שזפתה השמש, ונודע כי מראה הלבן נאה מן השחור, וכמו שנא' "אל תראוני שאני שחרחרת", ועי' סוטה (כו.) וברכות (לא:).

(שם) "בתולה ואיש לא ידעה", פרש"י, בתולה, ממקום בתולים, ואיש לא ידעה, שלא כדרכה וכו'. ולא סגי לכתוב רק לא ידעה, דמשמע בין כדרכה ובין שלא כדרכה, וכמו

שמצינו לעיל (יט, ה) "הוציאום אלינו ונדעה אותם", ופרש"י, במשכב זכר. דאיכא למימר דכיון דלשון ידיעה הוא חיבור, סתם ידיעה הוא דוקא כדרכה שהיא נהנית, וקרינן ביה "ודבק", וכדאיתא בסנהדרין (נח:), דבן נח אסור לבא על אפי' אשתו שלא כדרכה שנא' "ודבק באשתו", ע"ש ברש"י. וכ"ש דאית לה צערא מביאה שלא כדרכה, כדכתיב לקמן (לד, ב) "וישכב אותה ויענה", ודרשו חז"ל ביומא (עו:), "וישכב אותה" כדרכה, "ויענה", שלא כדרכה, ע"ש. ואינה כ"כ ידיעה, דכמים פנים לפנים כן לב האדם לאדם, ודו"ק. ולהכי כתיב "בתולה", לגלות על מש"כ "ואיש לא ידעה", דהיינו שלא כדרכה, כדאשכחן בגר ותושב בפ"ק דקדושין (ד.), דהא נמי מקריא ידיעה, דס"ס איהו מתהני, וגם איהי אית לה הנאה פורתא, כדאי' בקדושין (כב.), ע"ש. ובחדושי לסנהדרין (נח:) כתבתי בזה. ואכמ"ל.

והנה הרשב"ם על התורה כאן פי' "ואיש לא ידעה", אפי' מעשה חדודין, כי צנועה היתה. ונראה דרש"י נייד מפיי' זה דלא מיקרי ידיעה, ועי' סנהדרין (נה:), מעשה חדודין לאו כלום הוא. אלא דמשמע התם דפליגי, אי איצטריך קרא למעוטי. ועי' עוד ביש"ש (פ' הבא על יבמתו), ודו"ק. ואכמ"ל. ואיך שיהיה א"צ לומר דגם רש"י מודה שהיתה צנועה, וחלילה להעלות על דעת שנחשדה על מעשה חדודין, ומשמעות דורשין איכא בינייהו. וי"ל דליכא רבותא במעשה חדודין משלא כדרכה, דאם חלילה היתה מפקרת עצמה למעשה חדודין, גם היתה מפקרת עצמה שלא כדרכה, ולא איצטריך קרא, ודו"ק.

(כד, כב) "ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים", פרש"י, בקע, רמז לשקלי ישראל. ושני צמידים, רמז לשני לוחות מצומדות. ואפשר שרמז בזה על יעקב אשר יצא ממנה, והנה נודע כי יעקב בחיר האבות, כנגד התפארת המחבר בין החסד לגבורה, והוא מורה על אחדות, וזה שרמזו לשקלי ישראל, אשר אף הם רמזים על האחדות, כאשר נודע מן המפרשים, שמה שנצטוונו להביא מחצית השקל, ולא שקל שלם, הוא להורות, שאין אנו פרודין, אלא כל אחד חצי, ומוכרח הוא לחצי השני להשלימו. וכן ב' לוחות הברית הם כנגד התורה, ויעקב איש תם יושב אהלים כנגד התפארת שהיא כנגד התורה.

(כד, כח) "לבית אמה", פרש"י דרך הנשים היתה וכו'. ומזה נלמד גודל מדת חסדה של אמינו הצדקת, אשר בעת אורח הנשים ראשה כבד עליה ומצטערת, ואפ"ה עשתה חסד בכל כחה.

(כד, לב) "ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים", פרש"י, התיר זמם שלהם, שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים. ומקשים שהרי אין הקב"ה מביא תקלה ע"י בהמתן של צדיקים, ולמה היה צריך ליתן עליהם זמם. ואפשר שהיו של אליעזר ולא החזיק עצמו צדיק. וגם לעולם יש לחוש שמא יגרום החטא, ואין להמנע מהשתדלות. וגם י"ל דגזל שאני דאין החפץ אסור, ודמי למש"כ התוס' פסחים (קה:), דהזמן גורם, ודו"ק.

(כד, מב) "ואבא היום", רש"י הביא מ"ש חז"ל יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים וכו'. והטעם נראה כי גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, וע"י מעשיהם של אבות יש ללמוד כמה הנהגות, ובפרט מעניני תיקון המדות, אשר הוא העיקר, וכמו

שכתב מהרח"ו בתחלת ספר שערי קדושה, ועי' עוד באבן שלמה (רפ"ב). והוא גם כן מה שאמרו חז"ל ברכות (ז:), גדולה שמושה של תורה יותר מלימודה.

(כד, מט) "ועתה אם ישכם עשים חסד ואמת את אדני", לכאורה הדבר תמוה מהו החסד הגדול אשר עושים עם אברהם, אדרבה היה ראוי להם לשמוח שזכו שבתם תלך אל אברהם, אשר היה נשיא בארץ, ואב המון גוים. אלא שהיו כ"כ נבזים ושפלים, שהיה נראה בעיניהם שעושים חסד עם אברהם, מחמת שהיו עובדי ה' מאוסים בעיניהם, כדרכם של רשעים אשר שונאים הישרים, כי יודעים עם מי האמת, ושהם הולכין אחר ההבל ויהבלו, ועל כן חכמת סופרים תסרח עליהם ויראי חטא ימאסו בעיניהם, ועי' שבת (פט.), סיני שירדה שנאה לעולם. ועי' עוד פסחים (מט:).

(כד, נח) "ותאמר אלך", אשרי העם שככה לו, אשרי העם שאלה שורשיו, כי אותה צדקת לא היתה אלא קטנה, ועתה מת אביה, ודרך בני אדם להיות מצטערין במקומם, עד שיפוג צערם, ושלא להוסיף צער על צער להיות גולה למקום אשר אינה מכירה, ואותה צדקת לא השגיחה בזה, ולא עכבה עצמה שעה אחת לילך אל הקודש להדבק בזרעו של אברהם אבינו ע"ה, או משום שהתגברה על צערה, או משום שלא נצטערה כ"כ, כי ידעה שאביה רשע, ומיתתו טובה לו, וטובה לעולם, כמו שאמרו בסנהדרין (עא:).

(כד, סא) "ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש", פי' הרמב"ן, כי הוא מורה הדרך לפנייהם. ולכאורה י"ל גם משום צניעות כדאמר בפסחים (ג). תניא דבי ר"י לעולם יספר אדם בלשון נקיה, שהרי בזב קראו מרכב, ובאשה קראו מושב. ופרש"י, שאין הגון להזכיר רכיבה ופיסוק רגלים באשה. ועי' עוד בשטמ"ק כתובות (י:), בשם תר"י, ע"ש. וע"כ הן הלכו אחריו, ולא הוא הלך אחריהן שלא לראותן רכבות. וגם בלא"ה אמרו חז"ל ברכות (סא.), דאסור לילך אחר אשה. אלא דאי משום הא לא איריא, דהנה כתב בשו"ת הרדב"ז (סי' תשע) דטעמא משום דרואה הילוכה ותנועותיה, ע"ש. והכא דאינן אלא יושבות על הגמלים אין תנועות. ואולי הרמב"ן ס"ל כרש"י בפסחים (שם) דמשמע מיניה דהיכא דאיכא בעתותא, אינו דבר גנאי, ומש"ה אפי' היו הולכות מלפנים לין בה, אי לאו טעמא דמורה הדרך לפנייהם. ועי' מש"כ באריכות בספר קדושים תהיו הל' לא ילבש חלק הארוך (סי' עג ענף ד). ואכמ"ל. ועי' עוד ברשב"ם ובספורנו בפסוק "ותפל מעל הגמל". ואפשר דפליגי בפלוגתת רש"י ותוס' בפסחים שם, ודו"ק כי קצרתי.

(כד, סד) "ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק", פרש"י, ראתה אותו הדור. והיינו כי הלך להתפלל כדכתיב "ויצא יצחק לשוח בשדה", ועי' ברכות (כו:) וע"ז (ז:). ואמרו בברכות (לא:), ר' יהודה מציין נפשיה ומצלי, דכתיב "השתחוה לה' בהדרת קודש".

(כד, סה) "ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו", עי' רשב"ם שהק', וכי היתה שואלת בכל האנשים שהיתה פוגעת. וע"ש מה שכתב. ועוד י"ל שהיו פניו מאירות, ורצתה לדעת מי הוא זה ואיזה הוא, כי אפשר דמה שפניו מאירות הוא משום דחכמת אדם תאיר פניו, ואפשר שהוא משום שמגדל חזירים כדאמר בברכות (נה.), ואם ישיבנה אליזהר, כי איש אלקים קדוש, א"כ ראוי לבקש ממנו ברכה, ומצוה להדבק בו,

וכמו שמצינו באשת השונמית שאמר לה אישה "מדוע את הולכת לא חודש" וגו', ומשמע דבחודש ושבת שפיר יש ללכת, כי גם אשה ראויה להקביל פני צדיק, וכמו שאמרו בר"ה (טז.), ועי' במלבי"ם שם.

שם "ותקח הצעיף ותתכס", בפשיטות נראה דמה שכסתה עצמה רק אחר שאמר לה שהוא אדונו, הוא משום דאם אינו אדונו, אין כוונתו לדבר עמהם, וא"צ לכסות עצמה שלא ישגיח בהם, אבל עתה שפונה אליהם, יש לה להיות מדקדקת בצניעות, וכמו שכתב הרמב"ן. אבל אכתי יש לדקדק דכיון שגם קודם ששאלה את אליעזר מי האיש הלזה, הבינה שירט הדרך והלך בשדה לעומתם, כמו שפירש הרמב"ן, וכ"כ הרשב"ם, מדוע לא התכסתה קודם שאמר לה שהוא אדונו. ולפי מש"כ הספורנו, כי יראה מהביט על דרך ויסתר משה פניו. אתי שפיר, דטעם הכסוי אינו משום צניעות אלא משום יראה, ורק אחר שהבינה כי הוא אדונו, יראה מפניו כי גדול הוא. ועוד י"ל דכיון שהבינה שהוא איש אלקים קדוש, הצניעה עצמה יותר, כי אמרו סוכה (נב.), כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, ע"ש. ואע"פ שחלילה לחשוד ביצחק עולה תמימה שעלה על לבו דבר אחר, מ"מ הרחקה מיהא בעי.

(כד, סו) "ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה", י"ל שסיפר לו על מה שהתפלל, ולעולם הזכיר שמה' יצא הדבר, וכל מה שנעשה עם תפלה ואמונה יש בו יותר סייעתא דשמיא, ובזה הניח דעתו כי מצא לו אשה הגונה.

(כד, סז) "ויבאה יצחק האהלה שרה וגו' וינחם יצחק אחרי אמו", ופי' אונקלוס, וחזא והא תקנין עובדעא כעובדי שרה אמה. ונראה פירושו שהגם שהיה מצטער על פרידת אמו, מ"מ לא היתה זו סיבת העדר תנחומיו, כי אמרו חז"ל מו"ק (כז:), שלשה לבכי, וכ"ש שידע גודל צדקותה, אשר ודאי היא הולכת למנוחות, וכן מצינו באברהם דכתיב "לבכותה" בכ"ף קטנה, וכדפרש"י בריש פרשתן. אלא שיצחק לא התנחם ממה שחשב כי עתה חסר העולם אותה צדקת שהיו גדולים מעשיה, ומי ימצא חסרונה ומי יתן לנו תמורתה, ואחר שראה כי מעשי רבקה היו מתוקנים כמעשיה, התנחם, כי עד ששקעה שמשה של שרה, זרחה שמשה של רבקה, וכמו שמצינו בגיטין (נה:), ולא אלמן ישראל.

פינת ההלכה מאת מרן הראשון לציון בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

המהפכה ההלכתית האדירה

איזהו תחום מיוחד חולל בו מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף זצ"ל מהפכה רבתית בקרב הציבור? | מהי הזכות הגדולה של מרן זצ"ל לכח השפעתו על הרבים בהנהגה ובפסיקה ההלכתית? | מהו יסוד ושורש הכלל שבני ספרד קיבלו עליהם הוראות מרן הבית-יוסף ב'שולחן-ערוך'? | על הפירות הרבים מפעילותו העניפה בהקמת תלמודי-תורה | וגם: העליה לציון בעת המגיפה

השבוע יחול יום השנה השביעי לפטירת מרן האבא, רבינו עובדיה יוסף זצ"ל. רבים ידברו על אהבת-ישראל שהיתה בו, ועל היותו מנהיג באופן שלא היה כמותו מזה דורות. יעלו זכרונו בתחומים שונים. ברצוני לדבר על המהפכה ההלכתית שחולל מרן זצ"ל.

החזרת עטרה ליושנה

לפני שמונים-תשעים שנה הכל נהגו כאן בארץ ישראל כדברי הרב 'בן איש חי', ואצל האשכנזים כדברי ה'משנה ברורה' ולאחריו הגאון ה'חזון איש'. היתה כמין אווירה כי אוי ואבוי לו למי שיעז לחלוק על עליהם, וזה גרם לכך שהפסיקו לפתוח ספרי-הלכה של האחרונים, והסתפקו בספרים אלו. מרן זצ"ל חולל מהפכה בתחום זה והחזיר עטרה ליושנה – להורות כבעלי השולחן-ערוך. כדעת מרן השו"ע לבני ספרד, וכדעת הרמ"א לבני אשכנז, ועמם הפוסקים גאוני עולם.

ההשפעה הגדולה על הציבור

בגמרא (ברכות ו ע"ב) אמרו: כל מי שיש לו יראת-שמים, דבריו נשמעים. וכן אמרו (חגיגה יב ע"א, עבודה זרה ג ע"ב) שכל מי שיושב ועוסק בתורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום, וחן מיוחד נסוך על פניו. וזה התקיים במרן זצ"ל. היתה בו יראת-שמים מיוחדת, והיה מתמיד עצום גם בלילות. איני זוכר לילה אחד, במשך עשרות שנים, שמרן ישן לפני השעה שתיים-שלוש בלילה! לא היה דבר כזה! פשוט התמדה נפלאה. מי שלומד גם בלילה בהתמדה, חוט של חסד נסוך על פניו, ואז אם יש בו יראת-שמים, דבריו נשמעים. למרן זצ"ל היתה השפעה גדולה על הציבור. בעלי-בתים פשוטים, ויש ביניהם אף שבקושי שומרי התורה והמצוות, אבל הם היו מתגאים בו, הוא היה הפאר שלהם, והיו שומעים בקולו, ומה שאמר היו הולכים אחריו באש ובמים. נתקיים בו "דבריו נשמעים".

מהגמרא ועד אחרוני-האחרונים

לא היו לו נגיעות, ועשה הכל לשם שמים. לא היה לו נגד ה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' וה'חזון איש', חס-ושלום! כולם גדולי עולם. דרכו היתה כדרכו של מרן הבית יוסף, בעלי השולחן-ערוך והרמ"א. הוא לא רצה שיחדלו מלחפש בדברי הראשונים והאחרונים ויחשבו כי התורה נחתמה בעניני הלכה רק על-ידי ה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' וה'חזון איש'. מרן גרם לכך שיתחילו לחפש בדברי הפוסקים. שיהיו בקיאים בדברי התוספות, הריטב"א ושאר ראשונים ואחרונים, ובפרט באחרונים של בני ספרד, שלא כולם הכירו אותם, כמו הרב בית דוד, מרן החיד"א, הגאון החקרי לב, רבי יעקב פראג'י, פתח הדביר, מאמר מרדכי – להגאון רבי מרדכי כרמי, נהר שלום – להגאון רבי שלום וינטורה, כסא אליהו- להגאון רבי אליהו ישראל, רבי חיים פלאג'י ובנו רבי יצחק פלאג'י בספרו יפה ללב, הגאון השדי חמד. כמו כן הפוסקים מבני אשכנז, כהקצות החושן, נתיבות המשפט, החתם סופר, הגאון רבי יצחק שמעלקיס, הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור. הוא גרם לכך שלא יסתפקו רק בדברי ה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' וה'חזון איש' בלבד. יש גאוני עולם, כל הגדולים הללו. הוא גרם שיפתחו ויתחילו לברר הלכה מדברי הגמרא, הראשונים והאחרונים, עד אחרוני האחרונים.

קבלת הוראות מרן השולחן ערוך

מרן זצ"ל תמיד היה חוזר ואומר כי "בני ספרד קיבלו עליהם הוראות מרן השולחן-ערוך". אכן, כך כתבו האחרונים, ויש לדעת מהו היסוד לדבר זה. מבואר בגמרא (עבודה זרה ז ע"א) כיצד יש לנהוג כאשר שני חכמים נחלקים ביניהם, מן הקצה אל הקצה. אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, כיצד יש לנהוג. "אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין - הלך אחריו. ואם לאו - הלך אחר המחמיר". כלומר, אם רואה שאחד בקי בתלמוד בבלי וירושלמי, תשובות הגאונים ותשובות הראשונים, בית יוסף ושולחן ערוך ופתחי תשובה, הכל שגור על פיו, בכל התחומים, ולא הצטמצם רק בהלכות ברכות והלכות שבת, אלא אף באבן העזר, בכל התחומים כולם הוא בקי. לעומתו, השני הוא גם תלמיד-חכם, ראש-ישיבה חשוב, ויודע למסור שיעורים יפים, אך אינו מגיע לדרגת הראשון. אמנם שניהם גדולים, אך רואים לפי הספרים, לפי השיעורים, מי בקי בכל הש"ס, מי יודע יותר תוספות, מי 'שופך' יותר פוסקים, והכל בהבנה ברורה. אפילו נחלקו בדאורייתא, והגדול מיקל, הולכים אחרי הגדול, בלא לפחד ולחוש לחבירו, אלא כה"גדול בחכמה".

וכמו כן צריך שיהיה גדול מחבירו "במנין", ואין הכוונה למנין השנים, מי יותר מבוגר, אלא לפי מנין התלמידים, שככל שיש יותר תלמידים, הריהו מתחדד יותר, שזה מקשה מכאן וזה מקשה מכאן, ואז נעשה מחודד יותר, כמו שאמרו (תענית ז ע"א) "ומתלמידי יותר מכולם". לכן יש לילך אחר הגדול בחכמה ובמנין.

בית הלל ובית שמאי

מאידך, מבואר בגמרא (עירובין ו ע"ב) לענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שלעולם הלכה כבית הלל, והרוצה לנהוג כדברי בית שמאי – עושה, ורשאי לנהוג כמותם. והרוצה לנהוג כדברי בית הלל – עושה. יקיים (אבות פ"א מ"ו וט"ו) "עשה לך רב והסתלק מן הספק". אם רצונו להחמיר כבית-שמאי, יגור בבני-ברק ויחמיר... ואם ברצונו להקל כבית הלל, 'כחא דהיתרא עדיף' (ביצה ב ע"ב, חולין נח ע"א, ברכות ס ע"א. ועי' כס"מ הל' ברכות פ"י ה"א), יעשה כבית הלל. אך בתנאי שלא יחפש בכל דבר אחרי המקיל ולנהוג כמותו, שבדבר שבית שמאי מקילים, הוא מקיל כמותם, ובדבר שבית הלל מקילים, הוא מקיל כמותם, ונקרא רשע. וכן אם מחפש בכל דבר אחרי המחמיר, שבדבר שבית שמאי מחמירים, הוא מחמיר כמותם, ובדבר שבית הלל מחמירים, הוא מחמיר כמותם, עליו הכתוב אומר (קהלת ב יד) 'הכסיל בחושך הולך'. אלא אם בחר לעצמו לנהוג כבית שמאי – ינהג כקוליהון וכחומריהון, ואם בחר לעצמו לנהוג כבית הלל – ינהג כקוליהון וכחומריהון. ולא ישנה בכל פעם מבית הלל לבית שמאי ולהיפך.

ובגמרא הקשו שבתחילה אמרו "הלכה כבית הלל" ולאחר מכן אמרו "הרוצה לעשות כדברי בית שמאי – עושה", ואם כן כיצד ניתן לעשות כבית שמאי. ומתרצת הגמרא שהנאמר "הרוצה לעשות כדברי בית שמאי – עושה", היינו קודם שיצאה בת קול ואמרה שהלכה כבית הלל בכל מקום (עי' עירובין יג ע"ב), ומה שנאמר "לעולם הלכה כבית הלל", היינו לאחר שיצאה בת קול שהלכה כבית הלל.

כוחו של 'מרא דאתרא'

לכאורה דברי הגמרא הנזכרים סותרים אלו את אלו. שמחד מבואר (עבודה זרה ז ע"א) שהולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין. מאידך מבואר (עירובין ו ע"ב) שהרוצה לעשות כדברי בית שמאי – עושה, והרוצה לעשות כדברי בית הלל – עושה, ולא אמרו לילך אחר הגדול. אך מדברי הרשב"א (בתשובה, ח"א סי' רנג), הר"ן והריטב"א (מגילה כה ע"א) מתבאר שכאשר יש מרא דאתרא, הולכים אחריו בין לקולא בין לחומרא. וזה שאמרו הרוצה לעשות כדברי בית שמאי, היינו שהרוצה יצטרף לשיבת בית שמאי, אשר הוא המרא דאתרא, וינהג כתלמיד לפני רבו, ויעשה הכל כבית שמאי. ומי שרוצה ילך לשיבת בית הלל, אשר הוא המרא דאתרא, וינהג כתלמיד לפני רבו, ויעשה הכל כבית הלל. לבית שמאי ולבית הלל יש דין 'מרא דאתרא' ועל תלמידיהם לנהוג כמותם בכל. ומה שמבואר בגמרא לענין שני חכמים הנחלקים, היינו כשאין שם מרא דאתרא, בזה הולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין. וכך ביאר החזון איש (יו"ד סי' קנ סק"א-ה). ואכן מצינו בכמה מקומות בש"ס ובפוסקים שהוראת מרא דאתרא מכרעת ההלכה (עי' שבת קל ע"א, חולין קטז ע"א ועוד).

ומכאן נבין מהיכן יצא דבר זה שבני אשכנז יוצאים ביד רמ"א, ונוהגים לרוב כדעת הרמ"א, ובני ספרד נוהגים כדעת הבית יוסף, ועל זה אמרו (בראשית מא נה) 'לכו אל יוסף, אשר יאמר לכם תעשו'. למרן הבית יוסף היה כח 'מרא דאתרא', וכל חכמי דורו

קיבלוהו כמרא דאתרא, כתלמידים לפני הרב. מרן החיד"א (שם הגדולים מערכת ספרים אות ב, ערך 'בית יוסף', ברכי יוסף חו"מ סי' כה ס"ק כט) כתב בשם מהר"ח אבואלעפיא, אב"ד בטבריה, שקבלה בידו שעל כלל מרן בפסק הלכה ללכת אחרי שלושה עמודי בית ישראל - הרי"ף והרמב"ם והרא"ש הסכימו קרוב למאתיים רבנים בדורו, וכך היה מרגלא בפומיה כי כל שיעשה כפסק מרן, הנה הוא עושה כמאתיים רבנים. וגאוני עולם היו בדורו של מרן הבית יוסף. ובשו"ת הלק"ט - למהר"י חאגיז (סי' קפב) שהכל קיבלו עליהם ועל זרעם אחריהם והסכימו על ידו. וכתב הרמ"א (שו"ת הרמ"א סי' מח, בתשובה למרן הב"י) שחלילה להמרות דבריו, שכל החולק עליו כחולק על השכינה. והרשב"א (ח"א סי' רנג הנ"ל) כתב שהרמב"ם היה חשוב 'מרא דאתרא'. וכן כתב בשו"ת מהר"י פראג'י (סי' כב ונט). כן הוא הדבר אצל מרן ה'בית יוסף' שהיה 'מרא דאתרא'. וכתב בשלטי הגיבורים (פ"ק דע"ז) שיש דין 'מרא דאתרא' אף לאחר פטירתו. כבר התגדלו הוראותיו, והסכימו עמו מן השמים, ומאז כל הדורות עושים כדעת מרן הבית יוסף (מלבד כמה מנהגים קדומים שנהגו עוד קודם שפשטו הוראות מרן הבית יוסף).

הפעילות העניפה בהקמת תלמודי-תורה

זו המהפכה שחולל מרן זצ"ל מבחינה הלכתית, שהחזיר עטרה ליושנה. זאת מלבד הפעילות שלו להקמת כל התלמודי-תורה. ישנם כיום רבבות רבבות אברכים ובני-ישיבות, מהיכן כל זה יצא? מתלמודי-תורה שהקים לפני שלושים-ארבעים שנה וטרח בהם כל-כך הרבה. בזמנו הוא הורה להכנס לממשלה, אף שהיה ראש-ישיבה מחוג אחר שסבר נגד זה. ובשביל מה עשה כך? וכי בשביל למנות אחד מקרוביו לשר? לא! אלא כדי להקים תלמודי-תורה, והוא קיבל מרה"מ דאז כ-450 כיתות לימוד, ועשרות אלפי האברכים שיש כיום הם בני כיתות התלמודי-תורה שפתח אז. הוא מסר את נפשו לתלמודי-תורה, והקים עולה של תורה.

אך כאמור, עיקר המהפכה שאני מתבונן ורואה, הוא בתחום ההלכה, כי למרות גדולתם של גאוני עולם כה'בן איש חי', ה'משנה ברורה' וה'חזון איש', שכל אחד מהם היה פאר הדור והדרו, ואין אחד שמפקפק כהוא זה בגדלותם הענקית של גאוניו שלו. אך יש לנו עוד גדולי וגאוני עולם. ומרן זצ"ל זכה שדבריו מתקבלים. בכל מקום שאני הולך, בארה"ב, ארגנטינה, ברזיל, צרפת, לומדים בספרים של מרן, ומצויים בכוללי האברכים, אם זה ספרי 'חזון עובדיה', 'ילקוט יוסף'. יושבים ומעיינים בהם. לא כל אחד זוכה לכך. מרן זכה לזה הכל בסייעתא דשמיא. "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה" (חולין ז ע"ב). וגם דברים אלו שאדם זוכה שילמדו בספריו, הכל הוא מן השמים. ולכל זה זכה, בגלל שעשה הכל לשם שמים.

העליה לציון בעת המגיפה

יהי רצון שמרן זצ"ל ימליץ טוב בעדינו, וזכותו תגן על כל עם ישראל, ובפרט עתה במגיפה קשה זו, שיעמוד בתפילה, ויתפלל עלינו לפני כסא הכבוד, שהקב"ה יחוס וירחם.

שומעים כל יום קללתו מרובה משל חבירו (סוטה מט ע"א), כל מיני חללים שהפילה מגיפה זו.

כבר הבענו את דעתנו כי מאחר ובכל שנה באים עשרות אלפי איש לציונו של מרן זצ"ל ביום ההילולא שלו, השנה עקב מצב המגיפה הדבר אינו טוב וחמור מאד שיתאספו אנשים רבים ויעמדו איש סמוך לרעהו, אף כי חלקם עטויי מסיכות, וחלקם, לצערינו הרב, שאינם עוטים מסיכות, ולא ידביקו האחד את השני ח"ו. אלו ענינים של פיקוח-נפש. לכן בקשנו השנה שלא יבואו, ואנו הבנים נעלה ונבקש רחמים עבור כל עם ישראל. והקב"ה יסיר מגיפה זו וישלח רפואה שלימה לכל החולים, והבריאים הקב"ה יתמיד בריאותם. ונזכה במהרה לחזות באור פניו, בתחיית המתים במהרה בימינו, ונזכה לגאולה שלימה, אמן כן יהי רצון.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

דורות ישרים מבורכים

אברהם אבינו חָרַד לעתיד שושלת הקודש. מאין יבוא עזרו? היכן ימצא זיווג הגון ליצחק בנו? נחלקו חז"ל (ב"ב ט"ז) בביאור הפסוק שפותח את "סוגיית השידוכים" בפרשתנו, וְאַבְרָהָם זָקֵן... וְהוּא בִּרְךָ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל מָהוּ בְּכָל רֵבִי מֵאִיר אֹמֵר שֵׁלָא הִיתָה לוֹ בַת. רבי יהודה אומר בת היתה לו. רבי יהודה דורש עפ"י ההיגיון, כי 'בכל' כוללת כל הטובות - הולדת בן ואף בת. אך מהי סברת רבי מאיר? כתב רבינו בחיי שזאת הברכה! אברהם מתנחם על שאין לו בת, כי לבת יזדקק להביא חתן 'מבחוץ', והיכן ימצא בחור הגון בימים ההם?

למצוא כלה לבנו גם לא פשוט! הוא משביע את עבדו זקן-ביתו לא לקחת מבנות הארץ, כִּי אֶל-אֶרְצִי וְאֶל-מִוְלַדְתִּי תֵלֶךְ וְלִקַּחְתָּ אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק. לא מקולקלת כנענית, לא בת שגדלה בחופשיות ובעבירה! חלילה לו מלסכן את עתיד עם ה' בהתבוללות עם ענבי הבוסר. אך השאלה מזדעקת! וכי בחרן המצב שפיר? כתב רבינו יצחק אברבנאל "למה צוה אברהם שלא יקח אשה מבנות הכנעני, האם מפני שהיו עובדי עבודה זרה? גם בעבר הנהר היו כן, ומה הועיל בתקנתו? ומדוע הרחיק בנות כנען, ולא הרחיק בנות בתואל ונחור שהיו רשעים וחטאים מצד אמונותיהם, כאנשי כנען?" מה נשתנו אלו מאלו? הללו נבילה והללו טריפה!

אכן, אברהם ניצב בפני דילמה נוראה. כולם תעו אחרי אלילים. עליו לחשוב מה 'הרע במיעוטו'. יש לאתר ולקטוף שושנה מבין החוחים. איזה חוחים "דוקרים פחות"? אברהם התבונן והבדיל בין הכנענים לבין אנשי משפחתו. אברהם אבינו מלמדנו לשעה ולדורות, כי המידות הן נקודת ההכרעה בקרב האדם. וכה כתב רבינו הר"ן בדרשותיו (דרוש החמישי) "המצוות והעבירות אשר בתורה הם על שתי פנים, מהם שיעשו רושם בגוף ובנפש, כמידות ומעשים, ומהם שיעשו רושם בנפש בלבד, כאמונות. והנה אותם שיעשו רושם בגוף ובנפש הם אשר יעשו רישומם (בתורשה) אל הבנים המשתלשלים מהם, כשנאה ונקמה ואכזריות, הזימה והכילות, ודומיהן... וזה רוע אנשי כנען. אמנם, הדברים העושים רושם בנפש בלבד הם האמונות, עם היותן כוזבות ורעות לא יתפשטו בבנים. ולזה לבן ובתואל, עם היותם עובדי כוכבים, לא היה מחויב שיעבור רישומם לבניהם. ולכן בחר אברהם בהם, והרחיק בנות הכנענים". מידות רעות משחיתות לדורות!

אליעזר פגש את רבקה, וראה חסדיה. הוא מכריז בבטחה אתה הכַּחַתְּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק! הגמ' מלמדת (תענית כד) "כלה שענייה יפות - כל גופה אין צריך בדיקה". שואל ה'כלי יקר': מה מיוחד בעיניים? וכי אין מכוערות בעלות עיניים יפות? ועוד, מאימתי מלמדים חז"ל במראה חיצוני גופני של כלה, הרי שקר החן והבל היופי! אלא, רבותינו מדברים על

מידות. באופי ואל ביופי! "עיניה יפות" הכוונה עין טובה ומידת נתינה לזולת, אין צורך ולבדוק כל יתר הליכותיה! בוודאי שבכל היקר היא מצטיינת. ע"כ בְּדָקָה אליעזר בבקשת שתייה!

המידות הטובות, כמו גם הרעות, מתפתחות בקרב נפש אדם כבר מינקותו. כולנו סיגלנו לעצמנו סגנון התנהגותי כפי שראינו וחוינו אצל הדמויות המשמעותיות בחיינו. בתת-מודע אנו פועלים ב'חיקוי'. נזכור שעניינם רבות עוקבות אחרינו, המחנכים, בבית ובכיתה. ככל שאנו 'חשובים' יותר בעיניהם הרכות, עולה רמת השפעתנו עליהם. מחובתנו לייקר תלמידים בעלי מידות טובות, ולשוחח רבות בדבר תיקון המידות.

יהי רצון ויקוים בנו ברכת אברהם, ה' אֲשֶׁר הִתְּהַלַּכְתִּי לְפָנָיו, יִשְׁלַח מַלְאָכָו אֲתָךְ וְהִצְלִיחַ דְרָכְךָ, שלוחים אנו, אחריות הדורות על כתפינו, נזכה לסייעתא דשמיא שלא נבוש ולא ניכלם ולא ניכשל לעולם ועד.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת חיי שרה

א. איזה ביטוי שמשמעותו "מיני מתיקה" מופיע רק בפרשתינו, בפרשת וזאת הברכה, ובמגילת שיר השירים? ואיזה ביטוי נאמר בפרשת וירא כלפי המלאכים, ובפרשתינו כלפי הגמלים?

ב. מניין שהטעים הקב"ה את אברהם אבינו מעין עולם הבא (ב"ב יז.)?

ג. היכן מצאנו לשון "תאווה וקורת רוח" (עי' רש"י חולין קכ.)? ולשון "התרה" לשון "פיזור"? ולשון "תפילה"?

ד. איזה ביטוי ברש"י נתפרש בשפתי חכמים שהוא מלשון "עתיק יומין"?

ה. איזו מידת דרך ארץ המצויה בפרשה לא ידע מנוח (ברכות סא.)?

חדוותא דאפטרותא חיי שרה (מלכים-א א)

ו. אלו בעלי מומין מצאנו בהפטרות?

ז. מנין שהחולק על מלכות בית דוד ראוי שיכישנו נחש (סנהדרין קי.)?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת.

7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא וירא

א. איזו אמירה שאמר אברהם ליצחק דרשוה חז"ל כתפילה (עיין ברכות סב.)?

איתא בחז"ל (ברכות סב:) "ובהשחית ראה ה' וינחם (דברי הימים א כא-טו) מאי ראה אמר רב וכו' ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנאמר (בראשית כב-ח) אלהים יראה לו השה".

ובפשטות כוונת חז"ל לומר שבדברי אברהם "אלקים יראה לו השה" מונחת תפילה, שהקב"ה יראה את ה"שה", דהיינו את יצחק וימנע מלהשחית את ישראל.

ב. אלו ענייני דרך ארץ הוזכרו בפרשה וברש"י?

1. (יח, ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיִה שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּאֵהָל: ופירש"י ויאמרו אליו. נקוד על אי"ו שבאליו, ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, כל מקום שהכתב רבה על הנקודה, אתה דורש הכתב וכו', וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה, שאף לשרה שאלו איזו אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש.

2. (יט, ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא אֲדֹנָי סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עֲבָדְכֶם וכו' וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בְּרָחוּב נָלִין: ופירש"י ויאמרו לא. ולאברהם אמרו כן תעשה, מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול:

3. (כ, יא) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין יִרְאַת אֱלֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהִרְגוּנִי עַל דְּבַר אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי: ופירש"י רק אין יראת אלהים. אכסנאי שבא לעיר, על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותן, או על עסקי אשתו שואלין אותן, אשתך היא או אחותך היא (בבא קמא צב.).

ג. היכן מצאנו לשון "ריחוק"?

(ט) וַיֹּאמְרוּ גַּשׁ הֲלָאָה וכו' ופירש"י ויאמרו גש הלאה. קרב להלאה, כלומר התקרב לצדדין ותתרחק ממנו, וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק, כמו זרה הלאה (במדבר יז, ב.), הנה החצי ממך והלאה (שמואל-א כ, כב.).

ולשון "מרות"?

(כ, יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְּעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי ופירש"י כאשר התעו. לשון רבים, ואל תתמה כי בהרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים, אשר הלכו אלהים, אלהים חיים, אלהים קדושים וכו'.

לשון "בירור דברים"?

(כ, טז) וַיָּאֵת כָּל וְנִכְתַּת ופירש"י ונכתת. יהא לך פתחון פה להתוכח, ולהראות דברים נכרים הללו, ולשון תוכחה בכל מקום, ברור דברים.

ולשון "יריית חץ"?

(כא, טז) וַתִּלַּךְ וַתִּשָּׁב לָהּ מִנְּגַד הַרְחֵק כַּמֶּטְחָי קִשְׁת ופירש"י כמטחוי קשת. כשתי טיחות, והוא לשון יריית חץ.

ד. איזה לשון נקטה התורה מפני שהמלאכים חשובים יותר מאברהם אבינו?

(יח, ב) וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וכו' ופירש"י נצבים עליו. לפניו, כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב, כ.). אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים:

והיינו, שאין ראוי שיהיה כתוב שהמלאכים נצבים "לפניו", שמשמע מכך שדרגתם שווה לאברהם אבינו, ולפיכך נכתב "עליו", שמשמעו שהם חשובים יותר^{טו}.

והיכן מלמד אותו הלשון בעצמו על חשיבותו של יעקב אבינו?

שאמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה מז) אָמַר רִישׁ לְקִישׁ הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמְרַכְּבָה, שְׁנֵאמַר: וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם, (בראשית לה, יג): וַיַּעַל מֵעַל אֱלֹהִים, (בראשית כח, יג): וְהָיָה ה' נֹצֵב עָלָיו.

ה. איזה לשון בפרשה יכול להתפרש ככל אחת מג' העבירות החמורות?
הלשון "צחוק".

שנאמר (כא, ט) וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הַגֵּר הַמְצַרִּית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק: ופירש"י מצחק. לשון עבודת אלילים, כמו שנאמר ויקומו לצחק (שמות לב, ו). דבר אחר לשון גילוי עריות, כמה דתימא לצחק בי. דבר אחר לשון רציחה, כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו' (שמואל-ב ב, יג.)^{טז}:

חדוותא דאפטרטא וירא (מלכים-ב ד)

ו. איזה לשון בפרשה פרשוהו בחז"ל שהוא ראש השנה (עי' זוה"ק בא לב:)?
הלשון "ויהי היום". שנאמר (ד, יא) וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֵא שָׁמָּה וַיְסֹר אֶל הָעֵלְיָה וַיִּשְׁכַּב שָׁמָּה:

ואמרו חז"ל (זוה"ק בא לב:) רַבִּי אֶלְעָזָר פְּתַח, וכו' וַיְהִי הַיּוֹם: דָּא רֵאשׁ הַשָּׁנָה, דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא קָאִים לְמִידָן עֲלֵמָא. כְּגוֹוְנָא דָּא, (מלכים ב', ד') וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֵא שָׁמָּה. הַהוּא יוֹמָא יוֹם טוֹב דְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה הָהּ וכו'". ונתבאר ביתר ביאור בפרשת בשלח (מ"ד ע"א) "ההוא יומא יומא טבא דראש השנה הנה, דאתפקדו ביה עקרות דעלמא, וכו'".

והיינו שאותו היום מסוגל היה לפקידת עקרות ולפיכך נפקדה בו השונמית.

ז. היכן מצאנו לשון "אמיתת דברים" (עי' רש"י בראשית יז, יט^{טז})?

(יד) אָבֵל בֶּן אֵיִן לָהּ וכו'

^{טו} ואע"פ שמצאנו בחז"ל (סנהדרין צג.) "גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת", ייתכן שמחמת שהמלאכים הם שלוחי הקב"ה יש לכבדם מחמת שולחם, אבל מעלתם העצמית פחותה משל אברהם אבינו.
^{טז} ונראה לומר שכל הביאורים הללו שרשם אחד, שבכולם ביאור הלשון צחוק הוא לשון לעג, ומן השחוק והלעג נקל לו לאדם לבוא לג' העבירות החמורות, וכפי שמצאנו שאמר אברהם "אם אין יראת אלוקים במקום הזה והרגוני".

^{טז} בטעות כתבנו יז, יז, ועמכם הסליחה.

ומבואר ברש"י (בראשית יז, יט) אבל. לשון אמתת דברים, וכן אבל אשמים אנחנו
(בראשית מב, כא), אבל בן אין לה (מלכים-ב ד, יד):

לשון "טעות"?

(כח) וְתֹאמַר הַשְׂאֵלְתִי בֶן מֵאֵת אֲדֹנָי הֲלֹא אֶמְרָתִי לֹא תִשְׁלַח אֹתִי: ופירש"י לא
תשלה. לא תשגה אותי על דבר טעות:

ולשון "עייפות"?

(לד) וַיִּגְהַר עָלָיו וַיַּחֲם בְּשַׁר הַיָּלָד: ופירש"י ויגהר עליו. תרגם יונתן: ואלהי עלוהי.
הוא לשון עייפות, יש דוגמתו בברייתא דהאזינו ובספרי. ומנחם פתר: 'ויגהר' פתרון
המלה כפי ענינה, נשתטח עליו.

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת חיי שרה

אָחַד מִי יוֹדֵעַ, זוֹ הַתְּהִיָּה,
בְּשִׁיר תָּנוּ רַבָּנָן לָךְ תּוֹשָׁה.
מִחַט בְּנִשְׁמָה, טְהוֹרָה וְנִקְיָה,
הִיא בְּמַעֲלַת לְמוֹד בְּעַת בְּכִיָּה.
חֶלֶף בְּגָד, מֶלֶךְ בַּתְּעִיָּה,
לְבַל יִפְגַּע מְשִׁיחַ י-ה.
בְּחַמְלַת ה' נָסוּ שְׁלִישִׁיָּה,
חֶסֶד עָשׂוּ לְרַבּוֹת אוֹכְלוֹסִיָּה.
נְבוֹאָה קָבַל עוֹבְדֵיָּה,
עַל שֶׁהָצִיל בְּמֵאֵכָל וְשִׁתִּיָּה.
בְּחוֹל יַעֲסִקוּ בְּאֶרֶץ צִיָּה,
כִּי דַעַה קְלָה לְאִשָּׁה יְהוּדֵיָּה.
יֵצֵא וְגִלָּה הַנְּבִיא אֱלִיָּה,
אֱלֻקִּים בְּקוֹל סַעַר וְדוּמִיָּה.
מִפְּלַת מוֹת תִּהְיֶה בְּעִשְׂרֵיָּה.
וּבְמִפְּת בְּרַד נָסוּ חֲמִישִׁיָּה.
נִרְמָסוּ יִרְאִים מִסַּנְדֵּל, לְגוֹיָּה.
אוֹי לָנוּ עַל תְּפִיסַת צְדֻקָּה.
אֶת שְׁמָה חֲפֵשׂ בְּשִׁמּוֹנִיָּה,
לְלֹא רֵאשׁ, שְׁזָכָה לְחַנּוּיָּה,
אוֹ תִמְצְאוּהָ בְּבֵית וְהָעֲלִיָּה.

פיתרון כתב החידה לפרשת וירא: 'תוכחה'

בְּחִידָה יֵשׁ לְמַלּוּכָה קֶצֶת שְׂיָכוֹת מִצָּאנוּ עֲנִינֵי תוֹכַחַה אֲצֵל מַלְכִים
בְּפִרְשָׁתָנוּ מִיָּם לְמַלְךְ בְּקִשְׁיָחוֹת וְהוֹכַח אֲבֵרָהּ אֶת אֲבִימֶלֶךְ עַל אֲדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם
(בראשית כא, כה)

אָב שְׂיָהִיָּה לְבֵן יַעֲנִישׁ בְּשֶׁבֶט מַלְכוּת ה' אֹמֵר לְדוֹד עַל שְׁלֵמָה אֲנִי אֵהִיָּה לוֹ לֹאֵב וְהוּא
יְהִיָּה לִי לְבֵן ... וְהִכַּחְתִּיו בְּשֶׁבֶט אֲנָשִׁים (שמואל ב ז, יד)

וְיֹוֹרֵשׁ יֵאָבֵד לְאֶפְרַיִם בְּזֹאת הַזְּכוּת מִפְּנֵי מַה זֹכֵה יִרְבַּעַם לְמַלְכוּת, מִפְּנֵי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת
שְׁלֵמָה (סנהדרין קא:)

*

עַל נְבִיא וּמְשִׁיחַ יִזְהִירוּ מַלְכִים וְיֹוֹכַח עֲלֵיהֶם מַלְכִים אֵל תִּגְעוּ בְּמִשְׁיַחֵי וּלְנִבְיָאֵי אֵל תִּרְעוּ
(תהילים קה, יד)

וְאָנוּ מִיּוֹם הַדִּין אֵינָנוּ בְּטוֹחִים

כִּי מִמִּשְׁנֵה הַמְּלוּכָה נִבְהָלוּ אַחִים וּמַה תוֹכַחַה שֶׁל בֶּשֶׂר וְדָם (יוסף לאחים), תוֹכַחְתוֹ שֶׁל
הַקַּב"ה עַל אַחַת כְּמַה וְכְמַה

כֶּךָ רַבִּי אֶלְעָזָר נִשְׂא קוֹל בּוֹכִים כֶּךָ בְּכַה ר"א כִּשְׁהִגִיעַ לְפָסוּק וְלֹא יִכְלוּ אַחֵיו לְעֵנוֹת אוֹתוֹ
כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו (חגיגה ד:) וְכֵן מִצִּינוּ גַם שֶׁאֲבָא כְהֵן בְּרַדְלָא אִמְרַ עַל פָּסוּק זֶה אוֹי לָנוּ
מִיּוֹם הַדִּין אוֹי לָנוּ מִיּוֹם תוֹכַחַה (בראשית רבה צג, י)

*

עַל אֵף שְׁחֹבָה לְמַנַּע חֲטָאָה כִּשֶׁם שֶׁמִּצְוָה עַל אָדָם לֹאֵמַר דְּבַר הַנִּשְׁמַע
אִם לֹא יִשְׁמַע תִּצָּא זְפָאָה כֶּךָ מִצְוָה עַל אָדָם שֶׁלֹּא לֹאֵמַר דְּבַר שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמַע (יבמות סה:)
בְּפִילוֹת פְּעָמִים תוֹרָה עַל מֵאָה הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶפִּילוֹ מֵאָה פְּעָמִים (ב"מ לא.)
וְתִמְהַנֵּי אִם יֵשׁ שְׂיֹודֵעַ לְמוֹצָאָה א"ר טֶרְפוֹן תִּמְהַנֵּי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שֶׁמִּקְבַּל תוֹכַחַה
(ערכין טז:)

*

בְּתַפְלָה יִפֹּל עַל פְּנֵיו הָעַם בְּתַפִּילָה בְּנִפְלִית אֶפִּים אֹמְרִים
וּמְאֹלֹקִיו יִבְקֹשׁ שְׂאֵל בְּאִפּוֹ יִזְעַם אֵל בְּאִפּוֹ תוֹכִיחֵנִי
תוֹרָה עִם אַחֵר מִמֶּנּוּ תִטְעַם הַתוֹרָה נִקְנַת בְּמ"ח דְּבָרִים ... אוֹהֵב אֶת הַתוֹכַחַה (אבות ו, ו)
וְלְפֹתְרִים יִנָּעַם וְלַמּוֹכִיחִים יִנָּעַם (משלי כד, כה)

פולמוס

פולמוס / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס גם אני אודך, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אודך:

חולה שצריך לאכול ביום תענית אם יעשה תענית הראב"ד

חולה ל"ע שצריך לאכול ביום כיפור, או בתענית אחר, האם יש ענין שיעשה על כל פנים "תענית הראב"ד" בשעה שאוכל, שעוצר באמצע אכילתו לכמה דקות וזה נחשב כתענית?

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב אברהם אייכלר

לכאורה ביום כיפור מיחזי כצדוקי

*

תגובה ב.

הרב נפתלי גלינסקי

לכאור' כשם שחייב בשאר העינויים אם כן לא נפטר מחובת עינוי ואם כן כל מה שיכול לעשות בלי להזיק לבריאות נכון וראוי לעשות

*

תגובה ג.

הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס מי מנוחות', לייקווד

בודאי יעשה תענית הראב"ד, אמאי נימא לא?

*

תגובה ד.

הרב צבי קריזר, מח"ס 'באר צבי'

לידידי הגאון הצדיק רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

בדבר שאלתו על חולה שהוצרך לאכול ביו"כ ל"ע, האם יש ענין שינהג ב'תענית הראב"ד'.

הנה ענין תענית הראב"ד כידוע טוב לנהוג בו כל אדם אף בכל השנה כולה. א"כ כאן אף שרשאי לאכול, לכאורה בודאי שעדיף שינהג בתענית הראב"ד, ומה הצד שלא?

ונראה דזה אף כלול במה שהביא המ"ב (סי' תק"נ ס"ק ה') בשם אחרונים דמ"מ אף הצריך לאכול לא יענג עצמו וכו' רק כפי מה שצריך, הרי שככל שמענג עצמו פחות טפי מעלי.

ואחתום בדשה"ט, ופתקא טבא

צבי קריזר

*

תגובה ה.

הרב מנחם אדלר

לכאו למה לא, ומה גרע משאר ימות השנה. אלא דביוה"כ יש נושא אם שייך ביום זה הרגשה בצרת הציבור (ע' שו"ע סי' תקנד ס"ה) ונקוט שלקטנים נותנים ממתקים ביוה"כ בשונה משאר תעניות, וא"כ תליא באם בשבת ויו"ט מותר תענית הראב"ד. ולכאו כיון שאין זה תענית ממש [ואפילו אינה תענית לשעות] מותר

*

תגובה ו.

הרב אפרים כחלון

תלוי במה שדנו בספרים אם יש לעשת עינויים נוספים בכיפור... ובפשטות ל"צ. ומ"מ לכפרת עונות יועיל

*

תגובה ז.

הרב משה רחמים שעיו

בעה"י בין כסה לעשור שנת "גם אני אודך בכלי נבל אמתך אלקי"
לקראת ידי"ן ליש ולביא, לבו כלב הארי להגדיל תורה בעוז ותעצומי, הרה"ג מוה"ר גמליאל רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלה מי שאוכל בתענית מחמת סכנה ויכול לעשות תענית הראב"ד, דהיינו לעצור תאוותו באמצע האכילה ולמשוך ידו מכל האכילה. הנה בודאי שזה דבר גדול, וכמ"ש המשנה ברורה בסימן תק"ן ס"ק ה' אף הצריך לאכול לא יתענג עצמו בבשר ויין, רק כפי מה שצריך. וא"כ אם יכול לעשות תענית הראב"ד תבא עליו ברכה.

בברכת גמר חתימה טובה

ע"ה רחמים משה שעיו

פה עיה"ק ירושלים תובב"א

*

תגובה ח.

הרב חיים אלעזר שיינברגר

בס"ד. לכבוד הרה"ג המפואר מחבר חיבורים מחוכמים ה"ה רבי גמליאל בן ידידי הרה"ג רבי אלחנן נכד למורי ורבי הגאון הגדול רבי לוי רבינוביץ זצ"ל - אחדשה"ט כראוי וכיאות.

הארכתי בעבר בענין אחד שהיה צריך לחלל שבת או באחד שהיה צריך לאכול ביו"כ האם צריך כפרה והבאתי מרוב הפוסקים שא"צ שום כפרה - ומדברי הראשונים שאדרבה מצוה קעביד של ונשמרתם וכו' וחי בהם וכו' ועוד וגם מסתימת הפוסקים בזה - וא"כ אין ענין לענ"ד בזה לעשות תענית הראב"ד יותר מבכל אכילה סתמא בימות החול, ודוק.

בכבוד בברכה ובהערכה,

חיים אלעזר שיינברגר

*

תגובה ט.

הרב נח גדליה קזצקוב

מדוע לא. אמנם קוראים לזה בשם 'תענית' אבל זו איננה תענית, זו התגברות על התאוות שנכונה וראויה גם לחולים.

*

תגובה י.

הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

אם הוא אוכל בשיעורים, ומפסיק כל הזמן, יש לו סיגוף גדול פי כמה

הרב השואל:

אכן, וכוונתי לדון גם כשאוכל רגיל בלי שיעורים

*

תגובה יא.

הרב חיים נתן היילפרין, ר"מ 'עץ חיים' ו'אהבת תורה', מח"ס 'לקוטי שערי תשובה',

מנצ'סטר

כמו כן יש לדון, כי כפי שמבואר בספה"ק המתענה ביומיים או שלשה ימים ברציפות נחשב כמו הרבה הרבה תעניתים, האם יועיל לזה לעשות תענית הראב"ד בימים רצופים?

*

תגובה יב.

הרב זאב קופלוביץ

חשוב מאוד להעביר מה ששמעתי אמש ממוצי"ם דגולים, מצד הלכה ופרקטיקה. כאשר הדבר נודע למעשה יש סכנה בדבר לדון בעניינים אלו מתי שהאדם צריך לאכול, אלא יש להורות לו שעליו לאכול כרגיל וזהו. ירדו חכמים לסוף דעתו של אדם.

ביום כיפור תשפ"א, אכן נודעו לפחות שלושה סיפורים על אנשים מבוגרים ששילמו בחייהם בגלל שנמנעו מלאכול כפי שנדרשו.

גמר חתימה טובה

*

תגובה יג.

הרב יוסף פליסקין

כמדומה הדבר פשוט שתענית הראב"ד הוא ענין גדול לעבודה עצמית, אך אין לו קשר לעינוי עליו נצטוונו ביום כיפור

*

תגובה יד.

הרב מרדכי אייכנשטיין

לא נראה שיש סברא בדבר

תענית הראב"ד הוא עניין אחר של סגוף

ולא שייך ליוה"כ שהוא שביתה ממאכל ומשתה

כן נראה לפו"ר.

*

תגובה טו.

הרב אליהו לוי

בשאר תעניות שאוכל ללא שיעורים יש מקום לענ"ד לתענית הראב"ד, כי אע"פ שהוא פטור, יש מקום להחמיר (וזה כנראה רק חומרה) לאכול רק לחם ומים - הרי אם יכול למעט את ההנאה ע"י שיתאפק במקצת - אשרי חלקו!

לעניין יו"כ אם הוא חולה שפטור משיעורים - כנ"ל. באכילת שיעורים בלאה"כ המנות הן קטנות

יתכן שכדאי סתם להזכיר לציבור את דברי הראב"ד. אע"פ שלא כולם בדרגה הזו [נזכרתי שבשיחת מוסר לתלמידי ישיבה מחו"ל הרב שלמה ברודה ז"ל, אמר לבחורים (ולאברכים)], קשה לדרוש מכם לעשות את הראב"ד, לפחות לאכול את הצריך בלי לאכול תוספת, כלומר בלי למלא שוב את הצלחת.

שמעתי שיחה בין בחור לאברך או בין 2 אברכים, מה קורה אם האם הזמינה את הבן לאכול, והיא תצטער מאוד אם לא יאכל את התוספת (אינני מדבר כשבצלחת קטנה אין די כדי להשביע, כמובן). בפעם הבאה שפגשתי את הרב ז"ל אמרתי לו מה שהם דיברו ביניהם, וזה היה בלי נוכחות של בני חו"ל, הוא אמר לי בכאב, ואם לנשמה כואב!! ואם הנשמה תצטער!]

לענ"ד קשה לתת שיעור כללי לציבור בגדר הזה. כל מי שרוצה להתקדש יתאפק במה שביכולתו, ובמשך הזמן יראה שביכולתו להתאפק יותר. וכנ"ל בשאלה מתי זה נחשב 'תענית'. וזו כאמור שאלה כללית על כל השנה גם לבריאים.
כנלע"ד. אליהו

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף עז.

בגמ' 'אמר רבה בר רב הונא אמר רב נחמן כותל שבין שתי חצירות צידו אחד גבוה עשרה טפחים וצידו אחד שוה לארץ, נותנין אותו לזה ששוה לארץ משום דהוה לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה וכל לזה בנחת ולזה בקשה נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת', העיר בזה ידידי הגרי"ג וייס [בשם אחריו ר' יוסף יהודה] שתמוה לכאן למה נחשב לא ניחא תשמישתיה, הרי גובה האדם הוא י"ח טפחים, ולמה להניח על י' טפחים נחשב לא ניחא תשמישתיה, וצע"ג [ויש שהעירו לדברי רש"י בדף פד ע"ב ד"ה בכומתא וסודרא שכתב 'ולא דמו לרשות שבין שתי חצירות לזו בפתח ולזו בזריקה - דחצר לאו תשמישתיה בהני כובעים קלים, אלא בכלים כבדים וכי גבוה כותל עשרה - לא חזי לתשמישתיה דחצר ונותנין אותו לזה שבפתח, אבל לבני רשות הרבים - חזי, אבל עדיין פלא דאטו דין זה הוא רק בחצרות שמשתמשים שם בכלים כבדים, ואולי אה"נ, וכן משמע לכאן מרש"י, ואכתי צ"ע].

*

דף עח.

בגמ' 'בעא מיניה רב יוסף מרבה עשאו לאילן סולם מהו, תיבעי לרבי תיבעי לרבנן, תיבעי לרבי עד כאן לא קאמר רבי התם כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו הני מילי בין השמשות אבל כולי יומא לא, או דילמא אפילו לרבנן פיתחא הוא ואריא הוא דרביע עליה, וכו', רב נחמן בר יצחק מתני הכי אילן פלוגתא דרבי ורבנן, לכאן צ"ב שהרי הגמ' אמרה קודם סברא חזקה מאוד, שדברי רבי ורבנן הם רק בבין השמשות, אבל כאן צריפ פתח לכולי יומא, וצ"ב, וכפי הנראה שזה גופא בא רנב"י לחדש שאי"צ פתח רק בבין השמשות ולא כולי יומא, ויש כאן מחלוקת יסודית, האם שם פתח צריך שיהא בכל היום או רק בבין השמשות, ונפק"מ לעוד אופנים שיהיה פתח רק בבין השמשות ולא בכל היום, ע"י איזה דרך, שלפ"ז יהיה דינו תלוי במחלוקת הנ"ל, וצ"ע.

*

דף עט.

בגמ' 'אמר רב יהודה חבית של שיתופי מבואות צריך להגביה מן הקרקע טפח, אמר רבא הני תרתני מילי סבי דפומבדיתא אמרינהו, חדא הא אידך המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא, אמר רב חביבא הא נמי סבי דפומבדיתא אמרינהו דאמר רב יהודה אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת, סבור מינה לחיה אין לחולה לא בימות הגשמים אין בימות החמה לא איתמר אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל הקיז

דם ונצטנן עושין לו מדורה בשבת ואפילו בתקופת תמוז, אמר אמימר הא נמי סבי דפומבדיתא אמרינהו דאיתמר איזו היא אשירה סתם אמר רב כל שכומרין שומרין אותה ואין טועמין מפירותיה, ושמואל אמר כגון דאמרי הני תמרי לשיכרא דבי נצרפי דשתו ליה ביום חגם (אמר אמימר) ואמרו לי סבי דפומבדיתא הלכתא כוותיה דשמואל' צ"ב מהו המשמעות של זה שמימרות אלו נאמרו ע"י "סבי דפומבדיתא", והרי יש בלי סוף מימרות בש"ס מרב יהודה, שהוא סבי דפומבדיתא כמבואר ברש"י, ובמה נתייחדו שמועות אלו נוהיה אפשר לומר שמימרות אלו נאמרו ע"י רב יהודה "ובני ישיבתו" שעל שם זה נקראו סבי דפומבדיתא כמבואר ברש"י, משא"כ בשאר המימרות שהיו רק רב יהודה עצמו, אבל עדיין צ"ב מה המשמעות של הצטרפות בני ישיבתו לכך, כי לכאור' מי שהביא את המימרא מרב ושמואל הוא רב יהודה, ועוד צ"ב מה נשתנו מימרות אלו שגם בני ישיבתו שותפים בהם, והיכן זה מרומז במימרות אלו, וצ"ב].

*

דף פ.

רש"י ד"ה צריך להודיע – 'אם חפצין בכך, שמא מקפידין בעירובין, ואמר [בפ"ד דף מט ע"א] המקפיד על עירובו - אינו עירוב שעינו צרה באותה פת ליתן לחביריו, אבל משלו אין צריך להודיעו דזכין לו לאדם שלא בפניו'. דברי רש"י צ"ב מאוד למה הוצרך לומר שהוא משום שלא יקפיד על עירובו, תיפול"ל עצם הדבר שבאים לקחת ממנו דבר לעירוב ואולי לא ניח"ל בזה [ואולי כי פשוט שמסתמא ניח"ל והו"ל זכין לאדם שלא בפניו, ודוחק, גם ידוע נידון הפוסקים אם זכין הוא רק לזכות לאדם או גם לזכות מאדם, וכאן הוא זכייה ממנו, וצ"ע].

*

דף פא.

בגמ' 'אמר רבי יוחנן בן שאול ניטלה הימנה כדי חלתה וכדי דימועה מערבין לו בה, והתניא כדי דימועה מערבין לו בה כדי חלתה אין מערבין לו בה, לא קשיא הא בחלת נחתום הא בחלת בעל הבית, דתנן שיעור חלה אחד מעשרים וארבעה העושה עיסה לעצמו ועיסה למשתה בנו אחד מעשרים וארבעה נחתום שהוא עושה למכור בשוק וכן האשה שעשתה למכור בשוק אחד מארבעים ושמונה', לכאור' צ"ב דאם יש חילוק בין חלת נחתום לחלת בעל הבית, למה חילקה הברייתא בין דימוע לחלה הו"ל לחלק בין חלה לחלה, ולפי מש"כ התו' שדווקא אם באמת היה דימוע וחלה ניחא שבאו להשמיענו שדימוע הוא ג"כ סיבה שלא יקפיד על כך, ולא רק חלה, אבל להחולקים ע"ז וסוברים דהעיקר תלוי בשיעור [כן דעת הרא"ש וכן סתם השו"ע בסי' שסו סעיף ו], א"כ הרי הכל תלוי בשיעור ולמה אמר כדי דימוע שהוא אחד ממאה ולא אמר יותר מזה שאחד ממ"ח ג"כ אינו חסרון, וצע"ג.

*

דף פב.

בגמ' 'תניא אידך לא יערב אדם על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ולא על ידי אשתו אלא מדעתן, אבל מערב הוא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים ועל ידי בנו ובתו הקטנים בין לדעתן ובין שלא לדעתן מפני שידן כידו, וכולן שעירבו ועירב עליהם רבן יוצאין בשל רבן חוץ מן האשה מפני שיכולה למחות, אשה מאי שנא, אמר רבה אשה וכל דדמי לה', הלשון פלא לכאן דא"כ מהו "וכלן" חוץ מן האשה, הרי הוא חצי מהמקרים, ואולי אה"נ וזה גופא הכוונה, וכולן השנויים ברישא דברייתא, חוץ מן האשה, היינו ממי ששנוי בסיפא דברייתא, ואכתי צע"ק.

*

דף פג.

בגמ' 'שיער רבי שתי ביצים ועוד, כמה ועוד אחד מעשרים בביצה', ברש"י ותו' משמע דהיינו שיש להוסיף על כל ביצה א' מכ' כי כן היו הביצים הקדמוניות, ולפי"ז משמע שבדורו נתקטנו הביצים ואעפ"כ סבי"ל לילך אחר הדורות הקודמים, אמנם באמת דעת רוב הפוסקים שהיכא דנתקטנו הביצים, אזלינן בתר הביצים כפי שהם לפנינו, וכיוצ"ב בזיתים ושאר שיעורים, [והארכתי בזה בספרי הקטן בירורי השיעורים], ויקשה מדברי רבי, אמנם ייתכן שלא קיי"ל כרבי [ועד"ז משמע בחת"ס בתשובה סי' קפא, ששם דעתו ג"כ כנ"ל, שדבר זה הוא פלוגתת ר"י ורבנן, וקיי"ל כרבנן, ויעוי' בתו' כאן בע"ב מש"כ בזה], וכ"ז לפי הדרך הנ"ל, אבל במאירי משמע שהא דשיער רבי היינו בשביל ההפרש שבין בינוניות לשוחקות, ולפי"ז לק"מ [ולדבריו ניחא בפשיטות השייכות לברייתא זו], ובספרי הנ"ל הארכתי עוד בזה ואכ"מ.

סיפור

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק מ”ג ”ניסיון סחיטה מכוער”

תקציר: אפרים זלמן נישא בחתונה מצומצמת, נוכחו בחתונה כל גדולי ירושלים, בשל ההערכה שרחשו לבחור שהשקיע ראשו ורובו בתורה ולמרות כישרונותיו הבינוניים גבה מעלה. ההורים התחייבו להחזיק את הזוג עשר שנים על חשבונם, אפרים זלמן הצדיק את ההשקעה בו, הוא ישב ולמד יומם ולילה עד שיצאו שמו לשם ולתהילה. השכנים החלו לשאול אותו בהלכות, כיון ששלט באו”ח ויור”ד היטב, דבר זה הביא שהחלו לדבר לאחותו שיינדיל שהייתה בת 18 שידוכים, מצארטיל נואשו כולם בשל עקשנותה שהיא עדיין מאורסת לחיים שלום.

היחידה שידעה קצת על מצבו, הייתה אמו, היא קיבלה ממנו מדי כמה שבועות דרישות שלום קצרות, היא מנסה לארוב אחרי מי שמניח את המכתבים אך לא מצליחה, היא מתלבטת אם לשמוע שידוכים לאחותו הצעירה חיה מלכה, לבסוף היא שולחת את חברתה גב’ בלה אברמסון לשאול אצל המו”צ הגרי”ז מינצברג, היא מקבלת הכרעה שעליה לשמוע שידוכים ולא לעכב את כל יתר הילדים, לאחר כמה חודשים הבת מתארסת עם בחור מובחר מישיבת מאה שערים.

בינתיים אפרים זלמן ואחותו מקדישים מאמצים למען חיים שלום, היא ברוחניות והוא מנסה במאמצים פיזיים, הוא מנסה לשכור שירותיו של יהודי שמתמחה במציאת מעגנים ובהוצאת גיטין מידיהם, הוא לוקח מקדמה מכובדת אך מאמציו עולים בתוהו, אין זכר מחיים שלום כאילו האדמה בלעה אותו. לבסוף מגיע איזה ”אות חיים” מהנעלם, באחד הלילות עוצר חייל אנגלי את אפרים זלמן ותוך שהוא מתחקר אותו הוא מגניב לו פתק ונעלם, אפרים זלמן מגלה בפתק שחיים שלום שולח לו קצת מידע על מצבו ומתנצל על הנתק, הוא מבטיח לו שברגע שיתייצב על מקומו יחזור לירושלים ויחדש את הקשר עמו. אפרים זלמן מגיר דמעות רבות על כך שחיים שלום מאמלל את עצמו ולא מנסה להתאושש ולבנות את עצמו מחדש. כנראה שהוא עילוי לא רק בלבנות אלא גם בלהרוס.

*

שבט תש”י:

חמש שנים רצופות עברו מאז הפתק הראשון והאחרון שקיבל אפרים זלמן מגיסו המסתורי, עשרות פעמים דימה ר’ אפרים זלמן כי הוא רואה את החייל האנגלי עומד

מולו, הוא שכח שמאז עברו ימים רבים, האנגלים עזבו את הארץ וכעת הם לא מסתובבים רק על אדמת אנגליה, אבל הוא חיכה וציפה שאיזה שליח אלמוני יבוא ויעצור אותו עם איזה פתק מסתורי שיעדכן אותו בעוד פיסת מידע על חיים שלום.

הסבל מהצפייה המתמשכת גרמה לו להרבה כאב לב (תוחלת ממושכת שלא באה לידי מימוש מחלה לב אמרו חז”ל) חוסר הוודאות הותיר אותו בהמון תהיות על גיסו לשעבר חיים שלום שמסתתר מכל העולם משך כל כך הרבה שנים, מה הרווח שלו מהצעד המשונה שנקט? הלא איבד את השנים הטובות ביותר!

ככל שישקע בתהום הנשיה יקשה לו למצוא “שידוך הגון” התהיות עליו תגברנה, למה בחר להיעלם למשך כל כך הרבה שנים, אז הוא שבר שידוך, זו סיבה לכעוס על כל העולם כולו? היו הרבה אנשים ששברו שידוך ולא עשו “ברוגז” עם כל העולם כולו.

אין סוף דמעות הוריד על גיסו לשעבר, שיחזור לשפיות וישוב לירושלים, אם ישוב עתה יש לו עדיין סיכוי גדול, מי יזכור שלפני שש שנים עזב שידוך, אנשים שוכחים, הוא עם גאונותו הרבה יוכל לשקם את עצמו מחדש. אין ספור חלומות עברו עליו סביב השאיפה הכמוסה, לפגוש את חיים ולחדש את החברותא הישנה. כך התהלך בין לימוד עמוק לחלומות לפדיון שבויים.

*

באור לכ”ג שבט תש”י לילה רגיל ככל הלילות הקודמים, קרתה התפתחות מפתיעה ביותר.

בשעת לילה מאוחרת חזר ר’ אפרים זלמן מבית המדרש “קהל יראים” שם קבע תלמודו כל היום עם מספר חברות בהתמדה עצומה, הוא לא יצא מבית המדרש מבוקר השכם עד לשעות הלילה המאוחרות. לאחר שחרית בנץ, תיכף לאחר התפילה התיישב לאכול ארוחת בקר חפוזה, תיכף ומיד לאחר ברכת המזון בכוונה עצומה, התיישב על תלמודו עד לשעה 11 בלילה, בצהריים לא אכל אורחה מסודרת, חבל על הזמן, בין לבין היה אוכל מעט מזונות ופירות שמכילים הרבה ויטמינים, כדי להחזיק את גופו שלא יקרוס מרוב העמל והעינוי היה נח במקום על גבי ספסל נוקשה למשך כחצי שעה, לא אחת חש שכל עצמותיו אומרות רינה, אך הוא לא שם דעתו לכל הקשיים, הוא עולה במסילה בית ה’.

הוא קיבל גיבוי מלא מנוות ביתו הצדקת באשע שחפצה מאד שבעלה יהיה הפוסק והראב”ד של העדה החרדית, היא שמעה רבות על הראב”ד ועל גדלותו העצומה בתורה, היא הבינה שכדי לזכות בכך צריכה היא להקריב הרבה קורבנות, כל עול הבית יוטל עליה, היא תצטרך לטפל בשתי התינוקות התאומות המתוקות שלה, אודל ולייצוש לבדה, וכשיגדל הבית תצטרך להתמודד עם קשיים רבים יותר.

אמנם כרגע אין את העול של הפרנסה, אבל לאחר שהתחייבות תפוג תצטרך לשבור את הראש מהיכן יתפרנסו, היא למדה לתפור בגדים בצורה אמנותית והייתה דרישה יפה למעשי ידיה, כרגע זה רק “תוסף” אבל בקרוב תצטרך על זה לבנות את כל הפרנסה,

או אז תצטרך לעמול יומם ולילה, אך הכל שווה עבורה, העיקר שעטרת ראשה, אפרים זלמן, יתעטר בתואר הנכסף ”ראב”ד העדה החרדית”.

(חלום נעורים מאז היותה בת 12 לא פסקה מלחלום ולדבר על כך בבית, אחיה ואחיותיה צחקו ממנה, כל אימת שהציגה את חלומה הנכסף היו מתקיפים אותה בשאלה הלועגת ”נו וואס מאכט דער ראב”ד? מה שלום הראב”ד- אבל היא נותרה בחלומה, מי שלא שואף אינו מגיע למטרה היא תשאף ותגיע למטרה שהציבה).

לשמחתה הרבה ראתה את הפירות מבשילים, ר’ אפרים זלמן עלה במדרגות ההוראה וכבר קיבל כמה סמיכות, הוא היה המשיב השכונתי הבלתי מוכתר והיו כבר דיבורים על ”ממלא מקום” של משיב בשעות הלילה ב”בית ההוראה”.

*

לאחר כמעט יום שלם של שקיעות בסוגיות הש”ס והשו”ע לאחר מיצוי כל הכוחות, יצא מבית המדרש צועד באיטיות לכיוון ביתו שברחוב צפניה, הוא הלך כשראשו מורכן קמעה, מוחו מאומץ כולו בקטע ש”ך סבוך, הוא לא שם לבו אל כל האנשים שהילכו ברחוב, כעת שורות הש”ך צפות מולו ומבקשות שישים לבו אל כל התמיהות ויישבן על נכון.

כשהתקרב לביתו נקטעו מחשבותיו באכזריות, קול צעקה רמה שדמתה לתקיעת שופר סדוק ”טוֹוֹוֹוֹ” החזירה אותו למציאות. הוא הרים ראשו לבדוק מי זה שהעז לקטוע אותו מפתירת דברי הש”ך, הוא הבחין כי מולו עומד עובר איזה קבצן לבוש בלואים שנראה לא שפוי לחלוטין. כשראה שהרים ראשו צחק צחוק צורמני מאד ”ער האט זיך אויפגעווקעט פון א’טיפען שלאף-הוא נעור משנתו העמוקה- ומיד המשיך להרעים בקולו הגס בטון של מפקד.

”שטעלט זיך אופ אויפן ארט” (עצור במקומך).

אפרים זלמן נבהל מהדמות, הוא חש בחילה עזה מריחו הלא נעים שנדף עד למרחקים, נראה שהפעם האחרונה שראה מרחף היה בשנת תר”מ לפ”ק, אך האיש לא התרגש מתנועת הרתיעה, הוא התקרב אליו במהירות וכמעט שנצמד אליו, ריח משקה זול ביותר נדף מפיו עד שגרם לאפרים זלמן לחוש מחנק, הלה אחז מכתב קטן מקופל בידו הימנית ואמר לו בקול שחירחר ממאמץ הדיבור.

”איך געב דיר איבער זייער א’וויכטיגן בריף” -אני מעביר לך מכתב חשוב מאד”

תוך כדי דיבור נעלם ההלך במהירות לא מצויה, כאילו היה בחורון צעיר, סיפור זה הזכיר לו את הפתק הקודם שניתן לו על ידי החייל האנגלי לפני קרוב לחמש שנים, אולי הפעם עוד פתק מחיים שלום מגיע, אבל למה בצורה כזו? אפרים זלמן היה המום מכל ההתרחשות, הוא מיהר אל ביתו כדי להירגע מהמפגש המוזר, הלה הצליח לגרום לו לפתוח את המכתב, טרם ניגש לסעוד את לבו.

“אויב דיא וילסט וויסען וויא געפינט זיך דיין געוועזינער שוואגער חיים שלום פינקלשטיין, טרעפ מיר מארגין ביינאכט 11 א’ זייגער אומגעפער, אונטער דיא שוהל פון ווארשעווע הייזער, סיא וועט דיר זייער לוינען, אויפ מיין הערן ווארט”.

אם הנך מעוניין לדעת היכן נמצא חיים שלום גיטך לשעבר, פגוש אותי מחר בלילה בשעה 11 בלילה ליד בית הכנסת של בתי וורשה בסביבות השעה 11 בלילה, הדבר ישתלם לך מאד, זו היא מילת הכבוד שלי.

אפרים זלמן היה המום מהמכתב, כך לא מעביר חיים שלום מכתבים, זה מישהו אחר, השאלה מי זה יכול להיות? אולי יש כאן מעשה קונדס, מישהו רצה לעשות ממנו חוכא ואטלולא, אדם נורמלי לא היה מעביר לו מסר בצורה כזו, אותו הלך מוזר נראה לו כאדם לא שפוי בעליל, איך אפשר לסמוך עליו שיש לו מה לחדש לו?

מאידך, מי יכול לחמוד לו לצון ממנו? הרי הוא אדם שכמעט ואין לו קשר עם “העולם” חבריו הם רק למדנים ששוקעים כמוהו בלימוד אינטנסיבי, מי אם כן מבקש לצחוק עליו?! אולי יש אי מי שמרחם עליו לאחר שעמל כל כך הרבה זמן לחפש את חיים שלום ולא אותו אחד יש איזשהו מידע שיכול להביא אותו אל חיים שלום, יש אולי איזה קרן אור, רמו שיוכל לקרב אותו אל חיים שלום.

אך לפתע נרתע, אולי חיים שלום יכעס אם ינסה בכוח לחשוף אותו, זה כשש שנים עמל הוא להסתיר את עצמו ולא רוצה בשום פנים להתגלות בפני כל אלו שהכירוהו, כולל אותו עצמו, אם היה רוצה לא היה מתגלה אליו עצמו? בפרט בצורה כזו כמו גנב במחתרת, האם זה מעשה ראוי?

מצפוני נאבק עם הלבטים, הרי הוא השקיע אין ספור מאמצים לאתר את גיסו, למה אז לא ראה בזה מעשה לא נכון? למה רק עכשיו לפתע מתעורר מצפוני ושואל אותו שאלות בדבר המוסריות שבמעשה?

הוא החליט לשאול את אביו שמחונן בשכל ישר, אם להיענות למכתב המוזר? אולי לא כדאי לפספס הזדמנות נדירה לפגוש את גיסו ולברר מה מתרחש איתו, אולי הפגישה תעזור לחיים שלום, הרי מתייסר הוא בבדידותו, האם אין כאן מצוה גדולה, להטות כתף להוריד מהסבל הרב אותו הוא חווה תקופה כה ארוכה.

אותו לילה לא עצם עין, הוא דן עם עצמו, כאילו זוהי סוגיא חמורה ביור”ד, צדדים לכאן ולכאן כל אחד חזק בטיעונו עד שלא יכול היה להכריע לשום צד, עתה הבין שעדיין אין לו כתפיים של “מכריע” פרט הכי חשוב בהוראה, הוא עוד רחוק מלהיות פוסק הוא צריך לעשות שימוש רציני בהוראה הלכה למעשה תקופה ארוכה. למחרת ניגש אל בית אביו בשעות הבקר כשאינו טרוד בעיסוקיו הרבים, אביו תמה מאד על הביקור הלא צפוי, אפרים זלמן מיעט לבוא אל הוריו בפרט בשעות הבקר שהיו אצלו קודש ללימוד.

“יש לי משהו מאד חשוב להתייעץ עמך” הבהיר אפרים זלמן את מטרת הביקור. הוא גולל בפניו את כל מאמציו לחשוף את חיים שלום ובדיוק עכשיו קיבל פתק מוזר על ידי

אדם לא שפוי, הדבר מאד מחשיד שמי שעומד מאחורי הפתק הוא לא אדם שכדאי לפגוש.

אבל מאידך, אולי יש כאן שמץ סיכוי לחשוף את מקומו של חיים שלום ובכך לנסות לקרב אותו בחזרה אל החיים השפויים. האם אין כאן ”לא תעמוד על דם רעך” חובה להציל את האדם אפילו מעצמו?”

רב משה יוסף היה המום ממעשי בנו, הוא לא החל לדעת עד כמה משקיע הוא מאמצים למצוא את גיסו לשעבר עד כדי סיכון כל הנדוניה, מעשה לא אחראי, גם הפתק המסתורי עורר את חשדותיו. הוא ישב על המדוכה עם אפרים זלמן ובחן את העניין מכל כיוון. לאחר אין ספור בחינות החליט יחד עם אפרים זלמן, שלא בדרך זו צריכים למצוא את חיים שלום, אדם שמסתיר את עצמו בצורה כזו משונה הוא לא אדם ישר, מי יודע מה הוא רוצה לעולל, יתכן שמונחת תוכנית סחיטה, מי יודע אם לא שמעו על נכונותו לתת כספים רבים (מהנדוניה) ויש מי שרוצה לגרוף את הכסף לכיסו.

אם למצוא את חיים שלום צריכים דרכים אחרות יותר הוגנות”. סיים רב משה יוסף את דבריו.

ר’ אפרים זלמן קיבל על עצמו את החלטתו של אביו, הוא לא ניפגש עם האלמוני, הרבה דרכים למקום, כשיגיע הרגע הנכון הוא ימצא אותו, או שחיים שלום עצמו יתגלה לו.

*

בבתי וורשה ליד בית הכנסת המרכזי בשעת לילה מאוחרת מאד, עמד לו יצור אלמוני וחיכה עד בוש להופעת אפרים זלמן, ברם איש מלבדו לא הפריע את דומית הלילה הסוער, מטרות עוז הצליפו על פניו החשופות ללא רחם, הוא ייסר את עצמו בשקט למה בכלל הוא עומד בכזה קור במקום להתכרבל בתוך שמיכה מחממת.

כל אדם שפוי לא היה מראה את עצמו ברחוב, רק הוא השוטה עושה צעד לא שפוי ומבקש שעוד מישהו יעשה כמותו, הייתה לו טעות אסטרטגית בבחירת היום, אבל בעצם אף פעם הוא לא אשם, אלא מזג האויר הבוגדני ששינה לפתע את מגמתו, מיום חורפי נאה לגשם זלעפות (חזאות סינופטית עוד לא הייתה משוכללת באותם ימים) הוא התכרבל במעילו הבלוי שהתקשה להגן עליו, הצינה חדרה וחתכה מבשרו חתיכות, הסמרטוט שעטה לראשו לא נתן מענה לגשם החזק שהרטיבו ללא רחם.

צרצור הצרצרים ויללת החתולים שרטנו על פלישת האלמוני העידו שיש איזו חיות במקום, החתולים צרחו לעומתו בזעם, הוא הפריע להם לגשת לפח הזבל לקבל את מנתם הזעומה שמחוננים אותם תושבי המקום, בשנות הצנע לא היה לאנשי ירושלים לתת מתנות לאביונים, לא כ”ש ליצורים מהלכי על ארבע.

”איך בעהן א’שטיק צודרייטער” אני חתיכת מטורף, למה בזוזתי עליו את זמני וקפאתי מקור? רקע ברגליו לחמם את עצמו וזעמו הרקיע שחקים, הטיפש איבד את הזדמנות

חייו, כמה טרחה וכסף השקיעו אפרים זלמן ואביו בעת שהפכו את הארץ כדי לגלות את עקבותיו האבודים של חיים שלום והעלו חרס בידם, כמעט אין בארץ אחד שיודע פרט אחד על היצור הזה, והנה מגיע אדם שעלה עליו, הוא מוכן לתת להם פרטים, וכל זה תמורת “חופן דל של מצלצלים”.

“ארבע מאות שקל עובר לסוחר, ביני ובינך מה הם?” מה זה לעומת מה שהם השקיעו בכל אותם נוכלים ומתחזים למיניהם שהבטיחו להם “הרים וגבעות” כדי למצוא את הברנש, ולא העלו דבר, כאן מגיע אדם שיודע בדיוק מיהו, הוא לא יתן להם רמז אלא פשוט יתן להם אינפורמציה מלאה.

“מה אני עושה עם המידע שיש לי, מי ירצה לתת לי תמורה הגונה עבור הגילוי שלי?” עברו מחשבות עסקיות בראשו.

מוחו קדח מרוב מאמץ, מה הצעד הבאה שלו? לבסוף החליט על שני צעדים, אחד להשקיט את רגש הנקמה שלו, השני אולי בכל זאת יתן לו איזו תמורה הולמת.

*

למחרת בבוקר מצאה אשתו של ר' אפרים זלמן מכתב תחת מפתן הבית, היא פתחה אותו ונדהמה מהתוכן הבוטה.

“אמענטש מאכט זיך אליין קיילע, כ'האב געוואסט פון שטענדיג האן, אז דיא פארמאגסט א'קליינע מייחאלע, נישט גרעסער פון א'פלו, דאך האב איך געמיינט, אז דיא וועסט פארשטעהן וויא ויכטיג איז מיינע נאכריכטן, אובער דיא ביסט געבליבן דער זעלבער נאר, איך קעהן דיר צוזאגן, אז דיא וועסט נישט זיין קיין מו"צ אודער אידיין, אויפ מייין צוזאג, איך האב דאס מעגליכקייט דאס צושטערן”

אדם מקלקל אך ורק לעצמו, מאז ומתמיד ידעתי כי אתה מחונן במוח קטן מאד כשל יתוש, עם כל זאת חשבתי שתבין את החשיבות של הידיעות שלי, אלא מה, נשארתי אותו טיפש, אני יכול להבטיח לך שלא תהיה מו"צ או דיין, דבר זה אני מבטיחך, יש בידי כוח להרוס זאת”.

היא נותרה בהלם מוחלט, מי זה שכתב כזה מכתב מרושע? איך אפשר בכלל לדבר על בעלה הצדיק שמוסר את נפשו על התורה? האם יש בכל ירושלים מתמיד עצום כמותו?! למה יש מישהו שמעוניין להרוס את חייו? דמעות רבות הציפו את פניה, בפעם הראשונה נתקלה בצד האכזר של האנושות.

כל אותו יום לא הכניסה דבר לפיה מרוב עגמת נפש, היא חיכתה לרגע שבעלה ישוב מהלימודים, שלא כבכל יום הפעם היה קשה לה להמתין, כל רגע נדמה לה כשעה וכל שעה כיום תמים. הילדות בכו וקשה היה לטפל בהן, לפתע חשה את כל עול הבית נופל עליה והיא בקושי מסתדרת.

לאחר מיכן ייסרה את עצמה על רגשותיה המטופשים, היא “אשת חבר” במלוא מובן המילה, זכות גדולה לה שהיא פורקת מעליו את עול הבית, היצר הרע מכניס לה

מחשבות שגורמות לה לחוש את עול הבית מכביד, כדי שתנסה לבקש מבעלה הצדיק לעזור ובכך להתרפות מתפקידו העתידי להיות הראב”ד של העדה.

כשחזר אפרים זלמן לבית הייתה מרוגשת מאד, כאילו לא ראתה אותו חודש ימים, היא הראתה לו את המכתב וציפתה לשמוע את תגובתו.

אפרים זלמן קרא את המילים בעיון, לכל הפחות עשר פעמים, לאחר מיכן נותר לשבת ולחשוב מי יכול היה לכתוב כזה מכתב מבעית, הוא ניסה להעלות מתהום הנשיה דמויות שמתחברות לסגנון הזה אך העלה חרט בידו, לכך צריכים הכרות רצינית עם דמויות נאלחות. מה לאברך שחוץ מגמ’ ושו”ע אין לו כל עניין לדמויות כאלו?! לפיכך לא יכול היה להעלות על דעתו, מתחת יד מי יצא מכתב מכוער זה.

ר’ אפרים זלמן סיפר לרעייתו את כל מה שאירע אתמול, הוא הראה לה את המכתב שקיבל מהדמות האלמונית ואת התשובה של אביו לעניין.

על האיומים ששלח האלמוני בגלל שלא נענו לבקשתו, הגיב.

“באשע (בתיה) מהאיומים המטופשים אנו לא צריכים לדאוג, הוא חדל אישים חסר משמעות, מתוכן מכתבו נראה שאין לו יד ורגל עם אלו שממנים דיינים ומורי הוראה ב”עדה החרדית” שם יושבים אנשים יראים ושלמים שבודקים את המועמד לפי יכולתו ושייכותו לעניין, אם אני מתאים לא ידחו אותי מפני איזה פאשקעוויל, אני לא דמות אנונימית, ב”ה מכירים אותי היטב ויודעים שאין לי כל שייכות עם אינשי דלא מעלי.

מצד שני, שמח אני לראות עד כמה אבי היקר צדק בהגדירו את שולח המכתב כי הוא “א’נידערטרעכטיגער מענטש” (אדם שפל מאד) כנראה שרצה לעשות עלי קופה, הוא גילה שהשקעתי מאמצים וגם כספים לאתר את החברותא היקרה שלי שאיני יכול לשכחו לרגע והחליט לסחוט אותי, כלל לא בטוח שגילה את עקבות גיסי לשעבר, רק רצה להוציא ממני כספים, כשראה שלא התפתיתי השאיר מכתב מרושע כל כך כדי שאפחד, אני בטוח שעוד יעשה ניסיון נוסף.

עתה נודע למפרע לבאשע על מה ולמה היה אפרים זלמן פעמים רבות שבור ורצוף, מעולם לא סיפר לה שנותר קשור בנשמתו לגיסו לשעבר, שלא כדרכו של עולם כשמתנתק הקשר אין יותר שייכות עם אחד מבני המשפחה, אך כאן גילתה לדעת כי קשר שנובע מרוחניות יכול להחזיק מעמד, גם אם נשבר הקשר המחבר בין המשפחות.

ר’ אפרים זלמן צדק בהשערותו, כעבור שבועיים מצא תחת מפתן ביתו מכתב נוסף.

“איך לאז דיר נאך א’געלגענהייט, טאמער דיא מאהל ביסטו ערנסט, טרעפ זיך מיט מיר, אין דיא ערשטע ביינק פון “שטרויס חצר” מארגין ביינאכט ארום צוועלף א’זייגער” אני מותיר לך עוד הזדמנות נוספת, אם אתה רציני פגוש אותי מחר בלילה בשעה 12 בחצר שטראוס בספסל הראשון בחצר.”

כמובן שאפרים זלמן לא נפחד ולא פגש את האלמוני בחצר שטראוס, הלה המתין קרוב לשעה וחרק את שיניו משנאה וכעס, תוכניותיו העלו חרס, החיים קשים ולא תמיד הקורבנות מתפתים להיכנס למלכודת.

“ער וועט נאך אויפ דעם צאהלן טייער, ער קעהן זיך נישט פארשטעלהן אויפ וואס איך קעהן איהם אופטאהן” הוא עוד ישלם על כך יקר אין לו כל מושג למה אני מסוגל, חרק האלמוני בשיניו, הוא אסף את עצמו והלך כולו מלא חרון, ראשו מנסה לא הרף לתכנן צעדי נקמה שיגרמו לאפרים זלמן לסבול שנים.

הוא חייב להבאיש את ריחו של אברך המשי שיושב על התורה והעבודה ואין לו דבר בעולמו חוץ מתורה ויראת שמים, הוא מנסה להתעטף ב”אצטלה דקדושה” ולאחז את עיני הבריות, בעיני אדם שפל כמותו שלא יכול לסבול צדיקים ותלמידי חכמים אין ספק שהוא צבוע, אסור לתת לאנשים כאלו להתקדם בחיים, צריך לחפש את הדרך, איך זורקים עליו בוך ורפש כדי להקטין את דמותו, זו “מצוות עשה בדחיפות עליונה”.

רגשות הנקם שפעפעו בקרבו המתיקו לו את מצבו הירוד, כמה שנא את אפרים זלמן וגיסו לשעבר שמערימים עליו קשיים שנים רבות כל כך, עליו למצוא את הדרך איך סוגרים איתם את החשבון, שכל לא חסר לו, מאז ומתמיד ניהן בערמומיות יתר, הוא ידע תמיד להרע בלי שירגישו, כמעט לא היה פעם אחת שנתפס על חם, בזמנו החופשי (ולא חסר לו זמן כזה) ינסה לארוג תכנית מושלמת בה יגרום לשניהם צער ועוגמת נפש שעוד לא התנסו בכך.

שעתיים הסתובב בחוצות ירושלים המנומנמות והקרירות כשהוא סוקר את כל האופציות האפשריות, לבסוף עלתה אצלו תוכנית ברת ביצוע, ברגע זה שב מצב רוחו השפוף, צעקת אושר יצאה מפיו.

“כמה טוב שאני אף פעם לא מאבד את העשתונות, בקרוב תחוש את נחת זרועי”.

לאחר שנחה דעתו יצא לכיוון דירה מוזנחת בקצה העיר, שם הייתה לו אכסניה עראית לחלץ את עצמותיו. מחר צריך הוא להתייצב למקומו בשעה היעודה, אחרת עלולים לעלות עליו שיצא בלא רשות.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

מה עשה הרב עובדיה למי שהעיק את כובעו

כתב הרב יחיאל מיכל שטרן שליט"א בספרו מרן - תולדות רבי עובדיה יוסף (עמ' רפב):
כל מהותו היה להשיב רבים מעוון.

מתוך מאות סיפורים אביא כאן סיפור נפלא שסיפר אדם אחד:

"ליד בית הורי היה בית כנסת אחד, ולידו מגרש כדורגל שבו הייתי משחק עם חברים במשך השבוע, ובעיקר בשבתות. לא פעם הכדור היה עף לחצר בית הכנסת. פעם הוא אפילו ניפץ את אחד הזוגיות. שבת אחת, היינו במגרש ושיחקנו. אני הייתי אז כבן חמש עשרה. בשכונה היו מכנים אותי 'עברייין'. שיחקנו ואני בעטתי חזק בכדור, הכדור יצא מן המגרש ועף לכיוון בית הכנסת. בדיוק באותו רגע יצא הרב מבית הכנסת, והכדור פגע במגבעת שלו והפיל אותה לאדמה. אני והחברים שלי נפלנו גם אנחנו על האדמה מרוב צחוק. התפקענו כשראינו איך הכובע של ה'דוס' הופך לצלחת מעופפת.

"הרב הרים את הכובע ובא אלי למגרש. 'שבת שלום. כבודו רוצה לעשות לנו קידוש או להצטרף למשחק', שאלתי אותו אז בחוצפה, אבל הוא לא נבהל. הוא הסתכל בי ושאל אותי: איפה ההורים שלך?! אני עניתי בחוצפה: 'ההורים שלי מתו'.

"הרב אמר לי בוא איתי. זה היה נראה לי אז משעשע, אז החלטתי לשחק את המשחק והלכתי אחריו. הגענו לבית שלו. הוא נכנס ואני אחריו. הוא עשה קידוש ונתן לי לשתות, ואז שאל: 'אתה רעב?'

"מת מרעב', אמרתי. הרב סימן לרבנית וערכו לי שולחן ונתנו לי אוכל. אכלתי כמו אדם שלא ראה אוכל שבוע. הרב אכל מעט מאוד ורוב הזמן הסתכל בי ודיבר. לימים הבנתי כי אכלתי אז גם את המנה שלו.

"כשסיימתי לאכול הוא שאל אותי אתה עייף?! אני מת מעייפותי, אמרתי. הרב הלך והציע לי מיטה. הלכתי לישון. ישנתי שם כל השבת. כשקמתי כבר היה מוצאי שבת. הרב שאל אותי: 'מה אתה רוצה לעשות?'. אמרתי שאני רוצה ללכת לסינמה לראות סרט. "כמה עולה סינמה?", הוא שאל. 'לירה וחצי, אמרתי. הוא נתן לי כסף ושלח אותי, ולפני שהלכתי אמר לי 'מחר תבוא עוד פעם'.

"ואני באתי גם למחרת. ואכלתי וישנתי וקיבלתי כסף לסינמה. ועוד יום ועוד יום. עם הזמן התגלה לי שיש עוד שתיים עשרה ילדים כמוני מהרחוב אצל הרב הזה בבית. לא יכולתי להיות כפוי טובה, מה גם שאהבתי אותו באמת. עם הזמן הוא החל ללמד אותי מצוות. נטילת ידיים. קנה לי תפילין. היה יושב ולומד איתי חומש, משנה, הלכות. לימים הלכתי בזכותו לשיבה והגעתי ללמוד לרבנות והסמכה ובסוף לדיינות. הוא חיתן אותי, והשתתף בחתונות של ילדיי והיה סנדק לנכדיי", סיים היהודי הזקן את סיפורו.

סיים היהודי: "אתה רואה אותי היום כך - כיום אני דיין בבית הדין הרבני, אבל פעם
אני הייתי כמותם. רק תאהב אותם. תאהב אותם כמו את ילדיך שלך".
(למעשה')